

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**“JEOPOLİTİK BİR ENTİTE OLARAK K.K.T.C.’NİN TÜRKİYE’NİN
EKONOMİK GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ALTUĞ GÜRKAN BAL

ANKARA-2022

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**“JEOPOLİTİK BİR ENTİTE OLARAK K.K.T.C.’NİN TÜRKİYE’NİN
EKONOMİK GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ALTUĞ GÜRKAN BAL

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. HALUK KARADAĞ

ANKARA-2022

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı çerçevesinde Altuğ Gürkan Bal Tarafından hazırlanan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 02 / 08 / 2022

Tez Adı: Jeopolitik Bir Entite Olarak K.K.T.C.'nin Türkiye'nin Ekonomik Güvenliğine Etkileri

Tez Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı - Soyadı, Kurumu)	İmza
Doç. Dr. Haluk Karadağ Başkent Üniversitesi (Danışman)	
Prof. Dr. Soyalp Tamçelik Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	
Doç. Dr. S. Sezgin Mercan Başkent Üniversitesi	

ONAY

Prof. Dr. Menderes Çınar

Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü
Müdürü

Tarih: ... / ... /

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 02 / 08 / 2022

Öğrencinin Adı, Soyadı : Altuğ Gürkan Bal
Öğrencinin Numarası : 22010180
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Programı : Uluslararası İlişkiler
Danışmanın Adı, Soyadı : Doç. Dr. Haluk Karadağ
Tez Başlığı : Jeopolitik Bir Entite Olarak K.K.T.C.'nin Türkiye'nin
Ekonomik Güvenliğine Etkileri

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 143 sayfalık kısmına ilişkin, 02 / 08 / 2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından ..Turnitin... adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %16 'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esasları”nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası

Onay

02 / 08 / 2022

Doç. Dr. Haluk Karadağ

İmza

İTHAF

Tez yazım sürecinde beklenmedik bir şekilde kaybettiğim babam Süleyman

BAL'a,

Sevgili annem Safiye Şelale BAL'a,

Kıbrıs Türklüğünün efsanevi lideri Rauf Raif DENKTAŞ'a,

Ebedi önderim Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'e,

Tüm şehit ve gazilerimize,

Ve yüce Türk ulusuna,

TEŞEKKÜR

Tezin hazırlanma sürecinde hiçbir desteği esirgemeyen ve yapıcı yaklaşımı ile yön gösteren tez danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Haluk KARADAĞ'a, vermiş oldukları ufuk açıcı geri bildirimler ile tezi yazmama katkı sağlayan tez jürisi üyeleri değerli hocalarım Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK'e ve Doç. Dr. Sezgin MERCAN'a teşekkür ederim.

ÖZET

Altuğ Gürkan Bal

Jeopolitik Bir Entite Olarak K.K.T.C.’nin Türkiye’nin Ekonomik Güvenliğine Etkileri

Başkent Üniversitesi

Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı

2022

Kıbrıs meselesi 1955 yılından bugüne Türk dış politikasının en önemli konuları arasında yer almaktadır. Kıbrıs meselesi tahlil edilirken öncelikle uluslararası sistemdeki güç dağılımındaki değişim tespit edilmelidir. Dünya düzeni 2008 yılından sonra çok kutuplu bir yapıya dönüşmektedir. Çok-kutuplu dünya düzeni neo-realist bir perspektifle devletleri uluslararası ilişkilerde ana aktör olarak ön plana çıkararak güç merkezli politikaların egemen olmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum, orta büyüklükte bir devlet olan Türkiye’nin bölgesinde daha aktif bir dış politika izlemesine imkân vermektedir. Türkiye’nin ekonomik güvenliğinin sağlanmasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (K.K.T.C.) jeopolitik bir entite olarak stratejik bir öneme haizdir. K.K.T.C.’nin varlığı, Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları üzerindeki egemenlik çatışmasında coğrafi konumu sebebi ile Türkiye’nin ekonomik olarak ihtiyaç duyduğu enerji kaynakları üzerinde hak sahibi olmasına imkân tanımaktadır. Bunun yanı sıra, K.K.T.C.’nin varlığı ve Ada’da Türk askeri gücü, Türkiye’ye alternatif enerji nakil projelerinin gerçekleşmesini engelleyerek, Türkiye’nin enerji merkezi olma politikasını desteklemektedir. Türkiye’nin uluslararası enerji politikası çerçevesinde İskenderun Körfezi kritik öneme sahip bir coğrafi kesimdir. Aynı zamanda dış ticaretinin %60’ını deniz yolu ile yapan Türkiye’nin en önemli ihracat limanları Mersin ve İskenderun Limanlarıdır. Deniz jeopolitiğinin temel prensipleri olan deniz ticaret ve enerji iletim hatlarının korunmasında Türkiye için K.K.T.C.’nin varlığı stratejik önemdedir. Türkiye’nin en önemli gelir kaynaklarından biri olan turizm sektörünün merkezlerinden biri Antalya’dır. Antalya Körfezi’nin askeri güvenliği Türkiye’nin turizm sektöründen ekonomik kazanım elde etmesi için vazgeçilmezdir. Antalya Körfezi’nin güvenliği için de K.K.T.C.’nin varlığı stratejik öneme sahiptir. Türkiye’nin kurulu elektrik gücünün yaklaşık %20’si ve yapımı devam eden Akkuyu Nükleer Reaktörü Kıbrıs coğrafyasına çok yakın bir mesafededir. Kıbrıs’ta K.K.T.C.’nin varlığını ortadan kaldıracak siyasi bir

değişim Türkiye'nin askeri güvenliğini doğrudan tehdit edecek ve Türkiye'nin güney sınırları saldırıya açık hale gelecektir. Bu durum sadece Türkiye'nin genel güvenliğine değil, muhtelif yönlerden ekonomik alt yapısının önemli bir kısmını da barındıran güney coğrafyasının tehdit altına girmesinden dolayı ekonomik güvenliğini de doğrudan etkileyecektir. Bu sebeplerden dolayı, Kıbrıs'ın Türkiye'nin ekonomik güvenliğine etkisinin temel taşı K.K.T.C.'nin varlığıdır.

Anahtar Kelimeler: K.K.T.C., ekonomik güvenlik, Doğu Akdeniz, enerji jeopolitiği, neorealizm

ABSTRACT

Altuğ Gürkan Bal

As Being A Geopolitical Entity Impacts of Turkish Republic Of Northern Cyprus On Türkiye's Economic Security

Başkent University

Institute of European Union and International Relations

Master's of International Relations With Thesis

2022

Cyprus issue has a pivotal role in the Turkish foreign policy issues since 1955. Before analyzing Cyprus issue, change of power distribution in international system should be examined at first glance. World order has been changing in a multipolar structure since 2008. Multipolar world order with a neorealist perspective causes domination of power politics by featuring states as main actors in international relations. This situation allows Türkiye to implement a more active foreign policy as a middle size state. Turkish Republic Of Northern Cyprus (TRNC) has a strategic importance as a geopolitical entity for providing economic security of Türkiye. In the conflict of East-Mediterranean hydrocarbon reserves, because of its geographic location, TRNC, allows Türkiye eligible for energy reserves which is economically vital for Türkiye. Besides this, TRNC and Turkish military presence on the island support Türkiye's energy-hub policy by preventing energy supply lines alternative to Türkiye route. İskenderun Bay is a geographical zone which has a vital role in the framework of Türkiye's international energy policy. Moreover, Mersin and İskenderun Ports have a critical role in Türkiye's foreign trade approximately %60 of which is realized in sea lanes. TRNC has also a vital role for Türkiye in protecting sea trade and energy transport lines which are the basic parameters of sea geopolitics. One of the centers of tourism industry which is vital for Turkish economy in Türkiye is Antalya province. Security of Antalya Bay is irrevocable for Türkiye to gain economic revenue from tourism industry. To secure Antalya Bay in a military perspective, TRNC has a strategic importance as well. Approximately %20 of Türkiye's installed capacity and ongoing Akkuyu Nuclear Reactor are located very near distance of Cyprus geography. A political change which causes disappearance of TRNC in Cyprus will directly threat Türkiye's security and southern coasts of Türkiye become vulnerable to an amphibious assault. This situation not only effects

on Türkiye's general security condition but also directly effects on Türkiye's economic security by threatening the southern coasts of Türkiye in many respects which contains an important part of Turkish economic infrastructure. As a result, the milestone of Turkish economic security in Cyprus is keeping the geopolitical entity of TRNC under shelter.

Key words: TRNC, economic security, Eastern Mediterranean, energy geopolitics, neorealism

İÇİNDEKİLER

İTHAF.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET.....	iii-iv
ABSTRACT.....	v-vi
İÇİNDEKİLER.....	vii-viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
2.1 Kuramsal Bir Çerçeve Olarak Neo-Realizm ve Yeni Güvenlik Anlayışı.....	5
2.2 Neden Neo-realist Perspektif?.....	11
2.3 Deniz Jeopolitiği ve Deniz Hukukuna Dair Temel Bazı Kavramlar.....	21
2.3.1. Deniz jeopolitiği.....	21
2.3.2. Deniz hukukuna dair bazı temel kavramlar.....	26
3. KIBRIS MESELESİNİN TARİHİ ARKA PLANI.....	30
3.1 1945'ten 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'na Kadar Geçen Dönem.....	30
3.2 1975 Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin İlanından Günümüze Kadar Olan Dönem-	37
4. BÖLGESEL VE KÜRESEL GÜÇLERİN KIBRIS VE DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI.....	45
5. JEOPOLİTİK BİR ENTİTE OLARAK K.K.T.C.'NİN TÜRKİYE'NİN EKONOMİK GÜVENLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ.....	79
5.1 MEB Kavramı Çerçevesinde K.K.T.C.'nin Varlığının Türkiye'nin Ekonomik Güvenliğine Etkisi.....	79

5.2 Ekonomik Güvenliğin Bir Unsuru Olarak K.K.T.C.’nin Varlığının Türkiye’nin Enerji Güvenliğine Etkisi.....	89
5.3 Ekonomik Güvenliğin Bir Unsuru Olarak K.K.T.C.’nin Varlığının Türkiye’nin Askeri Güvenliğine Etkisi.....	101
5.4 Kıbrıs Cumhuriyeti Çerçevesinde Olası Bir Çözümün Türkiye’nin Ekonomik Güvenliği Üzerine Etkileri.....	107
6. SONUÇ YERİNE.....	116
KAYNAKLAR.....	121

TABLÖLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 3.1. Dönemsel Olarak Kıbrıs Meselesindeki Türk ve Rum Tezleri.....	43
Tablo 4.1. Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikaları.....	78
Tablo 5.1. Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlıkları ile İlgili Emsal Teşkil Eden Bazı Davalar.....	85
Tablo 5.2. K.K.T.C.'nin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi.....	90
Tablo 5.3. Türkiye Doğalgaz Ana İletim Hatları.....	91
Tablo 5.4. Türkiye Ham Petrol Ana İletim Hatları.....	92
Tablo 5.5. Kıbrıs Kıyılarına Bakan Türkiye İllerinin Kurulu ve Planlanan Kapasitesi (MW).....	95
Tablo 5.6. Doğu Akdeniz'deki Belli Başlı Doğalgaz Keşifleri.....	96
Tablo 5.7 Türkiye'nin 2021 Yılı Taşıma Şekillerine Göre Dış Ticaret Verileri.....	112
Tablo 5.8. Türkiye'nin Akdeniz Limanlarında 2021 Yılında Elleçlenen Tonaj.....	113
Tablo 5.9. Türkiye'nin Akdeniz İllerine 2021 Yılında Gelen Yabancı Turist Sayıları.....	114

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: ABD'nin Pasifik Bölgesindeki Donanma Üsleri.....	14
Şekil 2.2. Türkiye'nin Sınır Ötesi Askeri Varlığı.....	20
Şekil 2.3. Dünya Deniz Ticaretindeki Stratejik Geçitler.....	21
Şekil 2.4. ABD Donanmasının Deniz Aşırı Üsleri.....	25
Şekil 2.5. Karasuları, Bitişik Bölge, Kıta Sahaneliği, Münhasır Ekonomik Bölge.....	28
Şekil 3.1. 1960 Nüfus Sayımına Göre Etnik Dağılım.....	32
Şekil 3.2. Kıbrıs Haritası ve K.K.T.C.....	38
Şekil 4.1 ABD'nin Yunanistan'daki Askeri Yapılanması.....	46
Şekil 4.2. Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Muhtemel Münhasır Ekonomik Bölgesi.....	50
Şekil 4.3. Kuşak ve Yol İnisiyatifi (Belt and Road Initiative- BRI).....	64
Şekil 4.4. İsrail'in Levant Bölgesi'ndeki Doğalgaz ve Petrol Sahaları.....	68
Şekil 4.5. 2020 Yılında İki Ülkenin İmzaladığı Anlaşmaya Göre Mısır-Yunanistan MEB Sınırı.....	70
Şekil 4.6. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki MEB İddiaları.....	73
Şekil 4.7. Türkiye'nin Doğu Akdeniz KS/MEB Sınırları.....	75
Şekil 4.8. T.C. ve K.K.T.C. Arasında İmzalanan KS Anlaşmasına Göre Yapılan Sınırlandırma.....	76
Şekil 4.9: Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Arasında İmzalanan Deniz Yetki Alanı Sınırlandırma Anlaşmasına Göre Paylaşılan Deniz Yetki Alanları.....	77
Şekil 5.1. GKRY'nin Lübnan, İsrail ve Mısır ile İmzaladığı MEB Anlaşmalarına İlişkin Esas Aldığı Kıyı Şeridi.....	81
Şekil 5.2. İsrail, Mısır ve Lübnan'ın GKRY'ye Kayıplarını Gösteren MEB Haritası.....	82
Şekil 5.3. Kıbrıs'ın Kuzey-Kuzeybatı Aksındaki Kıyı Şeridi.....	83
Şekil 5.4. Bölgede Çakışan KS/MEB Sınırları.....	84
Şekil 5.5. Doğu Akdeniz'de Ters Tarafta Kalan ve Kalmayan Yunan Adaları.....	86
Şekil 5.6. K.K.T.C ile GKRY'nin Kesişen MEB Alanları.....	88
Şekil 5.7. Enerji Jeopolitiğinde Değer Zinciri.....	89
Şekil 5.8. Türkiye'nin Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları.....	92
Şekil 5.9. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Kaynaklarının Potansiyel İletim Hatları.....	98
Şekil 5.10. Türkiye'nin Etrafındaki Askeri Güç Dengeleri ve Kıbrıs.....	106
Şekil 5.11. Doğu Akdeniz'de Bulunan Doğalgaz Rezervleri.....	110
Şekil 5.12. Doğu Akdeniz Keşfedilmemiş Hidrokarbon Rezerv Bölgeleri.....	111

SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AT	Avrupa Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BK	Birleşik Krallık
BTU	British Thermal Unit
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KS	Kıta Sahaneliği
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı-North Atlantic Treaty
Nm	1 Deniz mili-1852 metre
OBD	Orta Büyüklükte Devlet
OGSP	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
PESCO	Kalıcı Yapılandırılmış İş Birliği-Permanent Structured Cooperation
RF	Rusya Federasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TC	Türkiye Cumhuriyeti
UAD	Uluslararası Adalet Divanı

1. GİRİŞ

Kıbrıs meselesi 1955 yılında gündeme gelmesinden bugüne Türk dış politikasının en temel gündem maddelerinden biri olagelmıştır. Kıbrıs meselesinin tarihsel süreç içindeki gelişimini belirleyen önemli parametrelerden biri küresel politik şartlar olmuştur. Günün küresel siyasetinin çizdiği genel çerçeve Kıbrıs sorunu üzerinde soruna taraf olan ülkelerin pozisyonlarını etkilemiş ve Ada'daki gelişmeler küresel güç dengesinin bir izdüşümü olarak vücut bulmuştur. Soğuk Savaş dinamikleri içinde başlayan Kıbrıs meselesi, dönemin dinamikleri çerçevesinde Batı bloku içinde yer alan müttefik ülkelerin bir çıkar çatışması çerçevesinde ele alınmış ve Sovyet tehdidinin belirleyici olduğu dönem içinde ilk çözüm Ada'da Türk-Rum dengesi üzerine kurulan bir federasyon çözümü olmuştur. Ne var ki, Rum tarafının Kıbrıs melesindeki hiç değişmeyen ancak küresel güç dengelerinin etkisi çerçevesinde şekil değiştiren “Enosis” yani Ada'nın Yunanistan'a bağlanması politikası, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nı ihlal ederek, Türkleri Ada'da önce azınlık sonra da asimile etmeyi hedefleyen bir çizgide gelişmiş ve 1974 yılındaki Ada'da gerçekleşen Enosis amaçlı darbe sonucunda, Türkiye Ada'ya müdahale etmiş ve 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (K.K.T.C.) kurulmasına giden süreç başlamıştır. Kıbrıs meselesinde tarihsel süreç içerisindeki en önemli kırılma Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küresel güç dengesindeki iki kutuplu yapının ortadan kalkarak yerini Amerika Birleşik Devletleri (ABD) liderliğindeki tek kutuplu yapının alması olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında Rum tarafının Avrupa Birliği'ne (AB) üye olma yoluna girmesi ve 2004 yılında üye olarak kabul edilmesi, Türkiye'nin üye olmadığı ancak Yunanistan ve Rum kesiminin üye olduğu AB'yi de Kıbrıs meselesine bir taraf haline getirmiştir. Kıbrıs meselesindeki Soğuk Savaş sonrasındaki bir diğer kırılma noktası ise 2000'li yılların başından itibaren gündeme gelen Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları ve bu çerçevede Rum kesiminin deniz yetki alanları ile ilgili olarak yapmış olduğu tek taraflı uygulamalar olmuştur. 2008 yılından sonra ise küresel güç dengesinin tek kutupluluktan çok kutupluluğa doğru değiştiği süreç, karmaşık, kaotik bir uluslararası ortamı yaratarak, Soğuk Savaş dönemindeki geleneksel ve katı ittifakların yerini devletlerin kendi çıkar alanlarını daha somut olarak tanımladıkları daha dinamik ve değişken bir yapıya bırakmıştır. Sistemdeki güç dağılımındaki değişim, dünyanın müttefiki olan ülkelerin yeri geldiğinde karşı karşıya gelmesine, dünyanın karşıt blokta bulunan ülkelerinin ise yeri geldiğinde çıkar odaklı ittifak yapabilmesine olanak tanımıştır. Sistemdeki güç dağılımındaki değişim, Türkiye'nin kriz bölgelerinin ortasında bulunan “Orta Büyüklükte Devlet” (OBD) olarak daha bağımsız bir dış politika çizgisine yönelmesine sebep olurken, aynı minvalde Batı bloku içinde yer alan kimi ülkelerin de farklı sorun ve coğrafya boyutlarında

Türkiye karşıtı eylemlere girmesine neden olmuştur. Bu dönüşümün en somut örneklerinden biri ise Kıbrıs ve bununla bağlantılı olarak Doğu Akdeniz deniz yeki alanları anlaşmazlığında soruna taraf olan ülkelerin uyguladıkları politikalar ve takındıkları tutumlardır.

Bu minvalde tezin amacı, küresel güç dağılımındaki değişimin Kıbrıs meselesi üzerinden Türkiye'nin ekonomik güvenliği üzerine etkilerini araştırmaktır. Bu araştırma sorusunun ana hipotezi ise K.K.T.C.'nin jeopolitik bir entite olarak Türkiye'nin ekonomik güvenliğine olumlu etkisi olduğu varsayımdır. Bu varsayımın tali hipotezleri ise K.K.T.C.'nin Doğu Akdeniz deniz yetki alanları üzerindeki egemenlik hakları ve bulunduğu coğrafya itibarıyla Türkiye'nin enerji jeopolitiği, turizm, dış ticaret gibi ekonomi temelli parametreleri üzerine olumlu etkileri ile ekonomik güvenliğinin tamamlayıcı unsuru olarak Türkiye'nin askeri güvenliğine etkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma sorusunun bağımsız değişkeni K.K.T.C.'nin siyasi bir entite olarak varlığının devam etmesi, yani Kıbrıs meselesinde bugüne kadar birçok kez gündeme gelen Kıbrıs Cumhuriyeti çatısı altında bir federasyon çerçevesinde K.K.T.C.'nin varlığını ortadan kaldıracak bir siyasi değişimin olmaması durumudur. Başka bir deyişle, Kıbrıs meselesinde iki devletli çözüm modeli tezin bağımsız değişkenidir. Bu bağımsız değişken çerçevesinde ise yukarıdaki belirtilen ekonomik güvenlik unsurları bağımlı değişken olarak ele alınmış, bağımsız değişken üzerindeki bir değişimin, ekonomik güvenlik parametreleri olan bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Tezin araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemi baz alınsa da yeri geldikçe ekonomik veriler çerçevesinde nicel araştırma yöntemlerinden de istifade edilmiştir.

Tezin araştırma sorusu tartışılmadan sorunsalın ele alınışında yön gösterecek kuramsal zeminin ortaya konması gerekmektedir. Bu çerçevede ikinci bölümde tezin üzerine bina edildiği kuramsal zemin olan neo-realist bakış açısının bir yandan kuramsal parametreleri incelenmiş, diğer yandan ise neo-realizmin öngörmüş olduğu uluslararası sistemdeki güç dağılımındaki değişimin ne yönde bir değişim ihtiva ettiği, dünya siyasetindeki güncel gelişmeler ışığında ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, ekonomik güvenlik kavramının bir parçası olduğu “Yeni Güvenlik Anlayışı” çerçevesinde bu anlayışın ortaya koymuş olduğu temel varsayımlar ele alınmıştır. Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin ekonomik güvenliğine etkisi tartışılırken konunun kuramsal zemininde dayandığı diğer belirleyici unsurlarından olan deniz hukuku ve deniz jeopolitiğine ilişkin bazı temel kavram ve hususlar da bu bölümde tartışılmıştır. Üçüncü bölümde ise, tezin bağımsız değişkeni olan K.K.T.C. siyasi entitesinin tezin tartıştığı ana argüman ile bağını kurabilmek adına Kıbrıs meselesinin tarihi arka planına ve bununla ilgili olarak zaman içinde gündeme gelen ve Kıbrıs'taki Türk ve Rum tarafları

arasında tesis edilmeye çalışılan siyasi otoritenin kuruluş felsefesine sürece taraf olan devletlerin yaklaşımını da gösteren Birleşmiş Milletler (BM) taslak planlarına da bilhassa değinilmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs ve daha geniş perspektifte Doğu Akdeniz politikalarını, Yunanistan, İsrail, Mısır gibi bölge ülkeleri kadar, ABD, AB, Birleşik Krallık (BK), Rusya, Fransa, Almanya, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) gibi bölge dışı ülkelerin bölgeye ilişkin politika kombinasyonlarının etkileşimi çerçevesinde ele almak gerekmektedir. Bu itibarla, dördüncü bölümde hem Doğu Akdeniz'de etkin olan bölge ülkelerinin hem de bölge üzerinde çıkarları olan bölge dışı güçlerin, Türkiye'nin ekonomik güvenliğinin Kıbrıs meselesi ile doğrudan bağlantısı olan Doğu Akdeniz'deki deniz yetki anlaşmazlığı ile ilgili politikaları, Kıbrıs meselesindeki tutumları ile birlikte tartışılmıştır. Beşinci bölümde ise, K.K.T.C.'nin Türkiye'nin ekonomik güvenliğine etkileri Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı, enerji jeopolitiği ve jeostratejik açıdan teknik boyutları ile ele alındıktan sonra, teknik düzeydeki bu unsurların diğer güvenlik unsurları ile ekonomik güvenlik üzerine etkileri bütünsel bir yaklaşımla tartışılmıştır.

Kıbrıs meselesi Türk dış politikasının en önemli meselelerinden biri olarak literatürde sıkça tartışılan bir konudur. Bununla beraber, mesele Kıbrıs açısından ele alınırken yapılan tartışmalar federasyon çatısı altında varılacak bir siyasi uzlaşmada Kıbrıs Türklerinin haklarının nasıl olması gerektiği ve nasıl korunacağı çerçevesinde ele alınmıştır. Oysaki, Kıbrıs'ta federasyon temelli bir çözümün içeriği her nasıl olursa olsun varacağı netice, AB çatısı altında Kıbrıs Türklerinin sayıca az olduğu bir devletin ortaya çıkmasını doğuracaktır. Bilindiği gibi Türkiye bir AB üyesi olmadığı gibi cari şartlarda üyeliğin gerçekleşmesini sağlayacak şartlar mevcut değildir. Buna karşın hem Yunanistan hem de federasyon çatısı altında varılacak bir çözümde Rum çoğunluğa dayalı Kıbrıs Cumhuriyeti AB üyesi olmaya devam edecektir. Türkiye'nin Kıbrıs'a endeksli ekonomik çıkarları ise gerek Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları gerekse de diğer ekonomik parametreler açısından Kıbrıs'taki siyasi değişim ile doğrudan ilintilidir. Bu itibarla, Kıbrıs'taki siyasi parametre yani tezin bağımsız değişkeni olan K.K.T.C.'nin siyasi varlığı merkeze alınmadan Doğu Akdeniz enerji kaynakları veya başka ekonomik parametreler üzerinden yapılan bir analiz eksik kalacağı gibi sahadaki durumu da sağlıklı bir şekilde yansıtmaya kabiliyetine sahip olmayacaktır. Bu itibarla, tezin literatüre katkı olarak sunmayı amaçladığı husus, Kıbrıs'ta federasyon temelli olarak gündeme gelerek K.K.T.C.'nin bağımsızlığını temin etmeyen, Kıbrıs'taki Türk askerinin varlığını ortadan kaldıran AB çatısı altında bir siyasi değişimin, değişen uluslararası şartlar çerçevesinde Türkiye'nin ekonomik güvenliği için tehdit unsuru olduğunu belirterek, Kıbrıs meselesi

zerinden yapılacak tartışmaların esasının Türkiye'nin genel jeopolitik konumlanmasından bağımsız olarak ele alınamayacağıını ortaya koymaktır.

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Kuramsal Bir Çerçeve Olarak Neo-Realizm ve Yeni Güvenlik Anlayışı

Uluslararası İlişkilerde kuramlar, dünya siyasetinde yaşanan değişimleri anlamlandırmak ve sistematik bir temelde analiz etmek için kullanılan bir alet çantası olarak betimlenebilir. Bununla beraber, sosyal bilimlere kuramsal düzeyde fen bilimlerinden ayrılan ve bu anlamda işini daha da zorlaştıran unsur ise, fen bilimlerinde olduğu gibi bağımsız bir değişkeni temel alıp, bu değişkenin diğer bağımlı değişkenler üzerindeki etkisini test etmekteki zorluğudur. Sosyal bilimler alanında bir disiplin olan Uluslararası İlişkilerdeki kuramsal altyapının bu zorluklarla yüzleşmesinin altında yatan temel neden Uluslararası İlişkilerin doğasından kaynaklanmaktadır. Uluslararası politikada; aktör sayısının fazla olması, her bir aktörün iç politik dönüşümlerinin dış ilişkilere hangi ölçüde yansıtılmasının kestirilmesindeki zorluklar, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ayrımın nesnel olarak yapılmasındaki güçlükler gibi etkenler, kuramsal bir altyapı için aşılması gereken temel zorlukları oluşturmaktadır¹. Uluslararası İlişkilerde gerek sistem gerek devlet gerekse de uluslararası sisteme etki eden bireyler düzeyinde eş zamanlı olarak ve birbirini dinamik düzeyde etkileyen birçok parametre söz konusudur. Bunlardan sadece birini bağımsız değişken olarak ele alıp, Uluslararası İlişkiler üzerinde etkisini test etmek, değişkenlerin dinamik yapısından kaynaklı yoğun iç etkileşimden dolayı kolay bir iş değildir. Ne var ki, Uluslararası İlişkilerdeki kuramlar bu zorluğu bir nebze olsun aşmak için arızı ve beklenmeyen olayları açıklamaktan ziyade, tekrar eden düzenlilikleri tanımlayarak sistematik bir yaklaşım geliştirmeye çalışmaktadır². Kuramsal yaklaşım bu süreçte, tüm değişkenler içinde önemli olarak kabul edilen bazı etkenleri diğerlerinden ayırarak ve belirli bir alana özerklik temin ederek kuramsal altyapısını oluşturmaktadır³.

Uluslararası İlişkilerde realist kuram; tarihsel kökenleri itibariyle Tukidides, Machievelli ve Hobbes'a kadar uzansa da kurama 20 yy'da modern bir anlayış kazandıran realizmin önde gelen düşünürleri arasında Hans Morgenthau, George Kennan, Reinhold Niebuhr, E.H. Carr ve Kenneth Waltz gelmektedir⁴. Realizm, devletleri temel analiz birimi olarak ele alarak, anarşik ve güvensiz olarak tanımladığı bir sistem içinde, devletlerin kendi varoluşlarını ancak kendi

¹ Raymond Aron, "What is a Theory of International Relations?", *Journal of International Affairs* 21, sy 2 (1967): 195.

² Kenneth N. Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory", *Journal of Interdisciplinary History* XVIII, sy 4 (Spring 1988): 615.

³ Waltz, 615.

⁴ Jack Donnelly, "Realism", içinde *Theories of International Relations*, 3rd Edition (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 30.

güçlerine dayanarak elde edebileceklerini ve bunun da ancak askeri güç elde edilerek sağlanabileceğini öngörür⁵. Bu minvalde devletler, çıkarlarını elde etmek için güç politikası prensiplerini uygulamak durumundadırlar⁶. Realizm’in kurucu babalarından Tukidides’e göre, devletler arasındaki çatışmanın temel motivasyonu insan doğasına özgü olan gurur, çıkar, korku gibi temel tutkuların tetiklediği güç ve refah elde etme mücadelesidir⁷. Tukidides tarafından tarif edilen insanın kendine özgü doğası verili bir olgu olarak tüm insanlık tarihini kapsayacağından, bu durum tarih boyunca kendini tekrarlayacak bir süreç olarak Uluslararası İlişkilerin değişmez doğasını oluşturmaktadır⁸. Kurama göre, devletlerin insan doğasına özgü bencil bir yaklaşımla bu yola başvurmalarının sebebi, kendi içlerinde devlet otoritesi altında şekillenen hiyerarşik düzenin benzerinin, uluslararası ortamın anarşik düzeni içinde tesis edilememesidir⁹. Anarşinin ortadan kalkabilmesi ise ancak hegemonyanın tesis edilebilmesi ile sağlanabilir¹⁰. Pratik olarak hegemonyanın sağlanamadığı durumlarda ise devletler, güç dengesi prensibi ile hareket ederek, hegemonya kurmaya çalışan gücü dengelemek suretiyle hayatta kalmaya çalışmalıdırlar¹¹. Buna tarihsel bir perspektifte, hem XIV.Louis’nin hem de Napolyon’un Avrupa’da hegemonya kurmaya çalıştığı dönemde, karşılarında kurulan ve gücü dengeleyen koalisyonlar örnek olarak gösterilmektedir¹².

Kuramsal temelleri bu şekilde özetlenebilecek olan Realizm kendi içinde de üç temel akıma ayrılmaktadır. Uluslararası politikada, güç ve çıkar dışında başka herhangi bir parametre tanımayan yaklaşımı savunanlar “radikal realistler” olarak tanımlanırken, analizlerinde realist olmayan bazı diğer unsurlara da-her ne kadar kısıtlı bir boyutta olsa da- imkân tanıyan akıma mensup olanlar “güçlü realistler” olarak tanımlanmıştır¹³. Bunların dışındaki son akım ise, liberal kurama oldukça yaklaşıp, uluslararası politika analizinde devletlerin iç yapısına ve bu yapının karakteristik özelliklerinin dış politika üzerine yansımalarına odaklanan anlayışa sahip olan “neo-klasik realistler” olarak tanımlanmaktadır¹⁴.

⁵ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni,Kapsamı,Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler* 1, sy 1 (Bahar 2004): 37-38.

⁶ Donnelly, “Realism”, 29.

⁷ Robert Gilpin, “The Theory of Hegemonic War”, *The Journal of Interdisciplinary History* 18, sy 4 (Spring 1988): 593.

⁸ Gilpin, 591.

⁹ Donnelly, “Realism”, 31.

¹⁰ Donnelly, 33.

¹¹ Robert Jackson ve Georg Sorensen, *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*, 5. bs (Oxford: Oxford University Press, 2013), 88.

¹² Jackson ve Sorensen, 88.

¹³ Donnelly, “Realism”, 31-32.

¹⁴ Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, ve Jeffrey W. Taliaferro, ed., *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. (Cambridge: Columbia University Press, 2009), 4.

1970'lerle birlikte Uluslararası İlişkilerde, klasik kuramları eleştirel bir yaklaşımla ele alan ve Uluslararası İlişkilere farklı bir bakış açısı getirmeye çalışan kuramlar gündeme gelmiştir¹⁵. Bu çerçevede, kökenlerini realizmden alarak gündeme getirilen yeni bir yaklaşım olarak neo-realizm ön plana çıkan bir yaklaşım olarak Uluslararası İlişkiler kuramları arasında yerini almıştır. Neo-realizmin önemli kuramcılarından Waltz'a (1982) göre, analizlerini birey veya devlet düzeyinde yapan kuramlar indirgemeci, buna karşın uluslararası düzeyde ele alan kuramlar ise sistemiktir¹⁶. Kuramın varsayımlarını doğru anlamlandırabilmek için öncelikle kuramın temeli olan sistem ve yapı kavramlarını doğru bir şekilde anlamlandırmak gerekmektedir. Nye ve Welsch (2021) sistem ve yapı kavramlarını şu şekilde tarif etmektedir. *"...sistem birbirleri ile ilişkili birimler kümesidir. Sistemlerin birimleri ya da bileşenleri, az ya da çok karmaşık olabilen bir etkileşim içindedir. Birimlerin konfigürasyonunu betimlemek için yapı, bunların etkileşimini anlatmak için de işleyiş terimini kullanırız"*¹⁷ Bu tanımdan hareketle, neo-realizmi klasik realizmden ayıran en önemli nokta, uluslararası sistemdeki yapının, klasik realizmdeki devlet yani aktör esaslı işleyişe yaptığı etkiyi temel olarak bir açıklama yapıyor olmasıdır¹⁸. Neo-realizme göre, sistemdeki yapısal gerçeklik, temel aktör olan devletlerin hareket kabiliyetlerine ve davranışlarına doğrudan etki ettiği için, yapılan sistemik analizler, devletlerin davranışları hakkında tahminde bulunmamıza olanak verir¹⁹. Sistemik analiz, uluslararası düzende temel aktör olan devletlerin yaklaşımlarını bir sabit olarak ele alırken, sistemdeki yapısal değişikliklerin -iki kutupluluktan çok kutupluluğa geçiş gibi- yaklaşımları sabit olarak kabul edilen aktörler yani devletler üzerindeki etkisini mercek altına alır²⁰. Neo-realizm kuramsal olarak üç ana sütun üzerine oturmaktadır. Bunlar, düzenin yapısı (ordering principle), gücün dağılımı (distribution of capabilities) ve fonksiyonların farklılaşması (differentiation of functions)²¹ olarak tarif edilmektedir. Uluslararası düzen ya hiyerarşiktir ya da anarşiktir. Neo-realizm uluslararası düzeni anarşik olarak görür. Bu anarşik yapı içinde gücün dağılımı ise devletler arasındaki dengeyi belirler. Buna karşın devletlerin iç yapıları farklı olsa da temel fonksiyonları arasında bir fark yoktur. Yani devletler arasındaki fark,

¹⁵ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51, sy 1 (1996): 99.

¹⁶ Kenneth N. Waltz, "Uluslararası İlişkiler Kuramı", içinde *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, çev. Ersin Onulduran, 510 (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982), 19.

¹⁷ Joseph S. Nye, Jr. ve David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, çev. Renan Akman, 6. bs (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021), 68.

¹⁸ Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory", 617.

¹⁹ Waltz, 618.

²⁰ Robert Powell, "Anarchy in international relations theory: the neorealist-neoliberal debate", *International Organization* 48, sy 2 (Spring 1994): 316.

²¹ Donnelly, "Realism", 35.

fonksiyondan değil güç farkından kaynaklanmaktadır²². Uluslararası sistemde, yapısal bir değişiklikten bahsedebilmek için sistemin anarşiden, hegemonyaya geçmesi gerekir. Yoksa sadece devletler arasındaki nispi güç değişikliği anarşik ortamı ortadan kaldırmadığı gibi, buna yapısal bir değişim demek de doğru olmaz²³. Bu şartlar altında sistem içinde birbirini dengeleyecek güçlerin sayısı önem kazanmaktadır. Waltz’a (1982) göre, güç dengesi için en az iki devletin varlığı gerekmele beraber, bu yaklaşım, birbiri ile rekabet halinde olan ve güçleri birbirinden farklı ikiden çok devlete de uygulanabilir²⁴. Neo-realizmin tartıştığı bir diğer önemli konu ise, yapı-aktör ilişkisinde, yapının aktör üzerindeki etkisinin ne ölçüde olduğu hususudur²⁵. Bunu anlamak için yapı ve aktörü ayırıştırıp, sistemi oluşturan birimleri ve sistemi ayrı ayrı değerlendirmek ve arasındaki ilişkiyi bu çerçevede araştırmak gerekmektedir²⁶.

Neo-realizmin uluslararası sistemde vurguladığı iki önemli kavram ise “güç” ve “güvenlik” olgularıdır. Neo-realist kuramcılar bu iki olgu üzerindeki saldırgan ve savunmacı olarak ikiye ayrılırlar. Saldırgan realistlere göre devletler var olabilmek için gücü elde etmek isterken, savunmacı realistlere göre ise esas olan devletin güvenliğinin sağlanmasıdır. Her iki yaklaşım da güç esaslı bir analiz yapsa da güç kavramı üzerinden vardıkları sonuçlar çerçevesinde birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Savunmacı realistlere göre, devletler diğer devletler ile arasındaki ilişkilerde gücü maksimize etmek yerine güç dengesini sağlayarak güvenliklerini sağlamayı hedeflerler²⁷. Savunmacı realizmde, sistem her ne kadar anarşik olarak tanımlansa da güvenlik ikileminin olduğu durumlarda, devletler arasında iş birliğine şans tanınır, ancak statükoyu bozmayı amaçlayan agresif bir meydan okuyan güç ile karşılaşıldığında bunu dengelemenin yegâne yolu güç dengesini sağlamaktan geçmektedir²⁸. Saldırgan realistler ise, anarşik olarak tanımlanan sistemde, devletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için güçlerini maksimize etmek zorunda olduklarını savunurlar²⁹. Savunmacı realistlere göre, güvenlik ikilemi içine girmiş olan devletler, varlıklarını devam ettirebilmek için güçlerini artırmaya çalışsalar da bu durum tek başına devletler arasında çatışma çıkması

²² Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics* (Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1979), 96.

²³ Waltz, “Uluslararası İlişkiler Kuramı”, 73.

²⁴ Waltz, 42-43.

²⁵ Waltz, 50.

²⁶ Waltz, 52.

²⁷ Michael Mastanduno, “Do Relative Gains Matter? America’s Response to Japanese Industrial Policy”, *International Security* Vol. 16, sy 1 (Summer 1991): 79.

²⁸ Robert Jervis, “Realism, Neoliberalism, and Cooperation”, *International Security* 24, sy 1 (Summer 1999): 51-52.

²⁹ John Mearsheimer, “Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War”, *International Security* Vol. 15, sy 1 (Summer 1990): 12.

için yeter bir şart değildir³⁰. Çatışmayı belirleyici kılan ana etken saldırı-savunma dengesi olup, savunmanın saldırıya ağır bastığı ve saldırmanın maliyetinin yüksek olduğu durumlarda, çatışma ihtimali azalacaktır³¹. Buna karşın, saldırının getirisinin fazla olduğu durumlarda ise, çatışma ihtimali gündeme gelse de savunmacı realistlere göre, savunma çoğu zaman saldırıya karşı avantajlı durumda olduğu için devletler tarafından saldırgan bir politikanın uygulanma olasılığı düşük bir seçenek olarak değerlendirilmektedir³². Buna karşın saldırgan realistler, büyük güçlerin sistem içindeki mevcut güç dağılımından hiçbir zaman tatmin olmadıklarını ve güç dağılımını kendi lehlerine değiştirmek için sürekli bir çaba içinde olduklarını savunarak, uluslararası sistemde kalıcı bir statükodan bahsetmenin hiçbir zaman mümkün olmadığını iddia etmektedirler³³. Saldırgan realizm; güç dengesinin ağır bastığı dönemleri, devletlerin güçlerini artırmak ve geçici olarak kabul edilen mevcut statükoyu değiştirmek için çaba sarf ettikleri bir geçiş dönemi olarak ele alırken, devletlerin bu güç rekabetinden çıkabilmelerinin tek koşulunun ancak bir hegemonyanın kurulmuş olması ile sağlanabileceği görüşünü ortaya koymaktadır³⁴. Saldırgan realizmde, devletler arasındaki çıkar çatışmasının sonucunu, iş birliğinden daha çok, devletler arasındaki göreceli güç değişimleri belirler³⁵. Dolayısıyla, devletlerin diğer devletler karşısında göreceli gücünü artırmaktan başka bir çaresi yoktur.

Soğuk Savaş sonrasındaki uluslararası sistemde yaşanan köklü değişimler, özellikle realist teorinin ana kavramlarından olan güvenlik olgusuna da farklı bakış açılarının getirilmesi sonucunu doğurmuştur. “Yeni Güvenlik Anlayışı” olarak tarif edilen bu yaklaşımın öncülerinden Buzan’a (1991) göre temel olarak beş ana güvenlik alanı söz konusudur. Bunlar sırasıyla; “Politik Güvenlik”, “Askeri Güvenlik”, “Ekonomik Güvenlik”, “Toplumsal Güvenlik” ve “Çevresel Güvenlik” alanlarıdır³⁶. Buzan (1991) yaklaşımını Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni dünya düzeni çerçevesinde ele alırken, güvenlik paradigmasını yukarıda belirtilen farklı boyutları ile merkez-çevre ilişkisi içinde ele almakta, merkezdeki ideolojik kampaşmanın sona ermesi ve kapitalizmin egemen ekonomik model olarak ön plana çıkması neticesinde merkezdeki bu değişimin çevre üzerindeki etkilerini farklı güvenlik perspektiflerinden tartışmaktadır. Bu anlayış; askeri güvenliği bir devletin askeri kapasitesinin

³⁰ Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *International Relations Theory*, 5. bs (Pearson Education, Inc., 2012), 63.

³¹ Viotti ve Kauppi, 64.

³² Viotti ve Kauppi, 64.

³³ John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 1. bs (New York: W.W. Norton & Company, 2001), 2.

³⁴ Mearsheimer, 2.

³⁵ Jervis, “Realism, Neoliberalism, and Cooperation”, 51.

³⁶ Barry Buzan, “New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”, *International Affairs* 67, sy 3 (Temmuz 1991): 433.

saldırgan ya da savunmacı olması, politik güvenliği ülke içi yönetim sisteminin niteliği ve istikrarı, ekonomik güvenliği doğal kaynaklara, finans ve emtia piyasalarına erişim, sosyal güvenliği ulusal kimlik, din ve dil gibi toplumsal istikrarın temeli olan olgular, çevresel güvenliği ise tüm insanlığa etkisi olan eko-sistemdeki değişimler çerçevesinde ele alarak analizini derinleştirmektedir³⁷. Tanımlanmış olan beş farklı güvenlik boyutu kendi aralarında farklı konulara odaklansa da genel güvenlik olgusu kapsamında bu boyutların birbirleri ile olan bağları ve karşılıklı etkileşimleri de ayrıca dikkate alınmalıdır³⁸. Tezin konusu itibarıyla, ekonomik güvenlik kavramına, diğer güvenlik perspektifleri ile bağı da dikkate alınarak ayrıca değinilmesi gerekmektedir. Ekonomik güvenlik kavramı yukarıda da değinildiği gibi temel olarak devletin gücünü ve refahını temin etmek için doğal kaynaklar, finans ve emtia piyasalarına erişim kapasitesini ve bunun devletin gücü üzerindeki etkisini inceler. Bu kavram çerçevesinde, devletlerin temel ihracat malları üzerinden elde ettikleri gelir ve bu gelir üzerindeki dalgalanmalar, dış borç tedarikinde sermaye piyasalarına erişim ve borçlanma maliyeti, ekonomilerin yakıtı olan enerji kaynaklarına erişim, dünya pazarlarında rekabet avantajı sağlayacak teknoloji transferi yapabilme yetkinliği gibi olgular temel analiz unsurları olarak ele alınır³⁹. Günümüzün küreselleşen ekonomik düzeninde, bir devletin dış politika hedeflerini gerçekleştirebilmesindeki en önemli etkenlerden biri yukarıda izah edilen sebeplerden de açıkça görüldüğü gibi ekonomik olarak istikrarını sağlayabilmesinden geçmektedir. Ekonomik olarak aşırı bağımlı olan ve ekonomik güvenlik perspektifinde zayıflıkları olan bir devletin hem askeri hem politik hem de toplumsal güvenlik ve istikrarının etkilenmesi kaçınılmaz bir gerçekliktir.

Bu bölümde, tezin dayandığı temel olan neo-realizm kuramının, klasik realizm ile tarihsel bağlamı da dikkate alınarak, temel varsayımlarına kısaca değinilmiştir. Bunun yanı sıra, yine tezle bağlantılı olarak “Yeni Güvenlik Anlayışı” perspektifinde, ekonomik güvenlik olgusunun kuramsal zemini kısaca ortaya koyulmuştur. Bir sonraki bölümde ise, bu kuramsal temelin, tezin temel varsayımları ile ilişkisini doğru tarif edebilmek ve kuramsal bağını tesis edebilmek için dünya siyasetinin güncel durumu ve Türkiye’nin uluslararası sistemdeki konumu neo-realist bir perspektifle ele alınacaktır.

³⁷ Buzan, 433.

³⁸ Buzan, 433.

³⁹ Buzan, 445-47.

2.2 Neden Neo-realist Perspektif?

Modern dünya siyasetini neo-realist bir perspektiften değerlendirirken, öncelikli olarak sistemin yapısını ve hegemonya ilişkilerine dair kavramları netleştirmek gerekmektedir. Bir sistem; tek bir büyük güç ihtiva ediyorsa tek kutuplu, iki büyük güç ihtiva ediyorsa çift kutuplu, ikiden fazla gücü kapsıyorsa çok kutuplu olarak tanımlanır⁴⁰. Tek kutuplu sistemdeki egemen güç “hegemon” olarak tanımlanırken, çift kutuplu sistemlerde “*süper güçler*”, çok kutuplu sistemlerde ise “*büyük güçler*” vardır⁴¹. Hegemonik istikrar kuramına göre, tek kutuplu bir sistemdeki egemen güç, kendi kural ve düzenini geri kalan aktörlere kabul ettirirken, hegemonik geçiş kuramına göre hegemon gücün gerilemesi veya hegemonyaya meydan okuyan bir gücün ortaya çıkması çatışma ihtimalini artırır⁴². Hegemonyayı tesis eden bir devleti, etki alanı itibarıyla imparatorluk olarak tarif edebiliriz. İmparatorluklar doğaları gereği istikrarsız bir yapıda olup, kendine bağımlı olan yapıların bağımlılıktan kurtulma baskısını sürekli olarak hissederek ve bu baskı altında zorlanan imparatorluk sınırları kısa veya uzun bir zaman diliminde dağılır⁴³. Dolayısıyla, dünya siyasetindeki yapıyı tarif ederken, özellikle hegemonyadan yani tek kutuplu sistemden, iki veya çok kutuplu bir sisteme dönüşümü tespit etmek için tek kutuplu yapıya karşı meydan okumaların ve hegemonun bu meydan okumalara vermiş olduğu tepkilerin yaratacağı sonucun öngörülebilirliği belirleyici bir unsur olmaktadır.

Ulus devletlere dayanan modern dünya siyasetinin kökeni, 1648 Vestfalya Antlaşması’na kadar uzanmaktadır. Batı dünyasında yaşanan ekonomik, bilimsel ve düşünsel dönüşüm, Papalığın dini temellere dayalı gücünü kırarken, modern ulus devletlerin oluşum ve dünya siyasetine egemen olma sürecini başlatmıştır. Dini veya mezhepsel aidiyetlerin etkinliğinin azalmaya başlaması, devlet aklı/çıkarı ya da hikmet-i hükümet şeklinde Türkçeye çevirebileceğimiz “*Raison D’etat*”⁴⁴ kavramının uluslararası politikada egemen kavram haline gelmesi sonucunu doğurmuştur. 17.yy’da Kardinal Richelieu, 19.yy’da Metternich ve Bismarck gibi devlet adamları devlet çıkarına dayalı dış siyaseti güç dengesini tesis etmeye yönelik uygulayan önde gelen politik şahsiyetler olmuştur⁴⁵. 1815 Viyana Kongresi’nde tesis edilen

⁴⁰ Nye, Jr. ve Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, 68.

⁴¹ Nye, Jr. ve Welch, 68.

⁴² Nye, Jr. ve Welch, 120.

⁴³ Donald J. Puchala, “The History of the Future of International Relations”, *Ethics&International Affairs* 8 (Mart 1994): 183.

⁴⁴ “Raison d’état”, Oxford Reference, erişim 20 Mart 2022, <https://doi.org/10.1093/oi/authority.20110803100402296>.

⁴⁵ Henry Kissenger, *Diplomasi*, çev. İbrahim H. Kurt, 8. bs (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 9.

Avrupa düzeninin yaratmış olduğu çok kutuplu Avrupa dengesi, 1870’lerde Almanya’nın birleşmesi ve yüzyılın sonuna doğru Almanya tarafından uygulanmaya başlayan “*Weltpolitik*”⁴⁶ siyasetinin güç dengeleri üzerinde yaratmış olduğu etki neticesinde, I. Dünya Savaşı’na giden süreci tetikleyecektir. I. Dünya Savaşı’nın sonunda ortaya çıkan Versay düzenlemelerinin, yeni güç dengelerini tesis etmekte yetersiz kalması, ortaya çıkan güç boşluğunu savaş öncesi dönemin büyük güçleri İngiltere ve Fransa’nın dolduramayışı, Almanya’da Hitler’in iktidara gelmesi ile ilk savaştan daha da yıkıcı olan II. Dünya Savaşı’nın ortaya çıkmasına ve savaş sonrasında yeni bir düzenin kurulmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve SSCB arasında tam anlamıyla iki kutuplu diye tarif edilebilecek bir denge ve bu dengeye bağlı yeni bir düzen kurulmuştur. Bu düzen, 1989’da SSCB’nin dağılma sürecine girmesi ile sona ermiş ve ABD ve onun liderliğini yaptığı liberal ekonomik düzen dünya siyaset sahnesinde başat güç olarak yer almaya başlamıştır. Tek kutuplu diye tarif edilen ve ABD’nin hegemon güç olarak ön plana çıktığı bu dönemde, ABD’nin Irak ve Afganistan örneklerinde görüldüğü üzere tek taraflı askeri müdahaleleri söz konusu olmuştur. Öyle ki, I. Körfez Savaşı’nda, ABD’nin etkisi ile BM Güvenlik Konseyi Irak’a yönelik askeri operasyona yeşil ışık yakmıştır⁴⁷. Normalde Soğuk Savaş düzenindeki çift kutuplu bir sistemde, SSCB’ye rağmen böyle bir kararın güvenlik konseyinden geçmesi olası değildir. Soğuk Savaş döneminde buna istisnai bir örnek Kore Savaşı olmuş, bahsi geçen karar⁴⁸, SSCB toplantıyı boykot ettiği için geçebilmiştir. Buradan da görüleceği gibi SSCB’nin dağılmasından sonra ABD’nin dünya siyasetindeki etkisi daha da artmış ve bu görece güç artışı BM gibi uluslararası örgütlerde de etkisini göstermiştir.

Ne var ki, 20. yüzyılın son on yılında ve 21. yüzyılın hemen başlarında kısa bir süre tek kutupluluğu tecrübe eden dünya düzeni, hegemonyaya meydan okuyan güçlerin ortaya çıkması ile yeni bir döneme girmiştir. 21. yüzyılın ilk çeyreği hegemonya mücadelesinin yoğunlaştığı ama yeni dünya sisteminin kodlarının netleşmediği bir dönemdir. Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), ABD hegemonyasına 2000’li yılların başında yumuşak güç unsurları ile meydan okumaya başlayarak, yüzyılın ikinci çeyreğine doğru yol alırken, Asya-Pasifik bölgesindeki gelişmeler, sert güç kullanımının da ihtimaller dahilinde olduğunu göstermektedir. Rusya’nın ise uluslararası sistemdeki gücün dağılımına ilişkin görüşleri 2007 yılına kadar uzanmaktadır.

⁴⁶ *A Dictionary of Contemporary World History, A Dictionary of Contemporary World History* (Oxford University Press, 2021), <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191890949.001.0001/acref-9780191890949>.

⁴⁷ “United Nations Security Council Resolution 678” (United Nations Security Council, 29 Kasım 1990).

⁴⁸ “United Nations Security Council Resolution 82” (United Nations Security Council, 25 Haziran 1950).

2007 yılında Münih Güvenlik Konferansı'nda Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Rusya'nın bakış açısına göre tek kutuplu sistemin sona erdiğini ve çok kutuplu bir döneme girildiğini açık bir biçimde ifade etmiştir⁴⁹. Nitekim Rusya, önce 2008 Gürcistan ve 2014 Kırım krizlerinde, sonrasında ise 2022 Ukrayna krizinde de sert güç kullanarak, dünya siyaset sahnesinde var olduğunu göstermekte, Suriye krizinde oyun kurucu bir rol oynamaya devam etmektedir. ABD, kendi iç karışıklıkları ile yeni dönemin sancılarını karşılamak arasında kafa karışıklığı yaşamakta, yeni döneme dair net bir vizyon ortaya koyamamaktadır. ABD dış siyasetinin önemli isimlerinden ve eski dışişleri bakanı Henry Kissenger, bu durumla ilgili olarak, ABD'nin çok kutuplu yeni dünya düzenini kabul ederek bir strateji geliştirmesini önerirken, aksi durumda dünyanın I. Dünya Savaşı öncesindeki şartlara benzer bir durum ile karşılaşacağını öne sürmektedir⁵⁰. Nitekim, Biden yönetimi de tam da neo-realist bir yaklaşımla sistemdeki güç dengesinin değiştiğini belirterek, ÇHC'nin askeri, ekonomik, teknolojik yeterlilikleri ile ABD'ye meydan okuyan yegâne güç olduğu ve Rusya'nın ise uygulamış olduğu politikalar ile dünya düzeninde yıkıcı etkilere sebebiyet verdiği görüşünü ortaya koymaktadır⁵¹. ABD'nin Çin'in meydan okumasına karşılık olarak önerilen en önemli stratejik hamlelerden biri ise, ittifaklar ve iş birlikleri ile ÇHC'ye karşı bir denge sağlanması önerisidir⁵². Bu politika ile, jeopolitik bir bakış açısı çerçevesinde, ÇHC'yi aşağıdaki haritada görüldüğü gibi ilk hat içerisinde tutmak hedeflenmekte ve bunu sağlamak için ise Pasifik'teki Japonya, Tayvan gibi ülkeler ile yakın iş birliği önerilmektedir⁵³. Bunun yanı sıra ABD'nin Hint-Pasifik bölgesinde önem verdiği ve ilişkilerini güçlendirmek istediği diğer iki ülke ise Hindistan ve Avustralya'dır⁵⁴. ABD'nin Birleşik Krallık (BK) ile birlikte Eylül 2021'de Avustralya ile imzaladığı güvenlik paktı ve bu çerçevede Avustralya'ya sağlanacak nükleer denizaltılar, ABD'nin ÇHC'yi askeri ittifaklar ile çevreleme ve dengeleme politikasının bir tezahürü olarak değerlendirilebilir⁵⁵.

⁴⁹ Team of the Official Website of the President of Russia, "Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy", President of Russia, erişim 21 Mart 2022, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>.

⁵⁰ "Kissinger Warns Washington: Accept New Global System Or Face A Pre-WWI Geopolitical Situation", ZeroHedge, erişim 21 Mart 2022, <https://www.zerohedge.com/geopolitical/kissinger-warns-washington-accept-new-global-system-or-face-pre-wwi-geopolitical>.

⁵¹ "Interim National Security Strategic Guidance" (The White House, Mart 2021), 7-8.

⁵² Thomas F. Lynch, "The New Era of Great Power Competition and the Biden Administration Emerging Patterns and Principles", *Joint Force Quarterly*, sy 103 (Ekim 2021): 24.

⁵³ Lynch, 24-25.

⁵⁴ The White House, "Indo-Pacific Strategy of The United States", Şubat 2022, 7.

⁵⁵ "Aukus: UK, US and Australia Launch Pact to Counter China", *BBC News*, 16 Eylül 2021, blm. World, <https://www.bbc.com/news/world-58564837>.

Şekil 2.1: ABD'nin Pasifik Bölgesindeki Donanma Üsleri⁵⁶

Bu çerçevede, ÇHC'nin Tayvan ile arasındaki sorun ve Tek Çin politikası, Japonya, Hindistan ve Vietnam ile yaşadığı teritoryal sorunlar, komşu ülkeler ile yaşamakta olduğu deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik sorunlar ve Tibet ve Sincan bölgesinde yaşanan iç sorunlar dış politikasındaki temel sorunlar olarak ön plana çıkmaktadır. ÇHC dış politika sorunlarının çözümü için askeri güç kullanımını bir dış politika aracı olarak kullanabileceğini açıkça ifade etmekte ve askeri gücünü buna göre şekillendirmektedir⁵⁷. Karadağ (2017), bu durumun, dış politikada sorunların askeri güç ile çözümlenmesinin temel önermelerinden biri olduğu neo-realist paradigmanın ÇHC dış politikasına bir yansıması olduğu tespitini yapmaktadır⁵⁸.

Avrupa Birliği (AB), iç bütünlüğünü koruma endişeleri yaşarken, Almanya ve Fransa, AB'yi kontrol altında tutan güçler olarak, farklı politika arayışları içerisine girmektedirler. İngiltere, AB ile yollarını ayırarak daha bağımsız bir siyaset izleyeceğinin sinyallerini vermektedir. Atlantik sistemi Soğuk Savaş tehdidinin ortaya kalkmasından sonra farklılaşan

⁵⁶ "US plans new naval base in Australia to thwart Chinese | World | The Times", erişim 28 Mart 2022, <https://www.thetimes.co.uk/article/us-plans-new-naval-base-in-australia-to-thwart-chinese-tcphn5t5t>.

⁵⁷ Haluk Karadağ, "Çin Kurtuluş Ordusu (PLA) ve Çin'in Askeri Gücü Üzerine Bir Değerlendirme", *TYB Akademi*, sy 20 (2017): 167.

⁵⁸ Karadağ, 175.

çıkarlarını yönetmekte zorlanmaktadır. Dünyanın en büyük üçüncü ve AB'nin en büyük ekonomisi⁵⁹ olan Almanya, Soğuk Savaş süresince çok taraflılığa dayalı, askeri gücü reddeden, ekonomik ilişkilere öncelik veren ve askeri güvenliğini ABD ve NATO korumasına dayandıran bir dış politika çizgisini izlemiştir⁶⁰. Soğuk Savaş sonrasında ise oluşan dünya siyaseti çerçevesinde Almanya'nın dış politikasına yeni bir yön verme arayışı içinde olduğu görülmektedir. Kundnani (2012); Almanya'nın birleşmesinden sonra Alman dış politikasında “normalleşme” olarak tarif ettiği, bir taraftan NAZİ geçmişi ile özgüvenli bir ilişkiyi tesis eden, diğer taraftan ise normal bir NATO üyesi gibi gerektiğinde askeri güç kullanma ve egemen bir devlet olarak ulusal çıkarlarının takipçisi olma gibi unsurların ön plana çıktığı bir sürece işaret etmektedir⁶¹. AB içinde artan ekonomik gücünü, yeri geldiğinde kendi ulusal çıkarları için kullanabilen bir Almanya'dan bahsetmek mümkündür⁶². Almanya'nın AB içinde geliştirdiği ekonomik ilişkiler üzerinden kurmuş olduğu ve egemen taraf olduğu bu ilişkiyi “gömülü hegemonya” olarak tarif eden görüşler de mevcuttur⁶³. Almanya'nın hem ÇHC ile geliştirdiği ekonomik ilişkiler hem de Rusya ile Kuzey Akım-2 hattı ile üst düzeye ulaşan enerji iş birliği, ABD ile olan ilişkilerinde de zaman zaman gerginliklere neden olmuştur⁶⁴. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali neticesinde gelişen süreçte her ne kadar Almanya Kuzey Akım-2 projesini askıya aldığını ilan etse de⁶⁵, Almanya'nın cari şartlarda enerji alanında Rusya'ya bağımlılığı dikkate alınırsa yaklaşık 11 milyar dolarlık bu projenin tamamen devre dışı kaldığını söylemek için henüz erkendir. Buna karşılık Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik askeri operasyonu Avrupa'nın askeri olarak yetersizliğini de bir kez daha ortaya çıkarmış ve Almanya 100 milyar avro tutarında yeni savunma harcaması bütçesi ile ilgili planını kamuoyuna açıklamıştır⁶⁶. Her ne kadar NATO üyeliği kapsamında bir savunma bütçesi artışına gidecek olsa da hem AB içindeki özel konumu hem de Rusya ve Çin ile geliştirmiş olduğu ekonomik ilişkiler dikkate

⁵⁹ “GDP (current US\$) | Data”, erişim 23 Mart 2022,

https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2020&name_desc=true&start=2020&view=map.

⁶⁰ Başar Şirin, “Değişen Dünya Düzeninde Yeni Alman Dış Politikası”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 19, sy 2 (2020): 474.

⁶¹ Hans Kundnani, “The Concept of ‘Normality’ in German Foreign Policy Since Unification”, *German Politics and Society* 30, sy 2 (Temmuz 2012): 59.

⁶² Şirin, “Değişen Dünya Düzeninde Yeni Alman Dış Politikası”, 478.

⁶³ Beverly Crawford, “German power and ‘embedded hegemony’ in Europe”, içinde *The Routledge Handbook of German Politics & Culture*, ed. Sarah Colvin (New York: Routledge, 2015), 340.

⁶⁴ Georgi Gotev, “Trump Begins NATO Summit with Nord Stream 2 Attack”, www.euractiv.com, 11 Temmuz 2018, <https://www.euractiv.com/section/energy/news/trump-begins-nato-summit-with-nord-stream-2-attack/>.

⁶⁵ Sarah Marsh ve Madeline Chambers, “Germany Freezes Nord Stream 2 Gas Project as Ukraine Crisis Deepens”, *Reuters*, 22 Şubat 2022, blm. Energy, <https://www.reuters.com/business/energy/germanys-scholz-halts-nord-stream-2-certification-2022-02-22/>.

⁶⁶ Deutsche Welle (www.dw.com), “Germany Commits €100 Billion to Defense Spending | DW | 27.02.2022”, DW.COM, erişim 23 Mart 2022, <https://www.dw.com/en/germany-commits-100-billion-to-defense-spending/a-60933724>.

alındığında, Almanya'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez ciddi bir silahlanma sürecine girmesi, neo-realist perspektiften yapılan bir değerlendirme ile uyumlu bir dış politika dönüşümünü işaret etmektedir. AB'nin bir diğer önemli gücü Fransa ise, dış politikasını sadece Soğuk Savaş sonrasında değil, Soğuk Savaş esnasında da devlet çıkarını jeopolitik kaygılarla ön plana çıkaran bir çizgide sürdürme gayreti içinde olmuştur. Gerek De Gaulle döneminde İngiltere'yi ABD'nin bir Truva atı olarak görerek iki defa Avrupa Topluluğu (AT) üyeliği başvurusunu reddetmesi, gerekse de 2009 yılında geri döneceği NATO'nun askeri kanadından çıkması gibi uygulamaları ile Batı ittifakının bir üyesi olsa da bağımsız bir dış politika izleme çabası Soğuk Savaş döneminde de Fransa'yı Batı ittifakı içinde ayrıştıran bir konuma getirmiştir. Soğuk Savaş sonrasında ise ABD'nin önderliğinde gerçekleşen Irak ve Afganistan operasyonlarında ABD karşıtı bir tutum geliştirmiş, Avrupa kıtasında ABD ve İngiltere etkisini azaltacak, buna karşın Fransa'nın Avrupa ve Kuzey Afrika-Akdeniz havzasında etkinliğini artıracak politikaları uygulama gayreti içine girmiştir⁶⁷. Bu politikalara, 2011 Libya krizinde oynamaya çalıştığı rol, Kuzey Afrika'daki eski sömürgelerinde girişmiş olduğu askeri operasyonlar ve Doğu Akdeniz deniz yetki alanları sorunları çerçevesinde Türkiye karşıtı koalisyonla gerek askeri gerekse de diplomatik öncülük yapma gayretleri örnek olarak gösterilebilir. Son olarak 2022 Ukrayna krizinde Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un, 2019 yılındaki NATO'nun beyin ölümünün" gerçekleştiğine dair açıklamasından⁶⁸ sonra, her ne kadar başarısız olsa da Rusya'nın askeri operasyonları öncesi oynamaya çalıştığı diplomatik rol⁶⁹, Fransız dış politikasındaki kendi çıkarını önceleyen ve dünya dengelerinde ayrı bir kutup olma arzusunu dışa vuran son örnek olarak değerlendirilebilir. AB'nin Brexit sonrası en önemli iki gücü Almanya ve Fransa, dış politik tercihlerinde zaman zaman AB kanallarını ve Avrupalılık kimliğini bir meşruiyet yaratmak amacıyla kullansa da değişen jeopolitik dengelerden dolayı her iki ülkenin de dış politikasında güvenlik kaygısı ön plana çıkarken, buna bağlı olarak da bu ülkelerin askeri güç kullanımı ya da silahlanma gibi eğilimleri artmaktadır. Uluslararası sistemin güç yapısındaki dağılımın değişmesinin doğal bir yansıması olarak Fransa ve Almanya dış politikasında görülen değişimler neo-realist perspektifin öngörülerini destekler nitelikte bir görüntü ortaya koymaktadır. Buna karşın AB, üye ülkelerin farklılaşan dış politika hedeflerini "Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası" (OGSP) çatısı altında birleştirerek küresel

⁶⁷ Ömer Sabri Kıratlı, "Avrupa Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası ve Üç Büyükler Almanya İngiltere Fransa", *Akademik İncelemeler Dergisi* 11, sy 1 (2016): 216.

⁶⁸ "Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead", *The Economist*, 07 Kasım 2019, <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>.

⁶⁹ Stephane Faure, "Ukraine Crisis: Why Is Macron Taking on the Role of Mediator?", erişim 24 Mart 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/23/ukraine-crisis-macron-the-mediator-in-chief>.

güç statüsüne ulaşma gayretlerine devam etmektedir. Bu çerçevede AB, değişen küresel şartların bir sonucu olarak güvenlik ve askeri yeterlilik olgularını ön plana çıkaran bir politika izlemektedir. AB'nin bu politik yönelimindeki arka planı, AB Güvenlik ve Dış Politika Yüksek Temsilcisi Josep Borell'in yeni dünya düzeninin güç politikaları üzerinden şekillendiği⁷⁰ ve jeopolitik şartların değiştiği⁷¹ tespitinden anlamlandırmak mümkündür. Bu anlayış çerçevesinde, dış politikada askeri güç ve caydırıcılığı gelecek on yıl hedefleri arasında ön plana çıkarmış bulunan AB, Kalıcı Yapılandırılmış İş Birliği (Permanent Structured Cooperation-PESCO) çatısı altında askeri kapasitesini artırırken, savunma kapasitesini artıracak yeni teknolojilere yatırım yapmayı öncelikli bir hedef olarak benimsemiştir⁷². Bu maksatla askeri olarak hazır ve caydırıcı bir güç olarak kriz bölgelerine müdahale kapasitesine sahip olmak için 5000 askerden oluşan acil müdahale gücünü teşkil etmiştir. AB bu askeri gücü, 2025 yılında tam kapasite ile kullanmayı hedeflemektedir⁷³. AB, Avrupa güvenliğini tehdit eden ana aktör olarak Rusya'yı, sistemik rakip olarak ise Çin'i tarif ederken Doğu Akdeniz anlaşmazlığında Türkiye karşıtı bir tutumu benimsemektedir⁷⁴. Görüldüğü gibi AB, ulus-üstü bir yapılanma olarak ulus devlet refleksi ile bir dış politika analizi yapmakta, kendi çıkarlarına göre tespit etmiş olduğu hasım devletlere karşı uygulayacağı politika setinin en önemli unsuru olarak da askeri kapasite artırımı ve kullanımını koymaktadır. Özetle, AB'nin de en güçlü iki üyesi olan Almanya ve Fransa gibi dış politika diskurunda neo-realist bir yaklaşım ortaya koyduğunu söylememiz mümkündür.

Brexit sonrasında Birleşik Krallık (BK), dış politikasında AB'den bağımsız, kendi çıkarlarına odaklı ve aktif bir siyaset çizgisine yönelmiş durumdadır⁷⁵. İngiliz Hükümeti'nin 2021 yılı Mart ayında parlamentoya sunduğu raporda, uluslararası ortam rekabetçi olarak tanımlanırken, ülkenin II. Dünya Savaşı'ndan sonraki en büyük savunma yatırım programının başlatıldığı ilan edilmiştir⁷⁶. Başlatılan bu yeni program ile BK savunma harcamalarının GSMH'nin %2,2'sine ulaşarak, NATO taahhüdü olan %2 oranının üzerine çıkması planlanmaktadır⁷⁷. BK Hükümeti, değişen uluslararası dengelerin bir sonucu olarak güçlü bir

⁷⁰ European Union, "A Strategic Compass For Security and Defence", 22 Mart 2022, 4.

⁷¹ European Union, 7.

⁷² European Union, 12.

⁷³ European Union, "European Union Rapid Deployment Capacity", Mart 2022.

⁷⁴ European Union, "A Strategic Compass For Security and Defence", 17-19.

⁷⁵ HM Government, "Global Britain in a competitive age, The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy", Mart 2021, 6.

⁷⁶ HM Government, 3-4.

⁷⁷ HM Government, 4.

güvenlik ve caydırıcılık anlayışına sahip olunması gerektiğini ifade etmektedir⁷⁸. BK Hükümeti'ne göre; mevcut uluslararası ortam, Çin'in yükselen bir güç olarak ortaya çıkması ile jeopolitik ve jeoekonomik kaymaları içeren ve sistemik rekabetin yoğun olduğu bir ortam olarak tanımlanmaktadır⁷⁹. Görüldüğü üzere, BK Hükümeti 21.yy'ın değişen dünya siyasi dengelerini, neo-realist perspektifin alet çantasında bulunan kavramlarla tarif etmekte ve dış politikasını bu çerçevede şekillendirmektedir.

Uluslararası politikadaki büyük güçler perspektifinde kısaca ele alınan neo-realist dönüşümün, Türkiye gibi krize açık coğrafyaların merkezinde olan bir OBD için de yansımalarının olması kaçınılmazdır. Türkiye, Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra I. Körfez Savaşı, Yugoslavya'nın dağılma süreci (Bosna ve Kosova krizleri), I. Azerbaycan-Ermenistan Savaşı, II. Körfez Savaşı, Afganistan Müdahalesi, Rusya-Gürcistan Savaşı, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı, Arap Baharı ve sonrasında Libya'dan Suriye'ye kadar uzanan istikrarsızlıklar, II. Azerbaycan-Ermenistan Savaşı ve son olarak da 2022 yılında çıkan Rusya-Ukrayna Savaşı gibi bir çok krizi doğrudan yakın coğrafyasında değişen boyutlarda dolaylı ve dolaysız olarak tecrübe etmiş bir ülkedir. Bu krizlerin yanı sıra Doğu Akdeniz'de yaşanan deniz yetki alanlarının belirlenmesi, Kıbrıs meselesi, Libya'daki siyasi istikrarsızlık, Suriye İç Savaşı ve düzensiz göç gibi sorunların da tarafı durumundadır. Dünya güç dengelerinin yeniden tanımlanmaya başladığı ve çok-kutupluluk söylemlerinin daha çok seslendirilmeye başladığı 2008 Gürcistan krizine kadar, bahsi geçen krizlerde NATO üyesi ve Batı ittifakının bir üyesi olarak, 1 Mart 2003 tezkeresi gibi istisnalar hariç, genellikle Batı ve daha çok ABD ile uyumlu bir dış politika izlemiştir⁸⁰. Buna karşın 2000'li yılların ikinci on yılı ile değişen güç dengeleri ve artan askeri kapasitesi, Türkiye'nin dış politika sorunlarına yaklaşımında neo-realist kuramın ön gördüğü askeri güç kullanımı, güvenlik ve otonomi gibi kavramların ağır bastığı bir dönem olmuştur. 2016 yılından sonra daha da görünür olacak şekilde, Türkiye, ulusal güvenliğine tehdit oluşturduğunu düşündüğü durumlarda, sınır ötesi askeri güç kullanımına yönelirken, S-400 krizinde görüldüğü gibi kendi hava savunma açığını kapatmak için ABD ve NATO'nun güçlü itirazları ve yaptırımlarına rağmen Rusya ile askeri-ticari bir ilişki geliştirmekten kaçınmamıştır⁸¹. Neo-realist perspektif açısından buradaki önemli husus, S-400 alımı kararının Türkiye açısından rasyonel bir karar olup olmaması değil, Türkiye'nin kendi çıkar algısı

⁷⁸ HM Government, 14.

⁷⁹ HM Government, 17.

⁸⁰ Tarık Oğuzlu, "Turkish Foreign Policy in a Changing World Order", *All Azimuth* 9, sy 1 (2020): 128.

⁸¹ Eren Alper Yılmaz, "Turkish Foreign Policy in a Neorealist Framework: Bilateral Relations Since 2016", *Middle East Policy*, 2021, 3.

çerçevesinde NATO ve ABD ile karşı karşıya gelerek, ortağı olduğu F-35 programından çıkarılmak gibi yaptırımlar pahasına da olsa bu politika tercihini yapabilmiş olmasıdır. Türkiye Rusya ile, S-400 alımının yanı sıra Akkuyu Nükleer Tesisi, Rusya'daki Türk yatırımları, turizm ve mal ticareti gibi alanları kapsayan geniş bir yelpazede 2020 yılında 22 milyar ABD dolarının üzerinde bir dış ticaret hacmine⁸² sahiptir. Buna karşın Türkiye; Libya, Suriye ve Karabağ gibi kriz alanlarında Rusya ile sahada karşı karşıya gelen ve genellikle vekalet savaşı kapsamında tarif edilebilecek sıcak çatışmalara da taraf olmaya devam etmektedir. Türkiye; ABD, Fransa ve Yunanistan gibi ülkelerle, NATO bünyesinde müttefiklik ilişkisini devam ettirirken, ABD'nin Suriye'de PYD terör örgütüne destek vermesi, Fransa ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz meselesinde takındığı tutum, Fransa ile Libya'daki siyasi belirsizlik gibi konularda, kendi güvenlik kaygıları ve algısı çerçevesinde farklı politika tercihlerini gündeme getirmektedir. 2022 Rusya-Ukrayna krizinde de benzer bir durum söz konusu olmuş, ABD ve NATO Rusya'ya karşı ekonomik ve askeri yaptırımları içeren sert bir politika izlerken, Türkiye yaptırımlara katılmamış, Rusya'nın Avrupa Konseyi'nden çıkarılmasına olumsuz bir tutum takınırken, Ukrayna'ya destek vermeye devam etmiş ve krizde arabulucu rolünü üstlenmiştir⁸³.

Türkiye'nin dış politikasındaki neo-realist dönüşümün bir diğer göstergesi de artan sınır ötesi askeri varlığıdır. Değişen güç dengesi ve güvenlik kaygıları çerçevesinde Türkiye, Azerbaycan'dan Libya'ya, Libya'dan Katar ve Somali'ye uzanan geniş bir coğrafyada askeri gücünü aktif bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır. Türkiye'nin “sert güç” unsurları içeren bu tarz bir politikayı uygulayabilmesinin altında yatan temel unsurlardan biri de son yıllarda gelişen savunma sanayi altyapısıdır⁸⁴.

⁸² T.C. Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Rusya Federasyonu Ülke Raporu (2021)” (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021), 3.

⁸³ “T.C. Dışişleri Bakanlığı'ndan”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, erişim 30 Mart 2022, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-ukrayna-uclu-disisleri-bakanlari-toplantisi--10-mart-2022.tr.mfa>.

⁸⁴ Michael Tanchum, “The Logic Beyond Lausanne: A Geopolitical Perspective on the Congruence between Turkey's New Hard Power and its Strategic Reorientation”, *Insight Turkey* 22, sy 3 (Summer 2020): 42.

Şekil 2.2. Türkiye'nin Sınır Ötesi Askeri Varlığı^{85*}

Uluslararası sistemdeki güç dağılımının yaratmış olduğu bu dönüşüm, Türkiye gibi, kritik bir coğrafyada, üstün bir askeri güce sahip olan orta büyüklükteki bir devletin dış politikasında daha çok otonomi arzusunu ve anarşik koşullar altında güvenlik odaklı yaklaşımın sistemik bir etki olarak egemen olması sonucunu doğurmaktadır. Oğuzlu (2020), mevcut hegemoniye karşı meydan okuyan bir potansiyel gücün olduğu ve bir geçiş döneminde olan uluslararası sistemin, küçük ve orta büyüklükteki güçlere fırsatlar sunarak, Türkiye gibi bölgesel güçlerin manevra kabiliyetini artırdığı tespitini yapmaktadır⁸⁶. Uluslararası İlişkilerin değişen doğası, ortak güvenlik anlayışı ve ekonomik çıkarların maksimize edilmesini öngören liberal anlayıştan, sert güç unsurlarını daha çok gündeme getiren bir yapıya dönüşmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile tek kutuplu bir döneme giren dünya sistemi, iki kutuplu dünyada tanımlanmış olan dengelerin bozulduğu bir ortamda, aktörlerin tek taraflı güç kullanımlarına sahne olmaya başlamıştır. Soğuk Savaş'tan galip çıkan ABD'nin tek taraflı uygulamalarında, 2000'li yıllar ile birlikte tekrar sahneye dönen Rusya'nın yakın çevre politikasında, bu durumun yansımaları

⁸⁵ "Mustafa ÖZTOP Twitter'da", Twitter, erişim 30 Mart 2022, <https://twitter.com/mustafoztp/status/1370076560313712644>.

* Türkiye, 2021 yılı itibarıyla Afganistan'daki askeri varlığını sonlandırmıştır.

⁸⁶ Oğuzlu, "Turkish Foreign Policy in a Changing World Order", 129.

görülmektedir. Uluslararası İlişkilerde, meşruiyet arayışları bir parametre olarak etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Yumuşak güç unsurları yerini artan bir oranda sert güç kullanımına ya da güç kullanma tehdidine bırakmaktadır.

Uluslararası sistemin Soğuk Savaş sonrasındaki kısa süreli tek kutupluluktan çok kutupluluğa geçiş sancıları devam etmektedir. Güç dengelerinin yerli yerine oturmadığı böylesine geçiş dönemlerinde devletlerin arasındaki sorunları uluslararası hukuk ve meşruiyet ilkelerinden daha çok, güç parametreleri çerçevesinde çözme eğiliminde oldukları gözlenmektedir. Uluslararası İlişkilerde, belirleyici yaklaşım reel politik hesaplar ve buna dayalı olası güç kombinasyonları olmaktadır. Bu itibarla, bulunduğu coğrafya itibarıyla birçok kriz alanına yakın, birçok krize taraf olan Türkiye'nin 21. yüzyılın ikinci çeyreğine girerken dış politika gündeminin hem klasik realizm kuramının hem de neo-realizm kuramının ortaya koymuş olduğu teorik altyapı ile bir uyumu olduğu değerlendirilmektedir. Bu bölümde satır başları ile ortaya koyulduğu üzere gerek dünya siyasetinde egemen olan ülkelerin, gerekse de Türkiye gibi OBD'lerin dış politika tercihleri ve uygulamaları neo-realizmin öngördüğü kuramsal zemin çerçevesinde anlamlandırılabilir. Bu çerçevede, tezin ana konusu olan Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin ekonomik güvenliğine olan etkisini hem genel dünya siyasetinin hem de Türk dış politikasının neo-realist dönüşümü içerisinde bir unsur olarak ele almak mantıksal bir tutarlılık olarak değerlendirilmektedir.

Bir sonraki bölümde, tezin kuramsal temelini tamamlayacak olan kavramsal çerçevenin iki temel unsuru olarak deniz jeopolitiği ve deniz hukukuna ilişkin temel bazı kavramlar incelenecektir.

2.3 Deniz Jeopolitiği ve Deniz Hukukuna Dair Temel Bazı Kavramlar

2.3.1. Deniz jeopolitiği

Deniz jeopolitiğine değinmeden önce; strateji, jeostrateji ve jeopolitik gibi kavramlara kısaca değinmek, kavramı tutarlı bir zemine oturtmak anlamında önem arz etmektedir. Strateji kelimesi köken itibarıyla eski Yunan kökenli bir kelime olup, “generallik sanatı” olarak Türkçe karşılığını tarif edebileceğimiz bir kavramdır⁸⁷. Zaman içerisinde bu kavram askerlik alanının dışında iş yaşamı gibi alanlarda da kullanılagelen bir sözcük olmuştur. Strateji veya stratejik yaklaşım kavramları ister askeri ister sivil açıdan kullanılsın, temel olarak, varılmak istenilen

⁸⁷ “Strategy | Etymology, Origin and Meaning of Strategy by Etymonline”, erişim 04 Nisan 2022, <https://www.etymonline.com/word/strategy>.

hedefe kaynak ve maliyetleri en verimli şekilde tevdi ederek, gidilecek yolu veya uygulanacak hareket tarzlarını genel bir perspektiften çizen bir kavram olarak da tarif edilebilir. Jeopolitik kavramı ise bir devletin dış siyasetinin içinde bulunduğu coğrafya ile ilişkilendirilerek tarif edilmesidir⁸⁸. Başka bir deyişle, dış politikanın mekân ile ilişkisine göre ortaya konan yaklaşıma Jeopolitik denir. Jeostrateji kavramı, jeopolitik kavramının bir alt unsuru olarak, coğrafyanın askeri faaliyetler üzerindeki etkisini araştıran bir kavramdır⁸⁹. Jeopolitik teoriler Soğuk Savaş öncesi ve sonrasında çeşitlense de kavrama zemin kazandıran dört temel teoriden bahsetmek mümkündür. Bunlar, fiziki coğrafyayı temel alan “*Kara Hakimiyet Teorisi*” ve “*Kenar Kuşak Teorisi*” iken, güç temelli analizi temel alan “*Deniz Hakimiyet Teorisi*” ve “*Hava Hakimiyet Teorisi*”dir⁹⁰.

Deniz jeopolitiği, temel olarak bir ülkenin dış politika hedeflerini denizler/okyanuslar üzerinden ele alan bir yaklaşımdır. Donanma ve coğrafya ilişkisi kadar, ticari ilişkileri de kapsayan çok boyutlu bir yaklaşımı içeren bir kavramdır. Dünya ticaretinin yaklaşık %90’ı deniz yoluyla gerçekleşirken ve deniz yoluyla oluşan ticaret hacminin 2050 yılında 3 katına çıkacağı öngörüsü yapılmaktadır⁹¹. 2020 yılında küresel salgın nedeniyle talebin düşmesine rağmen denizler vasıtası ile yaklaşık 1,9 milyar metrik ton ham petrol nakliyesi yapılmıştır⁹², Denizler yolu ile nakliyesi yapılan ham petrol miktarı, 2020 yılında yapılan ve yaklaşık 4,01 milyar metrik ton olan⁹³ toplam tüketim miktarının yaklaşık %47’sine tekabül etmektedir. Doğal gaz pazarında ise LNG kullanımı yıllar içinde artmış ve 2019 yılında toplam doğalgaz ticaretinin %49,3’ü LNG olarak yapılmıştır⁹⁴. Görüldüğü gibi hem dünya ticaretinde hem de bilhassa dünya enerji ticaretinde denizler/okyanuslar elde ettikleri pay itibarıyla temel ulaştırma seçeneği olarak belirleyici konumdadır. Dünya deniz ticaretinde, ticaretin küresel ekonomiyi aksatmadan devam edebilmesi için deniz rotaları üzerindeki kritik/stratejik kavşaklar ve geçit noktaları ayrıca önem arz eden bir husustur. Aşağıdaki haritada bahsi geçen bu kritik su geçitleri gösterilmiştir.

⁸⁸ A. Suat Bilge, “Jeopolitik”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 13, sy 3 (1958): 151.

⁸⁹ Bilal Karabulut, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: I Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik* (Ankara: Platin Yayınları, 2005), 21.

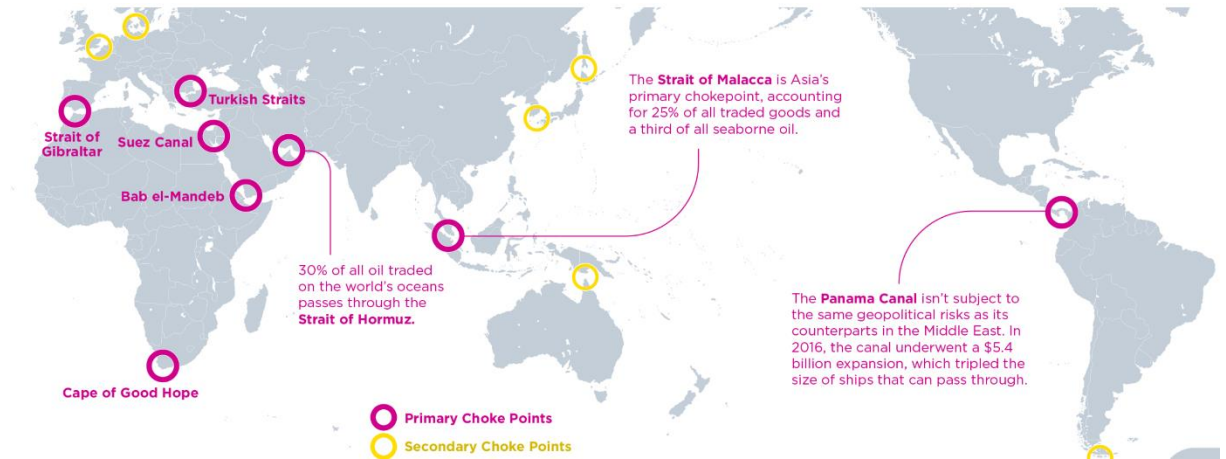
⁹⁰ Karabulut, 47.

⁹¹ “Ocean Shipping and Shipbuilding - OECD”, erişim 04 Nisan 2022, <https://www.oecd.org/ocean/topics/ocean-shipment/>.

⁹² “Global Seaborne Trade of Crude Oil 2020”, Statista, erişim 04 Nisan 2022, <https://www.statista.com/statistics/264013/transport-volume-of-crude-oil-in-seaborne-trade/>.

⁹³ “Global Oil Consumption in Million Metric Tons 2020”, Statista, erişim 04 Nisan 2022, <https://www.statista.com/statistics/265261/global-oil-consumption-in-million-metric-tons/>.

⁹⁴ BP, “Statistical Review of World Energy 2020”, 2020, 40.

Şekil 2.3. Dünya Deniz Ticaretindeki Stratejik Geçitler⁹⁵

Deniz gücünün jeopolitiğe etkisi üzerine kuramsal çerçeve üreten teorisyenleri iki grupta incelememiz mümkündür. Bunlar, “Açık Deniz” okuluna mensup olanlar ve “Kıta” okuluna mensup olanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. “*Deniz Hakimiyet Teorisi*”nin kuramcısı Alfred Mahan (1840-1914) ve Sir Julian Corbett (1854-1922) açık deniz ekolüne mensup deniz teorisyenleri iken, Amiral Raoul Castex ve Amiral Wegener kıta okulunun temsilcileridir⁹⁶.

Mahan, deniz ticareti ve deniz ticaret yollarına hâkim olmanın ve dolayısıyla denizlere/okyanuslara hâkim olmanın bir ülkenin dünya siyasetindeki gücü açısından belirleyici olduğunu belirtmektedir⁹⁷. Mahan’a göre bunu sağlamanın yolu deniz kontrolü ya da deniz hakimiyetini tesis etmekten geçmektedir⁹⁸. Deniz hakimiyeti için hasım ülkenin donanmasının etkisiz hale getirilmesi gerekirken, deniz kontrolü için belirli bir zaman ve mekân sınırı içinde hasım ülke donanma unsurlarının etkisinin ortadan kaldırılması kastedilmektedir. Deniz kontrolü sağlamak için kullanılan temel strateji ise “*Erişim ve Alan Engelleme*” (Anti Access-Anti Denial-A2/AD) stratejisidir⁹⁹. Bu stratejiye göre su altı ve su üstü donanma unsurları ile hasım devletin donanma unsurlarının belirlenen coğrafya sınırları içerisinde belirlenen bir süre

⁹⁵ Carmen Ang, “Mapping the World’s Key Maritime Choke Points”, Visual Capitalist, 30 Mart 2021, <https://www.visualcapitalist.com/mapping-the-worlds-key-maritime-choke-points/>.

⁹⁶ Milan Vego, “Naval Classical Thinkers and Operational Art” (The United States Naval War College, 2009).

⁹⁷ Alfred Taylor Mahan, *Naval Strategy Compared and Contrasted with the Principles and Practice of Military Operations On Land: Lectures Delivered at U.S. Naval War College, Newport, R.I., Between the Years 1887 and 1911* (Nabu Press, 2010), 164-66.

⁹⁸ Thomas M. Kane ve David J. Lonsdale, “Deniz Gücü”, içinde *Çağdaş Stratejiyi Anlamak*, çev. A. Tunçer Büyükonat (İstanbul: Doruk Yayınları, 2016), 268.

⁹⁹ “Ders 10 - A2/AD Doktrini”, *Güvenlik Portalı* (blog), 25 Kasım 2020, <https://trguvenlikportali.com/ders-10-a2-ad-doktrini/>.

zarfında etkinliği engellenir. “*Deniz Hakimiyet Teorisi*”nin bir diğer önemli tespiti ise başarılı bir deniz stratejisi için uygun deniz üslerinin varlığı ve bu üslere sorunsuz ulaşımın tesis edilmesidir¹⁰⁰. Buradaki temel mantık, Mahan’ın stratejik hatlar olarak tarif ettiği deniz iletim hatlarının güvenliğinin sağlanmasıdır¹⁰¹. Mahan donanmayı kıyıları korumakla yükümlü ve kara kuvvetlerinin destek unsuru bir askeri aygıt olarak değerlendirmemekte, donanmanın kesin sonuçlu muharebe ve blokaj ile deniz hakimiyetini sağlaması gerektiğini önermektedir¹⁰². Corbett ise, deniz stratejisinde donanmanın kara kuvvetleri ile koordinasyonun ve iş birliğinin önemine vurgu yaparken, deniz iletim hatları kontrolünün askeri ya da ticari fark etmeksizin çok kritik olduğuuna vurgu yapmaktadır¹⁰³. Mahan ile Corbett arasındaki bir diğer önemli fark ise, Mahan donanmanın kuvvet konsantrasyonuna öncelik verirken, Corbett’in, stratejik kombinasyonların ancak donanma gücünün uygun olarak bölünmesi durumunda sağlanabileceğini savunmasıdır¹⁰⁴. Corbett, tüm gücünü düşman donanmasını yok etmeye tevdi edecek bir donanmanın, bunda başarısız olması durumunda kendi deniz ticari iletim hatlarını koruyamayacağını ve bu hatların düşman saldırısına açık olacağını öne sürmektedir¹⁰⁵. Kıta okulunun temsilcilerinden Castex’e göre bir deniz stratejisinde, donanma ve kara/hava güçlerini ihtiva eden ordunun hareketlerini birbirinden bağımsız değerlendirmenin mümkün olmadığına değinirken¹⁰⁶, deniz hakimiyetinin her noktada sağlanmasının mümkün olmadığını, seçilen bir noktada üstünken, diğer noktalarda kaçınılmaz olarak zayıf olunacağı için, bu noktalarda defansif strateji izlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır¹⁰⁷. Castex’in bir diğer tespiti ise, deniz iletim hatlarının kontrol eden gücün kendi kıyılarının güvenliğini de aynı anda tesis etmiş olması¹⁰⁸, ancak deniz iletim hatlarının kontrol etmenin tek başına düşmanın yenilmesini sağlayacak bir araç olarak görülmemesi gerektiđidir¹⁰⁹. Castex’e göre dış hatlardaki adalar, ana karanın savunmasında ve kıyı trafiğinin güvenliğinde önem arz eden bir diğer önemli husustur¹¹⁰. Esasen Castex’in belirtilen tüm bu görüşlerinin temelinde, bir deniz stratejisinin nihai olarak karada hedeflenen sonuca göre veya bu sonuca etkisine göre belirlenmesi gerektiği

¹⁰⁰ Vego, “Naval Classical Thinkers and Operational Art”, 2.

¹⁰¹ Vego, 3.

¹⁰² Vego, 3.

¹⁰³ Vego, 6.

¹⁰⁴ Vego, 8.

¹⁰⁵ Julian Stafford Corbett, *Some Principles of Maritime Strategy* (BiblioBazaar, 2007), 144.

¹⁰⁶ Raoul Castex, *Strategic Theories*, çev. Eugenia C. Kiesling (Annapolis: Naval Institute Press, 1994), 45.

¹⁰⁷ Vego, “Naval Classical Thinkers and Operational Art”, 11.

¹⁰⁸ Castex, *Strategic Theories*, 30-35.

¹⁰⁹ Castex, 359-60.

¹¹⁰ Vego, “Naval Classical Thinkers and Operational Art”, 13.

görüşü yatmaktadır¹¹¹. Alman bir amiral olan Wegener ise deniz stratejisinin başarısının deniz ticaret yollarının kontrolünden geçtiğini belirtirken, bunun sağlamak için esas olan yaklaşımın jeopolitik olarak uygun konuşlanmayı sağlamaktan geçtiği tespitini yapmaktadır¹¹². Bunu yapabilmek için de donanmanın açık denizlere ulaşabilecek ve ticaret rotalarına müdahale edebilecek üslerle jeopolitik olarak uygun bir şekilde konuşlanması gerektiği savunulmaktadır¹¹³.

Deniz gücüne ilişkin olarak teorisyenler, farklı yaklaşımlar ortaya koymuş olsalar da hepsinin hem fikir olduğu husus, küresel deniz ticaret yollarının ve kritik su geçitlerinin kontrol altına alınması gerektiğidir. Tüm kuramcılar, deniz ticaretine hâkim olmanın bir ülkenin ekonomik gücüne ve dolayısıyla dünya siyasetindeki etkisine doğrudan etkisi olduğunun altını çizmektedir. Bu minvalde, Dünya'nın en büyük ekonomisi olarak yine en büyük askeri güce ve donanma kapasitesine sahip ABD'nin deniz aşırı donanma üsleri ve donanmasının konuşlanması bu durumu teyit etmektedir. (Bknz: Şekil 2.4)

Şekil 2.4. ABD Donanmasının Deniz Aşırı Üsleri¹¹⁴

¹¹¹ Vego, 13.

¹¹² Wolfgang Wegener, *The Naval Strategy of the World War*, çev. Holger H. Herwig (Annapolis: Naval Institute Press, 1989), 30.

¹¹³ Vego, “Naval Classical Thinkers and Operational Art”, 15.

¹¹⁴ “Sea Power: The U.S. Navy and Foreign Policy”, Council on Foreign Relations, erişim 04 Nisan 2022, <https://www.cfr.org/backgrounder/sea-power-us-navy-and-foreign-policy>.

Deniz stratejisinin uygulanmasında, bir ülkenin askeri kapasitesi, ekonomik gücü ve coğrafi konumu belirleyicidir. Dolayısıyla, bir OBD olarak Türkiye'nin uygulayacağı deniz stratejisi de bu minvalde değerlendirilmelidir. Bu bölümde, deniz jeopolitiğine ilişkin temel yaklaşımlar kısaca özetlenmiştir, bununla beraber, tezin temel argümanı olan Kıbrıs'ın Türkiye'nin ekonomik güvenliğine etkisi, deniz jeopolitiği perspektifinde ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

2.3.2. Deniz hukukuna dair bazı temel kavramlar

Günümüz deniz hukukunun tarihsel gelişimi, II. Dünya Savaşı sonrasına kadar uzanmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında dönemin ABD Başkanı Henry Truman, denizlerdeki doğal kaynaklardan faydalanmak amacıyla ABD'nin kıta sahanlığı (KS) üzerindeki egemenlik haklarını ilan etmesi ile deniz hukukuna dair hukuksal düzenleme ihtiyacı dünya gündemine gelmiştir¹¹⁵. Bunu 1947'te Şili ve Peru'nun, 1950'de ise Ekvator'un 200 deniz mili alanı kapsayan KS ilanları izlemiştir¹¹⁶. Bu gelişmeler üzerine BM çatısı altında deniz hukuku konferansları 1958 ve 1960'ta Cenevre'de toplanmış ancak kesin bir netice elde edilememiştir. III. ve son konferans 1973 yılında görüşmelere başlamış ve 9 yıl süren müzakereler sonunda günümüz deniz hukukun temelini oluşturan sözleşme 1982 yılında imzalanmıştır¹¹⁷. Sözleşme 320 maddeden ve sözleşme maddelerinin uygulanma şartlarını düzenleyen eklerden oluşmaktadır¹¹⁸. Sözleşmeyi, 2021 yılı itibarıyla, BM'ye üye 168 ülke imzalamış olup, Türkiye, ABD, İsrail gibi ülkeler henüz bu sözleşmeyi onaylamamışlardır¹¹⁹. Burada sözleşme kapsamında olup, tezin konusu ile ilgili doğrudan ilişkili olan bazı temel kavramlar ele alınacaktır.

Kararları

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) 2. Maddesinde kararları; bir kara ülkesinin kıyı şeridinden ve iç sularının ötesinden başlayan, takımda devletleri için ise adaları birleştiren hattın ötesinde başlayan ve üzerindeki hava sahasını da

¹¹⁵ "Overview - Convention & Related Agreements", erişim 07 Nisan 2022, https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm#Historical%20Perspective.

¹¹⁶ "Overview - Convention & Related Agreements".

¹¹⁷ "Overview - Convention & Related Agreements".

¹¹⁸ United Nations, "United Nations Convention on the Law of the Sea-UNCLOS", 1982, https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

¹¹⁹ "Chronological lists of ratifications of", erişim 07 Nisan 2022, https://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm#The%20United%20Nations%20Convention%20on%20the%20Law%20of%20the%20Sea.

kapsayan deniz alanı olarak tanımlanmaktadır¹²⁰. 3. maddede bu tam egemenlik alanının en fazla 12 deniz miline kadar egemen devletler tarafından ilan edilebileceği belirtilmektedir¹²¹. Sözleşmenin 15. maddesinde sahilleri karşı karşıya ya da bitişik olan devletlerin karasularının belirlenmesinde ortay hat ilkesi geçerli olup, tarihi koşullar ve bir takım diğer özel durumlar bu hususa istisna olarak tanımlanmıştır¹²². Sözleşmeye göre devletlerin karasuları üzerinde tam egemenlikleri söz konusu olup, yabancı ticari ve askeri gemilerin zararsız geçiş ilkesi uyarınca ilgili ülkenin karasularından geçebileceği, hangi durumların zararsız geçiş ilkesinin ihlaline sebebiyet vereceği ve sahildar devletin hangi düzenlemelere başvurabileceği 17-32. maddelerde düzenlenmiştir¹²³.

Bitişik Bölge

Sahildar bölge kavramı sözleşmenin 33. maddesinde, kıyı ülkesinin karasularındaki yasal düzenlemelere dair oluşabilecek uygunsuzlukları denetlemek ve kontrol etmek maksadıyla karasularının ölçülmeye başlandığı hattan en fazla 24 deniz mili ötesine kadar uzatabileceği deniz alanı olarak tarif edilmektedir¹²⁴.

Takımada Devletleri

Tezin konusu ile doğrudan alakalı bir husus olması sebebiyle BMDHS'nin takımada devletleri ile ilgili maddelerine de kısaca değinmek gerekmektedir. Sözleşmenin 46. Maddesinde “*takımada*” birbiri ile tarihi ve kültürel bağlara sahip bir “*adalar grubu*” olarak tanımlanmaktadır¹²⁵. Sözleşmenin 47. Maddesine göre takımada devletlerinin iç sularını kapsayan yani karasal devletlerdeki sahil şeridine eş değer hattın belirlenmesi “belli başlı adaları” kapsayacak ve takımadanın karasal büyüklüğünün en fazla 9 katı bir alanı kapsayabilecek esas hatlarla tespit edilecektir¹²⁶. 47. Maddenin 5. Bendinde belirtilen bir diğer önemli husus ise, esas hatlarla tespit edilen hattın bir diğer devletin münhasır ekonomik bölgesini kesemeyeceğinin belirtilmiş olmasıdır¹²⁷.

¹²⁰ United Nations, “Unclos 1982”, 27.

¹²¹ United Nations, 27.

¹²² United Nations, 30.

¹²³ United Nations, 30-35.

¹²⁴ United Nations, 35.

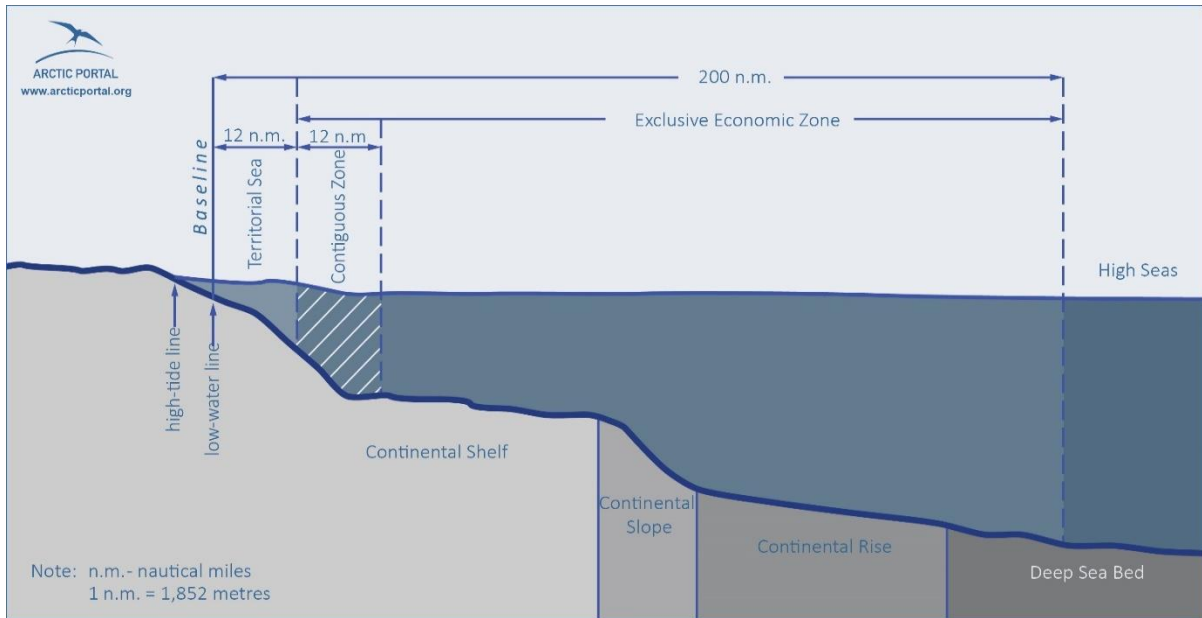
¹²⁵ United Nations, 40.

¹²⁶ United Nations, 40.

¹²⁷ United Nations, 40.

Münhasır Ekonomik Bölge

Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) kavramı sözleşmenin 55-75. maddelerinde düzenlenmiştir. Sözleşmeye göre; MEB karasularının bitiminden başlayarak 200 deniz mili genişliğe kadar uzanabilen bir deniz alanını ifade eder. MEB alanı deniz tabanı ve deniz kütlesi içindeki canlı, cansız tüm kaynakların kullanımı ile ilgili olarak egemen devlete bu kaynakları işletme hakkı tanır. MEB alanına sahip olan devlet, bu alanda uluslararası deniz trafiğini aksatmamak şartıyla yapay adalar kurabilir, bilimsel araştırmalar yapabilir, bu yapay ada ve tesislerin güvenliğini sağlamak için gerekli tedbirleri alabilir. Diğer devletler ilgili devletin MEB alanında gerek deniz ve hava seyrüsefer serbestliğinden, gerekse de bu alan içindeki boru hattı veya iletim kablosu döşemek ve bu hatların işletilmesinden serbestçe yararlanma hakkına sahiptir. Sözleşme, MEB alanı içindeki canlı kaynakların işletilmesi, gerekli şartlarda diğer devletlere kota tanınması, canlı kaynakların işletilmesinde bu alanda yaşanacak ihlallere karşı hukuki yaptırımda bulunmak gibi egemen hakları, ilgili devlete tanımaktadır. Sözleşmenin, MEB alanı ile ilgili düzenlemelerde ülkeler arasındaki sorunun çözülmesine ilişkin en önemli şartı ise, bu anlaşmazlıkların uluslararası hukuka uygun ve hakkaniyet ilkesi ile bağdaşır şekilde çözülmesi gerektiği hususudur¹²⁸.

Şekil 2.5. Karasuları, Bitişik Bölge, Kıta Sahanlığı, Münhasır Ekonomik Bölge¹²⁹

¹²⁸ United Nations, 43-53.

¹²⁹ "portlets.arcticportal.org - Exclusive Economic Zones", erişim 07 Nisan 2022, <https://portlets.arcticportal.org/exclusive-economic-zones>.

Kıta Sahanlığı

Kıta Sahanlığı (KS) kavramına ilişkin olarak düzenlemeler, sözleşmenin 76-85. maddelerinde belirtilmiştir. KS alanı, temel olarak sahil şerh ülkenin kara kütlesinin deniz altında devam eden uzantısının deniz yatağı ve toprak altındaki alanı tarif eden bir kavramdır. KS alanı, karasularının ölçülmeye başladığı sınırda 200 deniz mili mesafeye kadar uzanabilir, eğer kıta sahanlığı bu mesafenin ilerisine uzanan bir coğrafi formasyon ise, bu sınır 350 deniz miline veya 2500 metre derinlik sınırının en fazla 100 deniz mili açığına kadar uzanabilir. KS, ilgili devlete bu alanda tarif edilen deniz yatağı ve toprak altı cansız kaynakların işletilmesinde tam egemenlik hakkı tanır. Başka bir devletin bu alanda ilgili devletin onayı olmadan sondaj yapması, doğal kaynaklardan faydalanması mümkün değildir. KS *ab initio ipso facto* yani başlangıçtan beri ve kendiliğinden olan bir hak olarak sahil şerh devlete tanınmış bir alan olarak tarif edilmektedir. KS alanında da MEB alanında olduğu gibi diğer devletler boru ve kablo döşeme hakkına sahiptir, ancak burada belirtilmesi gereken en önemli husus, diğer devletlerin ilgili devletin KS alanından bir boru veya kablo hattı geçirmesi durumunda, hattın geçeceği güzergahla ilgili olarak ilgili devletin onayını alması zorunluluğudur¹³⁰.

Adalar Rejimi

Sözleşmenin 121. maddesinde, adalara da kara parçaları için tanınan karasuları, bitişik bölge, MEB ve KS haklarının tanındığı ifade edilmiş, bunun yanı sıra, üzerinde yaşam olmayan veya ekonomik bir etkinliğe sahip olmayan kaya parçalarının bu statüde değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir¹³¹.

Tezin, kuramsal ve kavramsal çerçevesini inceledikten sonra, Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin güvenliği üzerine etkisini analiz etmek için konunun tarihi arka planının da göz önünde bulundurulması bir zorunluluktur. Bu çerçevede, bir sonraki bölümde Kıbrıs meselesinin tarihi arka planı ana hatları ile ele alınacaktır.

¹³⁰ United Nations, "Unclos 1982", 53-56.

¹³¹ United Nations, 66.

3.KIBRIS MESELESİNİN TARİHİ ARKA PLANI

Kıbrıs adası Doğu Akdeniz’de bulunan, stratejik konumu ile her zaman bölge güçlerinin egemenlik mücadelesine sahne olmuş, Akdeniz’in en büyük üçüncü adasıdır. Tarih boyunca Mısır, Hitit, Fenike, Asur, Makedonya İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Doğu Roma (Bizans), Ceneviz, Memlük ve Venedik hakimiyeti altında kalmış, 1571 yılında ise Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmiştir. 1571-1878 yılları arasındaki Osmanlı hakimiyeti 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında son bulmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde alınan ağır yenilgi, Berlin Kongresi’nde İngiltere’nin Osmanlı Devleti açısından desteğini zorunlu kılmış, İngiltere Rusya’ya karşı Osmanlı’yı savunmanın bir şartı olarak Kıbrıs’ı talep etmiştir¹³². Öte yandan, Avrupa’da Almanya’nın birleşmesinden sonra ortaya çıkan yeni denge, Rus-İngiliz yakınlaşmasını bir zorunluluk olarak gündeme getirmiş, bunun üzerine de İngiltere, Rusya’ya karşı Osmanlı toprak bütünlüğünü destekleme siyasetinden uzaklaşarak, önce Kıbrıs’ta (1878) fiilen egemenliğini tesis etmiş, sonra da Mısır’ı (1882) işgal ederek kritik Hindistan yolunu ve kendi güvenliğini Osmanlı aleyhine olacak şekilde güvence altına almıştır¹³³. Bu çerçevede Kıbrıs, 1914 yılına kadar hukuken Osmanlı, fiilen İngiliz yönetimi altında kalırken, 1914’te İngiltere Kıbrıs’ı ilhak ettiğini açıklamış, 1923 Lozan Antlaşması ile de 45 yıldır devam eden bu fiili durum Türkiye tarafından kabul edilmiştir¹³⁴. Görüleceği üzere eski çağlardan günümüze Kıbrıs adası üzerinde herhangi bir Yunan egemenlik dönemi söz konusu olmamış, II. Dünya Savaşı sonuna kadar da Kıbrıs üzerinde herhangi bir Yunan iddiası gündeme gelmemiştir.

3.1 1945’ten 1974 Kıbrıs Barış Harekatı’na Kadar Geçen Dönem

II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ve Fransa’nın güç kaybetmesi, bu ülkelerin sömürge imparatorluklarında da kıpırdanmaların başlaması neticesini doğurmuştur. Kıbrıs meselesinin gündeme gelmesi her ne kadar 1950’lerin ikinci yarısını bulsa da 1947 yılında Yunan Parlamentosu’nda alınan “ENOSİS” yani Ada’nın Yunanistan’a bağlanmasına ilişkin karar¹³⁵, Ada üzerindeki gelişmelerin II. Dünya Savaşı’nın hemen akabinde Yunan tarafında gündeme geldiğini göstermektedir. Bununla beraber, eş zamanlı olarak Kıbrıs Rum toplumu içerisinde

¹³² Metin Kunt, “Siyasal Tarih”, içinde *Osmanlı Devleti 1600-1908*, ed. Sina Akşin (İstanbul: Cem Yayınevi, 1988), 163.

¹³³ Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-V*, 1. bs (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021), 591.

¹³⁴ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, 7. bs (İstanbul: DER Yayınları, 2008), 952.

¹³⁵ Tahir Kodal, “Kıbrıs Sorununun Çözülmesinde Bilinmeyen Bir Kaynak: Prof. Dr. Nihat Erim’in Başbakan Adnan Menderes’e Sunmuş Olduğu Rapor”, *Belgi Dergisi*, sy 6 (2013): 772.

etkili olan -her ne kadar farklı siyasal duruşlara sahip olsalar da-iki önemli yapının da ENOSİS konusunda ortak tavır almaya başlamış olması belirtilmelidir. Bunlar AKEL ve Kilise'dir. Her ikisi de Kıbrıs Rum toplumu içinde sahip olduğu gücü korumak için ENOSİS konusunda iş birliği yapmaya başlamışlardır. 1949 yılında Rumlar BM'ye self-determinasyon hakkını kullanmak için ilk başvurularını yaparak¹³⁶, konuya uluslararası bir boyut kazandırma çalışmalarına başlamışlardır. 1950 yılında Kilise'nin organize ettiği ve sadece Rumların katıldığı referandumda, %96 ile ENOSİS kararı çıkmıştır¹³⁷. Bunun hemen akabinde ise Makarios'un Başpiskopos seçilmesi Kıbrıs'taki gelişmeleri daha da hızlandıracaktır.

II. Dünya Savaşı sonundan itibaren Kıbrıs'taki sorun ısınmaya başlarken, konunun Türkiye-Yunanistan arasında düşük bir profilde ele alındığını söylemek mümkündür. Bunun temel sebebi, her iki ülkenin de bu dönemde dış politika konularını Soğuk Savaş parametreleri çerçevesinde ele almaya çalışmasıdır. Her iki ülke de savaş sonrasında Sovyet tehdidi altına girmiş ve Batı ile bütünleşerek, dış politikasını bu çerçeveye oturtmuştur. 1947'den beri Truman Doktrini çerçevesinde Amerikan yardımları alan, 1952'de NATO'ya beraber giren her iki ülke Soğuk Savaş'ın en yoğun geçtiği bu dönemde blok içi bir sürtüşmeye girmek istememişlerdir. Bununla beraber, 1954 yılında Papagos Hükümeti'nin Yunanistan adına BM'ye Kıbrıs için yapmış olduğu "self-determinasyon" başvurusu konunun tekrar gündeme gelmesine sebep olmuştur¹³⁸. BM'deki bu görüşmelerde, Türkiye ve İngiltere beraber hareket ederek, Kıbrıs'ın hali hazırda egemen bir devletin parçası olduğunu, dolayısıyla bir "self-determinasyon" hakkından bahsedilemeyeceğini savunmuşlardır¹³⁹. Türkiye'nin bu dönemdeki tezi, Kıbrıs'ın hali hazırda İngiliz toprağı olduğu ancak eğer statüsünde bir değişiklik olacaksa, Ada'nın tekrar eski sahibi olan Türkiye'ye dönmesi gerektiği yönündedir¹⁴⁰. 1955'le birlikte, Ada'daki Rumların tedhiş hareketlerinin başlaması, Yunanistan'ın yine 1955 yılında Yeoryos Grivas adlı Yunan askerini Ada'ya yollayarak, EOKA*'yı kurdurması İngiltere'yi sıkıştırmaya başlayacak ve İngiltere, Türkiye'yi de soruna taraf haline getirmeye yönelik bir politika izleyecektir. 1955 yılında İngiltere Londra Konferansı ile, bir taraftan Türkiye'nin desteğini yanına almaya çalışırken, diğer yandan Ada'nın yönetimi ile ilgili bir anayasa taslağı gündeme getirmiştir. Ada'nın İngiliz egemenliği altında kalması şartıyla bir takım idari özerklik ve

¹³⁶ Kodal, 772.

¹³⁷ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler (1945-1960)", içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, c. 1 (İstanbul: İletişim, 2001), 596.

¹³⁸ Fırat, 598.

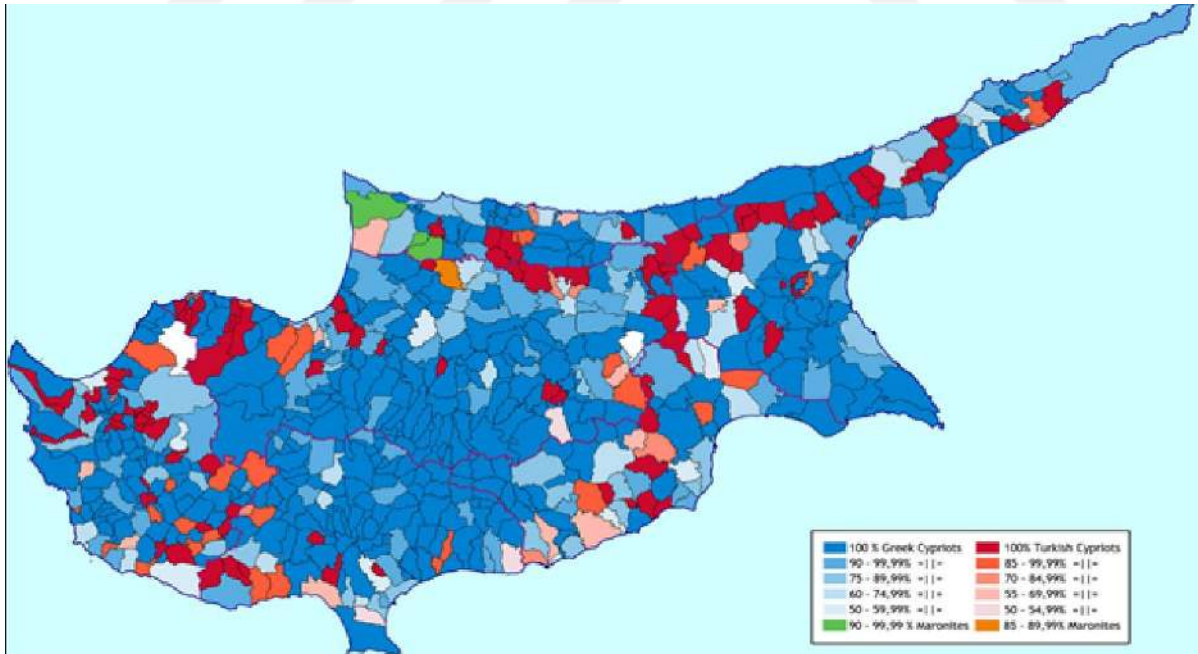
¹³⁹ Fırat, 599.

*Ethniki Organosis Kiprion Agoniston (Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü) Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak amacıyla tedhiş hareketlerini gerçekleştiren terör örgütü.

¹⁴⁰ Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, 957.

ekonomik reformlar içeren paket, Rum tarafını ikna etmemiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra 1956 Süveyş Krizi'nde bölgede prestij ve etki kaybeden İngiltere için Kıbrıs Adası'ndaki hakimiyetini sürdürme imkanları azalmaya başlamıştır. İngiltere'nin Ada'dan çekilme ihtimalinin gündeme geldiği bu noktada, Türkiye değişen şartlar ışığında Kıbrıs politikasını, "Taksim" yani Ada'nın Türk ve Rum toplumu olarak ikiye bölünmesi olarak ifade edilebilecek bir şekle dönüştürme kararı alacaktır¹⁴¹. İngiltere'nin mevzi kaybetmesi, Rum tedhiş hareketlerinin artması, Türkiye'nin Ada'ya müdahalesini gerekli kılacak ve EOKA'ya karşı 1958 yılında TMT* kurulacaktır. Ada'daki gerginliğin ve blok içi Türk-Yunan gerginliğinin artması konuya ABD'nin müdahil olmasını da doğuracak ve 1959 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile neticelenecek Zürih ve Londra görüşmeleri yapılacaktır. Bu görüşmelerin neticesinde önce Zürih'te Türkiye-İngiltere-Yunanistan, sonrasında bu üç ülkeye Kıbrıs Türk ve Rum liderlerinin de (Dr. Fazıl Küçük ve Makarios) katılımı ile Londra'da üç temel anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar;

1. Centilmenlik Anlaşması
2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısına İlişkin Anlaşma
3. Kıbrıs Cumhuriyeti-Türkiye-Yunanistan Arasındaki İttifak Anlaşması

Şekil 3.1. 1960 Nüfus Sayımına Göre Etnik Dağılım¹⁴²

¹⁴¹ Uçarol, 959.

* Türk Mukavemet Teşkilatı- Rum tedhiş hareketlerine karşı Kıbrıs Türk halkının güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan direniş örgütü.

Bu noktada, 16.08.1960 yılında ilan edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal yapısına kısaca değinmek faydalı olacaktır. Zira bundan sonraki tarihsel süreçte yaşanan gelişmelerde ve ortaya atılan tekliflerde her zaman atıfta bulunulacak idari sistem 1960 yılında kurulan Cumhuriyet'in idari yapısıdır. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre sistemin temel yapısı şu şekilde özetlenebilir¹⁴³.

Yürütme

5 yıl için seçilen Cumhurbaşkanı (Rum), Cumhurbaşkanı Yrd. (Türk) ve 7'si Rum, 3'ü Türk bakandan oluşan Bakanlar Kurulu tarafından gerçekleştirilecektir. Dışişleri, Savunma ve Maliye bakanlıklarından en az biri Türklere verilecektir. Bu konularla ilgili kararlarda her iki toplumun temsilcilerinin veto yetkisi olacaktır.

Yasama

Temel olarak, Türk ve Rum üyelerin kendi içlerinde basit çoğunlukla karar alacakları, başkanı Rum, yardımcısı Türk, 5 yıl için seçilecek ve %70'i Rum, %30'u Türk olan meclis tarafından gerçekleştirilecektir. Ancak sistemin işleyişinin temeli olan Anayasa için bir değişiklik söz konusu olursa, her iki toplumun milletvekillerinin yapacağı oylamalarda en az 2/3 çoğunluk şartı aranacak ve her iki toplumun onaylaması durumunda değişiklikler geçerli olacaktır.

Yargı

Biri Türk, biri Rum ve iki oyu olan bir tarafsız yargıçtan oluşan Anayasa Mahkemesi kurulacaktır.

Bunların yanı sıra imzalanan Garanti Antlaşması'na göre çok önemli iki nokta ise şunlardır.

- Garanti Antlaşması'nın 1. Maddesine göre, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadığı herhangi bir uluslararası örgüte üye olamayacaktır.
- Garanti Antlaşması'nın 4. Maddesine göre ise, Ada'daki düzen bozulursa, garantör devletler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, düzeni tekrar tesis etmek için Ada'ya müdahale edebilecektir.

¹⁴² “Kıbrıs Cumhuriyeti demografisi”, içinde *Vikipedi*, 19 Şubat 2022, https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=K%C4%B1br%C4%B1s_Cumhuriyeti_demografisi&oldid=27130058.

¹⁴³ “T.C. Dışişleri Bakanlığı'ndan”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, erişim 09 Ocak 2022, https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa.

Bu temeller üzerine bina edilen Kıbrıs Cumhuriyeti hem Enosis hem de Taksim politikalarından ayrı bir bağımsız varlık olarak hayata geçirilmiş, Ada'da Türk ve Rum halkları arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Ancak kurucu anlaşmaları zaten baskı altında ve zoraki imzalayan Makarios, her fırsatta anayasada Türk toplumuna tanınan yetkileri tırpanlayarak, Türkleri bir azınlık konumuna indirgemeye çalışacaktır. Nitekim, vergi, belediyelerin yönetimi, ordunun yapısı gibi konularda çıkan ayrılıkları bahane eden Makarios, 1963 yılında tek taraflı olarak on üç önemli hususta anayasa değişikliği yapacak ve Türklerin elindeki veto yetkisi gibi önemli hakları alacaktır. Buradaki amaç, iki toplumlu ve iki toplum arasındaki dengeye dayalı yapıyı, üniter bir Rum egemenliğine dönüştürmektir¹⁴⁴. Makarios'un bu adımından sonra Ada'daki gerginlik tırmanacaktır. 21.12.1963 tarihinde "Kanlı Noel" diye bilinen olaylar yaşanacak, bunun üzerine kurucu anlaşmalar çerçevesinde Ada'da bulunan Türk alayı olaya müdahale edecek ve Lefkoşa'daki Türk toplumunu EOKA teröründen kurtaracaktır. Bu olaydan sonra Lefkoşa, "Yeşil Hat" diye bilinen bir sınırla fiilen ikiye bölünecektir. Artan gerginliği kontrol altına almak maksadıyla BM barış gücünün Ada'ya gelmesi 1964 yılı Mart ayında alınan BM Güvenlik Konseyi'nin 186 nolu kararına istinaden gerçekleşecektir¹⁴⁵. Bu hadiselerden sonra Londra'da toplanan konferansta Kıbrıs Türk toplumu adına Denktaş'ın ilk defa iki bölge + iki toplumlu teklifi gündeme gelecektir¹⁴⁶. Yaşanan olaylar, Ada'da dağınık olan Türklerin ancak ayrı bir bölgede toplanması durumunda varlıklarını koruyabileceklerini göstermektedir. Nitekim, 1966 yılında ortaya çıkan "Akritas Planı", Rumların Türkleri Ada'da yok etme planlarını açıkça ortaya çıkaracak ve Türk tarafının kaygılarının yersiz olmadığını ispat edecektir. Bu gelişmelere rağmen, Makarios politikasını daha da sertleştirecek ve 1960'ta imzalanan ittifak anlaşmasını tek taraflı feshedecektir. (Türkiye-Yunanistan-Kıbrıs arasındaki) Yunan Hükümeti de Makarios ile iş birliği içinde Ada'ya gizlice Yunan askerlerini göndermeye başlayacaktır. Bu askerlerin sayısının 20.000 civarında olduğu bilinmektedir. 1964 sonrasında Yunan-Rum politikasındaki temel yönelim ise şu şekilde olacaktır¹⁴⁷.

- Konuyu NATO yerine BM eksenine taşımak
- Nihai hedef olan ENOSİS'ten vazgeçmemek
- Bu süreçte Türkiye'nin Ada'ya müdahalesini sağlayacak kışkırtmalara girmemek

¹⁴⁴ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler (1960-1980)", içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, c. 1 (İstanbul: İletişim, 2001), 723.

¹⁴⁵ "T.C. Dışişleri Bakanlığı'ndan", T.C. Dışişleri Bakanlığı, erişim 10 Nisan 2022, https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa.

¹⁴⁶ Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler (1960-1980)", 724.

¹⁴⁷ Fırat, 726.

- Türkiye müdahale ederse Yunanistan'ın Rumlara yardımını sağlamak

Kıbrıs'ta gerginlik devam ederken, İnönü hükümeti, yaşanan gelişmeler karşısında Ada'ya müdahale etme fikrini ele alarak, o güne kadar yakın müttefik kabul edilen ABD'yi de konudan haberdar edince, sadece Kıbrıs politikasına değil, Türk-Amerikan ilişkilerinin bundan sonraki seyrine de önemli ölçüde tesir edecek “Johnson Mektubu” hadisesi yaşanacaktır. Türkiye'nin Ada'ya müdahale etmesi durumunda Sovyetler de Türkiye'ye müdahale ederse NATO ve ABD'nin karışmayacağını ve Ada'ya müdahale esnasında Türkiye'nin ABD silahlarını kullanamayacağını söyleyen bu mektup¹⁴⁸, ilişkilerde derin bir yara açılmasına sebebiyet verecektir. Bu gelişmelerden de cesaret alan Rum tarafı, 1964 Ağustos'unda Grivas komutasındaki EOKA birlikleri ile, mücahitlerin bulunduğu ve Türkiye ile deniz bağlantısı olan Erenköy'e saldıracaktır. Bunun üzerine Türkiye Ada'ya ile defa açıktan müdahale edecek ve Türk Hava Kuvvetleri, EOKA birliklerini ağır zayiata uğratarak, çekilmelerini sağlayacaktır. 1964 yılında Kıbrıs meselesinde gündeme gelen bir diğer önemli gelişme ise ABD Başkanı'nın Kıbrıs özel temsilcisi Dean Acheson'un ortaya atmış olduğu plandır. Bu plana göre;

- Karpaz bölgesinde Türkiye'ye askeri üs verilmesi,
- Meis Adası'nın, Türkiye'ye verilmesi,
- Türklere çoğunluk oldukları bölgelerde idari özerklik verilirken, Ada genelinde Türklere, Batı Trakya Türklerine tanınan hakları verilmesi öngörülmektedir.

Türkiye, Kıbrıs'taki Türk varlığını kısa zaman içerisinde eritecek bu planı görüşme zemini olarak kabul etmiştir ancak zamanla ENOSİS fikrinden de uzaklaşarak Ada'da kendi egemenliğini kurmak isteyen Makarios'un teklifi kabul etmemesi üzerine, plan çerçevesinde bir ilerleme yaşanmamıştır. Rumlar açısından son derece avantajlı olan bu planın kabul edilmemesi, kendileri açısından büyük bir fırsatın kaçması olmakla beraber, bu planı görüşme zemini olarak kabul eden Türkiye açısından ise bu büyük bir hata olarak değerlendirilebilir. 1965 yılından sonra, Makarios gittikçe “Bağlantısızlar Hareketi” içinde güç kazanmış ve Moskova ile yakınlaşarak askeri yardım anlaşması imzalamıştır. Makarios'un ABD ve Batı çizgisinden uzaklaşması, ileride Yunanistan ile de arasının açılmasına, 1967'de iktidara gelen Albaylar Cuntası'nın Ada'da darbe yapmasına ve nihayetinde Türkiye'nin Ada'ya müdahalesine giden yolu açacaktır. 1967 yılına gelindiğinde ise, EOKA eylemlerinin artarak devam ettiği görülmektedir. EOKA'nın Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırması ile Ada'da

¹⁴⁸ “Johnson Letter | PDF | Cyprus | Turkey”, Scribd, erişim 09 Nisan 2022, <https://www.scribd.com/document/38718043/Johnson-Letter>.

tansiyon yine artacak ve Türkiye'nin tepkisi ile ABD olaya yine müdahil olacaktır. ABD Başkanı'nın Kıbrıs özel temsilcisi Cyrus Vance'nin devreye girmesi ile yapılan anlaşmaya göre;

- Ada'daki anlaşma dışı askeri güçler, Ada'yı terk edecektir. (Gizlice giren Yunan askerleri)
- Ada'ya güvenliği sağlamak amacıyla BM Barış Gücü gönderilecektir.
- Grivas, Kıbrıs'tan gönderilecektir.

1963 yılından sonra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiilen sona ermesi ve 1964-1967 olayları Kıbrıs Türk toplumunun kendi kendini idare etmesi için örgütlenmesini zorunlu kılmış ve 28.12.1967 tarihinde Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi kurularak, başkanlığına Dr.Fazıl Küçük, yardımcılığına ise Rauf Denktaş seçilmiştir. Makarios'un Yunanistan'daki cunta ile yollarının ayrılması, Ada'da Türk tarafı ile doğrudan görüşerek sorunları kendi istediği gibi çözme politikasını uygulamaya başlamasına sebep olmuş ve 1968-1971 yılları arasında sonuçsuz kalan toplumlararası görüşmeler dönemi yaşanmıştır. 1974 yılına gelindiğinde ise Ada'da istikrar sağlanamadığı gibi Kıbrıs Rum toplumu arasındaki bölünme, Kıbrıs Rum liderliği ile Yunanistan'daki cunta arasındaki ayrışmayı büsbütün artmış ve Yunan cuntası 15.07.1974 tarihinde Makarios'a darbe yapmıştır. Ada'daki statükonun bozulduğunu gören Türkiye, 1960 Garanti Anlaşması'na dayanarak askeri müdahalede bulunmuştur. Birinci hareketin hemen arkasından toplanan Cenevre Konferansı sonuçları itibariyle önemlidir. Türkiye'nin başarılı askeri müdahalesi neticesinde Yunanistan'daki cunta devrilmiş, yerine Karamanlis hükümeti gelmiştir. Konferansa Yunanistan'ı temsilen bu hükümet katılacaktır. Cenevre Konferansı neticesinde imzalanan protokolün en önemli iki noktası, Türkiye'nin Ada'ya, kurucu antlaşmalara yapılan atıfla meşru bir zeminde müdahale etmiş olmasının ve Ada'daki iki farklı ve ayrı özerk yönetimin varlığının kayda geçirilmesidir¹⁴⁹. I. Cenevre Konferansı'ndan sonra Ağustos ayında II. Konferans toplanmış, ancak buradan bir sonuç çıkmayınca, Türkiye Ada'daki askeri kuvvetlerinin dar bir bölgede sıkışmış olması ve henüz ulaşamayan bölgelerdeki Türk nüfusun Rum tehdidi altında olmasından dolayı 14.08.1974'te ikinci harekate başlamış ve bugün KKTC'nin sınırlarını çizen Atila Hattı'na ulaşmıştır. Türkiye'nin ilk hareketinin Ada'da bozulan statükoyu düzeltmek maksadıyla yapmış olduğu görüldüğünden, bu durum uluslararası toplum tarafından olumlu karşılanırken, ikinci harekât ile Türkiye'nin yeni bir statüko oluşturulmuş olması gerekçe gösterilerek, uluslararası camiada

¹⁴⁹ Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler (1960-1980)", 746.

Türkiye karşıtı bir ortam oluşmuştur. Bunun üzerine BM Genel Kurulu 3212 sayılı kararını almıştır. Kıbrıs'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne atıf yapan bu karar, Türk askerinin Kıbrıs'tan çekilmesini talep etmektedir¹⁵⁰. Oysaki, 1945-1974 arasında yaşanan dönem, yapılan anlaşmalara rağmen Rum tarafının saldırganlığını önlemeye yetmemiş ve Kıbrıs Türk toplumu yok olma aşamasına gelmiştir. Dolayısıyla, eski statükoyu ihya etmeye çalışmanın gerçekçi bir zemini kalmamıştır.

3.2 1975 Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin İlanından Günümüze Kadar Olan Dönem

1975 yılında Ada'daki fiili duruma hukuksal bir zemin kazandırılarak Türk askerinin kontrol ettiği ve Ada'nın yaklaşık %36'sını ihtiva eden topraklarda Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. Federe devletin nihai amacı iki kesimli bir federasyon zemininde Rum tarafı ile mutabakata varmaktır. Bu durum 1975 yılında Türk ve Yunan dış işleri bakanlarının varmış oldukları Brüksel Anlaşması ile de teyit edilmiştir¹⁵¹. Bu çözüm, 1960 kurucu anlaşmalarını temel alan ancak iki kesimli yapısı ile de Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini temin eden bir çözümdür. Bu gelişme üzerine BM Güvenlik Konseyi 367 sayılı kararı ile tarafları tekrar görüşmelere çağırmıştır. Bunun üzerine Denktaş-Makarios görüşmeleri gerçekleşmiş ve 4 İlke Anlaşması imzalanmıştır. Buna göre mutabakat sağlanan hususlar şunlardır:¹⁵²

- İki toplumlu federal cumhuriyet
- Toprak paylaşımının ekonomik yeterlilik ve toprak mülkiyeti çerçevesinde tespit edilmesi
- Yerleşim, dolaşım ve mülkiyet haklarının iki toplumlu federal sistem esasında ele alınması
- Federal hükümetin yetkilerinin iki toplumlu özelliği dikkate alarak belirlenmesi

Bu mutabakata rağmen, Makarios'un ani ölümü ve yerine geçen Kyprianu'nun bu şartları kabule yanaşmaması, 1981 yılından sonra Yunanistan'da iktidara gelen PASOK iktidarının da iki kesimli bir federasyona karşı çıkması üzerine, 1983 yılında KKTC ilan edilecektir. K.K.T.C.'nin kuruluş bildirgesinde, Türk tarafının federasyon çözümünden vazgeçmediği, aksine yeni devletin ilanının bu hususu kolaylaştıracak bir unsur olarak değerlendirildiği ifade edilmiştir¹⁵³.

¹⁵⁰ “United Nations General Assembly Resolution 3212” (United Nations General Assembly, 01 Kasım 1974).

¹⁵¹ Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, 983.

¹⁵² Sibel Akgün, “Kıbrıs'ta BM Arabuluculuğu ile Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi”, ASEAD, 2018, sf.91

¹⁵³ K.K.T.C. Cumhuriyet Meclisi, “K.K.T.C. Kuruluş Bildirisi”, 15 Kasım 1983, <https://www.cm.gov.nc.tr/Bilgi/bildirge.pdf>.

1984 yılında yeniden başlayan Denktaş-Kyprianu görüşmelerinde, BM Genel Sekreteri De Cellular'ın ortaya attığı plan gündeme gelecektir. Bu planın esas hatları ise şu şekildedir¹⁵⁴.

- İki toplumlu, iki kesimli, iki resmi dilli bir federasyon
- Senato ve meclisten oluşan iki kesimli yasama (Senato %50-%50, meclis ise %70 Rum, %30 Türk)
- Toprak. Türk Federe Devleti %29, Rum Federe Devleti %71
- Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk

Şekil 3.2. Kıbrıs Haritası ve K.K.T.C.¹⁵⁵

Bu plan Denktaş tarafından kabul edilmiş ancak Kyprianu kabul etmemiştir. 1989'da ilkinde benzer bir planı yine De Cellular ortaya atacak, bu sefer Denktaş plana her iki toplumun da self-determinasyon hakkının tanınmasının eklenmesini talep edecek, bunu Rum tarafı kabul etmeyince bir sonuca ulaşılamayacaktır. 1990 yılına gelindiğinde görüşmelerden bir sonuç alınamamasına karşın, BM Güvenlik Konseyi almış olduğu 649 sayılı karara istinaden iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyon içeren çözüm için iş birliği çağrısı yapmıştır. Soğuk Savaş'ın bittiği ve dengelerin değiştiği bu yıllarda yaşanan asıl önemli gelişme ise Rum kesiminin Ada'nın tamamı adına AB'ye yapmış olduğu üyelik başvurusudur. 1960 Kurucu

¹⁵⁴ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler (1980-1990)", içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, c. 2 (İstanbul: İletişim, 2012), 118-20.

¹⁵⁵ "Google Maps", Google Maps, erişim 09 Nisan 2022,

<https://www.google.com/maps/place/K%C4%B1br%C4%B1s/@35.1658795,32.3037806,8z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x14de1767ca494d55:0x324c3c807fc4146e!8m2!3d35.126413!4d33.429859>.

Antlaşmalarına göre Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadığı herhangi bir uluslararası örgüte üye olamayacak olmasına ve tek başına Rum kesiminin Ada'nın tamamı adına böyle bir başvuruyu yapma hakkı olmamasına rağmen, ilerleyen yıllarda bu süreç tam üyelik ile sonuçlanacaktır. Kıbrıs Rum Yönetimi AB ile ilişkilerini geliştirirken, 1992 yılında BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin girişimi ile Denktaş-Vasiliu görüşmeleri başlatılmış ancak bu görüşmelerden de bir netice çıkmamıştır. 1993 yılına gelene kadar birçok defa toplumlar arası görüşmeler yapılmış olmasına rağmen, Rum tarafının her koşulda Ada'nın tamamı üzerinde kurulacak egemenlikten vazgeçmiyor olması, Türk tarafının da geçmiş acı tecrübelerden kaynaklı olarak iki bölgeyi bir çözümünden başka bir çözüme haklı olarak razı olmak istemeyişi, bir çözüme ulaşılmasını temel olarak Rum tarafının gerçekçi olmayan tutumundan dolayı imkansızlaştırmıştır. 1993 yılında sonra Denktaş'ın söylemlerinde de federasyondan ziyade konfederasyon söyleminin daha çok ön plana çıkmaya başladığı görülecektir. 1993 yılında Yunanistan'ın GKRY ile oluşturduğu Ortak Savunma Doktrinine karşı Türkiye, KKTC ile entegrasyon sürecini başlatacaktır. Kıbrıs meselesinde 1996 yılında gündeme gelen önemli bir gelişme ise "Loizidu Davası"dır". AİHM'nin Türkiye'yi tazminata mahkûm ettiği bu karar sonrası, Barış Harekatı'ndan sonra gündeme gelen göçmenlerin mülkiyet konusu ön plana çıkacaktır. Bu karardan sonra 1400'den fazla Rum Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvuruda bulunmuştur¹⁵⁶. KKTC bu sorunu çözmek için 2005 yılında bir Tazminat Komisyonu kuracak ve AİHM 2010 yılında bu komisyonu bir iç hukuk yolu olarak tanımlayacaktır¹⁵⁷. 1997 yılında ise GKRY'nin Rusya'dan S-300 hava savunma sistemleri alım anlaşması yapması, NATO içinde büyük bir krize neden olmuş, Türkiye'nin müdahalesi ile sistemler Girit'e gönderilmiştir. 1997 yılında ABD baskısı ile tekrar başlayan Denktaş-Klerides görüşmelerinden bir sonuç çıkmayacak olsa da buradaki en önemli husus AB'nin 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde Kıbrıs'ı genişleme sürecine resmen dahil ederek, Kıbrıs meselesinde açık olarak Türkiye karşıtı tutumunu ilan etmiş olmasıdır. Bundan sonraki süreçte AB her fırsatta Kıbrıs meselesini Türkiye'nin önüne getirerek, Kıbrıs meselesinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) yanında bir taraf olarak hareket etme siyasetini benimsemiştir. Türkiye'nin aday ülke ilan edildiği 1999 Helsinki Zirvesi'nde ise Kıbrıs'ın yanına bir de Ege sorunları eklenmiş ve Ege'deki sorunlar için Yunan tezi doğrultusunda Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) gitme şartı dile getirilmiştir.

¹⁵⁶ Kudret Özersay, "Kıbrıs Konusu (2001-2012)", içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, c. 3 (İstanbul: İletişim, 2013), 655.

¹⁵⁷ Özersay, 672.

Kıbrıs meselesinde 2000’li yıllara gelindiğinde en önemli değişiklik BM Genel Sekreteri Annan’ın adıyla anılacak olan planın gündeme gelmesi olmuştur. GKRY konusunda AB’nin tavrının değişmediği ve Rum kesimini birliğe kabul etmek üzere müzakerelerin ilerlediği dönemde, Türkiye’nin resmi politikası iki toplumlu iki kesimli bir çözümden ziyade, daha gevşek bir birliği öngören konfederasyon çözümü çerçevesinde idi. Toplamda beş defa revize edilecek ve ilki 2002 yılında gündeme gelen Plan’ın ana hatları şu şekilde idi¹⁵⁸:

- Yürütme. Altı kişiden oluşan Başkanlık Konseyi, en az ikisi parça devletlerden birinden gelecek.
- Yasama. Senato %50+%50, meclis toplumlardan birine en az %25 verecek şekilde nüfus esaslı. (İlk planda seçmenlik kıstası ikamete göre belirlendiği ve anlaşmadan sonra güneyden kuzeye göç olacağı için kuzeyden seçilecek olan vekillerin tamamen Türk olmasının garantisi ortadan kalkmış oluyordu)
- Mülkiyet. Koşullara göre iade ya da tazminat söz konusu oluyor.
- Garanti ve Güvenlik. İngiliz üsleri kalıyor, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına (AGSP) göre gerekli düzenlemelerin önü açık tutuluyor ancak Ada’daki Türk askeri varlığı sonlandırılıyor.
- Toprak. Türk tarafına %28
- Göçmenler/Vatandaşlık. Bir parça devlette diğer devletin uyruğu olan kimseler ilk yıl için %1, 20 yıl sonunda da max %20, daha sonra max %33 olabiliyor.

Annan Planı’nın son hali 2004 yılında Burgenstock’da yapılan görüşmelerde netleştirilmiş ve bu hali ile referanduma sunulmuştur. Bu değişiklikler kısaca şunlardır.

- Mülklerin iadesi max %33 ile sınırlanmıştır. Hali hazırda Rumların yaşadığı Karpaz buna dahil edilmemiştir.
- Geçiş döneminde tamamen ortaklaşa karar alma süreci otuz aydan iki aya düşürülmüştür.
- KKTC’nin en verimli ve sulak bölgesi Güzelyurt, Rumlara verilmiştir.
- Kalıcı kısıtlamalar (deragasyonlar) ya belli bir süreye ya da Türkiye’nin AB üyelik tarihine bağlanarak, süre sınırına dahil edilmiştir.
- Ada’da 650 Türk, 950 Yunan askerinin konuşlanması öngörülmüştür.

¹⁵⁸ Özersay, 638-60.

- Senato’da temsil parça devlet vatandaşlığına göre değil, ana dil esasına göre düzenlenmiştir.

2002 yılındaki Türkiye’deki siyasi değişim neticesinde, Türkiye, jeopolitik anlamda büyük riskler barındıran bu plana evet demiş ve plan bu haliyle referanduma götürülmüştür. Referandum da çıkacak sonuçtan bağımsız olarak AB, Rum kesimini üyeliğe kabul edeceğini belirtmiş ve referandumdan çıkacak sonuç Rum tarafı için bağlayıcılığını yitirmiştir. Neticede Türk tarafı %65 oranında evet derken, Rum tarafı %76 oranında hayır demiş ve referandum reddedilmiştir. Annan Planı’nın Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu açısından sakıncalarını şu şekilde özetleyebiliriz.

- Türkiye’nin üye olmadığı ve üye olması kısa vadede mümkün görünmeyen AB’ye, Ada’nın tamamının girmesi durumunda, Türkiye’nin Ada üzerinde kontrolü kaybolacak ve olası gelişmelere müdahale edemeyecektir.
- Garantörlüğünü yitiren ve Ada’da sadece 650 askeri olan bir Türkiye, bir AB üyesine ki daha sonrasında muhtemelen NATO’ya da alınacak olan bir ülkeye olası bir kriz durumunda 1974’teki olduğu gibi müdahale edemeyecektir. Ada’da İngiliz üsleri dururken ve Türkiye’nin içinde olmadığı AGSP çerçevesinde Ada’da askeri yapılanma olabilecekken Türk askerinin Ada’dan çıkartılmak istenmesinin arkasında yatan niyet yoruma gerek bırakmamaktadır.
- Deragasyonların hem kalıcılığının olmaması hem de birincil olarak AB hukukunun uygulanacak olması, kuzeyde demografik yapının değişmesini kaçınılmaz kılacaktır.
- Türkiye kökenli göçmenlere konan sınır, Ada’daki Türk varlığını azaltmaya yönelik bir diğer unsurdur.
- AB içindeki serbest dolaşım ve yerleşim imkanlarından, uzun yıllardır yaptırımlar altında olan Kıbrıs Türk toplumu yararlanmak isteyecek ve bu durum Ada’daki Türk varlığının azalmasını kaçınılmaz kılacaktır.
- Tüm bunlar, zaman içerisinde Kıbrıs Türk toplumunun varlığının azınlık durumuna düşmesine, meclisteki azınlık kontenjanının bile altına inmesine sebep olacak, sadece senatodaki denge ile de varlığını idame ettirmesi pratik olarak mümkün olmayacaktır.
- Kıbrıs’ın elde çıkmasına ve AB bünyesine katılmasına sebep olacak bu durumun, bugün Türkiye’nin önündeki en önemli mesele olan Doğu Akdeniz’deki MEB mücadelesinde de elini çok zayıflatarak, müzakere gücünü düşüreceğini ve aleyhine fiili bir durum yaratacağını söylemek mümkündür.

- Özet olarak, Annan Planı'nın Rum tarafınca reddedilmesi ile Türkiye büyük bir jeopolitik kayıptan kurtulmuştur.

Annan Planı sonrasındaki gelişmelere baktığımızda, Rum tarafının cezalandırılmadığını, aksine AB üyeliği ile ödüllendirildiği görülmektedir. Türk tarafının ne tanınma ne de yaptırımlardan kurtarılmasına yönelik herhangi bir elle tutulur gelişme olmamıştır. Rum tarafı zaman içerisinde Türk tarafının direncinin düşeceğini düşünerek, AB'yi de arkasına alarak, herhangi bir uzlaşmaya yanaşmamakta, zaman içinde Ada'nın Rum kontrolüne geçişini sağlayacak olan Annan Planı gibi planlara bile olumlu yaklaşmamaktadır. Gerek 2006'daki Talat-Papadopoulos 8 Temmuz Anlaşması gerek 2010 Eroğlu-Hristofyas gerekse 2017 Crans Montana görüşmelerinde gündeme gelen iki toplumlu-iki bölge bir federasyonun Türk toplumu için bir müzakere zemini olmaması gerektiği açıktır. 2021 Mayıs ayında Cenevre'de Türkiye tarafından sunulan konfederasyon temelindeki yapı dahi güncel jeopolitik şartlarda riskler barındıran bir durumdur ki bu teklif de Rum tarafınca kabul edilmemiştir. Bundan sonraki politikanın bölge gerçekleri ve değişen dünya dengeleri göz önünde alındığında; KKTC'nin bağımsızlığının ve tanınırlığının dünyaca kabulü için çaba sarf ederek, Türkiye ile entegrasyonunu artırmak çerçevesinde olması gerektiği stratejik bir zorunluluktur. Nitekim K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Kıbrıs'ta artık federasyon temelli bir çözümün bir seçenek olamayacağını açık bir biçimde ifade etmiştir¹⁵⁹. K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Tatar'ın 2021 yılında BM Genel Sekreteri Guterres'e verdiği 6 maddelik öneride, Kıbrıs'ta egemen ve eşit statüde iki devletin temel alınacağı ve Türkiye'nin garantörlüğünün devam edeceği bir çözümün temel olabileceğini ortaya konmuştur¹⁶⁰. T.C. Cumhurbaşkanı Erdoğan da bu öneriye açık bir biçimde destek vererek, Türkiye için artık tek geçerli çözümün K.K.T.C.'nin egemen bir devlet olarak tanınması olduğunu ifade etmiştir¹⁶¹. T.C. Milli Güvenlik Kurulu (MGK) 30.03.2021 tarihli toplantısından sonra yapmış olduğu basın açıklamasında, Kıbrıs'ta çözümün "bağımsız iki devlet" temelinde ele alınması gerekliliğini ifade etmiştir¹⁶².

¹⁵⁹ "KKTC Cumhurbaşkanı Tatar: Kıbrıs'ta federasyon meselesi kapanmıştır", erişim 09 Nisan 2022, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/kktc-cumhurbaskani-tatar-kibrista-federasyon-meselesi-kapanmistir-619164.html>.

¹⁶⁰ "KKTC Cumhurbaşkanlığı - Cumhurbaşkanı Ersin Tatar ve eşi Sibel Tatar, KKTC'nin 38. Kuruluş Yılı Dönümü dolayısıyla Dr. Fazıl Küçük Bulvarı'nda düzenlenen resmi geçit törenine katıldı", erişim 09 Nisan 2022, <https://kktcb.org/tr/cumhurbaskani-ersin-tatar-ve-esi-sibel-tatar-kktenin-38-kurulus-9059>.

¹⁶¹ "Erdoğan: 'Artık bizim için Kuzey Kıbrıs, Güney Kıbrıs yok, sadece bağımsız devletler vardır'", *BBC News Türkçe*, erişim 09 Nisan 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57885748>.

¹⁶² "MGK Genel Sekreterliği", erişim 09 Nisan 2022, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/30-mart-2021-tarihli-toplanti>.

Kıbrıs meselesi II. Dünya Savaş'ından sonra gündeme gelen bir sorun olarak, Türk-Yunan ilişkilerinin ana belirleyici unsurlarından biri olarak gündemdeki ağırlığını sürekli koruyan bir meseledir. Kıbrıs meselesinde, tarafların tezlerini uluslararası sistemdeki değişimler çerçevesinde ele aldığımızda elde edilen bulgular aşağıdaki özet tabloda belirtilmiştir. Bu tablodan da açıkça görüleceği üzere, Rum tarafının tezlerinde tarihsel bir süreklilik gözlemlenmektedir. Rum tarafı meselenin en başından beri istikrarlı olarak ENOSİS tezini masaya getirmiştir. 1945-1960 döneminde gerek BM nezdindeki girişimlerinde gerekse de Ada'da gerçekleştirdikleri tedhiş eylemlerinde bu politikayı izlemişlerdir. Ancak hem İngiltere'nin hem de Türkiye'nin politikaları buna imkân vermeyince, geçici bir süreliğine bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti çözümüne ikna olmuşlardır. Nitekim 1963 yılında yapmaya çalıştıkları anayasa değişiklikleri ile Kıbrıs'ı Enosis'e götüren bir politikayı tekrar gündeme getirmişler ve tedhiş eylemlerine yeniden hız vermişlerdir. 1967 yılında dönemin Türk ve Yunan başbakanları arasında gerçekleşen Demirel-Kolias görüşmelerinde bu talebi açıkça dile getirmekten de geri durmamışlardır¹⁶³. Kıbrıs meselesindeki Yunan politikası esasen Yunan devletinin kuruluşundan bu tarafa devam ettirdiği dış politika yöneliminin bir devamı olarak nitelenebilir. Şimşir (2004), bu durumu Yunan devletinin kurulduğu 1830 yılından en son 1947 yılındaki Menteşe adaları ve Rodos'u topraklarına kattığı 10 ayrı Enosis dalgasının bir yenisi ve 11.si olarak tarif etmektedir¹⁶⁴. Görüldüğü gibi Yunan-Rum tezleri tarihsel olarak bir süreklilik arz etmekte olup, uluslararası sistemdeki değişimlerden bağımsız olarak Enosis çizgisinde devam etmiştir. Gerek Kıbrıs Cumhuriyeti'ni zoraki kabul etmiş olmalarında gerekse zaman zaman müzakere ediyor gözüktükleri federasyon esaslı müzakerelerde, Kıbrıs Türk toplumunun haklarını bir azınlık hakkı olarak görmeleri ve ısrarla Türkiye'nin garantörlüğünü ortadan kaldırarak, Türk askerini Kıbrıs'tan çıkarmak için çaba sarf etmeleri, Yunan-Rum tarafının herhangi bir anlaşma arayışından ziyade ısrarlı bir Enosis politikasının takipçisi olmasını göstermesi bakımından önemli bir husustur.

Dönemsel Olarak Kıbrıs Meselesindeki Türk ve Rum Tezleri											
Dönem	1945-1955	1955	1956	1956	1959-1963	1964-1989	1989-1998	1998-2002	2002-2008	2008-2021	2021-
UL Sistem	Çift Kutuplu	Çift Kutuplu	Çift Kutuplu	Çift Kutuplu	Çift Kutuplu	Çift Kutuplu	Tek Kutuplu	Tek Kutuplu	Tek Kutuplu	Çok Kutuplu	Çok Kutuplu
Türk Tezleri	Kıbrıs diye bir sorun yoktur.	Kıbrıs Türktür	Özerklik	Taksim	Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti	Federasyon	Federasyon	Konfederasyon	Federasyon	Federasyon	İki devletli çözüm
Rum Tezleri	Enosis	Enosis	Enosis	Enosis	Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti	Enosis	Enosis	Enosis	Enosis	Enosis	Enosis

Tablo 3.1. Dönemsel Olarak Kıbrıs Meselesindeki Türk ve Rum Tezleri

¹⁶³ Aydın Şihmantepe, *Türk Dış Politikasında Bir Lider Süleyman Demirel Dış Politika Kriz Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, 1. bs (İstanbul: Cinius Yayınları, 2019), 91-93.

¹⁶⁴ Bilal N. Şimşir, "Kıbrıs, Kıbrıs!", *Mülkiye Dergisi* 28, sy 242 (2004): 299.

Yunan-Rum dış politikasındaki süregelen ve esnemeyen Enosis çizgisini jeofobi kavramı ile izah etmek mümkündür. Tamçelik (2018) bu kavramı, “*coğrafya ve psikoloji kavramlarının birleşmesinden oluşan*” bir terim olarak tarif etmektedir¹⁶⁵. Bu terime göre gerek egemen toprakların korunamamasına yönelik gerekse de idealize edilmiş coğrafyaya ulaşabilmek için dış politika karar alıcılarının ve toplumun duyduğu korku dış politika karar ve uygulamalarına doğrudan tesir etmektedir¹⁶⁶. Jeofobi kavramı korkuyla coğrafyayı bağdaştırması bakımından, rasyonellikten uzaklaşarak korku gibi duygusal motivasyonların karar süreçlerinde etkili olması sonucunu doğurabilmektedir. Yunan-Rum tezlerinin tarihsel sürekliliğindeki Megali İdea (Büyük Ülkü) çizgisi ve güç dengeleri ile uluslararası sistemin şartlarını dikkate almadan istikrarlı olarak uzlaşmadan uzak Enosis çerçevesinde bir politika izlemeleri de Yunan-Rum dış politikasındaki bu etkiyi göstermektedir. Bu etkinin yansımalarını, Tablo 3.1’de de belirtildiği gibi, 1945’ten bugüne Yunan-Rum tarafının Kıbrıs meselesindeki tutumunda da açık bir biçimde görmek mümkündür.

Türk tarafının Kıbrıs meselesindeki en önemli sorun ise, yine Tablo 3.1’den görüleceği üzere, istikrarlı bir çizgi izleyememiş, Yunan-Rum tarafındaki gibi nihai bir hedefi tespit edememiş olmasıdır. Her ne kadar 1990 yılından sonra Rum tarafının AB sürecinin başlamasından sonra federasyon çözümünden bir uzaklaşma görülse de gerek iç gerek dış politik gelişmeler Türk tarafının Annan Planı’nı kabul etmesi sonucunu doğurmuştur. Günümüzde ise, yine gerek dış ve iç gelişmeler gerekse de son yıllarda Türkiye’nin gündeminde yoğun bir biçimde yer alan ve tezin konusu ile de doğrudan ilgili olan MEB konusundaki Doğu Akdeniz’deki uyuşmazlık Türk tarafının tezlerini iki devletli çözüm eksenine getirmiştir. Sahada elde ettiği kazanımlar ile jeopolitik dengeyi Kıbrıs meselesinde sağlamış olsa da netice itibarıyla siyaset ve diplomasi alanında nihai bir politik hedefi belirleyerek, bu hedef doğrultusunda sürekli ve tutarlı bir çizgi izleyebilmesi Kıbrıs meselesinin geleceğinde Türk tarafı açısından önem arz etmektedir.

Bir sonraki bölümde, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz meselelerinde konuya taraf olan küresel ve bölgesel aktörlerin tutumu incelenerek, değişen dünya dengelerinin, çok boyutlu ve çok aktörlü yapısının bölge üzerindeki etkileri analiz edilecektir.

¹⁶⁵ Soyalp Tamçelik, “İsrail Örneğinden Hareketle Uluslararası Güvenlik Değerlendirmelerinde Yeni Bir Kavram: Jeofobi (Geo-Phobia)”, içinde *Güvenlik: Kargaşa ve Belirsizlik Çağından Nereye?* (Kocav Yayınları, 2018), 126.

¹⁶⁶ Tamçelik, 122.

4.BÖLGESEL VE KÜRESEL GÜÇLERİN KIBRIS VE DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI

Kıbrıs ve bir parçası olduğu Doğu Akdeniz bölgesi jeopolitik olarak Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birleştiği bir coğrafi kesimi tarif etmesi ve Cebelitarık, Süveyş ve Türk boğazları gibi dünya ticaretinin ve enerji jeopolitiğinin önemli kavşak noktalarına olan yakınlığı itibarıyla stratejik bir konumda bulunmaktadır. Bu sebeple, bölgesel ve küresel güçlerin bu bölgeye ilişkin politikalarını analiz ederken, bu bölge ile doğrudan etkileşim halinde olan Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Karadeniz gibi önemli jeopolitik havzalara ilişkin yaklaşımları da göz önüne almak gerekmektedir. Birbiri ile ilişkili olan bu coğrafyaların, birindeki değişimin bir diğer komşu coğrafyadaki politik gelişmeler üzerinde etkisi olabilecek dinamikleri ihtiva etmesi nedeniyle bu hususu göz ardı etmek meseleyi doğru bir düzleme oturtamama riskini de beraberinde getirecektir. Bu itibarla, bölgesel ve küresel güçlerin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz politikaları incelenirken, bu devletlerin yeri geldikçe yakın jeopolitik havzalardaki tutumları da çalışmaya dahil edilecektir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD açısından güç dengelerinin değiştiği yeni dünya düzeninde, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) küresel bir meydan okuyan güç olarak değerlendirilirken¹⁶⁷, Rusya Federasyonu (RF) ise istikrarı bozucu bir güç olarak tarif edilmektedir¹⁶⁸. Dolayısıyla, ABD'nin bölgeye yönelik politikaları analiz edilirken, yine ABD'nin uluslararası aktörleri değerlendirme algısı önem arz etmektedir. Bununla birlikte, ABD'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz meselesinde öncelik verdiği konulardan biri ise, bölgenin Avrupa'nın enerji güvenliği çerçevesinde Rus gazına olan bağımlılığını azaltacak bir coğrafya olmasıdır¹⁶⁹. ABD, bu minvalde Yunanistan'ı jeopolitik bir ortak olarak görmekte¹⁷⁰ ve Girit'in Suda Körfezi'ndeki donanma varlığını artırırken, Yunanistan'ın Akdeniz'de daha etkin ve geniş bir rol oynamasını talep etmekte, bunu sağlamak için de Yunanistan'a gerek askeri ve savunma alanında gerekse de ekonomik alanda yardımlarını artırmayı planlamaktadır¹⁷¹. Nitekim, 15.12.2021 tarihinde ABD Kongresi'nde onaylanan ABD-Yunanistan Savunma İş Birliği Anlaşması'na göre, Yunanistan'a 2022-2026

¹⁶⁷ "Interim National Security Strategic Guidance", 8.

¹⁶⁸ "Interim National Security Strategic Guidance", 14.

¹⁶⁹ "Integrated Country Strategy Greece" (U.S. Department of State, 17 Ağustos 2018), 3, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Greece.pdf>.

¹⁷⁰ "Integrated Country Strategy Greece", 3.

¹⁷¹ "Integrated Country Strategy Greece", 2.

yılları arasındaki dönemde yıllık 1,8 milyar ABD doları tutarında askeri yardım yapılmasının onayı verilirken, Yunan Hava Kuvvetleri'nin F-35 savaş uçağı alımının da önü açılmıştır¹⁷². ABD, bu anlaşma çerçevesinde Yunanistan'daki askeri yapılanmasını daha da artırmaya yönelik politikaları da gündeme almış bulunmaktadır¹⁷³. Aslında bu anlaşmadan iki yıl önce 2019 yılında ABD ile İsrail, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) arasında imzalanan “Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji İş Birliği Anlaşması” ABD'nin konuya yaklaşımını göstermesi bakımından bir diğer önemli gelişme olmuştur. Bu anlaşmada; İsrail, Yunanistan ve GKRY ABD'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik ortaklar olarak tanımlanmış, GKRY'ye devam etmekte olan ABD silah ambargosu kaldırılmış, Türkiye'ye F-35 savaş uçaklarının satışı durdurulmuş, Yunanistan'a 3 milyar dolarlık askeri yardım kararı alınmış ve taraflar arasında enerji iş birliğini artırmak amacıyla ABD-Doğu Akdeniz Enerji Merkezi kurulması öngörülmüştür¹⁷⁴.

Şekil 4.1 ABD'nin Yunanistan'daki Askeri Yapılanması¹⁷⁵

¹⁷² “Congress Approves Menendez Legislation to Bolster U.S. Defense Partnership with Greece as Part of National Defense Bill | United States Senate Committee on Foreign Relations”, erişim 17 Nisan 2022, <https://www.foreign.senate.gov/press/chair/release/congress-approves-menendez-legislation-to-bolster-us-defense-partnership-with-greece-as-part-of-national-defense-bill->.

¹⁷³ Rebecca Klapper, “U.S. Forces Granted Access to 4 Additional Bases in Greece under Expanded Deal”, Newsweek, 14 Ekim 2021, <https://www.newsweek.com/us-forces-granted-access-4-additional-bases-greece-under-expanded-deal-1639185>.

¹⁷⁴ Robert Menendez, “S.1102 - 116th Congress (2019-2020): Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019”, legislation, 07 Ekim 2019, 2019/2020, <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102>.

¹⁷⁵ “US Building Helicopter Base in Aegean Sea”, The Frontier Post, 01 Ekim 2019, <https://thefrontierpost.com/us-building-helicopter-base-in-aegean-sea/>.

ABD'nin Kıbrıs meselesindeki politikası ise sorunun iki bölgesi, iki toplumlu bir federasyon çatısı altında çözüme kavuşturulması istikametindedir¹⁷⁶. ABD'nin Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarını ile ilgili tutumu da GKRY'ye bu alanda ABD yatırımlarının artırılması ve GKRY'nin kendi münhasır ekonomik bölgesinde gerekli arama ve işletme faaliyetlerinin desteklenmesi istikametinde oluşmuştur¹⁷⁷. ABD, bu çerçevede 2019 yılında kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun da gözlemci üyesi olarak bulunmaktadır¹⁷⁸. Bunun yanı sıra, ABD Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Bob Menendez, 31.08.2021 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu ziyarette, ABD'nin Yunanistan ve GKRY ile ilişkilerinin önemine vurgu yaparken, ÇHC, Rusya ve Türkiye'yi jeo-stratejik hasımlar olarak tarif etmiştir¹⁷⁹.

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları meselesinde önemli bir ülke olan Libya ile ilişkilerinde ise ABD, her ne kadar Türkiye'nin de desteklediği BM tarafından tanınan Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni (UMH) desteklese de¹⁸⁰, Türkiye'nin UMH ile 2019 yılında imzaladığı deniz yetki anlaşmasını “provokatif” olarak tanımlamaktadır¹⁸¹. Doğu Akdeniz'in bir diğer önemli ülkesi Mısır ile ilişkilerinde ise ABD'nin önceliği ise, İsrail-Filistin meselesindeki Mısır'ın oynadığı rol ve deniz ticareti açısından Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı'nı kontrol etmesi sebebiyle Mısır'a atfedilen jeopolitik önem çerçevesinde tarif edilmektedir¹⁸². Bunun için Mısır donanmasının etkinliğinin artırılması ve ABD 6. Filosu ile yakın iş birliği öngörülmektedir¹⁸³. 2020 yılında Mısır ve Yunanistan arasında imzalanan deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmasına ilişkin olarak ABD'nin tutumu ise, açık bir destek içermese de Türkiye-Libya anlaşmasına kıyasla çok daha destekleyici olmuştur¹⁸⁴.

¹⁷⁶ “Integrated Country Strategy Cyprus” (U.S. Department of State, 20 Ocak 2021), 2, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/02/ICS_EUR_Cyprus_Public-Release.pdf.

¹⁷⁷ “Integrated Country Strategy Cyprus”, 3.

¹⁷⁸ “Observers”, *EMGF* (blog), erişim 18 Nisan 2022, <https://emgf.org/about-us/observers/>.

¹⁷⁹ “Chairman Menendez Travels to Eastern Mediterranean; Recognized by Governments of Greece and Cyprus for His Commitment to Strengthening Partnerships | United States Senate Committee on Foreign Relations”, erişim 17 Nisan 2022, <https://www.foreign.senate.gov/press/chair/release/chairman-menendez-travels-to-eastern-mediterranean-recognized-by-governments-of-greece-and-cyprus-for-his-commitment-to-strengthening-partnerships>.

¹⁸⁰ “Integrated Country Strategy Libya” (U.S. Department of State, 14 Ağustos 2018), 2, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Libya.pdf>.

¹⁸¹ Newsroom, “State Department Calls Turkey-Libya Maritime Deal ‘Provocative and Unhelpful’ | EKathimerini.Com”, erişim 18 Nisan 2022, <https://www.ekathimerini.com/news/253443/state-department-calls-turkey-libya-maritime-deal-provocative-and-unhelpful/>.

¹⁸² “Integrated Country Strategy Egypt” (U.S. Department of State, 14 Mart 2022), 1, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/02/ICS_NEA_Egypt_Public-Release.pdf.

¹⁸³ “Integrated Country Strategy Egypt”, 5.

¹⁸⁴ “USA Backs Greece-Egypt EEZ Agreement At Turkey’s Expense — Greek City Times”, erişim 18 Nisan 2022, <https://greekcitytimes.com/2020/08/07/usa-backs-greece-egypt-eez-agreement-at-turkeys-expense/>.

Doğu Akdeniz ve Kıbrıs özelinde ABD'nin dış politika perspektifini değerlendirirken hem Türkiye ile ilişkilerinin güncel durumunu hem de Avrasya jeopolitiğinde yaşanan gelişmeleri dikkate almak gerekmektedir. Türkiye ile ABD arasında hem Suriye ve ABD-PYD¹⁸⁵ ilişkilerinden kaynaklı hem de Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemleri alması ve buna karşılık ABD'nin F-35 savaş uçağı programından Türkiye'yi çıkarması gibi ilişkileri derinden etkileyen sorunlar mevcuttur. Buna karşın 2022 yılı Mart ayında başlayan Rusya'nın Ukrayna'yı işgali bir NATO üyesi olan ve bölgedeki en önemli askeri güçlerden birine sahip olan Türkiye'nin önemini, her ne kadar eleştirel bir tutumla da olsa, ABD ve Batı açısından tekrar gündeme getirmiştir¹⁸⁶. Karadeniz'in kuzeyinde bu gelişmeler yaşanırken, ABD Dış İşleri Bakanlığı Müsteşarı Victoria Nuland'ın 2022 Nisan ayında Kıbrıs'a yaptığı ziyaret esnasında, ABD'nin East-Med Boru Hattı Projesi'nden ekonomik gerekçelerle çekildiğini belirtmesi Doğu Akdeniz meselesinde ABD'nin tutumundaki önemli bir değişikliğe işaret etmektedir¹⁸⁷. Buna karşın Nuland, aynı ziyaret kapsamında K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Ersin Tatar ile yapmış olduğu görüşmede, ABD'nin Kıbrıs meselesindeki iki bölgeyi iki toplumlu federasyon tezini desteklediğini ve iki devletli çözüme karşı olduğunu ifade etmiştir¹⁸⁸.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular ABD'nin Kıbrıs meselesinde iki toplumlu ve iki bölgeyi bir federasyon politikasını devam ettirdiğini gösterirken, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları meselesini daha çok Avrupa'nın Rusya'ya enerji alanındaki bağımlılığını azaltacak bir enerji güvenliği sorunu olarak ele aldığını göstermektedir. Bu itibarla, ABD, Doğu Akdeniz'deki anlaşmazlığın taraflar arasında anlaşmayla çözülmesini talep etmekte, Yunanistan ve GKRY'ye daha yakın bir politika izlemekle beraber, özellikle Rusya'nın Avrupa güvenliğini tehdit eden askeri operasyonları sonrasında, jeopolitik önemi bir kez daha ön plana çıkan Türkiye'ye karşı tutumunu daha dengeli bir noktaya doğru ayarlamaya çalışmaktadır.¹⁸⁹.

¹⁸⁵ PYD: Terör örgütü PKK'nın Suriye'deki kolu olan terör örgütünün kısa adı.

¹⁸⁶ Jeffrey Mankoff, "Turkey's Balancing Act on Ukraine Is Becoming More Precarious", *Foreign Policy* (blog), erişim 18 Nisan 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/10/turkey-ukraine-russia-war-nato-erdogan/>.

"ABD Dış İşleri Müsteşarı Victoria Nuland NTV'de: İlişkilerde yeni bir enerji var", erişim 18 Nisan 2022, <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-disisleri-mustesari-victoria-nuland-ntvde-iliskilerde-yeni-bir-enerji-var,baQn-vha7kmPW28xAaqHJw>.

¹⁸⁷ "AHI Expresses 'Deep Concern' Over Nuland's 'Contradictory Messaging' On Cyprus And Turkey — Greek City Times", 15 Nisan 2022, <https://greekcitytimes.com/2022/04/15/ahi-nuland-cuprus-turkey/>.

¹⁸⁸ "Victoria Nuland: Kıbrıs Türk tarafının görüşlerini Washington'a ileteceğim", KIBRIS POSTASI, erişim 18 Nisan 2022, https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n417956-victoria-nuland-kibris-turk-tarafinin-goruslerini-washingtona-iletecegim.

¹⁸⁹ "AHI Expresses 'Deep Concern' Over Nuland's 'Contradictory Messaging' On Cyprus And Turkey — Greek City Times".

Birleşik Krallık (BK)-İngiltere

1878 yılında Kıbrıs'ın egemenliğini fiilen ele alan İngiltere, 1882 yılında Mısır'ı da işgal ederek Süveyş Kanalı'nı kontrolü altına alınca, Cebelitarık'tan Hint Okyanusu'na kadar olan stratejik deniz iletim hattının tümü üzerinde hakimiyet sağlamıştır. Ne var ki, 1956 Süveyş Krizi ile küresel oyun kurucu rolünden uzaklaşan ve çift kutuplu dünya dinamikleri çerçevesinde bölgedeki rolünü ABD'ye devreden İngiltere'nin Doğu Akdeniz bölgesindeki varlığı, 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti sonrasında, Ada'nın toplam yüzölçümünün yaklaşık %3'üne¹⁹⁰ tekabül eden iki üsle devam etmektedir. Akrotiri ve Dikelya bölgesinde konuşlu bu üsler İngiltere'nin Yakın Doğu, Orta Doğu ve Avrasya bölgesinde katılmış olduğu askeri operasyonlarda önemli rol oynamıştır¹⁹¹. Yaklaşık 98 mil karelik bir alan ihtiva eden bu üsler, 1960 Antlaşmalarına göre İngiliz egemenliğinde tanımlanmış olan teritoryal bölgelerdir¹⁹².

İngiltere'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz meselelerindeki politik tavrını irdelemeden önce, Brexit sonrası İngiliz dış politikasındaki değişimi göz önüne almak gerekmektedir. İngiltere, Brexit sonrasındaki dış politikasını rekabetçi bir uluslararası ortamda, askeri ve ekonomik gücünü ön plana çıkaran ve küresel düzeyde daha aktif bir dış politika çizgisine yönelen bir istikamette belirlemiştir¹⁹³. Küresel düzeyde etkinliğini artırmayı planlayan İngiltere için hem Kıbrıs hem de Doğu Akdeniz'deki enerji jeopolitiği önem arz eden hususlardandır. Nitekim İngiltere, Kıbrıs'taki egemen üslerine yaptığı yatırımları artırarak, bu üsleri Doğu Akdeniz'de caydırıcı bir güç unsuru olarak kullanacağını ifade etmektedir¹⁹⁴. Öte yandan, İngiltere Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran 1959-1960 anlaşmalarına göre Türkiye ve Yunanistan ile birlikte garantör ülke konumundadır. Dolayısıyla hem söz konusu hukuksal durumu hem de Ada üzerinde egemen üslere sahip olması Kıbrıs ve Doğu Akdeniz meselesinde İngiltere'yi önemli bir jeopolitik aktör durumuna getirmektedir. Bu bağlamda deniz hukukuna göre İngiltere'nin Kıbrıs'taki askeri üsleri egemen üsler olmaları nedeniyle, karasularına sahip bölge statüsüne haizdirler. Ayrıca bu iki bölgenin karasularına sahip olduğu hususu da 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda yer almış¹⁹⁵ ve karasularına sahip olan bölgeler olarak bu iki üssün, kıta sahanlığı

¹⁹⁰ Gökhan Ak, "Sovereign British Bases on Cyprus and Their Impacts on the Maritime Delimitation in the Eastern Mediterranean", *Alternatives Turkish Journal of International Relations* 13, sy 4 (2014): 60.

¹⁹¹ Ak, 63.

¹⁹² "Cyprus", erişim 19 Nisan 2022, <https://www.army.mod.uk/deployments/cyprus/>.

¹⁹³ HM Government, "Global Britain in a competitive age, The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy".

¹⁹⁴ HM Government, 71.

¹⁹⁵ "Treaty Concerning the Establishment of the Republic of Cyprus (Treaty of Nicosia)", 16 Ağustos 1960, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CY_600816_TreatyNicosia.pdf.

ve münhasır ekonomik bölgeye de sahip olup olmadığı konusu tartışmaya açılmıştır.¹⁹⁶ Bununla beraber, İngiltere, Türkiye'nin Ada'nın güneyinde K.K.T.C ile G.K.R.Y.'nin hak iddia ettikleri MEB içindeki çakışan sahalarda yaptığı araştırma ve sondaj faaliyetlerine karşı olumsuz bir tutum takınırken, bu alanları “tartışmalı bölge” olarak tanımlamış ve söz konusu tanımlama Rum tarafında tepki ile karşılanmıştır¹⁹⁷. Öte yandan İngiltere, G.K.R.Y.'nin BMDHS çerçevesinde kendi münhasır ekonomik bölgesindeki petrol ve doğalgaz kaynaklarından faydalanma hakkını tanıdığını ifade etmiştir¹⁹⁸. Buna karşın, İngilizler 2005 yılında Kıbrıs açıklarında yer altı kaynaklarına yönelik araştırma faaliyetlerine başlamışlar, Lordlar Kamarası'nın da egemen üslerin karasularında petrol ve doğalgaz arama hakkının İngiltere'de olduğunu teyit eden bir kararı alarak yürürlüğe soktuğu görülmüştür¹⁹⁹. Buradaki belirsiz olan husus, karasuları açısından İngiltere açısından net olan bu durumun MEB ve KS konularında da gündeme getirilip getirilmeyeceğidir.

Şekil 4.2. Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Muhtemel Münhasır Ekonomik Bölgesi²⁰⁰

¹⁹⁶ İlknur Savun, “İngiltere’nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Stratejisi”, *Doğu Akdeniz Politik* (blog), 07 Kasım 2020, <https://doguakdenizpolitik.com/ingilterenin-dogu-akdeniz-ve-kibris-stratejisi/>.

¹⁹⁷ “Crisis between Cyprus and UK after Minister Duncan Disputes EEZ”, *Keep Talking Greece* (blog), 15 Mayıs 2019, <https://www.keeptalkinggreece.com/2019/05/15/crisis-cyprus-uk-duncan-turkey-maps/>.

¹⁹⁸ Christos Tuton, “Foreign Office Statement on Cyprus EEZ, Thursday 16 May”, *National Federation Of Cypriots* (blog), 16 Mayıs 2019, <https://cypriotfederation.org.uk/2019/05/foreign-office-statement-on-cyprus-eez-thursday-16-may/>.

¹⁹⁹ Savun, “İngiltere’nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Stratejisi”.

²⁰⁰ Ak, “Sovereign British Bases on Cyprus and Their Impacts on the Maritime Delimitation in the Eastern Mediterranean”, 67.

İngiltere'nin Kıbrıs meselesindeki tutumu ABD'ye benzer biçimde, BM çatısı altında iki bölge ve iki toplumlu bir federasyon anlaşmasının sağlanarak, Kıbrıs'ın birleşmesi yönündedir²⁰¹. Bununla beraber İngiltere, Türkiye'nin 2021 yılı itibarıyla gündeme getirdiği iki devletli çözüme karşı olumsuz bir tutum takınmaktadır²⁰². İngiltere, bu tutumunun yanı sıra GKRY ile askeri iş birliğini geliştirme politikası izleyerek, 2019 yılında Rum kesimi ile bir askeri mutabakat zaptı imzalamış ve 2020 yılında Kıbrıs sularındaki donanma varlığını bugüne kadar ki en üst düzeye çıkarmıştır²⁰³. Bu politikanın arkasında yatan neden, İngiltere'nin Kıbrıs'ı sadece Doğu Akdeniz özelinde değil, Orta Doğu ve diğer yakın coğrafyalardaki etkinliğini artırmak üzere ana üs noktası olarak kullanacağı ve bu anlamda çok kritik bir coğrafya kapsamında değerlendirmesidir²⁰⁴.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular İngiltere'nin Kıbrıs meselesinde iki toplumlu ve iki bölgesel bir federasyon politikasını benimsediğini, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları anlaşmazlığında ise pozisyonunu henüz netleştirmedeğini ve bölge devletlerinin anlaşmazlık konusu alanlarda tansiyonu yükseltecek uygulamalardan kaçınması gerektiği yönünde bir tutum takındığını göstermektedir.

Avrupa Birliği (AB)

AB'nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesine yaklaşımını ele alırken her şeyden önce iki temel hususu dikkate almak gerekmektedir. Bunlardan bir tanesi Yunanistan'ın 1982 yılında ve GKRY'nin 2004 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla AB'ye tam üye olarak kabul edilmesi ve buna karşılık Türkiye'nin henüz "aday üye" statüsünde bulunuyor olmasıdır. AB'nin tezin konusu olan alana ilişkin tutumundaki en belirleyici unsur konuya taraf olan ana aktörlerin AB ile içinde bulundukları konumdur. Bu sebeple, meseleyi analiz ederken, Türkiye-AB ilişkilerinin birçok farklı alanı kapsayan genel tarihi seyrine değinmeden, konu ile ilgili olarak Türkiye-AB arasındaki ilişkilerin tarihi arka planına değinmek gerekmektedir. Türkiye-AB

²⁰¹ Adrian Patsalos, "UK Position on Cyprus Settlement Remains 'Unchanged', Says New...", *National Federation Of Cypriots* (blog), 24 Mart 2022, <https://cypriotfederation.org.uk/2022/03/uk-position-on-cyprus-settlement-remains-unchanged-says-new-europe-minister-james-cleverly/>.

²⁰² "Boris Johnson Rejects Turkey's Two-State Cyprus Solution", *The National*, 03 Ağustos 2021, <https://www.thenationalnews.com/world/europe/boris-johnson-rejects-turkey-s-two-state-cyprus-solution-1.1180549>.

²⁰³ "A New Year, a New Era for the UK and Cyprus", GOV.UK, erişim 18 Nisan 2022, <https://www.gov.uk/government/news/a-new-year-a-new-era-for-the-uk-and-cyprus>.

²⁰⁴ Sian Grzeszczyk Alex Walters, "It's Time to Future-Proof British Bases in Cyprus, Army Chief Says", *Forces Network*, erişim 19 Nisan 2022, <https://www.forces.net/news/time-future-proof-british-bases-cyprus-army-chief-says>.

"Overseas Territories The Ministry of Defence's Contribution", 01 Mart 2012, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/27626/overseas_territories.pdf.

ilişkileri, Türkiye'nin 1959 yılındaki AET başvurusundan günümüze inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve bugüne kadar Türkiye'nin üyeliği konusunda sonuca tesir edecek bir sonuç elde edilmemiştir. AB, Türkiye'yi her ne kadar 1999 Helsinki Zirvesi'nde aday ülke ilan edip 2005 yılında tam üyelik müzakerelerini başlatsa da 2006 yılında 1970 Katma Protokolü'nün ek protokolünü gerekçe göstererek Türkiye'den Türk hava ve deniz limanlarının GKRY'ye açılması talebinde bulunmuş ve bu talebi Türkiye tarafından kabul edilmediği için müzakereler başladıktan hemen bir yıl sonra açılması gereken 8 başlığı açmayarak dondurmıştır²⁰⁵. Türkiye ile AET arasında 1970 yılında imzalanan "Katma Protokol", belirlenen zaman dilimleri içinde malların serbest dolaşımını, işgücünün serbest dolaşımını, sermayenin serbest dolaşımını ve mali yardımları içeren bir anlaşmadır²⁰⁶. Karluk (2006), Türkiye-AB arasındaki gümrük birliği anlaşmasının genişletilmesi olarak ele alınabilecek bu hususun sadece sanayi mallarını kapsamı itibarıyla, Türkiye'nin Rum kesimi çıkışlı uçak ve gemilere, hava ve deniz limanlarını açması gibi bir zorunluluğu olmadığını belirtmektedir²⁰⁷. Buradaki önemli husus AB'nin Rum kesimini Ada'nın tamamı adına üye yapmış olmasından kaynaklı olarak Kıbrıs konusunda bir taraf pozisyonunu alması ve bu minvalde bir tutum belirlemesidir. Esasen AB'nin Rum kesimini Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında Türkiye'ye tanıtmak çizgisinde bir politika izlediği de AB'nin üst düzey temsilcileri tarafından muhtelif zamanlarda ifade edilmiştir²⁰⁸. AB'nin Kıbrıs tutumundaki bu tavrı 1990 yılındaki Rum kesiminin başvurusunu kabul edip, 2004 yılında Rum kesimini Annan Planı'na hayır demesine rağmen tam üye olarak birliğe kabul etmesinde de görülmektedir. Bilindiği üzere AB, Rum kesimini tüm adayı temsilen yani Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla üyeliğe kabul etmiştir. AB'nin bu politikası, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuran 1959-1960 antlaşmalarının Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadığı bir uluslararası kuruluşu üye olması hususunda Türk tarafına da tanınan veto hakkı ile doğrudan çelişmektedir²⁰⁹. AB'nin bu politikasına ilişkin olarak belirtilmesi gereken bir diğer önemli husus ise, Türkiye'nin adaylık statüsünün ilan edildiği 1999 Helsinki Zirvesi'nde Yunanistan'ın baskısı ile Kıbrıs'ta bir anlaşmanın Rum kesiminin üyeliği için bir ön koşul olmayacağı hususunun AB tarafından kabul edilmesidir²¹⁰.

²⁰⁵ "Turkey", erişim 21 Nisan 2022, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/negotiations-status/turkey_en.

²⁰⁶ Erol Manisalı, *Gümrük Birliğinin Siyasal ve Ekonomik Bedeli*, 2. bs (Ankara: Bağlam Yayıncılık, 1996), 56.

²⁰⁷ S. Rıdvan Karluk, "Güney Kıbrıs'ın Gümrük Birliği'ne Katılım Sürecinde Yaşanan Zorluklar", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 5, sy 2 (K 2006): 80.

²⁰⁸ Karluk, 76-80.

²⁰⁹ "T.C. Dışişleri Bakanlığı'ndan".

²¹⁰ Mustafa Aydın ve Sinem A. Açıkmeşe, "Europeanization through EU conditionality: understanding the new era in Turkish foreign policy", *Journal of Southern Europe and the Balkans* 9, sy 3 (2007): 268.

AB, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki anlaşmazlığı çerçevesinde de Yunanistan ve Rum kesimi yanlısı bir tutum izlemekte, Türkiye'nin bu bölgede yapmış olduğu arama ve sondaj faaliyetlerini Rum kesiminin deniz yetki alanlarının bir ihlali olarak değerlendirmektedir²¹¹. Bunun yanı sıra AB'ye göre Türkiye'nin yapmış olduğu arama ve sondaj faaliyetleri Yunanistan'ın da münhasır ekonomik bölgesini ihlal eden hareketler olarak değerlendirilmektedir²¹². AB, Türkiye'den üye ülkelerin egemen haklarına saygı göstermesini ve sorunu BMDHS çerçevesinde ele almasını beklemektedir. Tezin ilerleyen aşamalarında detaylıca incelenecek olmasına rağmen, yeri geldiği için burada şu hususu belirtmek gerekmektedir ki, Türkiye her ne kadar, 1982 BMDHS'ye taraf olmasa da Doğu Akdeniz deniz yetki alanları anlaşmazlığında ortaya koyduğu tezler bu sözleşmede belirtilen hususlar çerçevesindedir. Dolayısıyla, AB'nin, uluslararası hukuka atıf yapmaktan ziyade ihtilafı olan deniz yetki alanlarını sanki ihtilafsız ve Yunanistan ile GKRY'ye ait alanlarmış gibi bir ön kabul ile ele alıp Türkiye'yi bu hususta eleştirmesi²¹³ konuya siyasi ve stratejik bir perspektiften yaklaştığını göstermektedir. AB, Türkiye'nin Doğu Akdeniz deniz yetki alanları politikasında en önemli manevralarından biri olan Libya ile imzaladığı deniz yetki anlaşmasını üçüncü tarafların haklarına tecavüz ettiği gerekçesi ile kabul etmemektedir²¹⁴. AB, Türkiye'nin Libya'ya BM tarafından uygulanan silah ambargosunu kontrol maksadıyla AB'nin başlatmış olduğu IRINI* Operasyonuna²¹⁵ karşı tutumundan ve Libya konusunda -Berlin Konferansı sürecine alternatif olarak değerlendirerek- almış olduğu inisiyatiften de rahatsızlığını ifade etmektedir²¹⁶. AB savunma alanında da Türkiye'ye karşı eleştirel tutumunu devam ettirerek, AB-NATO arasındaki savunma iş birliği alanında Türkiye'nin AB'nin tüm üyelerinin- ki kastedilen GKRY'dir- katılımını engellemesinden rahatsızlığını ifade etmektedir²¹⁷. AB'nin genel olarak Türkiye karşıtı olarak tanımlanabilecek tutumuna karşın, tüm üye ülkelerin aynı politika çizgisini benimsediğini söylemek de fiili durumu tam olarak yansıtmamaktadır. Birlik içinde Fransa, Yunanistan ve GKRY doğrudan Türkiye karşıtı bir tutum izlerken, Almanya arabulucu bir rol üstlenmeye çalışmakta, Fransa'nın Akdeniz bölgesinde egemenliğinden

²¹¹ "Turkey Report 2021" (European Commission, 19 Ekim 2021), 2, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/turkey-report-2021_en.

²¹² "Turkey Report 2021", 6.

²¹³ "Turkey Report 2021", 7.

²¹⁴ "Turkey Report 2021", 7.

*IRINI kelimesi Yunanca "Barış" demektir. AB'nin, Türkiye'nin Doğu Akdeniz tezlerinde son derece büyük öneme sahip bir ülke olan Libya'ya karşı başlatmış olduğu deniz operasyonuna Yunanca bir isim vermesi de meseleye yaklaşımını gösteren psikolojik bir faktör olarak ele alınabilir.

²¹⁵ "Operation EUNAVFOR MED IRINI: Mission", *Operation Irimi* (blog), erişim 21 Nisan 2022, <https://www.operationirini.eu/wp-content/uploads/2020/07/6.RHIB-speeding-Copy.jpg>.

²¹⁶ "Turkey Report 2021", 117.

²¹⁷ "Turkey Report 2021", 115.

rahatsız olan İspanya ve İtalya gibi Akdeniz ülkeleri ile, Bulgaristan ve Macaristan gibi diğer üye ülkeler, Türkiye ile diyalog kapısının açık tutulmasını ve daha uzlaşmacı bir politika izlenmesini savunmaktadırlar²¹⁸.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular, AB'nin Kıbrıs meselesinde Ada'nın birleşerek bir bütün olarak AB'ye girmesini sağlayacak bir çözümü benimsediğini, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları sorunda ise- her ne kadar üyeleri arasında tam bir mutabakat olmasa da-, birliğe üye ülkeler olan Yunanistan ve GKRY'nin tezleri doğrultusunda veya bu tezlere çok yakın bir tutum takınarak, Türkiye karşıtı bir politika izlediğini göstermektedir.

NATO

NATO, ortak karar alma mekanizmasına sahip bir savunma örgütü olarak, Doğu Akdeniz meselesinde örgütün güney doğu kanadında bulunan iki üye ülkenin (Türkiye ve Yunanistan) herhangi bir çatışmaya girmemesini ve NATO bütünlüğü içinde bir zafiyet oluşmamasını ön plana çıkaran bir politika izlemektedir²¹⁹. Bu çerçevede, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların çözülmesinde ve askeri tansiyonun düşürülmesinde işlevsel bir mekanizma olarak iki ülke arasında NATO çatısı altında görüşmeler yapılması kararlaştırılmıştır²²⁰. Bununla beraber NATO, kurumsal olarak iki üye ülkenin arasındaki sorunlarda bir taraf olmadığını²²¹ ancak çözüm için katkı sağlayacak bir platform olarak işlevsel olabileceğini ifade eden bir tutum takınmaktadır. Netice itibarıyla, NATO'nun Doğu Akdeniz meselesindeki tavrı, RF ve ÇHC'nin Batı karşıtı olarak geliştirdikleri iş birliğinin bir sonucu olarak, bölgedeki güvenlik mimarisinin tesis etmiş olduğu dengenin Batı aleyhine bozulmasını engellemek ve bu iki ülkenin bölgede etkinlik kazanmasına yol açabilecek ittifak içi çatlakların önlenmesini sağlamak yönündedir²²².

NATO, Kıbrıs meselesinde ön plana çıkan bir aktör olarak gündeme gelmese de son dönemde GKRY'nin NATO üyeliğinin Doğu Akdeniz'de örgütün etkinliğini artıracak ve

²¹⁸ Galip Emre Yıldırım, "Deciphering France's Mediterranean and Foreign Policy against Turkey", *Insight Turkey* 23, sy 1 (Winter 2021): 163.

²¹⁹ NATO, "Conversation on "The Future of NATO" with NATO Secretary General Jens Stoltenberg and Students of the University of South Florida (USF)", NATO, erişim 08 Mayıs 2022, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_182812.htm.

²²⁰ "Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'daki görüşmelerinin kaldığı yerden devam etmesi bekleniyor", erişim 08 Mayıs 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-ile-yunanistanin-natodaki-gorusmelerinin-kaldigi-yerden-devam-etmesi-bekleniyor/2110866>.

²²¹ NATO, "Online Pre-Ministerial Press Conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg Ahead of the Meetings of NATO Ministers of Foreign Affairs", NATO, erişim 08 Mayıs 2022, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_179791.htm.

²²² Rainer Mayer Zum Felde, "The Eastern Mediterranean Military Environment From a Nato Perspective", içinde *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters* (Konrad Adenauer Stiftung, 2021), 93-94.

Türk-Yunan sorunlarının çözümünde olumlu etkisinin olacağını öne süren görüşler de gündeme gelmeye başlamıştır²²³. Türkiye'nin garantörlüğünü ortadan kaldırarak, Kıbrıs'taki askeri varlığının açıkça sınırlandırılacağını da öngören bu tarz önerilerin²²⁴ gündeme gelmesi, Türk-Amerikan ilişkilerindeki gerilimlerin, NATO kanalıyla da Türkiye aleyhindeki gelişmeleri gündeme getirebilmesi ihtimali dolayısıyla önem arz etmektedir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM)

Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak BM, 1950'li yılların başından itibaren sorunun gündeme geldiği temel uluslararası örgüt olarak ön plana çıkmış, tarihi arka plan bölümünde de bahsedildiği üzere taraflar arasında birçok müzakereye ve anlaşma taslağına ev sahipliği yapmıştır. Gerek Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve gerekse de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) Kıbrıs konusu ile aldığı birçok karar mevcuttur. BMGK'nın aldığı kararlar incelenirken, konseyin daimî üyesi olan ABD, RF, ÇHC, BK ve Fransa'nın tutumlarının belirleyici ve alınan kararların bu ülkelerin kendi politik tutumlarının bir yansıması olduğu hususu gözden kaçırılmamalıdır. Bu minvalde BM'nin Kıbrıs meselesindeki tutumunu gösteren belli başlı kararlar ön plana çıkmaktadır. BMGK'nın 1964 yılında aldığı 186 sayılı karar Kıbrıs meselesinin gelişimi bakımından önemlidir. Bu karara göre, Kıbrıs'ta başlayan çatışmaları önlemek amacıyla bir barış gücünün tesis edilmesi tavsiye edilirken, Kıbrıs Cumhuriyeti temsil organlarından dışlanan Türklerin yok sayılarak, Rum egemenliğinde kalan ve esasen meşruiyetini yitirmiş olan bir yönetimin Kıbrıs Cumhuriyeti olarak kabul edilmesi, sorunun bundan sonraki gelişimine yön verecek önemli bir gelişme olmuştur. Tamçelik (2013), bu durumu Rum tarafının uluslararası alanda meşruluğunu sağlayan, buna karşın Türk tarafının dışlanması sonucunu başlatan bir gelişme olarak tarif etmektedir²²⁵. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın ilk günü BMGK'nın aldığı bir diğer önemli karar ise 1974/353 sayılı karar olup, Kıbrıs'tan tüm yabancı askeri güçlerin çekilmesini ve Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini talep etmektedir²²⁶. Genel Kurul'un 1974/3212²²⁷ ve BMGK'nın 1974/365²²⁸

²²³ "NATO Membership for Cyprus. Yes, Cyprus.", *Atlantic Council* (blog), 01 Nisan 2019, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/nato-membership-for-cyprus/>.

²²⁴ "NATO Membership for Cyprus. Yes, Cyprus."

²²⁵ Soyalp Tamçelik, "BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirilmesi (1964-1992)", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8, sy 12 (Fall 2013): 1246.

²²⁶ UN Security Council (29th Year: 1974), "Resolution 353 (1974) /", 1975, <https://digitallibrary.un.org/record/93470>.

²²⁷ "A/RES/3212 (XXIX) : UN Documents : Security Council Report", erişim 09 Mayıs 2022, <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/cyprus-3212-xxix.php>.

²²⁸ UN Security Council (29th Year: 1974), "Resolution 365 (1974) /", 1975, <https://digitallibrary.un.org/record/93479>.

sayılı kararları da yine tüm yabancı kuvvetlerin çekilmesini, göç etmiş ahalinin eski ikamet yerlerine geri dönüşünü talep eden ve barışın iki toplumun eşit şartlar altında yapacağı görüşmelerle sağlanabileceğini belirten kararlardır. Bu kararlar neticesinde Türk toplumunun varlığının tanınması ve çözüm için rızasının alınmasının gerektiğinin kayıt altına alınması Türk toplumu açısından olumlu bir gelişme olmuştur²²⁹. BM'nin Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) ve sonrasında da K.K.T.C.'nin ilanından sonra almış olduğu kararlar da sorunun tarihsel gelişimi anlamında son derece önemli kararlardır. BMGK 1975/367 sayılı kararında KTFD'nin ilanını kınamış ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine atıfta bulunmuştur²³⁰. BMGK, 1983/541 sayılı kararında ise 1960 antlaşmalarına atıfta bulunarak K.K.T.C.'yi geçersiz bir devlet olarak tanımlamıştır²³¹. BMGK'nın 1990/649 sayılı kararı ise anlaşma sağlanması durumunda yeni devletin Türk tarafına eşit statü tanıyan ve iki devletli ve iki toplumlu bir federasyon olmasını talep eden ve bunu ilk defa tarif eden bir karar olması nedeniyle, geçmişteki Rum yanlısı tutumdan bir nebze de olsa uzaklaşarak günün koşulları itibarıyla Türk tarafını da tatmin edici bir içerik taşıması bakımından önemli bir karardır²³². BMGK'nın 1991/716 sayılı kararında ise Kıbrıs'ta çözümün iki eşit toplum arasında varılacak uzlaşma neticesine iki bölge ve iki toplumlu bir çatı altında olması gerektiği ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü teyit edilerek, herhangi bir devletle birleşmesine (Enosis) veya taksimine karşı olduğu belirtilmiştir²³³. BMGK, Kıbrıs'la ilgili tezin yazıldığı tarihte almış olduğu son iki karar olan 2021/2587 ve 2022/2618²³⁴ sayılı kararlarında da bu tutumunu devam ettirmiş ve buna ek olarak Maraş'ın açılmasını kınamış ve T.C. ve K.K.T.C. makamlarından bu kararın geri alınmasını talep etmiştir. Özetle, Kıbrıs meselesinde BM'nin tavrı, Kıbrıs'taki statünün iki bölge ve iki toplumlu bir federasyon çatısı altına dönmesi, Türkiye'nin müdahalesi sonrasında gerçekleşen göç hareketlerinin tersine döndürülmesi ve Kıbrıs'taki yabancı askeri unsurların geri çekilmesi şeklinde özetlenebilir. Gerek BM Genel Kurulu ve gerekse de BMGK kararları incelendiğinde elde edilen bulgular, bu tutumun Kıbrıs'ta Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) varlığını ortadan kaldıran ve her ne kadar Kıbrıs Türk toplumunun varlığını kabul etse de, GKRY'nin AB üyesi olması sonrasında federatif bir

²²⁹ Tamçelik, "BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirilmesi (1964-1992)", 1249.

²³⁰ UN Security Council (30th Year: 1975), "Resolution 367 (1975) /", 1976, 367, <https://digitallibrary.un.org/record/93485>.

²³¹ UN Security Council (38th Year: 1983), "Resolution 541(1983) /", 18 Kasım 1983, <https://digitallibrary.un.org/record/58970>.

²³² Tamçelik, "BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirilmesi (1964-1992)", 1253-55.

²³³ UN Security Council (46th Year: 1991), "Resolution 716 (1991) /", 11 Ekim 1991, <https://digitallibrary.un.org/record/128234>.

²³⁴ "Resolutions", UNFICYP, erişim 09 Mayıs 2022, <https://unficy.unmissions.org/resolutions>.

birleşmenin ve tek egemen devlet yapısının Kıbrıs'ın fiilen AB ile bütünleşmesi ve nüfus hareketlerinin serbestlik kazanması ile de Ada'nın Rum egemenliğine girmesine neden olabilecek bir sonucu içermesi bakımından Türk tarafının güncel tezlerinden uzak olduğu sonucunu göstermektedir.

BM'nin Doğu Akdeniz meselesindeki tavrı ise sorunun barışçıl yollarla ve diyalogla uluslararası hukuk çerçevesinde çözülmesi yönündedir. BMGK'nin 2021/2561, 2021/2587²³⁵ ve 2022/2618²³⁶ sayılı kararlarında bu tutum ifade edilmiştir. Elde edilen bulgular, cari şartlarda BM'nin politikasının, soruna taraf olmaktan ziyade tarafları barışçıl çözüm yollarına teşvik etmek çerçevesinde şekillendiğini ve şu aşamada aktif bir pozisyon almaktan kaçındığını göstermektedir.

RUSYA FEDERASYONU (RF)

RF'nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesine yaklaşımını ele almadan önce dış politikasına yön veren temel unsurları dikkate almak gerekmektedir. 2016 yılında onaylanan ve yürürlüğe giren “Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti” bu hususta RF'nin yaklaşımını ortaya koyması bakımından önemli bir belgedir. Bu konseptte göre RF, dünya güç dengesinin yeniden tanımlandığını ve bu güç dengesinin Asya-Pasifik bölgesine doğru kayarak, çok kutuplu bir sisteme dönüştüğünü ifade etmektedir²³⁷. Bu konseptte göre uluslararası ilişkilerde, güç ve güç kullanımının belirleyici bir araç olarak önemini korumaya devam ettiği belirtilirken, RF silahlı kuvvetlerinin çağın ihtiyaçlarına göre stratejik boyutta tahkim edilmeye devam edileceği de ifade edilmektedir²³⁸. RF dış politika konseptinde ağırlığı görülen bu neo-realist yaklaşımın tamamlayıcı bir diğer unsuru ise ekonomik güvenlik olgusuna yapılan vurgudur. RF dış politikasında; ülkesinin ekonomik güvenliğinin öneminin altı çizilerek, Rus mallarının ve sermayesinin uluslararası piyasalarda ayrımcılığa uğramadan menfaatlerinin korunacağı, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi uluslararası kuruluşlarda etkin olunacağı, enerji güvenliği kapsamında deniz yetki alanlarının belirlenmesi ile denizlerdeki ekonomik kaynaklardan da

²³⁵ “Resolutions adopted by the Security Council in 2021 | United Nations Security Council”, erişim 10 Mayıs 2022, <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-2021>.

²³⁶ “Resolutions adopted by the Security Council in 2022 | United Nations Security Council”, erişim 10 Mayıs 2022, <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-2022>.

²³⁷ “Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016) - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”, erişim 22 Nisan 2022, https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1538901/.

²³⁸ “Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016) - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”.

azami ölçüde yararlanılacağı belirtilmektedir²³⁹. RF'nin dış politika vizyonunda eski Sovyet coğrafyası üzerinde hem ekonomik hem de askeri hakimiyetini tesis etmek olgusu ön plana çıkarken, NATO'nun RF aleyhine olarak belirtilen genişlemesi temel tehdit olarak tanımlanmaktadır²⁴⁰. 2000 yılında yayımlanan "Ulusal Güvenlik Konseptinde" ise, RF için ana tehditler, Rusya sınırlarına doğru yani doğuya doğru genişleyen NATO'nun varlığı, bu bölgelerde artan askeri yapılanmalar, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) gücünü ve etkinliğini yitirmesi, nükleer silahların yayılması ve RF aleyhine gündeme gelen toprak talepleri olarak belirtilmiştir²⁴¹. Belirli dönemlerde güncellenen ulusal güvenlik stratejisinin sonuncusu 2021 yılında yayımlanmış ve burada da 2000 yılındaki belgede yer alan tehditler hemen hemen aynen tekrarlanırken, RF'nin Batı karşıtı pozisyonu teyit edilmiş, BDT, Çin ve Hindistan öncelik verilecek ittifaklar/ülkeler olarak tanımlanmış, Avrasya Ekonomik Birliği (AEA) gibi ekonomik, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) gibi askeri ittifakların önemine vurgu yapılmıştır²⁴². Rusya'nın yakın çevresine ve Doğu Akdeniz ile Kıbrıs meselelerine yaklaşımını ele alırken, Rus dış politikasına ve savunma doktrinine yön veren ve yukarıda ana başlıkları ile paylaşılmış bulunan unsurların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Kıbrıs melesinde RF, BM çatısı altında, Ada'nın tekrar birleşmesini sağlayacak iki bölge + iki toplumlu federasyon temelinde bir çözümü desteklediğini ifade etmektedir²⁴³. Rusya, Kıbrıs'ın stratejik önemini göz önüne alarak, Rum kesimi limanlarında donanma varlığını artırıcı diplomatik hamleleri yaparken, Kıbrıs müzakerelerinde varılacak bir çözümde, mevcut güvenlik anlaşmalarının yerine BM Güvenlik Konseyi çatısı altında yeni bir garantörlük mekanizmasının tesis edilmesini talep etmektedir²⁴⁴. Bu tutumun, Kıbrıs'a 1960 Garanti Antlaşması çerçevesinde müdahale eden ve mevcut varlığını bu hukuki zemine dayandıran Türkiye'nin ve TSK'nın Kıbrıs'taki varlığını tartışma konusu yapacak olması sebebiyle

²³⁹ "Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016) - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation".

²⁴⁰ "Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016) - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation".

²⁴¹ "National Security Concept of the Russian Federation - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation", erişim 22 Nisan 2022, https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1737121/.

²⁴² Larysa Leszczenko ve Olha Tarnavska, "Russia's 2021 National Security Strategy in the Context of the State's Strategic Culture", *Actual problems of international relations* 18-26, sy 147 (2021): 23.

²⁴³ "Foreign Minister Sergey Lavrov's remarks and answers to media questions during a joint news conference following talks with Foreign Minister of the Hellenic Republic Nikos Dendias, Sochi, May 24, 2021 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation", erişim 22 Nisan 2022, https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1423039/.

²⁴⁴ "Foreign Minister Sergey Lavrov's statement at a joint news conference following talks with Foreign Minister of the Republic of Cyprus Nikos Christodoulides, Moscow, October 21, 2021 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation", erişim 22 Nisan 2022, https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1784190/.

doğrudan Türkiye aleyhine bir politika olduğunun altı çizilmesi gerekmektedir. Buna karşın 2022 yılında tekrar tırmanan ve Batı ile Rusya arasındaki çatışmaya farklı bir boyut katan Ukrayna krizinin geniş perspektifte Rusya-Batı ve Rusya-Türkiye ilişkilerine, dar perspektifte ise Kıbrıs meselesindeki Rus tutumu üzerinde nasıl bir etki yapacağı ise henüz belirsizdir. 2022 Şubat ayında RF Dış İşleri Bakanı Sergei Lavrov bir TV kanalına verdiği mülakatta, Luhansk ve Donetsk’de kurulan ve Rusya’nın devlet olarak tanıdığı iki bölgeye ilişkin açıklamalarda bulunurken, K.K.T.C.’yi örnek olarak göstermiş ve buradaki devletin adını açık bir biçimde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak ifade etmiştir²⁴⁵. Tabi ki sembolik ve politik mülahazalarla yapılan bu açıklamaların RF’nin Kıbrıs meselesindeki politikasını değiştirdiğini söylemek mümkün olmasa da jeopolitik değişimlerin Kıbrıs meselesi üzerine de etkisi olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

RF tarihsel perspektifte, Doğu Akdeniz bölgesini Karadeniz jeopolitiğinin bir devamı ve tamamlayıcı unsuru olarak ele almış, Karadeniz’de kendi dışında bir askeri varlığın etkinliğinin önlenmesi ve Rus devletinin güney sınırlarının güvenliğinin sağlanması²⁴⁶ dış politikasında öncelikli bir yer işgal etmiştir. Bu minvalde RF’nin Doğu Akdeniz bölgesinde artan etkinliğinin askeri, politik ve ekonomik olarak farklı yönleri olmakla beraber, temel olarak ülkesinin ekonomik güvenliğini ve potansiyelini geliştirmeye odaklı bir anlayış dış siyasetinin temelini oluşturmaktadır²⁴⁷. Bölge, Dünya’nın en önemli ticaret rotalarından biri olması ve Süveyş Kanalı gibi kritik bir su yolunu kontrol etmesinin yanı sıra, Doğu Akdeniz’de keşfedilen yer altı kaynakları Rus dış politikasının en önemli unsurlarından biri olan enerji jeopolitiğini doğrudan etkilemesi bakımından RF’nin bölgede artan bir varlık göstermesi sonucunu doğurmuştur. Doğu Akdeniz, iki kıtayı birleştiren ve deniz gücünün caydırıcı bir etken olarak kullanılabilmesine imkân veren bir coğrafya olması sebebiyle de askeri güvenlik anlamında RF’nin önem verdiği bir bölgedir²⁴⁸. Rusya’nın Doğu Akdeniz bölgesinde en önemli donanma üssü Suriye’deki Tartus deniz üssüdür²⁴⁹. Aynı zamanda Rusya, Libya’daki askeri varlığını

²⁴⁵ “Foreign Minister Sergey Lavrov’s answers to questions from Rossiya 1 TV channel, Moscow, February 22, 2022 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”, erişim 22 Nisan 2022, https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1799937/.

²⁴⁶ Konstantin P. Kurylev ve Nickolay P. Parkhitko, “Russian Policy in the Mediterranean: Historical Continuity and International Context” 21, sy 4 (2021): 616.

²⁴⁷ Kurylev ve Parkhitko, 609.

²⁴⁸ Kurylev ve Parkhitko, 611.

²⁴⁹ “Russian Power on Rise in Black Sea, May Also Grow in Eastern Mediterranean”, The Media Line, 11 Mart 2022, <https://themedialine.org/top-stories/russian-power-on-rise-in-black-sea-may-also-grow-in-eastern-mediterranean/>.

daha da geliştirerek burada da bir deniz üssü edinmeyi planlamaktadır²⁵⁰. Enerji kaynakları bağlamında ise, Doğu Akdeniz’deki Rus politikasını ele alırken, mutlaka değinilmesi gereken iki ülke ise Suriye ve Libya’dır. Arap Baharı sonrasında Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgesinde yaşanan krizler, RF’yi Libya ve Suriye’de ana aktörlerden biri haline getirmiştir. Bu minvalde, RF, 2013 yılında Soyuzneftgaz adlı şirketi aracılığıyla Şam Hükümeti ile deniz alanlarındaki enerji kaynaklarının araştırılması ve işletilmesi için bir anlaşma imzalamış²⁵¹ ve Suriye bağlamında Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerinde doğrudan bir aktör konumuna gelmiştir. Bunun yanı sıra, Rus enerji şirketlerinin Mısır ve Lübnan sahalarında ortaklıkları ve faaliyetleri de devam etmektedir²⁵². Öte yandan Rusya, Libya’da her ne kadar BM ekseninde ve Ulusal Mutabakat Hükümeti’ni (UMH) dışlamayan bir çözümden yana olduğunu söyleyerek²⁵³ tarafsız bir tutum takınıyormuş gibi gözükse de BM tarafından tanınan UMH’ye karşı ülkenin doğusunda etkili olan Hafter güçlerine doğrudan destek vermekte²⁵⁴ ve Libya’nın geleceğinde söz sahibi olmak istemektedir. Rusya’nın Doğu Akdeniz politikası; dar perspektifte ABD’nin Doğu Akdeniz enerji anlaşmazlığı çerçevesinde inisiyatif alıp Yunanistan ve GKRY ile yakınlaşmasından, geniş perspektifte ise Batı ve ABD ile küresel düzeydeki rekabetinden doğrudan etkilenmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye ile ekonomi ve enerji alanında yoğun bir iş birliği içinde olmasına rağmen, Suriye, Libya, Dağlık Karabağ ve Ukrayna çatışma sahalarında doğrudan rekabet halindedir. Türkiye ve Rusya arasındaki karmaşık ve zaman zaman çelişen çıkarları içeren bu ilişki biçimi de Rusya’nın Doğu Akdeniz politikasında bir diğer önemli parametredir. Doğu Akdeniz politikasında Rusya için ayrı bir yer tutan ve donanmasının limanlarından yararlanma imkânı bulunan GKRY ile Yunanistan, ilişkilerini belli bir dengede devam ettirmek istediği bölge ülkeleridir. Rusya’nın en önemli dış politika enstrümanlarından biri olarak enerji politikası AB ile ilişkilerinde belirleyici bir parametre olması sebebi ile Doğu Akdeniz ihtilafında alacağı Türkiye yanlısı bir tutum, başta Almanya ve Fransa olmak üzere AB ile ilişkilerini olumsuz etkileyebilecek bir potansiyel içermektedir²⁵⁵. Bununla beraber 2022

²⁵⁰ “Russia Now Has a Position in Libya. What Next? - Foreign Policy Research Institute”, 23 Kasım 2020, <https://www.fpri.org/article/2020/11/russia-now-has-a-position-in-libya-what-next/>.

²⁵¹ Moustafa al-Saied El-Gheit Ali Eid and Mohamed Abo, “How Russia Swooped Syria’s Hydrocarbon Share in Eastern Mediterranean”, <https://english.alaraby.co.uk/> (The New Arab, 28 Mart 2021), <https://english.alaraby.co.uk/analysis/how-russia-swooped-syrias-hydrocarbon-share-eastern-mediterranean>.

²⁵² Elena Alekseenkova, “Russia Navigates Complex Competing Interests in the EasternMediterranean”, içinde *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities*, ed. Michael Tanchum (Konrad Adenauer Stiftung, 2020), 54-55.

²⁵³ “Declaration of the Paris International Conference for Libya, 12 November 2021 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”, erişim 24 Nisan 2022, https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1785955/.

²⁵⁴ Patrick Wintour, “US Says Russia Sent Warplanes to Back Libyan Warlord”, *The Guardian*, 26 Mayıs 2020, blm. World news, <https://www.theguardian.com/world/2020/may/26/us-says-russia-sent-warplanes-to-back-libyan-warlord>.

²⁵⁵ Alekseenkova, “Russia Navigates Complex Competing Interests in the EasternMediterranean”, 54-55.

yılında gündeme gelen ve akıbeti belirsizliğini halen koruyan Ukrayna krizi, Rusya'nın kesin olarak tutumunu netleştirmedeği bu anlaşmazlık konusunun geleceğine de doğrudan etki etme potansiyeline sahiptir. Ukrayna krizinin başlamasından sonra sadece ABD ile değil AB'nin de içinde bulunduğu tüm Batı ülkeleri ile askeri-ekonomik bir tırmanmaya giren ilişkilerinin nasıl bir noktaya varacağı belirsizliğini korumakla beraber, Rusya-Batı arasındaki krizin derinleşmesinin, Rusya'nın tutumunu açıkça Batı karşıtı bir pozisyona değiştirme potansiyeline de sahip olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Buna karşın RF'nin Doğu Akdeniz'deki ihtilaf konusundaki resmi tutumu, anlaşmazlığın 1982 BMDHS çerçevesinde²⁵⁶ ve tarafların karşılıklı mutabakatları²⁵⁷ ile çözülmesi gerektiği istikametinde olup, net bir tutum ortaya koymamaktadır.

Sonuç itibarıyla, elde edilen bulgular RF'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki anlaşmazlığı konusundaki pozisyonun bölgedeki çok taraflı dengeleri dikkate alan ve soruna taraf olan ülkeleri doğrudan karşısına alacak bir tutumdan kaçınan ve net olmayan bir çizgide olduğu, buna karşın Kıbrıs meselesinde BM çatısı altında iki bölge + iki toplumlu bir federasyonu savunduğunu göstermektedir. RF buna ek olarak, Kıbrıs'ta varılacak anlaşma sonrası garantörlük konusunda BM Güvenlik Konseyi'nin yani Rusya'nın da içinde bulunduğu beş ülkenin garantörlüğünü öne sürerek, hem bir yandan Kıbrıs üzerinde garantörlük hakkını talep etmekte, aynı zamanda da Türkiye'nin garantörlüğünü ortadan kaldıracak bir talebi gündeme getirmektedir.

FRANSA

Tarihi geçmişi itibarıyla, bir Akdeniz ülkesi olarak Fransa'nın dış politikasında Akdeniz ve Kuzey Afrika bölgesi daima önemli ve belirleyici bir rol oynamıştır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme ve parçalanma döneminde, Tunus, Cezayir gibi ülkeleri egemenliğine almış, Napolyon döneminde, Mısır seferi ile Akka önlerine kadar uzanmış ve nihayetinde I. Dünya Savaşı sonunda Lübnan ve Suriye üzerinde elde ettiği yönetim hakkı ile Levant bölgesine kadar etkinliğini artırmıştır. Buna karşın, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ve bilhassa 1956 Süveyş Krizi'nden sonra küresel düzeyde yaşadığı güç kaybının da etkisi ile bu bölgelerdeki nüfuzunu kısmen kaybetmiş ve Soğuk Savaş döneminde NATO-ABD çizgisinde

²⁵⁶ "Foreign Minister Sergey Lavrov's statement at the Rome Med 2020 – Mediterranean Dialogues international conference Moscow, December 4, 2020 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation", erişim 24 Nisan 2022, https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1448454/.

²⁵⁷ "Foreign Minister Sergey Lavrov's statement and answers to media questions during a joint news conference following talks with Foreign Minister of the Hellenic Republic Nikos Dendias, Moscow, February 18, 2022 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation", erişim 24 Nisan 2022, https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1799410/.

bir politika izlemiştir²⁵⁸. Soğuk Savaş sonrasında ise Fransa, tekrar Akdeniz’de etkinliğini artırmak için girişimlerde bulunmuş, 1995 Barcelona zirvesinde başlayan süreç 2008 yılındaki AB Paris Zirvesi’nde Akdeniz İçin Birlik adı altında bir yapıya dönüşmüş²⁵⁹ ve Fransa bu bölgede tekrar aktif bir dış politika izlemeye başlamıştır.

Fransa’nın Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika’ya yaklaşımı temel olarak jeopolitik düzeyde olup, Türkiye ve Rusya bu bölgede Fransız dış politikası tarafından karşı rekabetin ana unsurları olarak algılanmaktadır²⁶⁰. Deniz iletim hatlarının ve yeraltı kaynaklarının kontrolünün sağlanması ile Libya ve Suriye’de Fransız çıkarları çerçevesinde istikrarın sağlanması, Fransa’nın bölgeye ilişkin öncelikleri arasında yer almaktadır²⁶¹. Fransa bu hedeflerini gerçekleştirmek için bölgedeki müttefik ülkelere askeri destek sağlarken, Akdeniz’deki adalarda askeri olarak güçlenip, bu bölgeleri Fransız ana karasının güvenliği için tahkim etmeyi ve aynı zamanda da Fransız deniz kuvvetlerinin gücünü artırmayı planlamaktadır²⁶². Fransa bu yaklaşımının politik tarafında, eski sömürgesi olan Lübnan’ın yanı sıra İsrail ve Mısır ile ilişkilerini güçlendirirken, Türkiye’yi dengelemek maksadıyla Yunanistan, GKRY ve İsrail ile yakın iş birliğinin tesis edilmesi ve bölgede etkin olan Fransız enerji devi Total’in çıkarlarının korunmasını hedeflemektedir²⁶³. Bu bağlamda Fransa, 2019 yılında kurulan Doğu Akdeniz Enerji Forumu’nun (DAGF) üyesi olarak bölgedeki enerji jeopolitiğinin bir aktörü olmaya devam etmektedir²⁶⁴.

Fransız dış politikası, Doğu Akdeniz’deki yaşanan enerji anlaşmazlığında Türkiye’nin Yunanistan ve GKRY’nin MEB’ini ihlal ederek, uluslararası hukuka aykırı davrandığını öne sürmektedir²⁶⁵. Fransa bu politikasının yanı sıra, AB’yi de Türkiye’ye karşı birlik olmaya ve beraber hareket etmeye davet etmektedir²⁶⁶. Fransa, Türkiye’yi Doğu Akdeniz’de emperyalist

²⁵⁸ Yıldırım, “Deciphering France’s Mediterranean and Foreign Policy against Turkey”, 164-67.

²⁵⁹ Ömer Ertuğrul Meral, “‘Akdeniz İçin Birlik’ Örneğinde Avrupa Birliği’nin Ortak Dış Politika Oluşturma Çabası”, *Medeniyet Araştırmaları Dergisi* 3, sy 5 (2018): 4.

²⁶⁰ Yıldırım, “Deciphering France’s Mediterranean and Foreign Policy against Turkey”, 163.

²⁶¹ Ozan Örmeci, “Understanding the Eastern Mediterranean Policy of France and Recent Tensions With Turkey”, *UPA Strategic Affairs* 2, sy 1 (2021): 101.

²⁶² Örmeci, 101-2.

²⁶³ Örmeci, 102-3.

²⁶⁴ “France”, *EMGF* (blog), erişim 30 Nisan 2022, <https://emgf.org/about-us/members/france/>.

²⁶⁵ “France to Bolster Mediterranean Military Presence over Turkish Prospecting - Macron”, *Reuters*, 12 Ağustos 2020, blm. World News, <https://www.reuters.com/article/uk-france-turkey-idUKKCN2582QI>.

²⁶⁶ “Macron: Europe Must Have a ‘more United and Clear Voice’ with Turkey”, *euronews*, 10 Eylül 2020, <https://www.euronews.com/2020/09/10/macron-europe-must-have-a-more-united-and-clear-voice-with-turkey>.

politikalar takip eden hasım bir ülke olarak tanımlamakta ve bir tehdit olarak görmektedir²⁶⁷. Fransa'nın Libya'daki pozisyonu da Türkiye'ye karşı olarak, Hafter güçlerine destek vermek yönündedir²⁶⁸. Dolayısıyla, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki tezlerine karşı olan Fransa, Türkiye-Libya UMH arasında 2019 yılında imzalanan deniz yetki alanlarını belirleyen anlaşmaya karşı da menfi bir tutum takınmaktadır²⁶⁹. Fransa'nın Kıbrıs meselesindeki politikası ise Kıbrıs'ta BM çatısı altında iki bölge + iki toplumlu bir federasyon kurulması yönünde bir çözümü talep etmektedir²⁷⁰. Bununla beraber Fransa, Rum kesimindeki askeri varlığını artırarak, Mari'de Fransız Deniz Kuvvetleri'nin kullanacağı bir deniz üssü anlaşması da yapmıştır²⁷¹.

Sonuç itibarıyla elde edilen bulgular, Fransa'nın Doğu Akdeniz'de deniz yetki anlaşmazlığı konusunda, Yunanistan ve Rum kesimi ile aynı doğrultuda Türkiye karşıtı tezleri savunduğunu, bu tezleri desteklemek için bölgede askeri varlığını artırdığını göstermektedir. Fransa, Kıbrıs meselesinde ise iki bölge + iki toplumlu bir federasyonu savunarak, bu konuda da Türkiye'nin mevcut tezleri ile çelişen bir pozisyonda bulunmaktadır. Bu politikaların arka planında yatan ana unsur, Fransa'nın Levant'tan Sahra Altı Afrika'ya uzanan geniş bir coğrafyada Türkiye'yi kendisine meydan okuyan bir güç olarak görmesi ve bu çerçevede bölgede devam eden Türk-Fransız jeopolitik rekabetidir²⁷².

ÇİN HALK CUMHURİYETİ (ÇHC)

ÇHC'nin dünya siyasetini belirleyen en temel unsurlardan biri 2013 yılında ilan ettiği Kuşak ve Yol İnisiyatifidir (Belt and Road Initiative-BRI). Çin'i hem Avrupa ve hem de Afrika'ya bağlayacak olan bu projenin, üç ana hattından ikisi Doğu Akdeniz'i doğrudan ilgilendirmektedir. Projenin Orta Kuşak diye bilinen kara ulaşım hattı Türkiye'yi boydan boya kat etmekte ve Avrupa'ya bağlanmaktadır. Bir diğer hat ise deniz iletim hattı olup, Kızıldeniz-

²⁶⁷ "Macron: We Need To Create A Pax Mediterraanea To Stop Imperialist Turkey (VIDEO) — Greek City Times", erişim 27 Nisan 2022, <https://greekcitytimes.com/2020/09/02/macron-we-need-to-create-a-pax-mediterraanea-to-stop-imperialist-turkey-video/>.

²⁶⁸ Jana Jabbour, "France vs. Turkey in the EastMed A Geopolitical Rivalry between a 'Keeper' of the Old Order and a Challenging Emergent Power" (French Institute of Foreign Relations, 06 Mayıs 2021), 4-5.

²⁶⁹ Jabbour, 4-5.

²⁷⁰ Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères, "UN – Appointment of Colin Stewart as the Secretary-General's Special Representative and Head of the UN Peacekeeping Force in Cyprus (Nov. 9, 2021)", France Diplomacy - Ministry for Europe and Foreign Affairs, erişim 27 Nisan 2022, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/united-nations/news-and-events/news/news-2021/article/un-appointment-of-colin-stewart-as-the-secretary-general-s-special>.

²⁷¹ Newsroom, "Cyprus, France Reportedly Agree on Use of Naval Base | EKathimerini.Com", erişim 27 Nisan 2022, <https://www.ekathimerini.com/news/240536/cyprus-france-reportedly-agree-on-use-of-naval-base/>.

²⁷² Tanchum, "The Logic Beyond Lausanne: A Geopolitical Perspective on the Congruence between Turkey's New Hard Power and its Strategic Reorientation", 49-52.

Süveyş Kanalı üzerinden Yunanistan'ın Pire Limanı'na ulaşarak, Avrupa'ya bağlanmaktadır. ÇHC'nin ihracatının %60'ı deniz yoluyla yapılmakta olup, en önemli güzergahlardan biri Akdeniz'dir²⁷³. Bu çerçevede ÇHC'nin, Doğu Akdeniz'de öncelik verdiği dış politika tercihi ekonomik aktivitesini artıracak liman ve alt yapı yatırımlarının yapılması ile bu bölgede etkinliğinin artırılmasıdır. Bu çerçevede, ÇHC, devlet şirketi COSCO vasıtasıyla Pire Limanı'nın işletme haklarına sahip olmuş, 2021 yılında yapılan anlaşma ile COSCO'nun hisse oranı %67'ye çıkmıştır²⁷⁴. Pire Limanı, ÇHC için Avrupa'ya ulaşma stratejisinde çok önemli bir yer teşkil etmekte olup, böylece ÇHC, Pire Limanı üzerinden Avrupa'ya ulaşacak kara iletim hatlarına da ayrıca yatırımlarda bulunmaktadır²⁷⁵.

Şekil 4.3. Kuşak ve Yol İnisiyatifi (Belt and Road Initiative- BRI)²⁷⁶

ÇHC Pire Limanı'nın yanı sıra, Doğu Akdeniz'de Türkiye'de Ambarlı ve İsrail'de Hayfa Limanlarına ve Mısır'da Süveyş Kanalına, Batı Akdeniz'de ise İtalya'da Vado ve İspanya'da

²⁷³ Jim Townsend vd., "Russian and Chinese Priorities and Actions in the Mediterranean-Russia-China Relations in the Mediterranean" (Center for a New American Security, 2021), 9.

²⁷⁴ "Sold to China": Greece's Piraeus Port Town Cools on Belt and Road", Nikkei Asia, erişim 12 Mayıs 2022, <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Belt-and-Road/Sold-to-China-Greece-s-Piraeus-port-town-cools-on-Belt-and-Road>.

²⁷⁵ Ana Curic ve Attila Kálmán, "From Budapest to Belgrade: A Railway Line Increases Chinese Influence in the Balkans", *Investigate Europe* (blog), 28 Aralık 2021, <https://www.investigate-europe.eu/en/2021/from-budapest-to-belgrade-a-railway-line-increases-chinese-influence-in-the-balkans/>.

²⁷⁶ "The Belt-and-Road Initiative and the Rising Importance of China's Western Cities", ASIAGREEN, erişim 12 Mayıs 2022, <https://www.asiagreen.com/en/news-insights/the-belt-and-road-initiative-and-the-rising-importance-of-china-s-western-cities>.

Noatum Limanlarına yatırımlarda bulunarak, Akdeniz’de liman ve altyapı faaliyetlerini çeşitlendirmektedir²⁷⁷.

Doğu Akdeniz’e ekonomik-ticari bir perspektiften yaklaşan ÇHC’nin, Kıbrıs meselesindeki tutumu ise BMGK üyesi ülkelerin çizgisinde olmuş, Kıbrıs’ın yeniden birleşmesini sağlayacak bir çözüm çerçevesinde, Türkiye’nin Kıbrıs’taki varlığını işgal olarak niteleyerek, Kıbrıs’ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine destek vermek şeklinde gerçekleşmiştir²⁷⁸. ÇHC’nin Kıbrıs konusundaki tavrını etkileyen hususların başında da Tayvan meselesi çerçevesindeki Tek Çin politikası gelmektedir. Tayvan’ın Çin anakarası ile bileşmesini ve tüm Tayvan vatandaşlarının ÇHC vatandaşları haline gelmesini talep eden bu politika, Kıbrıs’taki durumu da benzer bir yaklaşımla ele alarak, K.K.T.C.’nin varlığını ve bu çerçevede ÇHC yönetim elitinin algısına göre Ada’nın bölünmesini doğuracak bir sonucu desteklememektedir²⁷⁹.

Doğu Akdeniz meselesinde ise ÇHC, soruna doğrudan taraf olmamayı tercih ederken²⁸⁰, taraflara bölgedeki tansiyonun yükseltilmemesi ve sorunun bölgedeki istikrarı bozmadan müzakereler yoluyla çözümlenmesi çağrısı yapmaktadır²⁸¹. ÇHC’nin Kuşak ve Yol İnisiyatifi çerçevesinde bölgeye yaklaşımı, ağırlıklı olarak ekonomik çerçevede olmasından ve yukarıda da belirtildiği gibi ÇHC’nin soruna taraf olan bölge ülkeleri ile çok boyutlu ekonomik ilişkilere sahip olmasından dolayı, soruna taraf olmaktan ziyade daha dengeli ve mesafeli bir yaklaşım sergilemesi sonucunu doğurmaktadır.

Elde edilen bulgular, ÇHC’nin BMGK üyesi bir ülke olarak Kıbrıs meselesinde, Kıbrıs’ın birleşmesini içeren çözümlere sıcak baktığını, Türkiye’nin iki devletli çözüm önerisine mesafeli bir tutum sergilediğini, buna karşın Doğu Akdeniz meselesinde ise tutumunu henüz netleştirmeyen ve tarafsız bir pozisyonda olduğunu göstermektedir.

²⁷⁷ Townsend vd., “Russian and Chinese Priorities and Actions in the Mediterranean-Russia-China Relations in the Mediterranean”, 9.

²⁷⁸ Kadir Temiz, “An Illustration of Sino-Turkish Relations: The Cyprus Question”, *Insight Turkey* 20, sy 1 (Winter 2018): 92-93.

²⁷⁹ Temiz, 93-94.

²⁸⁰ @ClingendaelInstitute, @Clingendaelorg, ve @clingendael-institute, “China in the Eastern Mediterranean”, Clingendael, erişim 13 Mayıs 2022, <https://www.clingendael.org/publication/china-eastern-mediterranean>.

²⁸¹ “Remarks on East Mediterranean Situation by Spokesperson of the Chinese Embassy in Greece in Response to Media Inquire”, erişim 13 Mayıs 2022, http://gr.china-embassy.gov.cn/eng/zgyw/202203/t20220302_10647224.htm.

İSRAİL

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları ihtilafından dikkate alınması gereken önemli bir bölge ülkesi ise İsrail'dir. ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olması ve aynı zamandan bölgenin teknolojik yeterlilik anlamında önde gelen askeri güçlerinden biri olması bakımından İsrail'in pozisyonu önem arz etmektedir. İsrail dış politikasının, kurulduğu günden bugüne en önemli meselesi, çevresindeki Arap ülkeleri ile yaşamış olduğu güvenlik sorunları ve Filistin meselesidir. Kurulduğu 1948 yılından bugüne Arap ülkeleri ile birçok çatışmaya giren İsrail, her savaş veya çatışma sonunda etkinlik alanını artırırken, çevresindeki Arap ülkelerine de varlığını kabul ettirmiştir. Bugün Arap dünyasının en önemli ülkelerinden biri olan Mısır ile Doğu Akdeniz'de yakın bir iş birliği olan İsrail'in, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Ürdün gibi Arap ülkeleri ile de yakın ilişkileri mevcuttur. Suriye İç Savaşı'ndan sonra kuzeyde ihtilafı Golan Tepeleri bölgesinde de eli rahatlayan İsrail, güncel şartlarda en yüksek düzeyde tehdidi İran kaynaklı olarak görmekte, İran'ın Suriye'de ve Hizbullah üzerinden Lübnan'da etkili olmasını jeopolitik bir tehdit olarak algılamaktadır. Orta Doğu'da eli geçmişe göre rahat olmasına rağmen İsrail, enerji güvenliği konusunda her zaman ihtilaf yaşayabileceği bir bölge olan Arap coğrafyasına bağımlılığını azaltmak için Akdeniz'deki enerji kaynaklarını kendi güvenliği açısından stratejik önemde görmektedir²⁸².

2009 yılında keşfedilen ve 2013 yılında üretime başlayan Tamar²⁸³ ve 2010 yılında keşfedilen Leviathan²⁸⁴ gibi önemli doğalgaz ve petrol rezervlerini ihtiva eden sahaların gündeme gelmesi İsrail'in Doğu Akdeniz'deki enerji politikası için belirleyici gelişmeler olmuştur. Bu sahaların keşifleri ile deniz yetki alanlarının tespit edilmesi İsrail açısından gündeme gelmiş, 2010 yılında GKRY ile bu konuda ortay hat esasına dayalı bir deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması²⁸⁵ imzalanmıştır.

İsrail'in Doğu Akdeniz'deki bu gelişmelerde tavrını belirleyen önemli unsurlardan birisi de 2010 yılındaki Mavi Marmara olayı sonrasında Türkiye ile ilişkilerinin bozulmasıdır. İsrail, Türkiye ile ilişkilerinin bozulmasına paralel olarak Yunanistan ve GKRY ile ilişkilerini

²⁸² Ömer Fuad Kahraman, "Doğu Akdeniz Enerji Sarmalını İsrail Enerji Politikaları Penceresinden Değerlendirmek", *Orta Doğu Etüdleri*, 2019, 426.

²⁸³ "Tamar Natural Gas Field", *Offshore Technology* (blog), erişim 30 Nisan 2022, <https://www.offshore-technology.com/projects/tamar-field/>.

²⁸⁴ "Leviathan Gas Field, Levantine Basin, Mediterranean Sea", *Offshore Technology* (blog), erişim 30 Nisan 2022, <https://www.offshore-technology.com/projects/leviathan-gas-field-levantine-israel/>.

²⁸⁵ "ISRAEL", erişim 30 Nisan 2022, <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/ISR.htm>.

geliştirmiş ve bu ilişki ekonomik yönünün yanı sıra askeri bir boyut da kazanmıştır²⁸⁶. İsrail aynı zamanda Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF)'nin de bir üyesi olup, Doğu Akdeniz Boru Hattı (East-Med Pipeline) projesinin Yunanistan ve GKRY ile imzacıları arasında yer almaktadır²⁸⁷. Bu projenin maliyetinin yüksekliği ve Avrupa'nın Rusya'ya olan bağımlılığı üzerine etkilerinin sınırlı olacak olması²⁸⁸ ve Türkiye'nin bu projeye açıkça karşı olması²⁸⁹, projenin gerçekleşmesinin önündeki engeller arasında sayılmaktadır. Bunun yanı sıra, İsrail'in Yishai sahası ile bu sahaya komşu olan ve halen İsrail ile GKRY arasında bir ihtilaf konusu olan Afrodit sahasının geleceğinin netleşmemiş olması, İsrail'in deniz yetki alanlarında aleyhine bir sonuç doğurması itibarıyla da bir diğer potansiyel sorun alanıdır²⁹⁰. İsrail'in bunun yanı sıra Lübnan ile de deniz yetki alanları konusunda bir anlaşmazlığı söz konusudur²⁹¹.

²⁸⁶ Michael Harari vd., "Guiding Principles for Israel's Foreign Policy toward the Eastern Mediterranean" (The Israeli Institute For Regional Foreign Policies, Nisan 2019), 1, https://mitvim.org.il/wp-content/uploads/Guiding_Principles_for_Israels_Foreign_Policy_toward_the_Eastern_Mediterranean_-_April_2019-1.pdf.

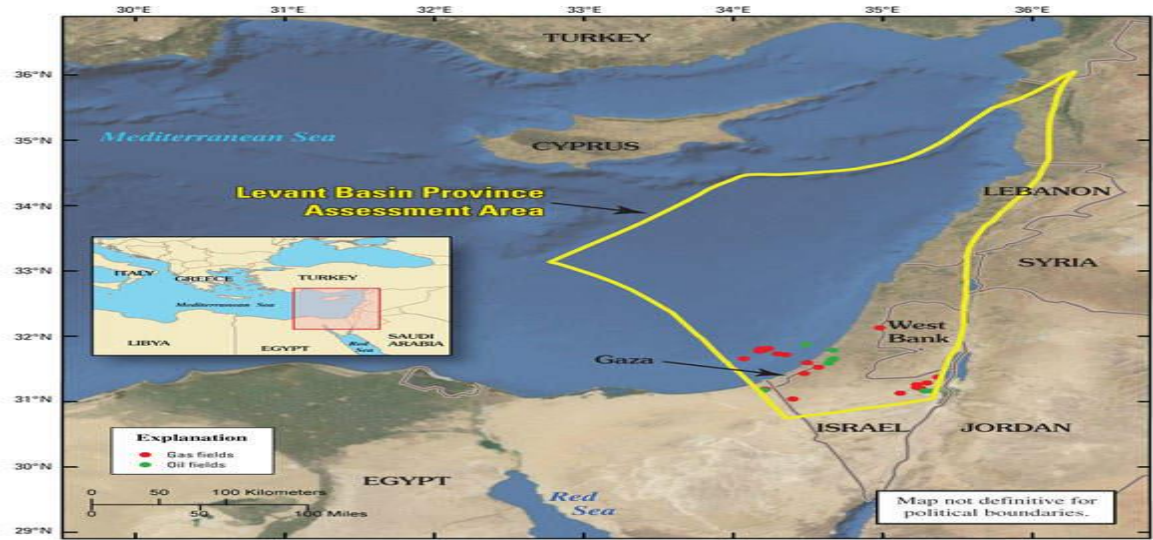
²⁸⁷ "Eastern Mediterranean (EastMed) Pipeline Project, Israel", erişim 30 Nisan 2022, <https://www.nsenergybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/>.

²⁸⁸ AP and TOI STAFF, "EastMed Pipeline That Would Send Israeli Gas to Europe Not Viable, Says US Official", erişim 30 Nisan 2022, <https://www.timesofisrael.com/eastmed-pipeline-that-would-send-israeli-gas-to-europe-not-viable-says-us-official/>.

²⁸⁹ "QA-1, 2 January 2020, Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Mr. Hami Aksoy, in Response to a Question Regarding the Signature of the Agreement on the EastMed Project / Rep. of Turkey Ministry of Foreign Affairs", erişim 30 Nisan 2022, https://www.mfa.gov.tr/sc_-1_-eastmed-projesine-ili%C5%9Fkin-anlasmanin-imzalanmasi-hk-sc.en.mfa.

²⁹⁰ Cihat Yaycı ve Zeynep Ceyhan, ed. Hay Eytan Cohen Yanaracak ve Joel D. Parker, *Turkeyscope Insights on Turkish Affairs* 4, sy 8 (Aralık 2020): 2-3.

²⁹¹ Adnan Mansour, "Exclusive Economic Zone of Lebanon (Letter of Foreign Minister of Lebanon to UN Secretary General)", 14 Temmuz 2011, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/lbn_re_cyp_isr_agreement2010.pdf.

Şekil 4.4. İsrail'in Levant Bölgesi'ndeki Doğalgaz ve Petrol Sahaları²⁹²

2022 yılı başında gündeme gelen Türkiye ve İsrail arasındaki üst düzeyli görüşmeler ve ilişkilerdeki yumuşama sinyalinin, Doğu Akdeniz'de enerji anlaşmazlığı üzerine etkilerinin nasıl olacağına dair kesin bir yorumda bulunmak için henüz erkendir. Bununla beraber iki ülke arasındaki son gelişmeler ile gündeme gelen İsrail'i Türkiye'ye bağlayacak boru hattı projesinin²⁹³ geleceği, Türkiye'nin Hamas ve Müslüman Kardeşler ile ilgili politikasında olabilecek değişiklikler, Suriye konusunda tarafların gelecekte alacakları pozisyonlar, İran'ın Suriye ve Lübnan üzerindeki etkinliği karşısında İsrail ve Türkiye arasında gelişebilecek iş birliği alanları ve Ukrayna krizinin neticesinde Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığı gibi unsurlar Türkiye-İsrail ilişkilerinin Doğu Akdeniz boyutuna sirayet eden önemli parametreler olması sebebiyle, bir bütün içinde ele alınması gereken hususlardır.

Sonuç itibarıyla elde edilen bulgular, İsrail'in Doğu Akdeniz politikasında 2010 yılında Türkiye ile İsrail arasında başlayan diplomatik kırılma neticesinde, İsrail'in Yunanistan ve GKRY ile uyumlu ve eş güdümlü bir politika izlediğini ve bu ilişkilerin 2022 yılı itibarıyla, kısa vadede değişmeye açık olmadığını²⁹⁴ göstermektedir. Buna karşın, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkileri etkileyen ve yukarıda belirtilen çok boyutlu uluslararası gelişmelerin orta

²⁹² "Map of Levant Basin Province, Eastern Mediterranean | U.S. Geological Survey", erişim 01 Mayıs 2022, <https://www.usgs.gov/media/images/map-levant-basin-province-eastern-mediterranean>.

²⁹³ Orhan Cokun ve Ari Rabinovitch, "Israel-Turkey Gas Pipeline Discussed as European Alternative to Russian Energy", *Reuters*, 29 Mart 2022, blm. Energy, <https://www.reuters.com/business/energy/israel-turkey-gas-pipeline-an-option-russia-wary-europe-sources-2022-03-29/>.

²⁹⁴ Menelaos Hadjicostis, "Warming Ties with Turkey Won't Threaten Cyprus Relations, Herzog Says during Visit", erişim 01 Mayıs 2022, <https://www.timesofisrael.com/warming-ties-with-turkey-wont-threaten-cyprus-relations-israel-says/>.

vadede iki ülke arası ilişkilere ve İsrail'in Doğu Akdeniz politikasındaki pozisyonuna nasıl etki edeceği ise henüz belirsizliğini korumaktadır.

MISIR ARAP CUMHURİYETİ

2003 yılında G.K.R.Y. ile deniz yetki anlaşması imzalayan Mısır, Doğu Akdeniz meselesindeki önemli aktörlerden biridir. Gelişmiş LNG kapasitesi ile Doğu Akdeniz'de halen aktif olan sahalardan doğalgaz üretimi devam eden ve bölgenin önemli LNG ihracatçılarından biri olan Mısır aynı zamanda merkezi Kahire'de olan Doğu Akdeniz Enerji Forumu'nun da bir üyesidir. Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki anlaşmazlıkta, Yunanistan ve GKRY ile yakın iş birliği içinde bir politika izlediği görülmektedir. 2020 yılında Yunanistan ile, Türkiye ile Libya arasında 2019'da imzalanan deniz yetki alanlarını belirleyen antlaşmaya bir karşılık olarak 2020 yılında Türkiye'nin Libya ile imzaladığı antlaşmaya konu olan bölgeyi içene alacak şekilde bir deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. Anlaşmanın detayına bakıldığında 26. ve 28. Meridyen üzerinde beş noktadan çizilen hat, Yunan tezlerini destekleyecek şekilde Girit ve kısmen Rodos'a deniz yetki alanı tanırken, Türk tezlerini destekleyecek şekilde Kızılhisar'a (Meis) herhangi bir deniz yetki alanı tanımamaktadır²⁹⁵. Bunun yanı sıra, Doğu Akdeniz meselesine doğrudan etkisi olan Libya üzerinde de Türkiye ve Mısır arasında devam eden bir anlaşmazlık söz konusudur²⁹⁶. Türkiye, BM tarafından tanınan UMH'yi desteklerken, Mısır, Libya'nın doğusunda hâkim olan Hafter güçlerini desteklemektedir. Rusya, Fransa, ABD, BAE, Suudi Arabistan gibi ülkeler de ayrıca Hafter güçlerine destek vermektedir²⁹⁷. Hafter yapmış olduğu açıklamada, Libya'da devam etmekte olan savaşın kazanması durumunda, Türkiye ile Libya arasında imzalanmış bulunan deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmasını iptal edeceğini beyan etmektedir²⁹⁸. Mısır'ın Yunanistan ve GKRY ile geliştirmiş olduğu yakın ilişkiler ve her iki ülke ile imzalamış olduğu deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmaları, Doğu Akdeniz Enerji Forumu'ndaki öncü rolü ve bunun yanı sıra Libya'da almış olduğu Türkiye karşıtı pozisyon dikkate alındığında, cari şartlarda Mısır'ın Doğu Akdeniz meselesinde Türkiye karşıtı cephe içinde yer aldığı söylenebilir. Buna karşın, yukarıda da belirtildiği gibi Yunanistan ile Kızılhisar'a (Meis) deniz yetki alanı

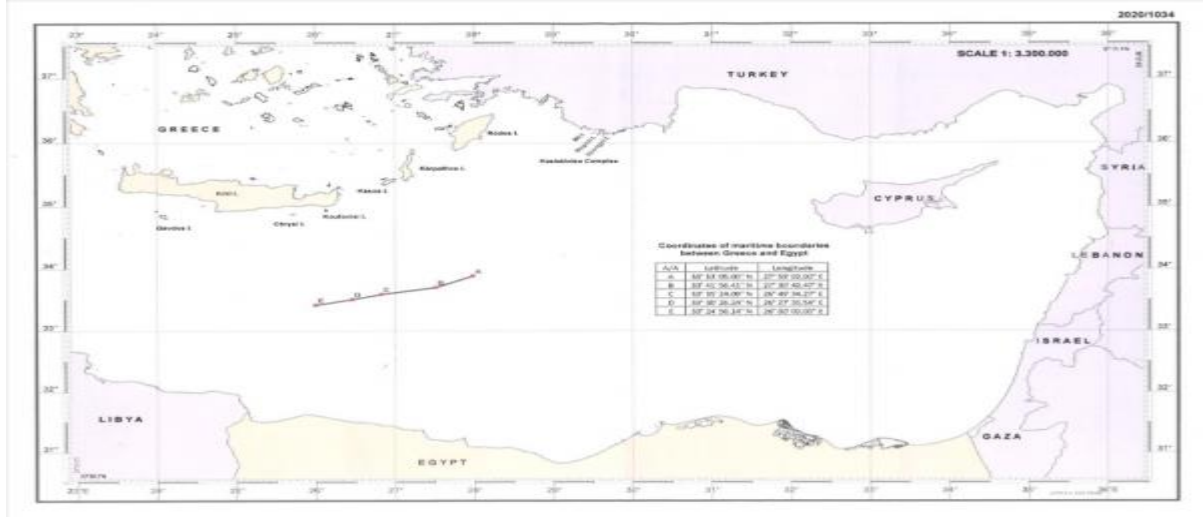
²⁹⁵ Constantinos Yiallourides, "Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone", *EJIL: Talk!* (blog), 25 Ağustos 2020, <https://www.ejiltalk.org/18969-2/>.

²⁹⁶ "El-Sisi Sends Sharp, Clear Message to Turkey on Libya", Arab News, 26 Haziran 2020, <https://arab.news/v8sd6>.

²⁹⁷ İsmail Numan Telci, "Turkey's Libya Policy: Achievements and Challenges", *Insight Turkey* 22, sy 4 (2020): 46-48.

²⁹⁸ "Turkey-Libya Maritime Deal Rattles East Mediterranean", *Reuters*, 25 Aralık 2019, blm. Europe News, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-libya-eastmed-tensions-explain-idUSKBN1YT0JK>.

tanımayan içerikte bir anlaşmayı imzalamış olması, tam anlamı ile Yunan-Rum tezlerini de desteklemediğini göstermektedir.

Şekil 4.5. 2020 Yılında İki Ülkenin İmzaladığı Anlaşmaya Göre Mısır-Yunanistan MEB Sınırı²⁹⁹

2013 yılından sonra Mursi'nin iktidardan indirilmesi sonrasında Müslüman Kardeşler merkezli olarak bozulan Türkiye-Mısır ilişkilerini iyileştirmek için diplomatik girişimler devam etmektedir³⁰⁰. Mısır'ın Türkiye ile ilişkilerinin hem Libya hem de Müslüman Kardeşler konularında nasıl bir gelişme izleyeceği belirsizliğini korumakla beraber, iki ülkenin ilişkilerinin tekrar rayına oturmasının Doğu Akdeniz meselesine etkilerinin olması söz konusu olabilecektir.

Sonuç itibarıyla, elde edilen bulgular Mısır'ın Doğu Akdeniz meselesinde, Yunan-Rum tezlerine yakın ve Türkiye karşıtı bir pozisyonda olmakla beraber, Türkiye-Mısır ilişkilerinin genel seyrine paralel bir değişim izlediğini ve her iki ülkenin ilişkilerindeki gelişmelerin olumlu ya da olumsuz anlamda Doğu Akdeniz meselesine de tesir edeceğini göstermektedir.

YUNANİSTAN ve GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ (GKRY)

Bu bölümde, Yunanistan ve GKRY'nin Kıbrıs meselesindeki tutumlarına daha önce değinildiği için, bu iki ülkenin Doğu Akdeniz deniz yetki alanları anlaşmazlığı hususundaki

²⁹⁹ Yiallourides, "Part I".

³⁰⁰ "Mısır'dan Türkiye açıklaması: İlişkilerimiz gelişme gösteriyor", erişim 10 Mayıs 2022, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/misirdan-turkiye-aciklamasi-iliskilerimiz-gelisme-gosteriyor-613419.html>.

politikaları incelenecektir. Yunanistan, KS ve MEB ile ilgili tezlerini 1982 yılında imzalanan BMDHS ve Uluslararası Adalet Divanı (UAD) üzerine oturtmaktadır. Türkiye ile aralarında sadece KS/MEB sorunu olduğunu, bunda da Yunanistan olarak BMDHS çerçevesinde uluslararası hukuka uygun olarak bir çözüm bulunabileceğini, eğer iki ülke arasında uzlaşma sağlanamazsa UAD'ye başvurularak sorunun çözüme ulaştırılabileceğini, oysa Türkiye'nin hem BMDSH sözleşmesine taraf olmadığını hem de UAD'nin yargı yetkisini tanımamakla uluslararası hukukun öngördüğü mekanizmaları dışlayarak, uzlaşmaz bir tutum içinde olduğunu iddia etmektedir³⁰¹. Buna karşın Yunanistan 2015 yılında yayımladığı bir bildiri ile UAD'nin deniz yetki alanları ile ilgili yetkisini kabul etmediğini ifade ederek³⁰², kendi tezinin aksine bir tutum sergilemektedir. Yunanistan tezlerini BMDHS'nin 121. maddesinde ifade edilen adaların da karalar gibi MEB/KS haklarına sahip olabileceği hususuna dayandırmaktadır. Bu çerçevede, Kızılhisar (Meis)-Rodos-Çoban-Kaşot-Girit Adaları üzerinden çizilecek bir hat üzerinden Doğu Akdeniz üzerinde münhasır ekonomik bölge talep etmektedir³⁰³. Bu politikanın temelinde ise Türkiye ile Kızılhisar (Meis) Adası arasında çizilecek ortay hattın iki ülke arasındaki MEB'in belirlenmesinde esas alınması gerektiği iddiası bulunmaktadır³⁰⁴. Türkiye'nin adalara herhangi bir deniz yetki alanı tanımaması ancak buna karşın K.K.T.C.'den aldığı ruhsatlar ile Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) vasıtası ile, Kıbrıs'ın mevcut MEB bölgesinde araştırma yapıyor olması da Yunan tarafında Türkiye'nin bir çelişkisi olarak görülmektedir³⁰⁵. Yunanistan, Türkiye'nin Libya ile imzaladığı anlaşmaya karşılık olarak 2020 yılında Mısır³⁰⁶ ve İtalya³⁰⁷ ile MEB anlaşmaları imzalayarak Türkiye'nin Libya'da yapmış olduğu diplomatik hamleyi dengeleme gayreti içine girmiştir. Grigoriadis (2021), Türkiye ile Yunanistan arasında yükselen tansiyonun temel nedenleri olarak; Kıbrıs meselesi, Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynakları, Türkiye'nin Libya politikası ve Mavi Vatan olarak adlandırılan doktrini göstermektedir³⁰⁸. Grigoriadis'e (2021) göre, bu sorunların çözümündeki

³⁰¹ "Issues of Greek - Turkish Relations - Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs", erişim 09 Ocak 2022, <https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/>.

³⁰² "Issues of Greek - Turkish Relations - Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs".

³⁰³ Cihat Yayıcı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 7, sy 14 (2011): 27.

³⁰⁴ Yayıcı, 27.

³⁰⁵ Ioannis N. Grigoriadis, "The Eastern Mediterranean as an Emerging Crisis Zone: Greece and Cyprus in a Volatile Regional Environment", içinde *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters*, ed. Michael Tanchum (Konrad Adenauer Stiftung, 2021), 43.

³⁰⁶ "UNTC", erişim 01 Mayıs 2022, <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028058a22f>.

³⁰⁷ kostisg, "Greece, Italy Ink Agreement on Exclusive Economic Zone", *New Europe* (blog), 09 Haziran 2020, <https://www.neweurope.eu/article/greece-italy-ink-agreement-on-exclusive-economic-zones/>.

³⁰⁸ Grigoriadis, "The Eastern Mediterranean as an Emerging Crisis Zone: Greece and Cyprus in a Volatile Regional Environment", 38-39.

temel unsur Kıbrıs meselesinin çözümü ve bir gündem olmaktan çıkmasıdır³⁰⁹. Yunanistan tarafının Kıbrıs meselesinde çözüm olarak kabul ettiği yolun, Türkiye'nin garantörlüğünün olmadığı ve zaman içinde iki toplumlu + iki bölge bir federasyon temelinde Enosis'e dönüşecek bir yol olduğu yukarıda detaylıca anlatılmıştır. Buradaki önemli olan husus, Yunan tarafında Doğu Akdeniz'deki stratejik çıkarlarını elde etmenin yolunun Kıbrıs'tan geçtiği tespitinin yapılmış olmasıdır. Yazılmakta olan tezin temel argümanı ile de örtüşen bu durum, aynı bakış açısı ile Kıbrıs'ın Türkiye için bölge stratejilerini hayata geçirebilmesi açısından temel dayanak unsurlarından biri olduğunu da göstermektedir. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki temel stratejisinin kökeninde Doğu Akdeniz gazının Yunanistan üzerinden, Avrupa'ya taşınması ve Yunanistan'ın Türkiye gibi bir enerji merkezi olma isteği yatmakta ve bu stratejide Girit adası kilit öneme sahip görülmektedir³¹⁰. Yunanistan bunu sağlamak için Türkiye'nin önce İsrail sonra da Mısır ile ilişkilerinin bozulmasından faydalanmış, sonrasında da Yunanistan-GKRY-İsrail ve Yunanistan-GKRY-Mısır iş birliğini sağlayarak, Doğu Akdeniz'de yeni bir güvenlik mimarisi tesis etmeye yönelik politikaları gündeme getirmiştir³¹¹. Bu politikanın yanı sıra bulunduğu coğrafyanın enerji jeo-politiği anlamında değerini artırmak için alt yapı çalışmalarına da hız vermektedir. Bunun son örneği Dedeagaç'ta yapılacak olan LNG tesisi olup, Yunanistan bu konudaki altyapısını daha da geliştirmeyi planlamaktadır³¹². Netice itibarıyla Yunanistan, East-Med Boru Hattı üzerinden sadece Doğu Akdeniz doğalgazını değil, İran, Azerbaycan ve Irak gibi rezervlerden gelen kaynakların Avrupa'ya Balkanlar üzerinden dağıtılacağı ana jeopolitik merkez olarak değerini artırmayı hedeflemekte³¹³, bu anlamda da süreçten Türkiye'yi tamamen dışlamak istemektedir. Yunanistan'ın, Türkiye'yi uluslararası arenada baskı altına almak için kullandığı temel unsurlardan biri de Türkiye ile yaşadığı her sorunu AB'nin gündemi haline getirerek³¹⁴, AB'yi de bu sorunlara taraf haline getirmek olmuştur. AB ile ilgili bölümde de açıklandığı üzere, Birliğin tutumunun birçok konuda Yunanistan ile aynı doğrultuda olduğu görülmektedir.

³⁰⁹ Grigoriadis, 45.

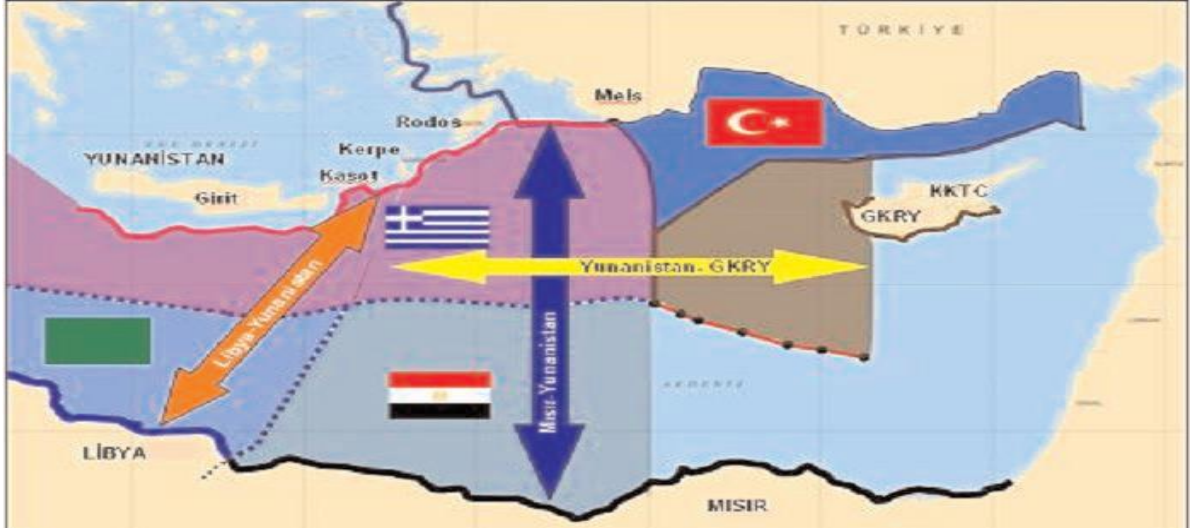
³¹⁰ Charalambos Tsardanidis, "Greece's Changing Role in the East Mediterranean", Re-Imagining The Eastern Mediterranean Series: PCC Report (Nicosia: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2019), 75.

³¹¹ Tsardanidis, 79.

³¹² "Launch of Works on Alexandroupolis LNG Terminal in Greece", Balkan Green Energy News, 03 Mayıs 2022, <https://balkangreenenergynews.com/launch-of-works-on-alexandroupolis-lng-terminal-in-greece-heralds-reduced-dependence-on-russian-gas-for-the-balkans/>.

³¹³ Tsardanidis, "Greece's Changing Role in the East Mediterranean", 87.

³¹⁴ Sarantis Michalopoulos, "Greece Pushes for Sanctions against Turkey, but EU Insists on Dialogue", [www.euractiv.com](https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/greece-pushes-for-sanctions-against-turkey-but-eu-insists-on-dialogue/), 13 Temmuz 2020, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/greece-pushes-for-sanctions-against-turkey-but-eu-insists-on-dialogue/>.

Şekil 4.6. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki MEB İddiaları³¹⁵

GKRY ise, 2003 yılında Mısır ile MEB anlaşması imzalamış, 2004 yılında ise tüm Ada'yı kapsayacak şekilde MEB ilan etmiştir³¹⁶. Kıbrıs adasının tamamı adına 2004 yılında AB'ye üye olarak kabul edildikten sonra da MEB konusunda tek taraflı uygulamalarına devam ederek, 2007 yılında Lübnan, 2010 yılında ise İsrail ile MEB anlaşması imzalamıştır³¹⁷. GKRY, dış politikasında ana tehdit olarak Türkiye'yi görmekte, Türkiye'nin bölgedeki en güçlü ülke olması karşısında³¹⁸, Türkiye'yi dengeleyecek gerek askeri gerekse de ekonomik ittifaklara ve iş birliklerine öncelik vermektedir. Tziarras (2019), GKRY'nin, Türkiye'nin 2011 yılından sonra komşularla sıfır sorun politikasını terk ederek revizyonist bir politika çizgisine yöneldiğini, askeri gücünün de verdiği etki ile GKRY'yi Türkiye'yi dengeleyecek politikalara sevk ettiğini iddia etmektedir³¹⁹. Oysaki, GKRY, AB'ye üye olması ile, deniz yetki alanlarını ilan etmek ve muhtelif kıyıdaş ülkeler ile tek taraflı çeşitli anlaşmalar imzalamak suretiyle, esasen kendi gücü nispetinde olmayan ve Avrupa ile Doğu Akdeniz'i birbirine bağlayan bir enerji köprüsü olma³²⁰ ve Kıbrıs meselesinde elini yükseltme amaçlı bir politikayı 2011 öncesinde de zaten uygulamakta idi. GKRY'nin tezlerinde görülen ve bu sorunun çok daha öncelere dayandığını gösteren önemli bir husus da GKRY'nin 1974'te yasal alt yapısını oluşturduğu ve 1993 yılında BM'ye tescil ettirdiği KS sınırlarına Türkiye'nin itiraz etmeyerek,

³¹⁵ Yayıcı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi", 28.

³¹⁶ "Themes - MFA", erişim 01 Mayıs 2022, <https://mfa.gov.cy/themes/>.

³¹⁷ "Themes - MFA".

³¹⁸ Zenonas Tziarras, "Cyprus's Foreign Policy in the Eastern Mediterranean and the Trilateral Partnerships: A Neoclassical Realist Approach" (Nicosia: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2019), 58-59.

³¹⁹ Tziarras, 60.

³²⁰ Tziarras, 61.

bunu zımnen kabul ettiği iddiasını gündeme getiriyor olmasıdır³²¹. Bu itibarla, GKRY'nin 2004 yılındaki AB üyeliğinden sonra Doğu Akdeniz'de Yunanistan ile eşgüdümlü bir etki alanını genişletme siyaseti izlediği görülmektedir. Bu siyaset Türkiye'nin İsrail ve Mısır ile ilişkilerinin bozulması ile bu ülkeleri de içinde alacak şekilde genişletilmiş, ABD³²² ve Fransa³²³ ile yapılan anlaşmalarla da askeri anlamda Türkiye karşıtı pozisyon GKRY tarafından tahkim edilmiş bulunmaktadır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ (T.C.) ve KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ (K.K.T.C.)

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Mısır, İsrail ve Lübnan ile deniz yetki alanları özelinde görüş farklılıkları olsa da doğrudan herhangi bir anlaşmazlığı olmadığı, Suriye'deki durumun henüz netleşmediği dikkate alınır, Türkiye'nin bölge üzerindeki anlaşmazlıkta karşı karşıya geldiği iki ülke vardır. Bunlardan ilki Yunanistan, diğeri ise GKRY'dir. Türkiye, GKRY'yi tanımamakta ve bu yönetimin Kıbrıs'ın tamamı adına ve K.K.T.C.'nin haklarını yok sayarak yapmış olduğu anlaşmaları dikkate almamaktadır. Türkiye, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf değildir. Bununla beraber Türkiye, muhataplarının gündeme getirmiş olduğu BMDHS'nin kapsamında da bulunan hususları da kapsayacak şekilde tezlerini şu şekilde ifade etmektedir.

³²¹ Sertaç H. Başeren, "DOĞU AKDENİZ DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞI", *Stratejik Araştırmalar* 8, sy 14 (Ocak 2010): 143.

³²² "Cyprus Welcomes Lifting of US Arms Embargo", *France 24*, 02 Eylül 2020, <https://www.france24.com/en/20200902-cyprus-welcomes-lifting-of-us-arms-embargo>.

³²³ Xavier Vavasseur, "Defense Cooperation Agreement between Cyprus and France Comes into Force", *Naval News* (blog), 06 Ağustos 2020, <https://www.navalnews.com/naval-news/2020/08/defense-cooperation-agreement-between-cyprus-and-france-comes-into-force/>.

Şekil 4.7. Türkiye'nin Doğu Akdeniz KS/MEB Sınırları³²⁴

MEB alanını belirlemede en temel husus “*coğrafyanın üstünlüğü*” ilkesidir³²⁵. Doğu Akdeniz’de en uzun kıyı şeridi olan Türkiye’nin Antalya Körfezi’ne sıkıştırılması coğrafyanın üstünlüğü ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

MEB alanını belirlemede en temel ilkelerden biri “*oransallık*” ilkesidir.³²⁶ Buna göre Türkiye’nin Doğu Akdeniz’e olan kıyı uzunluğu dikkate alındığında sahip olacağı MEB alanı bununla uyumlu olmalıdır³²⁷.

İki ülke arasında ortay hat ile belirlenecek bir MEB anlaşmasında ters tarafta kalan adaların yani diğer ülkeye yakın olan ada ve adaların yalnızca kara sularına sahip olacağına dair UAD kararları vardır³²⁸.

Yunanistan’ın MEB tezi üzerine bina etmiş olduğu Girit-Rodos hattındaki adaların kendine dair bir MEB alanı olduğu iddiası dayanaksızdır. Ancak bahsi geçen adalardan müteşekkil bir ada devleti söz konusu olsaydı, o da ancak Doğu Akdeniz’e bakan kıyı uzunluğu ile orantılı olacak şekilde bir KS/MEB hakkından söz edilebilirdi. Ancak bu adalar Yunan ana

³²⁴ Çağlar Erciyes, “DOĞU AKDENİZ Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye’nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları”, <https://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlandirilmasi.pdf>.

³²⁵ Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye* (İstanbul: Kırmızı Kedi, 2020), 58.

³²⁶ Yaycı, 60.

³²⁷ Yaycı, 62.

³²⁸ Yaycı, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya’nın Rolü ve Etkisi”, 22-27.

karasından uzakta ve Türk kıyılarına yakın olması hasebiyle ters tarafta kalan adalardır ve sadece kara sularına sahip olmaları söz konusudur³²⁹.

GKRY'nin Batı kıyıları 32 mil, Türkiye'nin ise Antalya-Gazipaşa ile Muğla-Deveboynu arasındaki ilgili deniz sahasına bakan kıyısı 652 mildir, dolayısıyla, GKRY'ye Ada'nın batı kısmında karasuları dışında bir deniz yetki alanı verilmemelidir³³⁰. Öte yandan Kıbrıs'ın batı sahillerini kapsayan bir anlaşma Kıbrıs meselesi çözülmeden yapılmamalıdır³³¹.

Şekil 4.8. T.C. ve K.K.T.C. Arasında İmzalanan KS Anlaşmasına Göre Yapılan Sınırlandırma³³²

K.K.T.C. ise, Doğu Akdeniz'de GKRY'nin tek taraflı anlaşmaları gündeme getirmesi ile, GKRY'nin adanın tamamı adına yapmış olduğu anlaşmaları tanımadığını, 1959-1960 kurucu anlaşmalarına göre Kıbrıs'ın deniz alanlarındaki tüm kaynaklarda Rumlar kadar Türklerin de hakkı olduğunu belirterek hem BM nezdinde hem Mısır ve Lübnan gibi ülkeler nezdinde bu tutumunu açık bir biçimde ifade etmiştir³³³. Rum kesiminin tek taraflı girişimleri karşısında K.K.T.C. ile Türkiye arasındaki önemli bir girişim ise 2011 yılında imzalanan KS

³²⁹ Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 57.

³³⁰ Başeren, "DOĞU AKDENİZ DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞI", 167.

³³¹ "Doğu Akdeniz Denklemine Stratejik Adım: Türkiye Libya Mutabakatı" (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020), 14, https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/TR_-_TURKIYE_LIBYA_MUTABAKAT_Bask%C4%B1.pdf.

³³² Deniz Haber, "Anlaşma Ada'nın güneyini de kapsıyor", <https://www.denizhaber.com/>, erişim 08 Mayıs 2022, <https://www.denizhaber.com/guncel/anlasma-adanin-guneyini-de-kapsiyor-h27707.html>.

³³³ Başeren, "DOĞU AKDENİZ DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞI", 161-65.

antlaşmasıdır³³⁴. Bu antlaşmaya göre, Türkiye ile K.K.T.C arasındaki KS, oransallık ilkesine göre belirlenmiş ve Türkiye daha uzun bir kıyı şeridine sahip olması sebebiyle, daha büyük bir alanı KS bölgesi olarak elde etmiştir. Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'de yapmış olduğu bir diğer diplomatik hamle ise K.K.T.C. ile imzaladığı KS antlaşmasından 8 yıl sonra Libya ile imzalamış olduğu deniz yetki alanlarını sınırlandırma antlaşmasıdır. Türkiye bu antlaşma ile K.K.T.C.'den sonra Libya ile de deniz yetki alanlarını belirleyerek, Kıbrıs'ın batısında kalan alanın güney-batı istikametini netleştirmiş ve diplomatik alanda elini güçlendiren bir hamle yapmıştır. Buna karşın Türkiye Kıbrıs'ın batısında bulunan alandaki diğer uzun kıyı şeridine sahip Mısır ile bir antlaşma yapmadığı, yukarıda da belirtildiği gibi 2020 yılında Yunanistan ve Mısır arasında Türkiye ve Libya aleyhine olacak şekilde bir deniz yetki alanı antlaşması imzalandığı için söz konusu anlaşmazlık mevcut durumda belirsizliğini devam ettirmektedir.

Şekil 4.9: Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Arasında İmzalanan Deniz Yetki Alanı Sınırlandırma Antlaşmasına Göre Paylaşılan Deniz Yetki Alanları³³⁵

Bu bölümde gerek BMGK üyesi olan ve bölgede etkin olan devletlerin gerekse de bölgesel güçlerin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs politikalarına genel hatları ile değinilmiştir. Aşağıdaki tabloda bu politikaların özet bir sunumu belirtilmiştir. Elde edilen bulgular, Kıbrıs meselesinde, Türkiye'nin mevcut tezlerinin bu ülkelerin nerede ise tamamı tarafından

³³⁴ “No: 216, 21 Eylül 2011 Türkiye – KKTC Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Antlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması / T.C. Dışişleri Bakanlığı”, 216, erişim 08 Mayıs 2022, https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye_-kktc-kita-sahanligi-sinirlendirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_tr.mfa.

³³⁵ “Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye Libya Mutabakatı”, 36.

benimsenmediğini, buna karşın Doğu Akdeniz meselesinde genel olarak Türkiye karşıtı bir tutumdan bahsedilebilse de böylesine yekpare bir durumun söz konusu olmadığını ve Türkiye'nin bu alanda hareket alanının daha geniş olduğunu göstermektedir. Bir sonraki bölümde tartışılacağı üzere, Kıbrıs'ta varılabilecek herhangi bir çözümün deniz yetki alanları üzerine doğrudan bir etkisi olacağı için Türkiye'nin Doğu Akdeniz meselesinde elini rahatlatarak diplomatik hamlelerin, Kıbrıs meselesindeki iki devletli çözüm tezinin dünya kamuoyu tarafından kabul edilebilirliğini artıracakı söylenebilir. Bu çerçevede, bir sonraki bölümde K.K.T.C.'nin Türkiye'nin ekonomik güvenliği üzerine etkileri gerek askeri gerekse de deniz yetki alanları anlaşmazlığı ve enerji-jeopolitiği perspektifinden tartışılacaktır.

Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikaları				
	Kıbrıs Meselesi		Doğu Akdeniz Meselesi	
Ülke/UL Kuruluş	Tutum	Taraf	Tutum	Taraf
ABD	Kıbrıs'ın birleşmesi, iki toplumlu+iki bölgesel federasyon	Türkiye karşıtı-güçlü	Anlaşmazlık müzakere ile çözülsün	Türkiye karşıtı-zayıf
Birleşik Krallık	Kıbrıs'ın birleşmesi, iki toplumlu+iki bölgesel federasyon	Türkiye karşıtı-güçlü	Pozisyonu net değil	Tarafsız/Belirsiz
AB	Kıbrıs'ın birleşmesi, iki toplumlu+iki bölgesel federasyon	Türkiye karşıtı-güçlü	Seville Haritası	Türkiye karşıtı-güçlü
NATO	Doğrudan taraf değil	Tarafsız/Belirsiz	Doğrudan taraf değil	Tarafsız/Belirsiz
BM	Kıbrıs'ın birleşmesi, iki toplumlu+iki bölgesel federasyon	Türkiye karşıtı-güçlü	Doğrudan taraf değil	Tarafsız/Belirsiz
Rusya Federasyonu	Kıbrıs'ın birleşmesi, iki toplumlu+iki bölgesel federasyon	Türkiye karşıtı-güçlü	Pozisyonu net değil	Tarafsız/Belirsiz
Fransa	Kıbrıs'ın birleşmesi, iki toplumlu+iki bölgesel federasyon	Türkiye karşıtı-güçlü	Seville Haritası	Türkiye karşıtı-güçlü
Çin Halk Cumhuriyeti	Kıbrıs'ın birleşmesi, iki toplumlu+iki bölgesel federasyon	Türkiye karşıtı-güçlü	Pozisyonu net değil	Tarafsız/Belirsiz
İsrail	Doğrudan taraf değil	Tarafsız/Belirsiz	Yunanistan ve GKRY ile yakın ilişki	Türkiye karşıtı-zayıf
Mısır	Doğrudan taraf değil	Tarafsız/Belirsiz	Yunanistan ve GKRY ile yakın ilişki	Türkiye karşıtı-zayıf
Yunanistan	Enosis	Türkiye karşıtı-güçlü	Seville Haritası	Türkiye karşıtı-güçlü
GKRY	Enosis	Türkiye karşıtı-güçlü	Seville Haritası	Türkiye karşıtı-güçlü
K.K.T.C.	İki devletli çözüm	Türkiye yanlısı-güçlü	Mavi Vatan Doktrini	Türkiye yanlısı-güçlü
Türkiye Cumhuriyeti	İki devletli çözüm		Mavi Vatan Doktrini	

Tablo 4.1. Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikaları

5. JEOPOLİTİK BİR ENTİTE OLARAK K.K.T.C.'NİN TÜRKİYE'NİN EKONOMİK GÜVENLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ

5.1 MEB Kavramı Çerçevesinde K.K.T.C.'nin Varlığının Türkiye'nin Ekonomik Güvenliğine Etkisi

Doğu Akdeniz'de 2000'li yılların başında gündeme gelen deniz yetki alanlarının paylaşımı sorunu, bazı bölge ülkeleri arasında anlaşmazlıklar yaratmıştır. Bölgede yaşanan anlaşmazlıkların başında Türkiye ile Yunanistan ve GKRY arasındaki deniz yetki alanı sorunu gelmekle beraber, İsrail-Lübnan, Lübnan-Suriye ve Türkiye-Suriye arasında da benzer sorunlar mevcuttur. Bu anlaşmazlıklar arasında bahsi geçen son üçü bitişik bölge alanlarında yaşanan anlaşmazlıklar olmakla beraber, Türkiye ile Yunanistan ve GKRY arasında yaşanan sorunun temelinde deniz yetki alanı belirlenmesinde adaların statüsü konusu yatmaktadır. 1982 BMDHS'nin 121. Maddesi³³⁶ adalara da karalar gibi MEB hakkı tanımakta, sözleşmenin 46. ve 47. Maddeleri³³⁷ ise takımda devletlerinin sahip olduğu deniz yetki alanını tarif etmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi Yunanistan bir kara devleti olmasına rağmen, adeta bir takımda devleti gibi tezlerini Girit-Kaşot-Çoban-Rodos-Kızılhisar hattındaki sanal bir hat üzerine dayandırarak Doğu Akdeniz'de hak talep ederken, GKRY ise K.K.T.C.'yi yok sayarak Kıbrıs'ın tamamı adına ve deniz yetki sınırları belirlenme prensiplerine aykırı bir şekilde bölge ülkeleri ile çeşitli anlaşmalar yapmış bulunmaktadır. Bu itibarla, K.K.T.C.'nin varlığının devamının ve Ada'daki oluşacak nihai çözümün akıbetinin Kıbrıs Adası'nın MEB alanları üzerinde doğrudan etkisi olacağından Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki ekonomik güvenliği üzerine etkilerinin olması kaçınılmazdır.

Kıbrıs'ın MEB alanı üzerindeki tartışmayı K.K.T.C.'nin kıyılarından kaynaklanan MEB alanı ve Kıbrıs'ta iki devletli bir çözüm dışında bir çözümün olması durumunda hem K.K.T.C hem de GKRY kıyılarından kaynaklanan ve Ada'nın tamamına yönelik olarak gündeme gelen MEB alanı çerçevesinde ele almak gerekmektedir. Deniz yetki alanlarının belirlenmesinde en önemli hususlardan biri kıyı uzunluklarıdır. Kıbrıs'ın toplam kıyı uzunluğu yaklaşık 820 km. olup, K.K.T.C.'nin Erenköy dahil toplam kıyı uzunluğu yaklaşık 425 km'dir. Bu rakam toplam kıyı uzunluğunun yaklaşık %52'sine tekabül etmektedir³³⁸. K.K.T.C.'nin bir entite olarak

³³⁶ United Nations, "Unclos 1982", 67.

³³⁷ United Nations, 40.

³³⁸ Gündem Kıbrıs Gazetesi, "İngiliz verilerine göre, KKTC'nin kıyı şeridi 420.55 kilometre", <https://www.gundemkibris.com/>, erişim 27 Mayıs 2022, <https://www.gundemkibris.com/rum-basini/ingiliz-verilerine-gore-kkctn-kiiy-seridi-42055-kilometre-h175535.html>.

mevcut kıyı şeridi, beş bölge ülkesi ile doğrudan etkileşim içindedir. Bunlardan ilki Türkiye, diğerleri ise Suriye, Lübnan, İsrail ve Mısır'dır³³⁹. Türkiye ile K.K.T.C 2011 yılında imzaladıkları anlaşma ile kendi aralarında bir kıta sahanlığı alanı belirlemiş bulunmaktadır. Bu anlaşmaya göre, iki devletin KS alanı birbirine bakan kıyı şeridi uzunluğu nispetine göre *oransallık* ilkesi çerçevesinde belirlenmiş ve Türkiye daha uzun bir kıyı şeridine sahip olduğu için daha büyük bir alanı elde etmiş bulunmaktadır. K.K.T.C. ile ilgili bir diğer önemli konu ise GKRY'nin Ada'nın tamamı adına 2007 yılında Lübnan ile imzaladığı ancak Türkiye'nin müdahalesi ile henüz Lübnan tarafından resmen onaylanmayan anlaşmadır. Levant bölgesi diye tarif edilen İsrail, Filistin, Lübnan, Suriye ve Kıbrıs'ın içinde bulunduğu kesimdeki doğal gaz rezervlerinin yaklaşık büyüklüğü 3,5 tcm³⁴⁰ (trilyon metre küp) olarak tahmin edilirken, bu rakam tüm Doğu Akdeniz için tahmin edilen 13.5 tcm³⁴¹ doğalgaz rezervinin yaklaşık %26'sına tekabül etmektedir. GKRY'nin imzalamış olduğu deniz yetki alanları anlaşmalarında sınırlandırma alanı Karpaz'daki Zafer Burnu baz alınarak yapıldığı gibi, alanların belirlenmesinde kıyı uzunlukları arasındaki oran dikkate alınmadığı için GKRY, anlaşma imzaladığı bölge ülkelerine nazaran daha fazla bir alanı elde etmiş bulunmaktadır³⁴².

Kıbrıs MEB alanı üzerindeki incelemenin, Kıbrıs'ın doğu-güneydoğu aksı, güney-güneybatı aksı ve kuzey-kuzey batı aksı çerçevesinde ayrı ayrı ele alınmasının farklı aktörleri içermesi bakımından uygun olduğu değerlendirilmektedir. Aşağıdaki haritada, GKRY'nin doğu-güneydoğu aksında Lübnan ve İsrail ile yapmış olduğu MEB anlaşmalarında esas aldığı kıyı şeridi gösterilmektedir. GKRY bahsi geçen MEB anlaşmalarında, Zafer Burnu ile Baf arasındaki kıyı şeridini esas almıştır³⁴³. Bu hattın Zafer Burnu ile Gazimağusa arasında kalan ve Lübnan, Suriye, İsrail ile karşıt pozisyonda bulunan kıyı şeridi K.K.T.C. sınırları içinde kalmaktadır. Yayıcı (2020), K.K.T.C.'nin de kıyı şeridini kapsayan bu hattın toplam uzunluğunun 168,905 nmil olduğundan hareketle, Lübnan, İsrail ve Suriye'nin toplam kıyı şeridine oranının 1:1,87 olduğunu belirtmekte ve mevcut anlaşmalara göre İsrail'in 4600 km² ve Lübnan'ın 3857 km² deniz yetki alanını *oransallık* prensibi dikkate alınmadığı için

³³⁹ Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 90.

³⁴⁰ İsmail Kavaz, "The Energy Equation in the Eastern Mediterranean", *Insight Turkey* 23, sy 1 (Winter 2021): 142.

³⁴¹ Kavaz, 141.

³⁴² Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 90.

³⁴³ Yayıcı, 85.

GKRY'ye haksız olarak kaybettiğini belirtmektedir³⁴⁴. Bahsi geçen bu alanlar GKRY'nin ilan ettiği sözde MEB içinde bulunan 2.,3,8,9,12. ve 13. parseller ile çakışmaktadır³⁴⁵.

Şekil 5.1. GKRY'nin Lübnan, İsrail ve Mısır ile İmzaladığı MEB Anlaşmalarına İlişkin Esas Aldığı Kıyı Şeridi

Lübnan ve İsrail için söz konusu olan durum ise güney-güneybatı aksındaki Mısır için de geçerlidir. GKRY ile Mısır arasında imzalanan anlaşmaya göre esas alınan hat Zafer Burnu ile Arnauti Burnu arasındaki 197,659 nmil uzunluğundaki kıyı şeridi olup, Mısır'ın bu bölgedeki kıyı uzunluğu 400,128 nmildir³⁴⁶. Yayıcı (2020), kıyı uzunlukları arasındaki oransallık prensibi ilkesi dikkate alınmadığı için Mısır'ın 21.500 km² deniz yetki alanı kaybettiğini ifade etmektedir³⁴⁷. Bu alan GKRY'nin sözde MEB alanındaki 4, 5, 6, 7, 8, 10 ve 11. parseller ile çakışmaktadır. Tam da bu noktada belirtilmesi gereken husus, bu alanlardan, 4, 5, 6, 7. parsellerin hali hazırda ilan edilmiş olan Türk KS alanı ile de çakışıyor olmasıdır. Bunun temel nedeni, Türkiye'nin 2012 yılında ilan etmiş olduğu KS sınırının düşey hat esasına göre belirlenmiş olması, buna karşın Rum tarafının yapmış olduğu MEB anlaşmalarının diyagonal hat esasına göre belirlenmiş olmasıdır. Yayıcı (2020), dünyadaki MEB sınırlamasında uygulanan yaklaşımın genellikle diyagonal hatlar olduğunu belirtirken, Rum kesiminin de yapmış olduğu anlaşmalarda bu yöntemi kullandığını belirtmektedir³⁴⁸. K.K.T.C.'nin

³⁴⁴ Yayıcı, 85-86.

³⁴⁵ Yayıcı, 86.

³⁴⁶ Yayıcı, 85.

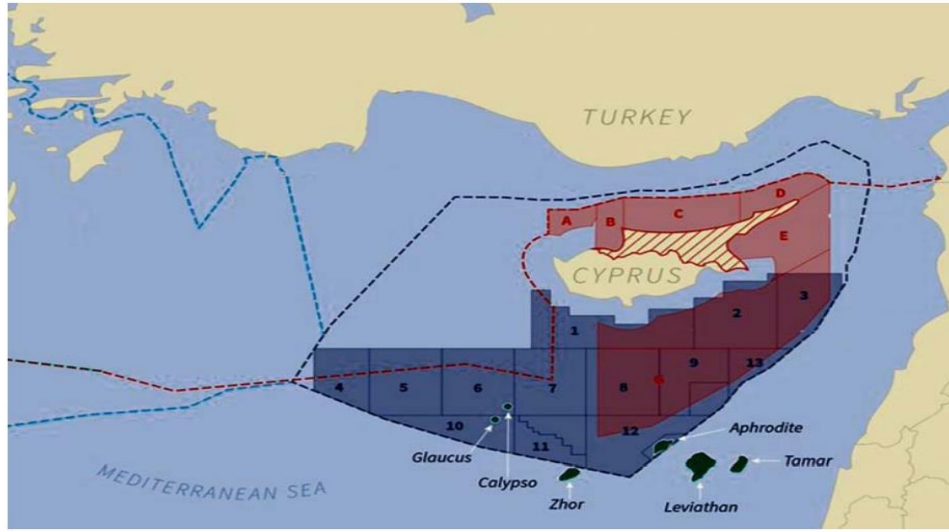
³⁴⁷ Yayıcı, 86.

³⁴⁸ Yayıcı, 94.

Kıbrıs'ın kuzey-kuzey doğu aksında ise imzalanan tek anlaşma 2011 yılında Türkiye ile K.K.T.C. arasında imzalanan KS sınırlandırma anlaşmasıdır. Bu anlaşmaya konu olan kıyı şeridi dikkate alındığında, bu kıyı şeridi çoğunluğu K.K.T.C.'nin egemenliği altında bir kıyı şeridi olmakla beraber, fiilen GKRY'nin kontrol ettiği bir alanı da kapsamaktadır. Kıbrıs'ın toplam kıyı uzunluğunun yaklaşık 442,5 nmil olduğu, Zafer Burnu ile Arnauti Burnu arasındaki kıyı şeridinin ise yaklaşık 197,5 nmil olduğu dikkate alınır, Kıbrıs'ın kuzey-kuzeybatı aksındaki kıyı şeridinin uzunluğu yaklaşık 245 nmil olmaktadır. Yani Kıbrıs'ın toplam kıyı şeridi uzunluğunun yaklaşık %55'i kuzey-kuzeybatı aksında Türkiye sahillerine bakmaktadır. Şekil 21 incelendiğinde görüleceği üzere, GKRY'nin bu bölgedeki sözde MEB alanı Türkiye-K.K.T.C. arasında imzalanan anlaşmadaki alanın daha kuzeyinden başlamakla beraber, bu anlaşmadaki A parselinin de batısına geçerek, kuzey-kuzeybatı aksında sözde Sevilla haritasının çizdiği sınıra kadar uzanmaktadır.

Şekil 5.3. Kıbrıs'ın Kuzey-Kuzeybatı Aksındaki Kıyı Şeridi

Bölgede Çakışan KS/MEB Sınırları

20/12/2019

Çağatay Erciyes

33

Şekil 5.4. Bölgede Çakışan KS/MEB Sınırları³⁵²

Yukarıda da ifade edildiği gibi deniz yetki alanları meselesinde Yunanistan tezlerini takım ada statüsü çerçevesinde öne sürerken, GKRY adaların KS/MEB hakkı olduğu iddiası üzerinden tezini hayata geçirmeye çalışmaktadır. Her iki ülkenin de talep ettiği deniz yetki alanı paylaşım esası “*ortay hat*” üzerinden alanların belirlenmesidir. Buna karşın Türkiye ise, Yunanistan’ın bir takım ada devleti olmamasından hareketle, Doğu Akdeniz’de bahsi geçen Yunan adalarının ters tarafta kalan adalar olduğunu, Kıbrıs’ın ise Ada’nın batısında sadece 32 nmil kıyı şeridine sahip olması sebebiyle Türk kıta sahanlığından herhangi bir alanı almasının söz konusu olamayacağını, sadece karasularına sahip olabileceğini ve bu sebeple de “*ortay hat*” prensibinin bu noktada dikkate alınamayacağını öne sürmektedir. Bu itibarla, Kıbrıs meselesinin akıbetinin Doğu Akdeniz deniz yetki alanları üzerindeki olası tesirini analiz ederken, emsal uluslararası hukuk kararlarını da dikkate almak gerekmektedir. Aşağıda belirtilen Tablo 5.1, Uluslararası Adalet Divanı’nın (UAD) karar verdiği bu emsal davalardan dokuzu hakkında özet bilgi içerecek şekilde belirtilmiştir. Bu davalarda, davaya taraf ülkeler arasında konu olan adaların konumu veya bir ada devleti ile kıta devleti arasındaki davalarda alınan kararlar da görülmektedir. Bu davalardan, Türkiye-Yunanistan ve GKRY arasında olan anlaşmazlıklara emsal teşkil edecek dört dava göz önüne alınabilir. Yunanistan’ın tezi ters

³⁵² Erciyes, “DOĞU AKDENİZ Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye’nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları”.

tarafıta yani Türkiye ana karasında yakın olan adalar üzerinden ortaya hat yöntemi ile deniz yetki alanı talep etmektedir.

Tarih	Dava Konusu	Davaya Konu Adalar	Aidiyet	Davaya Konu Olan Adaların Konumu	UAD Kararı
1969	Kuzey Denizi (Federal Almanya-Danimarka-Hollanda)	Borkum, Just, Norderney, Langeoog, Pellworm, Nordstand, Wyko, Sylt	Federal Almanya	Ters tarafıta değıl/ İhtilaflı ölkeye bitişik	*Orta hat esaslı bir zorunluluk değıl. *Kıta sahanlığı belirlenirken kıyıların uzunluğu, orantılılık adaların kapamama etkisi dikkate alınmalıdır.
1969	Kuzey Denizi (Federal Almanya-Danimarka-Hollanda)	Romo, Mando, Fano	Danimarka	Ters tarafıta değıl/ İhtilaflı ölkeye bitişik	
1969	Kuzey Denizi (Federal Almanya-Danimarka-Hollanda)	Frisian Adaları	Hollanda	Ters tarafıta değıl/ İhtilaflı ölkeye bitişik	
1977	İngiliz-Fransız Kıta Sahanlığı Sınırlandırması	Kanal Adaları	Birleşik Krallık	Ters tarafıta/ İhtilaflı ölkeye karşı	Enklav- Kuzey 12 nmil, güneyde etki yok-Sıfır Etki
1977	İngiliz-Fransız Kıta Sahanlığı Sınırlandırması	İsles Adaları	Birleşik Krallık	Ters tarafıta değıl/ İhtilaflı ölkeye karşı	Kısmi Etki
1982	Tunus-Libya	Kerkennah Adası	Tunus	Ters tarafıta değıl/ İhtilaflı ölkeye bitişik	Kısmi Etki
1985	Libya-Malta	Malta	Malta	Bir ada devleti ile kıta devleti arasında	Kısmi Etki
1993	Grönland-Jan Mayen	Jan Mayen	Norveç	Ters tarafıta değıl/ İhtilaflı ölkeye karşı- Grönland'a mesafesi 246 nmil	Kısmi Etki
2009	Romanya-Ukrayna	Yılan Adası	Ukrayna	Ters tarafıta/ İhtilaflı ölkeye karşı	Sıfır etki

Tablo 5.1. Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlıkları ile İlgili Emsal Teşkil Eden Bazı Davalar³⁵³

UAD'nin 1977- İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığı Sınırlandırması ile ilgili kararında Fransa kıyılarına yakın olan İngiliz Kanal Adaları için Fransa tarafında herhangi bir yetki alanı verilmezken, İngiltere tarafında kalan kısımlar için sadece karasuları ile sınırlı olmak kaydıyla 12 nmil yetki alanı tanınmıştır³⁵⁴. Yani ters tarafıta kalan Kanal Adaları'na sıfır etki tanınmıştır. Yine aynı davaya konu olan ancak ters tarafıta olmayan İsles Adaları'na ise mahkeme kısmi etki tanıyarak, deniz yetki alanlarını buna göre düzenlemiştir³⁵⁵. Buna benzer bir diğerkarar ise 2009 yılında Romanya-Ukrayna arasındaki davadır. Mahkeme, Romanya tarafında ters bir konumda bulunan Ukrayna'nın Yılan Adası'na karasuları hariç bir alan vermeyerek, sıfır etki tanımıştır³⁵⁶. Yunanistan'ın tezlerine konu olan adalara bakıldığında bu adalardan sadece Girit, ters tarafıta kalmayan ada olduğu için, bu adanın Libya-Mısır aksındaki kıyı şeridine istinaden kısmi bir etki alması söz konusu olabileceğı gibi, Yunanistan'ın Türkiye'nin hak iddia ettiğı KS bölgesinden herhangi bir hak talep etmesi uluslararası hukuk açısından uygun görülmemektedir. Her ne kadar 2020 yılında Yunanistan ile Mısır arasında imzalanan deniz yetki anlaşmasında Girit'in doğu kıyı şeridi dikkate alınmışsa da anlaşmanın zemini Rodos-Girit hattına dayandığı için zaten uluslararası hukuk teamüllerine aykırı bir durumu oluşturmakta ve anlaşma Türkiye tarafından da tanınmamaktadır³⁵⁷. Zaten Yunanistan da 2015

³⁵³ "List of All Cases | International Court of Justice", erişim 30 Mayıs 2022, <https://www.icj-cij.org/en/list-of-all-cases>.

³⁵⁴ E.D. Brown, "The Anglo-French Continental Shelf Case", *San Diego Law Review* 16, sy 3 (Nisan 1979): 470-73.

³⁵⁵ Brown, 470-73.

³⁵⁶ MARITIME DELIMITATION IN THE BLACK SEA (ROMANIA v. UKRAINE) (International Court of Justice 03 Şubat 2009).

³⁵⁷ Yücel Acer, "Doğru Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye", *Adalet Dergisi* 2, sy 65 (2020): 19-21.

yılında yapmış olduğu bildirim ile UAD'nin KS ve MEB ile ilgili yetkisini tanımadığını ilan etmiş bulunmaktadır³⁵⁸. Sonuç itibarıyla, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki talepleri uluslararası hukuka uygun olmadığı gibi ne *coğrafyanın üstünlüğü* ilkesi ne de *oransallık ilkesi* ile bağdaşmamaktadır. Yunanistan'ın deniz yetki alanlarının uluslararası hukuka göre düzenlenmesi durumunda, Sevilla haritasında olduğu gibi Kıbrıs ile herhangi bir deniz sınırı olmayacak olduğundan, alternatif enerji nakil projelerinin geçiş güzergahında Türkiye aleyhine bir durumun oluşması söz konusu olmayacağından, bunun Kıbrıs ile bağlantılı olarak Türkiye'nin ekonomik güvenliği üzerine dolaylı bir etkisi olacağı görülmektedir.

Şekil 5.5. Doğu Akdeniz'de Ters Tarafta Kalan ve Kalmayan Yunan Adaları³⁵⁹

Kıbrıs konusunda ise uluslararası hukuka göre emsal gösterilebilecek dava, bir ada devleti ile kıta devleti arasında olması sebebiyle 1985 tarihli Libya-Malta davasıdır. Bu davada mahkeme, Malta'nın “ortay hat” esasına göre deniz yetki alanlarını belirleme talebini reddetmiş, deniz yetki alanlarını belirlerken, karşıt kıyıların uzunluğunu gözeterek “oransallık” prensibi çerçevesinde ortay hattı kuzeye kaydırarak, Libya'ya daha büyük bir yetki alanı verilmesini uygun bulmuştur³⁶⁰.

Yukarıda incelenmiş bulunan tarafların yaklaşımları ve uluslararası hukuk açısından emsal kararlar dikkate alındığında, Kıbrıs'ta iki devletli bir çözüm olması durumunda KS/MEB

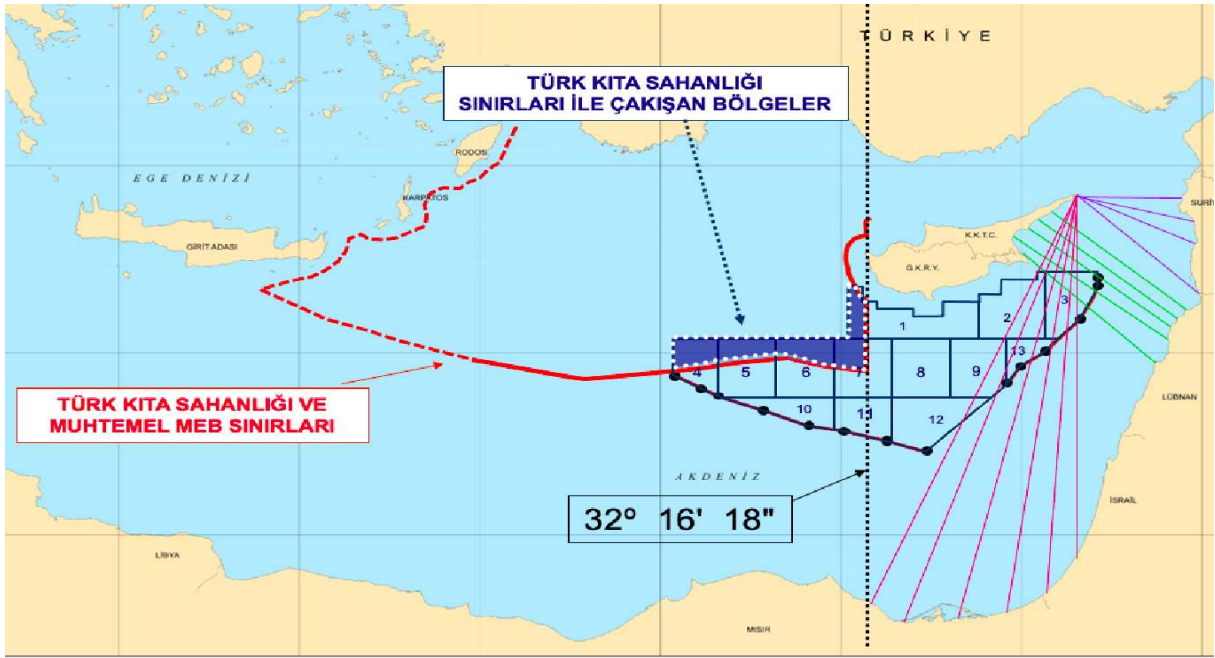
³⁵⁸ “Issues of Greek - Turkish Relations - Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs”.

³⁵⁹ “DOÇ. DR. CİHAT YAYCI’NIN ÇİZDİĞİ MAVİ VATAN HARİTASI”, *Savunma Sanayi* (blog), 12 Ağustos 2020, <https://www.savunmasanayi.org/doc-dr-cihat-yaycinin-cizdigi-mavi-vatan-haritasi/>.

³⁶⁰ Case Concerning The Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta (International Court of Justice 03 Haziran 1985).

açılarından gündeme gelecek ve Türkiye'nin ekonomik güvenliğini etkileyecek sonuçlar elde edilen bulgular ışığında şu şekilde oluşmaktadır.

- UAD'nin emsal kararları incelendiğinde, mahkemenin 1982 BHMHDS uyarınca adalara KS/MEB hakkı tanıdığı, ancak adaların ters tarafta olup olmamasına göre etki alanını kısıtladığı görülmektedir. Yunanistan'ın tezlerini bina ettiği adaların Girit hariç ters tarafta kalan adalar olmaları sebebi ile kısıtlı etki ya da sıfır etkiye sahip olması gerektiği, uluslararası hukukun “*karaların egemenliği ve kapatmama ilkesi*” çerçevesindeki emsal kararlarından da açıkça anlaşılmaktadır. Buna karşın Kıbrıs, üzerinde bir ya da birden fazla devlet olması bakımından bir ada devleti konumundadır. Bu itibarla Kıbrıs'ı, herhangi bir kıta devletinin egemenliği altında olmamasından hareketle ters tarafta kalan bir ada olarak değerlendirmek uluslararası hukuk açısından mümkün değildir. Dolayısıyla, yine uluslararası hukuk perspektifinde, ters tarafta kalan adalara uygulandığı gibi “*kapatmama*” ilkesi çerçevesinde Kıbrıs'a sıfır etki verilmesi mümkün görülmemektedir. Bunun yanı sıra, Türkiye hali hazırda, K.K.T.C.'den aldığı ruhsatlarla, Ada'nın doğu ve güneydoğusunda da TPAO aracılığıyla faaliyetlerine devam etmektedir. K.K.T.C. tarafından ilan edilen MEB alanı GKRY'nin sözde MEB alanı ile 2, 3, 9, 12, ve 13. parsellerde çakışmaktadır. K.K.T.C. tarafından ilan edilen bu parsellerde de görüleceği üzere bu alanlar için “sıfır etki” durumundan da bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla, uluslararası hukuk açısından Kıbrıs'ın MEB alanının belirlenmesinde “*sıfır etki*” ve “*kapatmama*” prensibinden ziyade kıyı uzunlukları esas alınarak, “*oransallık*” prensibi çerçevesinde bir “*kısmi etkinin*” gündeme geleceği anlaşılmaktadır. Bu itibarla, Kıbrıs'ta iki devletli bir çözüm olmaması durumunda oluşacak durumu analiz ederken, meseleyi bu perspektiften ele almak gerekmektedir.

Şekil 5.6. K.K.T.C ile GKRY'nin Kesişen MEB Alanları³⁶¹

- Kıbrıs'ta iki devletli bir çözüm olmaması durumunda, Türkiye hali hazırda K.K.T.C. ile 2011 yılında imzaladığı KS anlaşması çerçevesinde K.K.T.C.'ye bırakmış olduğu alanlardaki K.K.T.C. Hükümeti'nin izni ve TPAO aracılığıyla yapmış olduğu parsellerdeki etkisini yitirecek, bu anlaşmalar çerçevesinde elde etmiş olduğu hakları Türklerin azınlıkta olduğu Lefkoşa merkezli Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti ile müzakere etmek durumunda kalacaktır.
- Kıbrıs'taki bir birleşme, Kıbrıs'ın Türkiye'ye bakan kuzey-kuzeybatı aksındaki kıyı şeridinin uzunluğunu artıracığından ve bunun yanı sıra hali hazırda GKRY'nin bu bölgeye ilişkin talep ettiği bölge mevcut Türkiye-K.K.T.C arasındaki anlaşmadaki sınırlanan bölgeden daha fazla olduğundan, Türkiye'nin bu sınırları yeni kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile müzakere etmesi gündeme gelecek ve bu alanlarda Türkiye aleyhine kayıplar söz konusu olabilecektir.
- Kıbrıs'taki bir birleşme, K.K.T.C.'nin Karpaz Yarımadası marifetiyle, Suriye, Lübnan, İsrail ve Mısır ile karşılıklı kıyılarından kaynaklı deniz yetki alanlarının, tamamı ile yeni kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti egemenliğine geçmesi sonucunu doğuracak ve Türkiye, TPAO aracılığıyla bu bölgedeki yaratma çabası içinde olduğu ekonomik potansiyelden mahrum kalacaktır.

³⁶¹ Turkdegs, "TÜRKİYE MEB İLAN ETMELİ VE KKTC'NİN İŞİMA NOKTASINA SAHİP ÇIKMALIDIR."

5.2 Ekonomik Güvenliğin Bir Unsuru Olarak K.K.T.C.’nin Varlığının Türkiye’nin Enerji Güvenliğine Etkisi

Enerji jeopolitiğinde rezerv, güzergâh ve pazar üçlüsünün entegrasyonun sağlanması belirleyici unsurlar olarak tanımlanmaktadır. Enerji jeopolitiğinde etkili olabilmek için rezerv coğrafyadaki kaynaklar üzerinde egemen olmak ve bu bölgelerdeki sahalar üzerinde araştırma, geliştirme ve işletme hakkına sahip olmak ve rezervleri ekonomik maliyetler ile yer altından çıkartabilmek zincirin ilk unsurudur. Rezervlerin ekonomik bir değer atfedebilmesi için enerji kaynağını talep eden pazarlara en ekonomik ve güvenli yoldan ulaştırılması gerekmektedir. Enerjinin kat edeceği güzergâh ve nakil yöntemi maliyeti belirleyen temel faktörlerdir. Bu itibarla, ülkeler açısından dış politikanın bir aracı olarak hedef pazarlar üzerinde enerji jeopolitiği perspektifinde etkili olabilmenin yolu bu zincirin bu ilk iki halkasında etkili ve söz sahibi olmaktan geçmektedir. Pazar olan veya geçiş güzergahında olsa dahi kendi kendine yeterliliği olmayan ülkeler için ise hem enerji kaynağının hem enerji nakil güzergahlarının hem de tedarikçi ülke menşeinin çeşitlendirilmesi ekonomik güvenlik perspektifinde öne çıkan unsurlar olmaktadır. Dolayısıyla, enerji jeopolitiği çerçevesinde yapılacak bir analizin kaynak (rezerv), iletim (güzergâh) ve pazar dinamiklerini dikkate alarak yapılması gerekmektedir.

Şekil 5.7. Enerji Jeopolitiğinde Değer Zinciri

Türkiye enerji kaynakları açısından zengin bir ülke olmasa da bulunduğu coğrafyanın avantajlarını kullanarak, enerji jeopolitiği anlamında değerini ve gücünü artırmak isteyen bir ülkedir. Bu minvalde Türkiye’nin uluslararası enerji stratejisi altı ana başlıktan oluşmaktadır³⁶².

- Petrol ve doğalgaz tedarikinde kaynak ve güzergâh çeşitliliğini artırmak

³⁶² “TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI ENERJİ STRATEJİSİ / T.C. Dışişleri Bakanlığı”, erişim 02 Haziran 2022, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa.

- Enerji güvenliğine katkıda bulunmak
- Bölgesel ticaret merkezi olmak
- Enerji zincirinde sosyal ve çevresel etkenleri dikkate almak
- Elektrik üretiminde yerli ve yenilenebilir enerjinin payını artırmak
- Enerji portföyünde nükleer enerjinin payını artırmak

Türkiye'nin uluslararası enerji stratejisi vizyonunda, K.K.T.C.'nin enerji güvenliği üzerindeki etkisini analiz ederken, analizin bir parametresini enerji jeopolitiği çerçevesindeki değer zinciri çerçevesinde, diğer parametresini de Türkiye'nin Kıbrıs'a olan coğrafi konumundan dolayı oluşacak etkiler ile bizatihi K.K.T.C.'nin jeopolitik bir entite olarak varlığından kaynaklanan etkiler çerçevesinde bütünsel bir bakış açısı ile ele almak gerekmektedir.

K.K.T.C.'nin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi			
Etki Türü	Kaynak	İletim Hattı	Pazar
Türkiye'ye Etkisi	Enerji üretim alt yapısı	Boru hatları jeopolitiği	Dünya pazarlarına erişim
K.K.T.C.'den Kaynaklanan Etki	Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları	Boru hatları jeopolitiği	Dünya pazarlarına erişim

Tablo 5.2. K.K.T.C.'nin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi

Türkiye'nin enerji stratejisi çerçevesinde en önemli kaynak girdilerinden biri doğalgazdır. Türkiye, 2021 yılında yaklaşık 59,8 milyar m³ doğalgaz tüketimi gerçekleştirmiş, bunun 394 milyon m³ kadarını kendisi üretmiş, geriye kalan miktarın yaklaşık 58,7 milyar m³ kadarını ise çeşitli kaynaklardan ithal etmiştir³⁶³. Yani 2021 yılı ihtiyacının yaklaşık %99,5 kadarını ithal etmek durumunda kalmıştır. 2016-2021 yılı arasındaki ithalat/tüketim oranı da yaklaşık olarak bu seviyelerde gerçekleşmiştir³⁶⁴. Görüldüğü gibi Türkiye her ne kadar son dönemlerde özellikle denizlerde arama faaliyetlerini artırmış olsa da doğalgaz konusunda tamamen dışa bağımlı bir ülke konumundadır. Türkiye bu çerçevede yapmış olduğu doğalgaz ithalatında enerji güvenliğini sağlamak adına tedarikçi çeşitlendirme stratejini izlemekte olup³⁶⁵, Rusya'nın ithalattaki ağırlığını azaltmak politikasını sürdürmektedir. Buna karşın Rusya (%44,87) ve İran (%16,07) yaklaşık %61 pay ile Türkiye'nin iki ana tedarikçisi olarak ön plana

³⁶³ “Doğalgaz Piyasası 2021 Sektör Raporu” (Ankara: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), 2022), <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-166/resmi-istatistikleri>.

³⁶⁴ “Doğalgaz Piyasası 2021 Sektör Raporu”.

³⁶⁵ “TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI ENERJİ STRATEJİSİ / T.C. Dışişleri Bakanlığı”.

çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye doğalgaz ithalatının %76'sını boru hatları ile yaparken, %24'ünü sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) olarak gerçekleştirmektedir³⁶⁶. Türkiye boru hatları ile yapmış olduğu gaz ithalatını beş ana hat üzerinden yapmaktadır. Bu hatlardan Batı Hattı olarak tarif edilen ve Balkanlar üzerinden Türkiye'ye ulaşan hattın, Türk Akımı doğalgaz iletim hattının ikinci fazı devreye girdikten sonra devre dışı kalması planlanmaktadır³⁶⁷. Bu hatlardan Avrupa'ya gaz ihracı anlamında Türkiye'nin önemini artıran hatlardan, Azerbaycan Şahdeniz 1 ve 2 sahalarından gelen gazın Güney Gaz Koridoru ile TANAP üzerinden Türkiye'ye ve TAP hattı ile de Avrupa'ya ulaştırılan hat, Rus kaynaklı olmayan bir rezervi Avrupa'ya ulaştırması bakımından jeopolitik olarak önem arz eden bir hattır. Bu hat toplamda 3200 km'lik bir hat olup bunun 1800 km'si Türk topraklarından geçmektedir ve yıllık kapasitesi 26,9 milyar m³'tür. Her ne kadar Rus gazını Avrupa'ya ulaştırırsa da Türkiye'nin jeopolitik önemini artırması bakımından bir diğer önemli hat ise Türk Akımı I ve II hatlarıdır. Bu hatların yıllık toplam kapasitesi 31,5 milyar m³'tür.

Tür	Proje Adı	Güzergah	Toplam Hat Uzunluğu (km)	Türkiye Hat Uzunluğu (km)	Kapasite (milyar m ³)	Kaynak
Doğalgaz	TANAP	Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye-Yunanistan-Avrupa	3200	1811	26,9	Şahdeniz 1/Azerbaycan
Doğalgaz	Mavi Akım	Rusya-Türkiye	1261	501	16	Şahdeniz 2/Azerbaycan
Doğalgaz	Batı Hattı	Rusya-Ukrayna-Moldovya-Romanya-Bulgaristan-Türkiye		845		Rusya
Doğalgaz	Doğu Anadolu DG Ana İletim Hattı	İran-Türkiye	1491		10	İran
Doğalgaz	Türk Akımı I. ve II. Hat	Rusya-Türkiye-Bulgaristan-Yunanistan-Avrupa	930	700	31,5	Rusya

Tablo 5.3. Türkiye Doğalgaz Ana İletim Hatları³⁶⁸

Türkiye için doğalgazda söz konusu olan durum diğer önemli bir girdi olan ham petrol için de geçerlidir. Türkiye 2021 yılında yaklaşık 31,5 milyon ton ham petrol ithal etmiştir³⁶⁹. Türkiye'nin 2021 yılındaki ham petrol ithalatında en büyük paya sahip ülkeler, %42,25 pay ile

³⁶⁶ “Doğalgaz Piyasası 2021 Sektör Raporu”, 16.

³⁶⁷ “Türk Akımı nedeniyle Batı Hattı devre dışı kalacak”, erişim 02 Haziran 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-akimi-nedeniyle-bati-hatti-devre-disi-kalacak/771931>.

³⁶⁸ “TANAP”, erişim 02 Haziran 2022, <https://www.tanap.com/tanap-projesi>.

“Türk Akımı nedeniyle Batı Hattı devre dışı kalacak”.

“Doğal Gaz | BOTAŞ - Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi”, erişim 02 Haziran 2022, <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/dogal-gaz/12>.

“Türk Akımı doğal gaz boru hattı Türkiye, Rusya ve bölge için ne anlam taşıyor? | Euronews”, erişim 02 Haziran 2022, <https://tr.euronews.com/2020/01/08/turk-akimi-dogal-gaz-boru-hatti-turkiye-rusya-ve-bolge-icin-ne-anlam-tasiyor>.

³⁶⁹ “TÜİK - Veri Portalı”, erişim 03 Haziran 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=ham%20petrol%20ithalat%C4%B1>.

Irak, %17,2 pay ile Rusya Federasyonu, %14,38 pay ile Kazakistan, %6,2 pay ile Libya, %5,5 pay ile Norveç, %5,33 pay ile Suudi Arabistan ve %3,54 pay ile Nijerya olarak gerçekleşmiştir³⁷⁰. Görüldüğü gibi Türkiye ham petrol ihtiyacında dışa bağımlı bir ülke olmakla beraber, ithalat kaynakları itibarıyla da %70'in üzerinde bir oranda Orta Asya ve Orta Doğu'ya bağımlı durumdadır.

Tür	Proje Adı	Güzergah	Toplam Hat Uzunluğu (km)	Türkiye Hat Uzunluğu (km)	Kapasite (milyon ton)	Kaynak
Ham Petrol	BTC	Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye	1776	1076	50	Azerbaycan
Ham Petrol	Irak-Türkiye I. Hat	Irak-Türkiye	986	651	70	Irak
Ham Petrol	Irak-Türkiye II. Hat	Irak-Türkiye	890	652		Irak
Ham Petrol	Batman-Dörtöl	Türkiye			4,5	Türkiye

Tablo 5.4. Türkiye Ham Petrol Ana İletim Hatları³⁷¹

Şekil 5.8. Türkiye'nin Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları³⁷²

³⁷⁰ "Petrol Piyasası 2021 Sektör Raporu" (Ankara: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), 2022), 7.

³⁷¹ "BOTAŞ International Teknik Bilgiler", erişim 03 Haziran 2022, <https://www.bil.gov.tr/teknik-bilgiler?AspxAutoDetectCookieSupport=1>.

"Ham Petrol | BOTAŞ - Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi", erişim 03 Haziran 2022, <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/ham-petrol/13>.

³⁷² "Enerjide Türkiye'nin stratejik önemi artıyor", erişim 03 Haziran 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/enerjide-turkiyenin-stratejik-onemi-artiyor/22957>.

Türkiye petrol ve doğalgaz tedarikinde kendi coğrafyasındaki kaynak yetersizliğini, bulunduğu coğrafyanın getirdiği avantajla enerji transferinde transit bir ülke olarak güçlendirmek isterken, bununla da yetinmeyerek enerji ticaretinin bölgesel bir merkezi haline gelme stratejisini de enerji politikasının merkezine oturtmuş bulunmaktadır. Türkiye'nin enerji politikası Doğu Akdeniz boyutunun yanı sıra Orta-Asya, Balkanlar, Karadeniz gibi yakın jeopolitik havzaları da içeren çok boyutlu bir yapı arz etmektedir. Bu çerçevede konu, tezin konusu ile bağlantılı olarak K.K.T.C.'nin jeopolitik bir entite olarak varlığının doğrudan Türkiye'nin ekonomik güvenliğine etkisi olan Doğu Akdeniz-Orta Doğu ekseninde ele alınacaktır. Türkiye'nin enerji merkezi olma stratejisinde en önemli jeopolitik merkezlerden biri Ceyhan'dır³⁷³. Türkiye'nin petrol taşımacılığında coğrafyasından geçen iki ana ham petrol boru hattı olan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Kerkük-Yumurtalık ham petrol boru hattı Ceyhan'a ulaşmakta ve İskenderun Körfezi aracılığıyla dünya pazarlarına sunulmaktadır. Bu iki hattın toplam kapasitesi yukarıda da belirtildiği gibi 120 milyon/tondur. BTC hattının bir diğer önemi de halen Azerbaycan'ın Azeri-Güneşli-Çiraklı sahasından gelen petrolü dünya pazarlarına sunmasının yanı sıra Türkmenistan ve Kazakistan petrolünü de³⁷⁴ Rusya dışında bir güzergahtan sağlıyor olmasıdır. Her ne kadar çeşitli sebeplerden dolayı şu ana kadar hayata geçirilemese de Ceyhan'ın önemini artıracak bir diğer proje de yine Kazakistan ve Türkmenistan petrolünü Akdeniz'e indirmesi söz konusu olacak Samsun-Ceyhan Boru Hattı Projesi'dir (TAPCO)³⁷⁵. Bu proje, gerçekleşmesi durumunda Türk boğazları üzerindeki yükü azaltarak Ceyhan'ın jeopolitik önemini artıracak bir proje olarak değerlendirilmektedir³⁷⁶. Türkiye, boru hatları lojistiği ile önemi artan Ceyhan'a yönelik olarak petro-kimya sektörünün alt yapısını da güçlendirecek politikaları gündeme almış ve Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi'nin kurulmasını 11. Kalkınma Planı'nda programa dahil etmiştir³⁷⁷. Doğalgaz alanında ise Botaş'ın 2021 yılında Hatay Dörtyol Limanı'nda devreye aldığı Ertuğrul Gazi Yüzer LNG Depolama ve Gazlaştırma Ünitesi yıllık 2,5 milyar metreküp kapasitesi ile Türkiye'nin yıllık

³⁷³ Muazzez Harunoğulları, "Enerji Dağıtım Merkezi Perspektifinden Türkiye'nin Enerji Jeopolitiği", *Mukaddime* 11, sy 1 (2020): 193.

³⁷⁴ "BOTAŞ International BTC'den 332 Milyon Ton Petrol Taşındı", erişim 03 Haziran 2022, <https://www.bil.gov.tr/BTC>.

³⁷⁵ Turan Salcı, "Türk boğazlarındaki yükü ve riski azaltacak Samsun-Ceyhan petrol boru hattı neden rafa kaldırıldı?", Sputnik Türkiye, 20220601T1422 300M.S., <https://tr.sputniknews.com/20220601/turk-bogazlarindaki-yuku-ve-riski-azaltacak-samsun-ceyhan-petrol-boru-hatti-neden-rafa-kaldirildi-1056883194.html>.

³⁷⁶ Salcı.

³⁷⁷ "On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)" (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Temmuz 2019), 82, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>.

doğalgaz ihtiyacının yaklaşık %5'inin ülke içine tedarikini sağlayacaktır³⁷⁸. Kıbrıs sahillerine bakan ve Ada'ya mesafesi kuş uçuşu 200 km içinde olan Türkiye'nin beş ili Mersin, Adana, Hatay, Osmaniye ve Antalya'nın kapsadığı coğrafya Türkiye'nin elektrik üretim alt yapısı ve kurulu güç kapasitesi itibariyle kritik öneme sahip bir bölgedir. Türkiye'nin kurulu gücünün yaklaşık 100.000 Mega Watt (MW) kapasiteye ulaştığı 2022 yılı güncel verileri³⁷⁹ dikkate alınrsa, bu bölgenin Türkiye'nin kurulu gücünün yaklaşık %17'sini ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Bu bölgenin hemen kuzeyinde olan Kahramanmaraş-Gaziantep hattı da dikkate alınrsa bu oranın %20'inin üzerine çıktığı görülecektir. Bu bölgede son dönemlerde gündeme gelen güneş enerjisi yatırımları artmakla beraber, hali hazırda onlarca katı ve sıvı yakıtlı termik santral, hidroelektrik santrali ve baraj gibi enerji üreten alt yapı tesisleri mevcuttur. Bunun yanı sıra yapımı tamamlandığında 4800 MW kurulu gücü ile tek başına Türkiye'nin kurulu gücünün %5'ine yakın bir oranı sağlayacak olan Akkuyu Nükleer Santrali'nin ise Kıbrıs'a mesafesi kuş uçuşu yaklaşık 95 km'dir. Elde edilen bulgular, Türkiye'nin Kıbrıs'a yakın coğrafi kesiminin; hem enerji iletim hatlarının denize çıkış noktası olarak yoğunlaştığı İskenderun Körfezi'ni hem de ülkenin enerji altyapısının önemli bir bölümünü barındırması hususu ve faaliyete geçtikten sonra Kıbrıs'a kuş uçuşu sadece 95 km. mesafede olan Akkuyu Nükleer Santrali'nin Türkiye için enerji altyapısı ve çevresel güvenlik anlamında önemi dikkate alındığında, enerji güvenliği perspektifinde kritik öneme haiz olduğunu göstermektedir. K.K.T.C.'nin varlığının ortadan kalktığı ve AB bünyesinde Rum etkisinin baskın olduğu bir devletin Kıbrıs'ta ortaya çıkması, bu bölgede Türkiye'nin bağımsız bir enerji ticaret merkezi oluşturması stratejisi üzerinde baskı oluşturacağı gibi, enerji jeopolitiğinin değer zincirinin en önemli parametrelerinden biri olan elektrik üretimi açısından kaynak, boru hatları jeopolitiği açısından ise iletim hatlarının güvenliği anlamında güvenlik riskleri barındıracaktır.

³⁷⁸ “Kara ve denizdeki LNG terminalleri tam kapasite çalışıyor”, erişim 08 Haziran 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kara-ve-denizdeki-lng-terminalleri-tam-kapasite-calisiyor/2491571>.

³⁷⁹ “Türkiye elektrik kurulu gücünde ‘100 binlikler’ listesinde”, erişim 04 Haziran 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-elektrik-kurulu-gucunde-100-binlikler-listesinde/2560824>.

İl	Kıbrıs'a Kuş Uçuşu Mesafe (km)	Kurulu Kapasite MW	Lisans Alan/Proje Aşamasında/Yapım Aşamasında/Ön Lisans Alan (MW)
Adana	162 km	3.852,00	1.562,00
Mersin	125 km	1.034,00	5.296,29
Osmaniye	210 km	1.135,00	50,00
Hatay	173 km	2.822,00	29,00
Antalya	258 km	2.208,00	349,48
Toplam		11.051,00	7.286,77

Tablo 5.5. Kıbrıs Kıyılarına Bakan Türkiye İllerinin Kurulu ve Planlanan Kapasitesi (MW)³⁸⁰

K.K.T.C.'nin jeopolitik bir entite olarak Türkiye'nin enerji güvenliğine etkisi ise, Doğu Akdeniz'de K.K.T.C.'den kaynaklanan deniz yetki alanlarındaki rezerv potansiyelinin Türk ekonomisine etkisi itibarıyla kaynak yönünden, alternatif enerji güzergahları üzerindeki etkisi itibarıyla da iletim hattı yönünden iki temel alanda oluşmaktadır. Bir önceki bölümde de tartışıldığı üzere, K.K.T.C.'nin hak iddia ettiği deniz yetki alanları Ada'nın kuzeyinde Türkiye-K.K.T.C. Kıta Sahaneliği Antlaşması'nda belirtilen alanların dışında, Ada'nın doğu ve güneydoğu istikametinde Rum kesiminin sözde 2, 3, 9, 12 ve 13. parselleri ile çakışmaktadır. K.K.T.C.'nin ortadan kalkması ve Ada'nın tamamının Rum etkisi altında AB'ye gireceği bir senaryoda, Türkiye'nin K.K.T.C. ile iş birliği üzerinden bu bölgelerdeki hidrokarbon kaynaklarından yararlanma imkânı kaçınılmaz olarak ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla, Türkiye, enerji jeopolitiğinin temel unsuru olan enerji kaynakları üzerinde hakimiyeti ve güvenliği sağlama prensibi açısından bir kayba uğramış olacaktır. Nitekim, Rum ve Yunan yaklaşımını içeren yorumlarda da Türkiye'nin Kıbrıs'taki etkisini kaybetmesinin Doğu Akdeniz'deki enerji oyunundan dışlanması sonucunu doğuracağı görüşü savunulmaktadır³⁸¹. Özgür (2017), Kıbrıs müzakerelerinin yakın geçmişine dair yapmış olduğu çalışmada, Rum tarafının tüm müzakereler öncesinde hidrokarbon kaynakları üzerindeki tasarruflarının elini yükseltme amaçlı uygulanan bilinçli bir politika olduğu tespitini yapmaktadır³⁸². Bunun temelinde ise Rum tarafının, Türkiye'nin Kıbrıs hidrokarbon kaynaklarından dışlanmasını, Kıbrıs

³⁸⁰ “Şehirlerin Elektrik Santrali Kurulu Güçleri ile Üretim ve Tüketim Bilgileri”, Enerji Atlası, erişim 04 Haziran 2022, <https://www.enerjiatlası.com/sehir/>.

³⁸¹ Evaghoras L. Evaghorou, “Energy Developments in the Eastern Mediterranean Region and Geostrategic Implications on the Cyprus Issue”, *International Journal of Euro-Mediterranean Studies* 13, sy 1 (2020): 119.

³⁸² Hayriye Kahveci Özgür, “Eastern Mediterranean Hydrocarbons: Regional Potential, Challenges Ahead, and the ‘Hydrocarbon-ization’ of the Cyprus Problem”, *Perceptions* XXII, sy 2-3 (Summer-Autumn 2017): 49-50.

meselesinin kendi talepleri çerçevesinde çözülmesinin bir katalizörü olarak değerlendirmesi bulunmaktadır³⁸³.

Meselenin Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının dünya pazarlarına iletilmesi boyutu da Türkiye'nin bir enerji merkezi(hub) olma stratejisi ile doğrudan ilişki içindedir. Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının dünya pazarlarına sunulması için bölge ülkeleri tarafından geliştirilen stratejiler üç ana başlıkta özetlenebilir³⁸⁴.

1. Direkt boru hattı ile dünya pazarlarına erişim
2. Sıvılaştırılmış doğalgaz (Liquefied Natural Gas-LNG)
3. Sıkıştırılmış doğalgaz (Compressed Natural Gas-CNG).

Ülke	Saha	Tahmini Rezerv (milyar m3)
İsrail	Tamar	280
Mısır	Batı Nil Deltası	142
İsrail	Leviathan	622
GKRY	Aphrodite	127
İsrail	Tanin	37
İsrail	Karish	28-42
Mısır	Zohr	845
GKRY	Calypso 1	170-227
GKRY	Glaucus 1	142-227

Tablo 5.6. Doğu Akdeniz'deki Belli Başlı Doğalgaz Keşifleri³⁸⁵

Bu stratejilerden hangisinin daha verimli bir seçenek olacağının belirlenmesinde, dünya piyasalarındaki doğalgaz satış fiyatı ile seçilecek yöntemin maliyeti arasındaki ilişki kadar, seçilecek güzergahın güvenlik paradigması çerçevesinde etkinliği de belirleyici bir parametre olmaktadır. Bunların yanı sıra, henüz geliştirilmesi tamamlanmamış ya da henüz keşfedilmemiş yatakların potansiyeli ile bölge ülkelerinin kendi ihtiyaç projeksiyonları çerçevesinde ne kadar kaynağı ihraç etmeye hazır oldukları da dikkate alınması gereken diğer olgulardır. Bölgenin hali hazırda ispatlanmış en büyük rezervlerine sahip olan Mısır'ın 2020 yılındaki doğalgaz

³⁸³ Evaghorou, "Energy Developments in the Eastern Mediterranean Region and Geostategic Implications on the Cyprus Issue", 119.

³⁸⁴ Kahveci Özgür, "Eastern Mediterranean Hydrocarbons: Regional Potential, Challenges Ahead, and the 'Hydrocarbon-ization' of the Cyprus Problem", 33.

³⁸⁵ Charles Ellinas, "Energy and Geopolitics in the Eastern Mediterranean" (Atlantic Council Global Energy Center, Şubat 2022), 2.

üretimi 58,5 milyar m³³⁸⁶ olurken, tüketimi ise 57,8 milyar m³³⁸⁷ olmuştur. Elindeki kaynakları öncelikli olarak kendi iç talebi için kullanmayı tercih eden Mısır'ın, İsrail'den boru hattı ile aldığı gaz 2020 yılında 3 milyar m³ olurken, Ürdün'e boru hattı ile 2020 yılındaki yaptığı ihracat ise 1,5-2 milyar m³ seviyesinde gerçekleşmiştir³⁸⁸. Mısır'ın mevcut üretim kapasitesi ve İsrail'in Tamar ve Leviathan sahalarından gelen kapasite ile ihracat için ayırabileceği miktarın en iyi ihtimalle 10 milyar m³ olacağı öngörülmektedir. Mısır'ın Akdeniz'deki iki büyük LNG terminali olan Idku terminalinin yıllık kapasitesinin 7,2 milyar m³, Damietta'nın ise 6,8 milyar m³ olduğu dikkate alındığında, gaz ihracı için LNG seçeneğinin ön plana çıkacağı ve herhangi bir boru hattı için Mısır'ın kapasite ayıramayacağı öngörülmektedir³⁸⁹. Doğu Akdeniz'in ispatlanmış en büyük rezervlerine sahip olan bir diğer ülkesi İsrail'in enerji politikası ise, kendi kaynaklarından elde ettiği gazın iç piyasa ve ihracat pazarlarının her ikisine de sağlanması yönünde gelişmiştir³⁹⁰. İsrail, enerji alt yapısını artan bir şekilde doğalgaza dayanan bir dönüşüme tabi tutarken, bir yandan da Mısır ve Ürdün gibi ülkelere doğalgaz ihraç etmektedir³⁹¹. İsrail, sürekli geliştirdiği rezervlerini mevcut ihracatlarının yanı sıra dünya pazarlarına sunmak üzere üç farklı alternatifi resmi olarak paylaşmış durumdadır. İsrail'e göre gündeme gelebilecek seçenekler; Doğu Akdeniz'deki kaynaklardan, Mısır'ın Idku ve Damietta LNG tesislerine inşa edilecek boru hattı, GKRY'de kurulması planlanan Vasilikos Enerji Merkezi'ne boru hattı ve Doğu Akdeniz Boru Hattı (East-Med) projeleri olarak ön plana çıkmaktadır³⁹². Bu alternatif projelerin yanı sıra İsrail gazı için gündeme gelen bir diğer seçenek ise İsrail-Türkiye Boru Hattı projesidir³⁹³.

³⁸⁶ “Statistical Review of World Energy” (BP, 2021), 36.

³⁸⁷ “Statistical Review of World Energy”, 38.

³⁸⁸ David Butter, “Egypt’s Energy Ambitions and its Eastern Mediterranean Policy”, içinde *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters*, ed. Michael Tanchum (Konrad Adenauer Stiftung, 2021), 74.

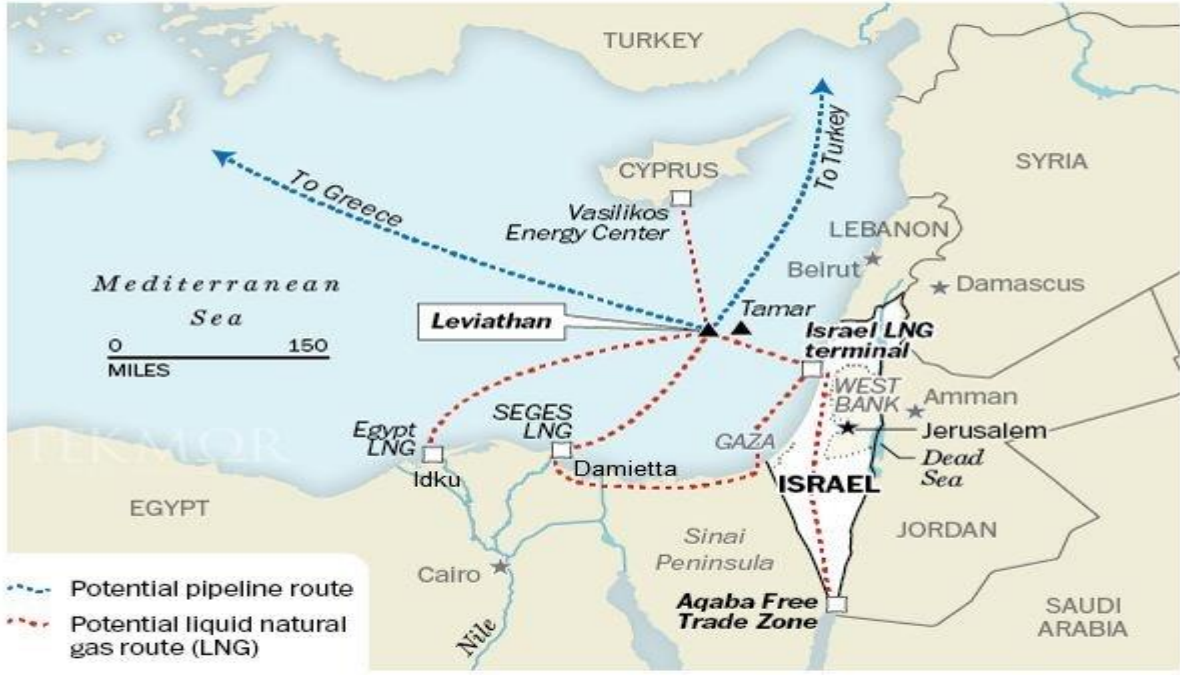
³⁸⁹ Butter, 74-75.

³⁹⁰ “The Structure of the Energy Sector in Israel” (Ministry of Energy State of Israel, Mart 2021), 6, https://www.gov.il/BlobFolder/reports/israel_energy_sector/en/israel_energy_sector_en.pdf.

³⁹¹ “The Structure of the Energy Sector in Israel”, 9.

³⁹² “Export”, The Ministry of National For Infrastructure, Energy and Water Resources, erişim 06 Haziran 2022, [https://www.energy-sea.gov.il/English-Site/Pages/Gas Markets/Israels-Export-Options.aspx](https://www.energy-sea.gov.il/English-Site/Pages/Gas%20Markets/Israels-Export-Options.aspx).

³⁹³ Coskun ve Rabinovitch, “Israel-Turkey Gas Pipeline Discussed as European Alternative to Russian Energy”.

Şekil 5.9. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Kaynaklarının Potansiyel İletim Hatları³⁹⁴

Doğu Akdeniz’de hak talep eden ve enerji jeopolitiğinde etkin bir rol almak isteyen diğer bir ülke ise Yunanistan’dır. Yunanistan’ın temel stratejisi Yunanistan’ı Avrupa’nın Rus gazına alternatif enerji tedarikinin bir merkezi ve enerji merkezi haline getirmektedir³⁹⁵. Yunanistan, bu stratejisi çerçevesinde Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF) bünyesinde Türkiye dışındaki bölge ülkeleri ile yoğun bir enerji diplomasisi geliştirerek, diplomatik olarak Türkiye’yi yalnızlaştırmak istemektedir. Bu stratejinin iki ana ayağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Türkiye’nin Doğu Akdeniz enerji sahasındaki egemenlik alanını daraltarak, etki alanını azaltmak ve kaynaklar üzerinde söz sahibi olmasını engellemektir. Bunun için taleplerini Sevilla haritası üzerinden gündeme getirmekte ve sürece AB’yi de dahil ederek Türkiye’yi baskı altına almaya çalışmaktadır. East-Med projesinin gerçekleştirilmesi için projenin Yunan tezlerinde olduğu gibi Türk kıta sahanlığından geçmemesi ve doğrudan Rum kesiminin sözde KS/MEB alanı ile irtibatlanması gerekmektedir. Bu sağlanmadığı sürece Türkiye’nin rızası olmadan böyle bir projenin gerçekleşmesi mümkün değildir, çünkü 1982 BMDHS’nin 79. maddesine göre her ne kadar üçüncü ülkeler sahil dar bir ülkenin KS/MEB alanında boru hattı ya da kablo döşeme hakkına sahip olsalar da bunu yapabilmek için sahil dar ülkenin onayını

³⁹⁴ “TEKMOR Monitor: 2016-10-02”, erişim 05 Haziran 2022, http://tekmormonitor.blogspot.com/2016_10_02_archive.html.

³⁹⁵ “Energy Diplomacy - Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs”, erişim 07 Haziran 2022, <https://www.mfa.gr/en/energy-diplomacy/>.

almak durumundadırlar³⁹⁶. Bunun yanı sıra hali hazırda East-Med projesinin yaklaşık maliyetinin 6,2 milyar Avro olduğu söylenmektedir³⁹⁷. Oysaki Türkiye-İsrail arasındaki bir boru hattı projesi 550 km. gibi çok daha kısa bir mesafeyi yaklaşık 1,5 milyar Avro maliyet ile geçebilmektedir³⁹⁸. Bu hattın geçiş güzergahı olarak Kıbrıs KS veya Lübnan-Suriye KS olmak üzere iki farklı güzergâh söz konusudur. Mevcut siyasi istikrarsızlıklar ve İsrail'in anlaşmazlıkları dolayısıyla, geçerli tek güzergâhın Kıbrıs KS olduğu ve bunun da Türkiye ile GKRY arasındaki statüko sebebiyle proje üzerinde başka bir sorun teşkil ettiği belirtilmektedir³⁹⁹. Buna karşın East-Med hattının geçeceği ve Yunanistan'ın talep ettiği bölgenin Türkiye'de kalması, doğal olarak daha ekonomik bir güzergâh olan Türkiye güzergahını gündeme getireceği için, sadece Yunanistan'ı oyun dışı bırakmayacak, aynı zamanda GKRY'nin kendi sahalarındaki gazın da bu hat üzerinden Avrupa'ya ulaşmasını gündeme getirecektir. Yunanistan'ın stratejisindeki ikinci unsur ise birincisi ile bağlantılı olarak, hali hazırda Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşan Orta-Asya doğalgaz kaynaklarına Yunanistan üzerinden alternatif güzergahlar yaratarak⁴⁰⁰, Türkiye'nin enerji denklemindeki jeopolitik rolünün önemli ölçüde azaltılması ve Yunanistan'ın Avrupa'nın enerji tedarikindeki ana giriş noktası haline gelmesidir. Yunanistan bu politika çerçevesinde boru hattı dışındaki projelere de önem vermekte ve Dedeağaç'ta iki yeni LNG terminali kurmayı planlamaktadır⁴⁰¹. Bu proje ile Yunanistan'ın TANAP ve TAP Hattı üzerinden Türkiye'ye olan bağımlılığını da azaltmayı hedeflediği ifade edilmektedir⁴⁰². Yunanistan Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğindeki rolünü daha güçlendirmek için ayrıca Mısır-GKRY üzerinden Yunanistan'a bağlanması öngörülen Avrasya Enterkonnektör Hattı ve İsrail-GKRY üzerinden Yunanistan'a bağlanması öngörülen Afrika Enterkonnektör Hattı ile İsrail ve Mısır'ı kendi coğrafyası üzerinden Avrupa elektrik piyasasına bağlayacak bir politikayı desteklemektedir⁴⁰³. East-Med projesinin maliyetli olması ve ABD'nin bu projeden desteğini çekmesi, özellikle boru hattı yerine aynı güzergahtan bir elektrik kablo hattının döşenmesi senaryosunu ön plana çıkarmıştır⁴⁰⁴. Bölge ülkelerinin Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarına ilişkin yaklaşımları incelendiğinde, Avrupa'ya yıllık

³⁹⁶ United Nations, "Unclos 1982", 55.

³⁹⁷ "The EastMed Pipeline Is Dead, Long Live the EuroAsia Electricity Project", The Media Line, 23 Ocak 2022, <https://themedialine.org/top-stories/the-eastmed-pipeline-is-dead-long-live-the-euroasia-electricity-project/>.

³⁹⁸ Coskun ve Rabinovitch, "Israel-Turkey Gas Pipeline Discussed as European Alternative to Russian Energy".

³⁹⁹ Matthew J. Bryza, "Eastern Mediterranean Natural Gas: Potential for Historic Breakthroughs Among Israel, Turkey and Cyprus", *Turkish Policy Quarterly* 12, sy 3 (2013): 42.

⁴⁰⁰ Tsardanidis, "Greece's Changing Role in the East Mediterranean", 78.

⁴⁰¹ İstanbul MDN, "Yunanistan iki yeni LNG terminali kuruyor", *MarineDealNews* (blog), 28 Ocak 2022, <https://www.marinedealnews.com/yunanistan-iki-yeni-lng-terminali-kuruyor/>.

⁴⁰² MDN.

⁴⁰³ "Energy Diplomacy - Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs".

⁴⁰⁴ "The EastMed Pipeline Is Dead, Long Live the EuroAsia Electricity Project".

10 milyar m3 gaz göndermesi planlanan East-Med projesinin hem kaynak tahsisi hem maliyet hem de jeopolitik riskler ve anlaşmazlıklar dikkate alındığında önünde ciddi engeller mevcuttur. Mısır'ın LNG üzerinden ihracata ağırlık vermekte olduğu anlaşılmaktadır. İsrail'in ise Mısır veya Vasilikos bağlantılı LNG veya boru hattı (East-Med veya İsrail-Türkiye) projeleri ile elektrik iletimi seçenekleri arasında bir tercih yapacağı anlaşılmaktadır.

Elde edilen bulgular, K.K.T.C.'nin varlığının Türkiye'nin enerji güvenliği üzerine etkilerini şu şekilde gündeme getirmektedir.

- Enerji iletim hatlarının güvenliği açısından, Kıbrıs coğrafyasında Rum etkisi altında AB üyesi olan bir devletin oluşması durumuna, Türkiye'nin enerji jeopolitiğinin ve boru hatlarının önemli bir denize çıkış noktası olan Ceyhan ve İskenderun Körfezi enerji güvenliği anlamında doğrudan etki altına girecektir,
- Kaynak güvenliği açısından, Türkiye'nin Kıbrıs kıyılarına bakan illeri ülkenin önemli elektrik üretim alt yapısına sahip bir bölgeyi oluşturmakta olup, bu bölgenin kurulu güç kapasitesi ülkenin toplam kapasitesinin yaklaşık %20'sine tekabül etmektedir. Bunun yanı sıra projesi devam etmekte olan Akkuyu Nükleer Santrali Kıbrıs'a kuş uçuşu sadece 95 km. mesafededir. Bu bölgenin hem Türkiye'nin önemli bir enerji üretim merkezi olması hem de ülkenin ilk nükleer santralinin bu bölgede kuruluyor olması, Kıbrıs coğrafyasındaki Türkiye'yi dostça olmayan bir tutum takınacak siyasi bir yapının hayata geçmesi durumunda Türkiye'nin enerji güvenliğine doğrudan olumsuz bir etkide bulunacağı gibi tüm bölgenin çevresel risklerle de yüzleşme ihtimalini gündeme getirecektir.
- K.K.T.C.'nin varlığını ortadan kaldıracak bir siyasi değişim, hali hazırda Türkiye'nin milli petrol kuruluşu TPAO'nun K.K.T.C. Hükümeti'nden aldığı yetki ile K.K.T.C. KS alanında yaptığı arama ve gelecekteki potansiyel işletme sahalarından, dolayısıyla bu bölgelerdeki hidrokarbon kaynaklarından elde edilecek gelirlerin Türk ekonomisine kazandırılmasından mahrum kalacaktır. Bu durum ise hem Türkiye'nin enerji merkezi olma stratejisini hayata geçirebilmesi hem de kaynak güvenliği ve egemenliğini sağlaması yönünden kayıplara uğramasına sebebiyet verecektir.
- Türkiye Doğu Akdeniz'de uyguladığı politika ile deniz yetki alanlarında GKRY ile Yunanistan arasındaki sınırı fiilen ortadan kaldırdığı için, K.K.T.C.'nin varlığını ortadan kaldıracak bir siyasi değişim, Kıbrıs etrafındaki deniz yetki alanları mücadelesinde bir önceki bölümde tartışıldığı üzere kayıplara uğramasını gündeme getirecek, ekonomik olarak dezavantajlı bir proje olmasına rağmen East-Med projesinin

etkinliğini artırırken, ekonomik olarak avantajlı olan İsrail-Türkiye Boru Hattı projesinin tamamen gündemden kalkmasına sebebiyet verecektir. Bu itibarla, Türkiye'nin enerji jeopolitiğinde transit ülke olma stratejisi darbe yiyecek ve Türkiye'nin Rusya dışındaki Avrupa'ya enerji transferindeki kritik rolü azalacaktır. Bu durum, Türkiye'nin ekonomik güvenliğine olumsuz etki yarattığı kadar, Türkiye-Avrupa ile ilişkilerine de olumsuz etki yaratma potansiyeline sahip bir durumu gündeme getirecektir.

- Kıbrıs'ta iki devletli bir çözümün sağlanması ve tüm muhataplarca kabul edilmesi sadece K.K.T.C.-GKRY arasındaki ilişkileri değil, Türkiye-GKRY arasındaki ilişkileri normalleşmeyi ve karşılıklı tanınmayı da gündeme getireceği için Doğu Akdeniz gazının Avrupa'ya ulaşmasının en güvenli ve ekonomik yolu olan Türkiye bağlantısının önünü açacak, sadece İsrail'in değil, Kıbrıs'ın güneyinde bulunan rezervlerin de bu hatta bağlanmasını sağlayacaktır. Bu durum, Kıbrıs'ta iki devletli bir çözümün olmamasının Türkiye'nin ekonomik güvenliğine olumsuz etkisi olacağını göstermesi kadar, iki devletli çözümün Türkiye'nin ekonomik güvenliğine sağladığı olumlu etkiyi de göstermesi bakımından önemlidir.

5.3 Ekonomik Güvenliğin Bir Unsuru Olarak K.K.T.C.'nin Varlığının Türkiye'nin Askeri Güvenliğine Etkisi

Jeopolitiğin bir alt dalı olan jeo-strateji, coğrafyanın askeri strateji ile bağlantısını kuran bir yaklaşımdır⁴⁰⁵. Bu yaklaşımda, herhangi bir coğrafyanın, coğrafi özelliklerinin askeri planlama üzerindeki etkisi tetkik edilirken, jeo-stratejinin temel unsurları olan ülke, arazi, nüfus, sosyal, ekonomik, politik ve stratejik unsurlar göz önüne alınmalıdır⁴⁰⁶. Jeo-stratejinin savaş ya da savunma planlaması için kullanılan bir kavram olduğu dikkate alınırsa, bu perspektifte yapılacak bir analizin askeri stratejinin nihai hedefi olan politik hedefi gerçekleştirme amaçsalılığı çerçevesinde aynı coğrafyaya ilişkin olarak ortaya konulan jeopolitik yaklaşımla da bir tutarlılık arz etmesi gerekmektedir. Bu minvalde, K.K.T.C.'nin varlığının Türkiye'nin ekonomik güvenliğine etkisi tartışılırken, ekonomik güvenliğinin tamamlayıcı unsuru olan askeri güvenlik çerçevesinde esas olan, Kıbrıs coğrafyasının jeo-stratejik perspektifte askerî açıdan anlamlandırılmasını tesis etmektir. Bunun yanı sıra, analizin tutarlı bir politik hedefe tevil edilebilmesi için jeo-stratejik değerlendirmenin Kıbrıs üzerindeki siyasi yapı ile ilişkisinin net olarak tarif edilmesi gerekmektedir. Ada üzerindeki siyasi yapının nasıl

⁴⁰⁵ Karabulut, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: I Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*, 22.

⁴⁰⁶ Karabulut, 24.

tezahür ettiği, jeo-stratejik analizi doğrudan etkileyecek bir parametre olduğundan, K.K.T.C.'nin varlığı politik bir gerçeklik olarak tartışılacak jeo-stratejik unsurun tamamlayıcısı olduğu gibi, jeo-stratejik yaklaşımın jeopolitik teorilerle tutarlılığını da tesis etmiş olacaktır. Bu çerçevede, K.K.T.C.'nin Türkiye'nin askeri güvenliğine etkisi analiz edilirken kuramsal ve kavramsal çerçeve bölümünde tartışılan ve deniz jeopolitiğinin alet çantasında bulunan kavram ve yaklaşımlardan istifade edilecektir.

Kıbrıs, kuzey-batı ekseninde Türk Boğazları, güney-doğu ekseninde ise Süveyş Kanalı'na olan konumu ile Akdeniz deniz ticaretinin kilit bir mevkiinde bulunmaktadır. Stratejik su yollarına yakınlığı ve bu yolları kontrol edebilmesi deniz jeopolitiğinin stratejik deniz iletim hatlarının kontrolü⁴⁰⁷ prensibi çerçevesinde Ada'nın jeo-stratejik önemini artırmaktadır. Stratejik su yollarını kontrol edebilmesinin yanı sıra, Orta-Doğu ve Kafkasya enerji kaynaklarına ve bu bölgelerdeki kriz ve çatışma alanlarına yakın olması sebebiyle ana karalar üzerinde etki yaratma kapasitesi, Kıbrıs'ı elinde bulunduran bölge dışı bir gücün yakın coğrafyalara stratejik taarruzlar yapma kapasitesine sahip olması, eğer bu güç bölge içi bir güç ise, bu coğrafyaya dayanarak yaratabileceği güç projeksiyonu itibarıyla stratejik savunma kapasitesine sahip olması sonucunu doğurmaktadır. Bu husus deniz jeopolitiğinin dış hatlardaki adaların ülke savunmasına ve kıyı trafiğinin güvenliğine katkı sağlaması prensibi⁴⁰⁸ çerçevesinde Kıbrıs'ın jeo-stratejik önemini artırmaktadır. Donanmaların jeo-stratejik olarak etkin kullanılabilmeleri ve deniz jeopolitiğinin bir diğer önermesi olan deniz hakimiyeti ve alan kontrolü/erişim engelleme (A2/AD)⁴⁰⁹ prensibini gerçekleştirebilmeleri için lojistik ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri üslere ihtiyaçları vardır. Kıbrıs coğrafi konumu itibarıyla “sabit bir uçak gemisi” olarak değerlendirilen bir ada olarak, herhangi bir deniz gücünün A2/AD doktrinini uygulayabilmesi için paha biçilmez bir jeo-stratejik öneme sahiptir.

Görüldüğü gibi, Kıbrıs'ın jeo-stratejik rolü deniz jeopolitiğinin kuramsal temeli ile birçok yönden uyum içindedir. Bu minvalde, Kıbrıs coğrafyasındaki siyasi yapının yaratacağı jeopolitik etki, Kıbrıs'ın Türkiye'nin askeri güvenliğine birçok açıdan doğrudan etki eden bir durum arz etmektedir. İlk olarak Kıbrıs'ın en yakın mesafede olduğu coğrafya, Anadolu coğrafyasıdır. K.K.T.C.'nin ortadan kalktığı ve Ada'nın AB çatısı altında Rum-Yunan egemenliğine girdiği bir durumda, Türkiye'nin tüm güney sahilleri saldırıya açık hale geleceği gibi, Kıbrıs üzerinde konuşlanan bir hava gücünün Anadolu içlerinde derin darbe yapma

⁴⁰⁷ Vego, “Naval Classical Thinkers and Operational Art”, 3.

⁴⁰⁸ Vego, 13.

⁴⁰⁹ “Ders 10 - A2/AD Doktrini”, 10.

kapasitesine sahip olacağı anlaşılmaktadır. Bu hususu destekleyen en önemli unsur, Yunanistan ve GKRY'nin 1993 yılında ilan ettikleri “Ortak Savunma Doktrini” çerçevesinde, Adalar Deniz’inden Kıbrıs’a kadar olan tüm bölgeyi tek bir savunma bölgesi ilan etmiş olmalarıdır⁴¹⁰. Bu doktrine göre, Kıbrıs’ta Yunan hava ve deniz üslerinin kurulması öngörülmüş, nitekim Baf Askeri Havalimanı ve Terazi (Mari) Deniz Üssü Yunan Silahlı Kuvvetleri’nin kullanımına sunulmuştur⁴¹¹. Bunun yanı sıra, Ada üzerinde Rum ve Yunan Silahlı Kuvvetleri dışında daha büyük ölçekli askeri kabiliyete sahip bir gücün askeri etkinliğini artırması durumunda, Türkiye’nin güney sahillerini hedef alacak amfibi bir gücün toplanması söz konusu olabilecektir⁴¹². Bu durumu teyit eden en somut örnek 1915 yılındaki Çanakkale Kara Savaşları öncesinde, çıkartma yapacak amfibi gücün Boğaz’a saldırmadan önce Limni Adası’nda toplanmış olmasıdır. Limni Adası’nın Boğaz girişine mesafesi yaklaşık olarak 50 deniz milidir, Anamur’un Girne’ye mesafesinin yaklaşık 55 deniz mili olduğu düşünüldüğünde, Ada’nın Türkiye’nin güney sahillerinin güvenliği açısından jeo-stratejik önemi anlaşılmaktadır. Türkiye’nin en büyük kapasiteye sahip limanı olan Mersin Limanı’nın yanı sıra, İskenderun, Antalya, Taşucu, Kemer, Finike ve Ceyhan Limanları⁴¹³ ve bunun yanı sıra Türkiye’nin enerji jeopolitiğinin kilit noktası olan İskenderun Körfezi doğrudan tehdit altına girecektir⁴¹⁴. Türkiye’nin deniz ticaretinin tonaj bazında %30’undan⁴¹⁵ fazlasının yapıldığı Akdeniz limanlarının ve bunlara bağlı olarak deniz iletim hatlarının korunmasının yanı sıra boru hatlarının denize ulaştığı İskenderun Körfezi’nin korunması Türk Deniz Kuvvetleri’nin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır⁴¹⁶. Türk Deniz Kuvvetleri 2006 yılından bu tarafa İskenderun Körfezi’nden dünya piyasalarına ulaşan enerji nakil hattının güvenliğini sağlamak için Akdeniz Kalkanı Harekati’nı icra etmektedir⁴¹⁷. K.K.T.C. konumu itibarıyla hem İskenderun Körfezi çıkışını kapaması hem de Türkiye ile arasındaki deniz alanındaki alan kontrolü/erişim engellemeye doğrudan etki etmesi sebebiyle kritik bir jeo-stratejik işleve

⁴¹⁰ “KIBRIS MESELESİNİN TARİHÇESİ, BM MÜZAKERELERİNİN BAŞLANGICI / T.C. Dışişleri Bakanlığı”, erişim 10 Haziran 2022, https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa.

⁴¹¹ “KIBRIS MESELESİNİN TARİHÇESİ, BM MÜZAKERELERİNİN BAŞLANGICI / T.C. Dışişleri Bakanlığı”.

⁴¹² Soyalp Tamçelik, “Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi”, *Center For Turkish Studies Portland State University* 3, sy 1 (Ağustos 2011): 17.

⁴¹³ “Türkiye’de faaliyet gösteren limanlar ve özellikleri”, Loji Port, erişim 10 Haziran 2022, <https://www.lojiport.com/turkiyede-faaliyet-gosteren-limanlar-ve-ozellikleri-107318h.htm>.

⁴¹⁴ Pınar Akarçay ve Gökhan Ak, “Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoeconomik Önem ve Gelişmeler”, *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi* 5, sy 1 (Yaz 2018): 147.

⁴¹⁵ “Yük İstatistikleri - Denizcilik İstatistikleri”, erişim 12 Haziran 2022, <https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/yuk-istatistikleri>.

⁴¹⁶ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, “Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi” (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınevi, 2015), 13.

⁴¹⁷ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 14.

sahiptir. Kıbrıs'ın jeo-stratejik önemi dikkate alınırken Adalar Denizi ve bu bölgedeki Türk-Yunan sorunları ile olan bağlantısı da mutlaka dikkate alınmalıdır. Türkiye ile Yunanistan arasında Adalar Denizi'nde karasularının genişliği, kıta sahanlığı, hava sahası genişliği, arama ve kurtarma bölgeleri, adaların uluslararası anlaşmalara aykırı şekilde silahlandırılması, aidiyeti belirsiz ada ve adacıklardaki egemenlik sorunlarını kapsayan ve birbiri ile bağlantılı bir dizi sorun yaşanmaktadır⁴¹⁸. Hali hazırda Adalar Denizi'ndeki adaların Yunanistan tarafından anlaşmalara aykırı bir biçimde silahlandırıldığı ve GKRY'deki Yunan askeri varlığı dikkate alındığında, K.K.T.C.'nin varlığının söz konusu olmadığı bir durumda, Kıbrıs'ın da diğer adalar gibi ve daha yoğun şekilde zaman içinde silahlandırılacağı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, mevcut şartlarda Akdeniz'de yaşanan deniz yetki alanlarına ilişkin sorunların da Türkiye aleyhine etkisini artırarak gündeme geleceği görülmektedir⁴¹⁹. Nitekim Türkiye, bu durumun farkında olarak öncelikle Geçitkale'deki hava üssünü SİHA ve İHA'ların bölgede etkin olarak kullanılması sağlamak amacıyla etkin hale getirmiştir⁴²⁰. Bunun yanı sıra özellikle Türk donanmasının bölgedeki reaksiyon yeteneğini kısıltacak ve bakım-ikmal desteği sağlayacak bir deniz üssünün⁴²¹ Karpaz bölgesinde hayata geçirilmesi de öngörülmektedir⁴²². Türkiye'nin Kıbrıs'ta konuşlu bulunan hava ve deniz üsleri ile de desteklenen Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri (KTBK) ve K.K.T.C. Güvenlik Kuvvetleri'nin hem güneydeki Rum-Yunan Silahlı Kuvvetleri ve hem de Ada'nın güneyinde Türkiye'ye düşmanca tutum sergileyebilecek silahlı güçler üzerinde yaratmış olduğu askeri baskı, herhangi bir çatışmada Türkiye'ye savunma derinliği sağlayarak Anadolu'nun doğrudan tehdit altına girmesini engellemektedir. Gerek Yunanistan ile Adalar Denizi veya Trakya'da yaşanacak bir çatışma gerekse de Kıbrıs'ta patlak verecek bir çatışma Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini'nin de gösterdiği gibi birbirinden bağımsız düşünülmemelidir. Türkiye'nin batısında Yunanistan ile yaşanacak bir çatışmanın Kıbrıs'a da sirayet etmesi durumunda, bu durumun Yunan Silahlı Kuvvetleri'nin doktrin çerçevesinde Kıbrıs'ın yardımına gelmesine ve dolayısıyla Adalar Denizi üzerinde bir kapasite zafiyeti içine

⁴¹⁸ “Başlıca Ege Denizi Sorunları / T.C. Dışişleri Bakanlığı”, erişim 11 Haziran 2022, <https://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>.

⁴¹⁹ Ulvi Keser ve Serdar Akgün, “Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kıbrıs- Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay*, 2015, 13.

⁴²⁰ savunmatr, “Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Kalesi: Geçitkale S/İHA Üssü”, <https://www.savunmatr.com/>, erişim 12 Haziran 2022, <https://www.savunmatr.com/arastirma-analiz/turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-kalesi-gecitkale-siha-h15424.html>.

⁴²¹ Cem Gürdeniz, *Mavi Vatan'ın Güney Cephesi Doğu Akdeniz*, 4. bs (Ankara: Pankuş Yayınları, 2020), 83.

⁴²² “Kıbrıs Postası iddiaları doğrulattı: Karpaz'a askeri deniz üssü kurulacak”, KIBRIS POSTASI, erişim 12 Haziran 2022, https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n396952-kibris-postasi-iddialari-dogrulatti-karpaza-askeri-deniz-ussu-kurulacak.

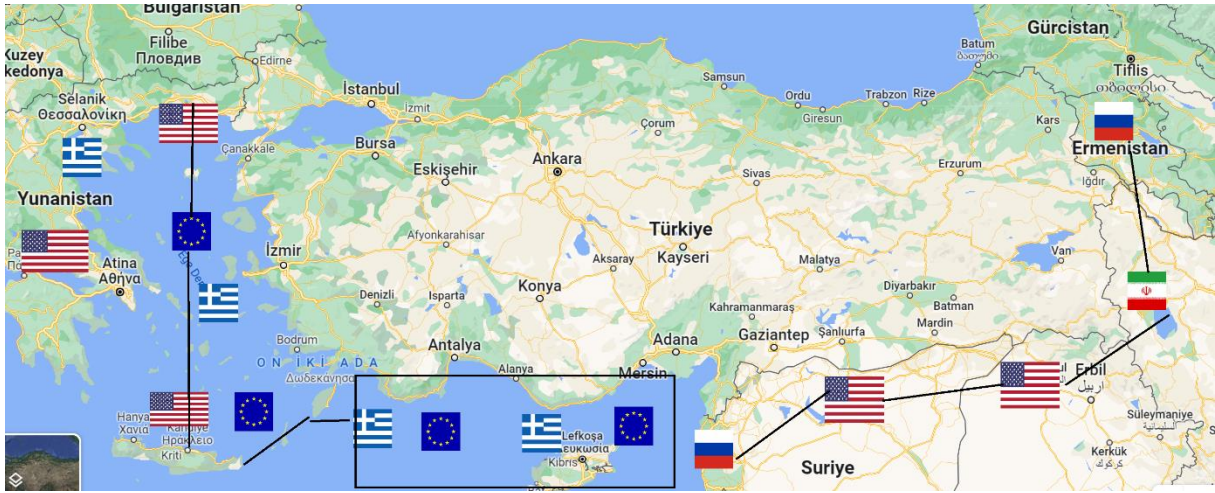
girmesine sebebiyet vermesi söz konusudur⁴²³. Yunanistan'ın savaş uçakları için havadan havaya ikmal yeteneğinin olmaması operasyon yarıçaplarını azaltırken, Türkiye'nin bu imkana sahip olması hem operasyon yarıçapını geniş tutmasına hem de bir hava muharebesi için belirleyici unsurlardan biri olan sorti sayısını yükseltmesine imkân vermektedir⁴²⁴. Dolayısıyla, Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri varlığı, Türkiye lehine askeri çarpan etkisi yaratmaktadır. Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri varlığını yitirmesi ise, hem harekât alanını Yunanistan lehine daraltması hem de Yunanistan'ın harekât çapının genişlemesinden dolayı karşılaştığı dezavantajlı durumu adalardaki hava üsleri vesilesi ile destekleme stratejisine⁴²⁵ Kıbrıs gibi doğrudan Türkiye'yi hedef alacak bir altyapının katılması sonucunu doğuracaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri varlığı güneydeki herhangi bir düşman unsurunu doğrudan baskı altına aldığı için hali hazırda Yunanistan'ın Kıbrıs coğrafyasını Türkiye aleyhine etkin olarak kullanması mümkün değildir. Zaten bu durumun farkında olan Yunanistan, Adalar Denizi-Doğu Akdeniz aksındaki ana hava gücünü Girit'e konuşlandırmış bulunmaktadır.

Kıbrıs'ın Türkiye'nin güvenliğine bir diğer boyutu ile etkisi ise Suriye ve Irak ekseninde yaşanan krizler ve bu bölgelerdeki etki alanlarının yaratmakta olduğu güvenlik riskleridir. 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı, 2022 yılında ülkenin fiilen bölünmesi ile belirsizliğini korumaktadır. Buna karşın Tartus Deniz Üssü ile Hmeymim Hava Üssü'nün bulunduğu Suriye'nin Akdeniz kıyı şeridi Rusya etkisi ve kontrolü altındadır. Fırat Nehri'nin doğusundaki ve Suriye coğrafyasının büyük bir bölümünü ihtiva eden alan ABD kontrolündeki PYD/PKK terör örgütünün etki alanı içindedir. Suriye'nin doğusundaki Irak'ın kuzeyinde ise hem PKK terör örgütünün varlığı söz konusudur hem de Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ABD etkisi ve kontrolü altındadır.

⁴²³ Stergios Tsilikas, "Greek military strategy: the doctrine of deterrence and its implications on Greek-Turkish relations" (Monterey, California, Naval Post-Graduate School, 2001), 34.

⁴²⁴ "TWO SIDES OF THE AEGEAN MILITARY BALANCE OF TURKISH & GREEK AIR FORCES IN THE REGION", erişim 12 Haziran 2022, <https://www.defenceturkey.com/en/content/two-sides-of-the-aegean-military-balance-of-turkish-greek-air-forces-in-the-region-4236>.

⁴²⁵ "TWO SIDES OF THE AEGEAN MILITARY BALANCE OF TURKISH & GREEK AIR FORCES IN THE REGION".

Şekil 5.10. Türkiye'nin Etrafındaki Askeri Güç Dengeleri ve Kıbrıs

Irak'ın doğusunda ise 1639 yılından beri Türkiye ile açık bir çatışmaya girmemiş olsa da Irak'ta yaşanan istikrarsızlık sonrası bölgedeki etkinliğini artıran, Suriye sahasında vekalet güç unsurlarını kullanarak rejime destek veren ve Türkiye ile birçok alanda rekabet halinde bulunan İran bulunmaktadır. İran'ın hemen kuzeyinde ise İran ve Rusya ile yakın ilişkilere sahip, 2020 yılında yaşanan Karabağ çatışmasında, Türkiye'nin dolaylı, Azerbaycan'ın ise doğrudan savaştığı Ermenistan bulunmaktadır. Ermenistan coğrafyasında Rus kara ve hava üslerinin olduğu⁴²⁶ ve Rusya'nın Türkiye'nin doğu sınırlarında sınırı olan komşu bir ülke olmasa da doğrudan güç aktarımı yapma kapasitesine sahip bir ülke olduğu gözden kaçmamalıdır. Görüldüğü gibi Türkiye'nin batıdaki Trakya sınırından güneye doğru geniş bir yay çizilerek, doğudaki Ermenistan sınırına kadar olan bölge jeo-stratejik bir perspektifle ele alındığında, Türkiye'nin sorun yaşadığı ve çıkar çatışması içinde girdiği birçok güç yapılanmasının olduğu görülecektir. Bu güçler, sadece Yunanistan, GKRY, İran ve Ermenistan gibi bölge ülkeleri değil, ABD, Rusya ve AB gibi büyük güçler ya da ulus üstü yapılardır. Şekil 5.10'daki harita incelendiğinde, K.K.T.C.'nin varlığını ortadan kaldıracak bir siyasi değişim, bölgesel olarak Türkiye'nin stratejik coğrafyası olan İskenderun Körfezi'nin doğu-batı ekseninde ABD, Rusya ve AB destekli Rum-Yunan devleti tarafından ablukaya alınmasına sebep olacaktır. Daha geniş perspektifte ise, K.K.T.C.'nin varlığının ortadan kalkması Türkiye'nin etrafında doğu-batı ekseninde oluşturulmaya çalışılan jeopolitik kısılcın kapanmasına ve

⁴²⁶ Deniz-Web.com, "ERMENİSTAN'DAKİ RUS ASKERİ ÜSLERİ: BÖLGESEL GÜVENLİĞİ TEHDİT EDİYOR || GLOBAL SAVUNMA - Strateji - Güvenlik - Savaş Teknolojileri - İstihbarat", erişim 12 Haziran 2022, <https://www.globalsavunma.com.tr/ermenistan-daki-rus-askeri-usleri-bolgesel-guvenligi-tehdit-ediyor.html>.

Türkiye'nin tamamen Anadolu coğrafyasına sıkıştırılması sonucunu doğuracaktır. Bu sebeple elde edilen bulgular, K.K.T.C. siyasi çatısı altında Türk askeri gücünün Kıbrıs coğrafyasındaki konuşlanmasının, Türkiye'nin güvenliğinin sağlanmasının vazgeçilmez bir unsuru olması kadar, üstlendiği roller itibarıyla Türkiye'nin genel savunma stratejisinde jeo-stratejik olarak son derece kritik bir görev üstlendiğini göstermektedir.

5.4 Kıbrıs Cumhuriyeti Çerçevesinde Olası Bir Çözümün Türkiye'nin Ekonomik Güvenliği Üzerine Etkileri

Kıbrıs Adası'nda K.K.T.C.'nin varlığını ortadan kaldıracak ve Kıbrıs Cumhuriyeti çerçevesinde AB çatısı altında Rum-Yunan egemenliği altında bir devletin tesis edilmesi, Türkiye'nin ekonomik güvenliğine başta enerji olmak üzere dış ticaret, turizm ve savunma harcamaları gibi alanlarda da doğrudan olumsuz etkilere neden olacak bir durum arz etmektedir. Türkiye 2021 yılında 806 milyar ABD doları Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)⁴²⁷ ve yaklaşık 500 milyar ABD doları seviyesinde dış ticaret hacmini gerçekleştirmiştir⁴²⁸. Türkiye'nin en önemli dış ticaret açığı enerji kalemi olup, bunun sebebi yeterli enerji kaynaklarına sahip olmaması ve bu kaynakları ithal etmek zorunda olmasıdır. 2013-2017 yıllarını kapsayan bir analizde Türkiye'nin yaklaşık 220 milyar ABD doları olan dış ticaret açığının yaklaşık 213 milyar ABD dolarının enerji ithalatından kaynaklandığı belirtilmektedir⁴²⁹. Yani Türkiye'nin yeni enerji kaynakları üzerindeki egemenliği ve enerji kaynaklarını çeşitlendirebilmesi hem maliyet hem de arz güvenliği anlamında önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye dış ticaretinin %60'ını deniz yoluyla⁴³⁰ gerçekleştiren bir ülke olarak limanlarının ve deniz iletim hatlarının güvenliğini sağlamak zorundadır. Türkiye'nin bir diğer önemli gelir kalemi ise turizm sektörüdür. 2021 yılında Türkiye bu sektörden GSMH'sinin %3'üne denk gelecek bir gelir elde etmiştir⁴³¹. Türkiye'nin en önemli deniz turizm destinasyonu olan Antalya'nın güvenliğinin sağlanması ve gerginlikten uzak bir coğrafya olarak temin edilmesi ekonomik yönden son derece önemli bir husustur. Türkiye'nin 2021 yılı savunma harcamasının GSMH'sine oranı %1,6'dır⁴³². Geniş bir coğrafyada çeşitli ve farklı boyutlarda güvenlik riskleri ile mücadele eden

⁴²⁷ "Report for Selected Countries and Subjects", IMF, erişim 14 Haziran 2022, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/April/weo-report>.

⁴²⁸ "TÜİK - Veri Portalı", erişim 14 Haziran 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104>.

⁴²⁹ "Türkiye'nin cari açığında 'enerji' yük oldu", erişim 14 Haziran 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-cari-aciginda-enerji-yuk-oldu/1148818>.

⁴³⁰ "TÜİK - Veri Portalı".

⁴³¹ "TÜİK Kurumsal", erişim 14 Haziran 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2021-45785>.

⁴³² "Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2021)" (North Atlantic Treaty Organization (NATO), 31 Mart 2022), 3, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-def-exp-2021-en.PDF.

Türkiye'nin savunma bütçesine ekstra yükler getirecek siyasi gelişmelerin ekonomik güvenliği üzerine olumsuz etkilerde bulunması kaçınılmazdır.

Doğu Akdeniz sadece altında barındırmış olduğu doğalgaz ve petrol kaynakları açısından değil, yine gelecek yılların bir enerji kaynağı olarak değerlendirilen gaz hidrat kaynakları ve bunun yanı sıra rüzgâr ve güneş enerjisi potansiyelleri ile balıkçılık kaynakları açısından da ekonomik değer ifade eden bir deniz alanıdır. Doğu Akdeniz'deki ekonomik kaynakların Türkiye'nin ekonomik güvenliği üzerine etkileri incelenirken dikkate alınması gereken temel husus, anlaşmazlığın sürdüğü deniz yetki alanlarının aidiyetinin Türkiye, K.K.T.C. ve diğer bölge ülkeleri arasındaki paylaşımının göz önünde bulundurulmasıdır. Bunun sebebi, Türkiye ve K.K.T.C.'nin hak iddia etmediği bölgelerdeki kaynakların etkisi ile doğrudan bu iki ülkenin hak iddia ettiği bölgelerdeki kaynakların etkisi ve yaratacağı sonuçların birbirinden ayrışıyor olmasıdır. Buna en somut örnek Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları ile ilgili yapılan analizlerde görülmektedir. US Geological Survey'in 2010 yılı raporunda bölgedeki doğal gaz kaynakları için yapılan rezerv tahmini 122 trilyon feetküp (tcf)⁴³³ yani 3,45 trilyon metreküp (tm³) olarak verilmiştir. Bu rakamın 2020 yılı ortalama doğalgaz fiyatları⁴³⁴ ile karşılığı yaklaşık 500 milyar dolar⁴³⁵ olmaktadır. 2019 yılı sonu itibarıyla bölgede keşfedilen doğalgaz rezervlerinin büyüklüğü yaklaşık 2,5 tm³⁴³⁶ olup, US Geological Survey 2021 yılında yayımladığı ve keşfedilmemiş rezervlerin potansiyelini analiz eden raporunda, Doğu Akdeniz'de henüz keşfedilmeyen sahalardaki toplam rezerv büyüklüğü için 286,2 tcf⁴³⁷ tahmininde bulunmuştur. Keşfedilen 2,5 tm³ rakamının üzerine keşfedilmemiş rezervlere ilişkin tahmini de ekleyerek bir hesap yapıldığında Doğu Akdeniz'in toplam doğalgaz rezerv potansiyelinin en az 10,6 tm³ olduğu anlaşılmaktadır. Bu potansiyelin 2021 yılı ortalama fiyatları ile karşılığı yaklaşık 1,5 trilyon ABD doları olmaktadır. Yapılan analizlerde bölgenin 2030 yılında doğalgaz ihracat kapasitesinin 30 ila 50 milyar m³ seviyelerinde olabileceği belirtilmektedir⁴³⁸. Görüldüğü gibi Doğu Akdeniz'in önümüzdeki yıllarda dünya pazarlarına sahip olduğu rezervler itibarıyla bir kapasite ayırma sorunu olmadığı anlaşılmaktadır. Bulunan ve birçoğu üretime başlayan 2,5 tm³ büyüklüğündeki rezervlerin yaklaşık %80'ini (bkz Tablo

⁴³³ "USGS Fact Sheet 2010-3014: Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean", erişim 13 Haziran 2022, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/>.

⁴³⁴ "Statistical Review of World Energy", 41.

⁴³⁵ Hesaplama Almanya 2021 yılı ortalama ithalat fiyatı baz alınarak yapılmıştır.

⁴³⁶ Ana Stanic ve Sohbet Karbuz, "The challenges facing Eastern Mediterranean gas and how international law can help overcome them", *Journal of Energy & Natural Resources Law* 39, sy 2 (2021): 219.

⁴³⁷ "Assessment of Undiscovered Conventional Oil and Gas Resources in the Eastern Mediterranean Area, 2020", Fact Sheet (US Geological Survey, 01 Temmuz 2021), <https://pubs.usgs.gov/fs/2021/3032/fs20213032.pdf>.

⁴³⁸ Stanic ve Karbuz, "The challenges facing Eastern Mediterranean gas and how international law can help overcome them", 219-20.

5.6) İsrail ve Mısır MEB alanında bulunmakta olup, bu sahalarda Türkiye'nin ve K.K.T.C.'nin bir hak talebi söz konusu değildir. GKRY'nin ilan ettiği sözde MEB alanında bulunan Aphrodit, Calypso ve Glaucus sahaları da aynı şekilde Türkiye ve K.K.T.C.'nin hak iddia ettiği alanları kapsamamaktadır. Buradan çıkan sonuç hali hazırda keşfedilen doğalgaz rezervlerinin kaynak güvenliği anlamında doğrudan Türkiye ve K.K.T.C. ile ilgili olmadığını ancak buna karşın içerdiği ekonomik potansiyel itibarıyla iletim hatlarının kontrolü ve enerji arz çeşitliliğini artırmak perspektifinde önem arz ettiğini göstermektedir. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının dünya piyasalarına erişiminin önündeki en önemli engeller ise rezervlerin çıkartılma ve dünya pazarlarına iletim maliyetlerinden kaynaklanan olumsuz rekabet unsurlarıdır. Yapılan analizler hem Mısır'ın hem de İsrail'in deniz sahalarından çıkardıkları gazın maliyetinin 4-5 USD/mmBTU (milyon British Thermal Unit) olduğunu ve bu maliyetlerle Rus gazı ile rekabet edilemeyeceğini göstermektedir. Ukrayna krizinden sonra Rusya ile yaşanan kriz doğalgaz fiyatlarını çok hızlı bir şekilde yükseltmiştir. AB'nin 2022 yılı Mayıs ayı ithal LNG fiyatı 29,85 USD/mmBTU gibi çok yüksek seviyelere ulaşmıştır⁴³⁹. Buna karşın fiyat grafiği incelendiğinde fiyat seviyelerinin son bir yıl içindeki jeopolitik risklere bağlı olarak hızlı bir şekilde arttığı anlaşılmaktadır⁴⁴⁰. Doğalgaz üretiminin ve dünya pazarlarına ulaştırılmasının uzun vadeli projeler olduğu dikkate alınır, arızı olduğu değerlendirilen bu durumun süreklilik arz edip etmeyeceği veya hangi fiyat seviyelerinde uzun vadeli bir dengelenme olacağı bölge kaynaklarının geleceği açısından önemini korumaktadır. Öte yandan yapılan analizlerde, Mısır tarafında öne çıkan LNG alternatifinin gazın üretim maliyetini daha da artıracak ve bunun yanı sıra 2030 yılına kadar Mısır'ın LNG terminallerinin İsrail ve GKRY için ekstra kapasite ayıramayacağı öngörülmektedir⁴⁴¹. Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi ise yukarıda tartışıldığı gibi hem maliyet hem de jeopolitik riskler açısından önünde engeller olan bir projedir. Bu şartlarda özellikle İsrail'in Leviathan sahası ve Kıbrıs'ın güney ve doğu sahillerine bakan deniz alanlarındaki sahalardan çıkan gazın Türkiye'ye bir boru hattı ile ulaştırılması en ekonomik yol olarak gündeme gelmektedir. 2021 yılında yaklaşık 58,7 milyar m³ gaz ithal eden ve bunun da yaklaşık %60'ını Rusya ve İran'dan ithal eden⁴⁴² Türkiye bu kaynakların Avrupa'ya ulaştırılması yanında kendisi de pazar hüviyetine sahip bir ülke konumundadır. Gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması güzergahında olan K.K.T.C.

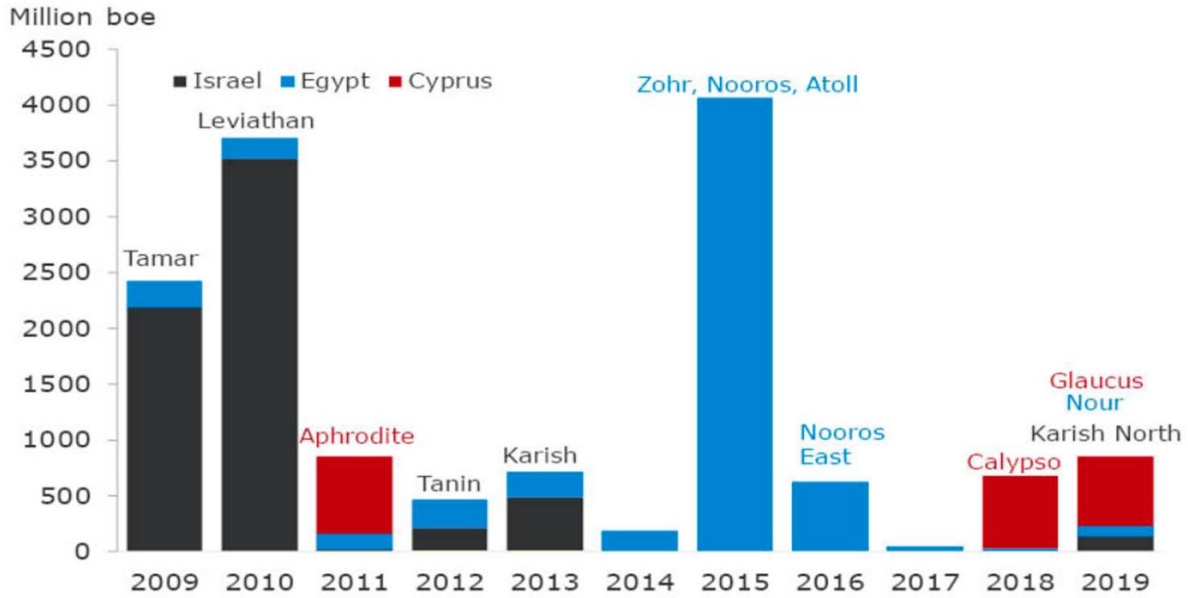
⁴³⁹ "European Union Natural Gas Import Price", erişim 13 Haziran 2022, https://ycharts.com/indicators/europe_natural_gas_price.

⁴⁴⁰ "European Union Natural Gas Import Price".

⁴⁴¹ Stanic ve Karbuz, "The challenges facing Eastern Mediterranean gas and how international law can help overcome them", 227.

⁴⁴² "Doğalgaz Piyasası 2021 Sektör Raporu", 11.

ve onun MEB alanı ilerleyen süreçte Türkiye'nin bölge üzerinde söz sahibi olmasının en önemli dayanak unsurlarından biri olması sebebiyle Türkiye'nin ekonomik güvenliğine doğrudan etki eden bir konumda bulunmaktadır.

Şekil 5.11. Doğu Akdeniz’de Bulunan Doğalgaz Rezervleri⁴⁴³

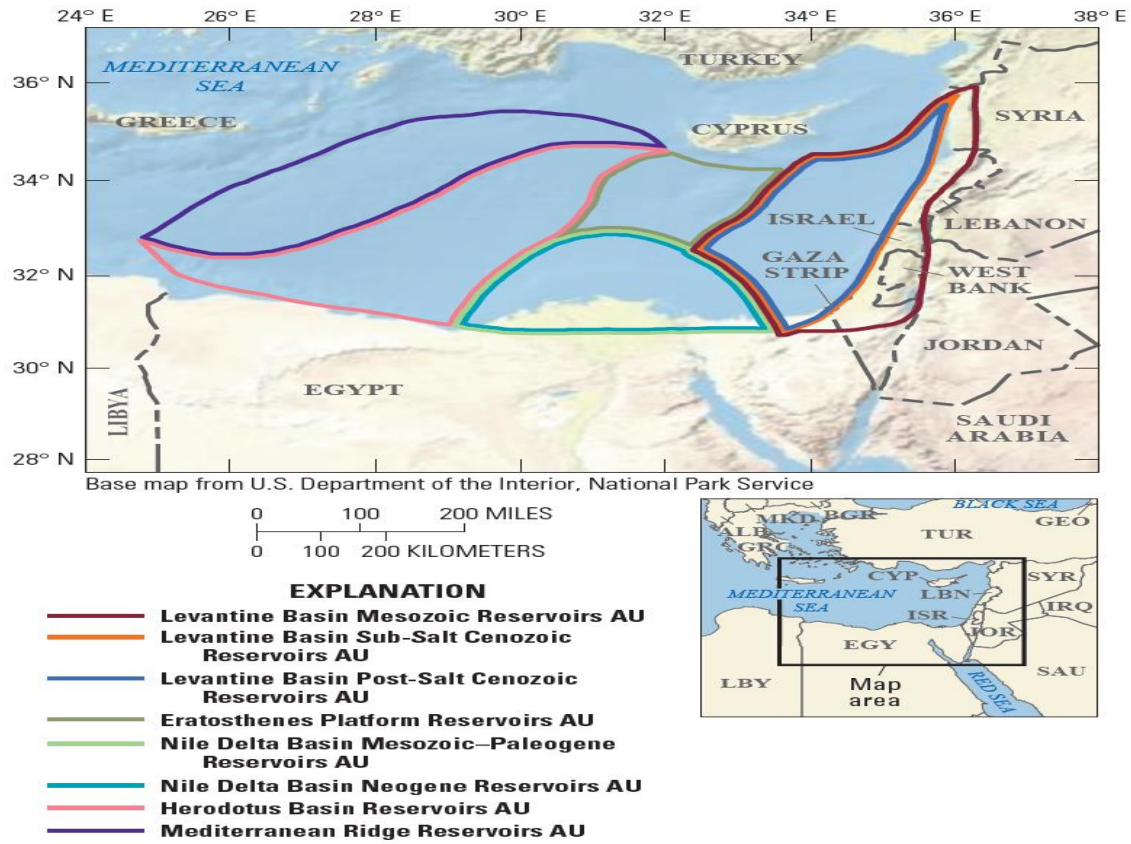
Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervlerinin önemi henüz sahaya yansımamış olan ancak keşifler arttıkça daha da artan oranda etkisi görülecek olan yönü keşfedilmemiş rezervlerdir. US Geological Survey’in 2021 yılında yayımladığı rapor meselenin bu yönünü aydınlatmaktadır. Rapor, Doğu Akdeniz bölgesini jeolojik formasyonlar itibarıyla sekiz ayrı bölgeye ayırmakta ve bu bölgede tahmini olarak 286,2 tcf yani 8,1 trilyon m³ rezervin olduğunu belirtmektedir⁴⁴⁴. Bu potansiyel rezervlerin İsrail-Lübnan-Suriye bölgesini kapsayan Levant havzasında yaklaşık 81,1 tcf yani yaklaşık 2,3 trilyon m³, Kıbrıs’ın güneyini kapsayan Eratosthenes havzasında 46,18 tcf yani yaklaşık 1,3 trilyon m³ ve Kıbrıs’ın batısında kalan Akdeniz ve Herodotus havzalarında ise 21,80 tcf yani yaklaşık 617 milyar m³ doğalgaz rezervi olabileceği tahmini yapılmaktadır⁴⁴⁵. Bu bölgelerdeki yaklaşık 4,2 trilyon m³ potansiyel rezervin yaklaşık 3,6 trilyon m³’lük kısmının Levant ve Eratosthenes havzasında bulunduğu

⁴⁴³ Stanic ve Karbuz, “The challenges facing Eastern Mediterranean gas and how international law can help overcome them”, 220.

⁴⁴⁴ “Assessment of Undiscovered Conventional Oil and Gas Resources in the Eastern Mediterranean Area,2020”, 4.

⁴⁴⁵ “Assessment of Undiscovered Conventional Oil and Gas Resources in the Eastern Mediterranean Area,2020”, 4.

anlaşılmaktadır. US Geological Survey'in haritası incelendiğinde, Levant havzasındaki alanların, İsrail, Lübnan ve Suriye deniz yetki alanlarını kapsamalarının yanı sıra K.K.T.C ve GKRY'nin hak talep ettiği ve çakışan parselleri de kapsamaktadır. Eratosthenes havzası diye tabir edilen bölge de Kıbrıs'ın güneyinde kalan deniz yetki alanını kapsarken, bu bölgenin doğusundaki alan K.K.T.C. ile GKRY'nin, batısında kalan alan ise Türkiye ile GKRY'nin ihtilafı olduğu bölgedir. Nispeten daha düşük potansiyele sahip olan Akdeniz ve Herodotus havzalarının önemli bir bölümü Türkiye'nin ilan ettiği KS içinde bulunan ve halen Yunanistan ve GKRY ile ihtilafın olduğu alanları kapsamaktadır.

Şekil 5.12. Doğu Akdeniz Keşfedilmemiş Hidrokarbon Rezerv Bölgeleri⁴⁴⁶

Doğu Akdeniz’de bahsi geçen sekiz havzada henüz keşfedilmemiş potansiyel rezerv bölgeleri incelendiğinde toplamda 4,2 trilyon m³ rezerv ihtiva etmesi söz konusu olan ve 2020 fiyatları ile yaklaşık 600 milyar ABD dolarındaki bir ekonomik değer önemli bir bölümünün

⁴⁴⁶ “Assessment of Undiscovered Conventional Oil and Gas Resources in the Eastern Mediterranean Area, 2020”, 1.

K.K.T.C.’nin münhasır ekonomik bölgesinde veya mücavir alanlarda olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Doğu Akdeniz için daha önce yapılan tahminlerdeki toplam rezerv büyüklüğünün 13,5 trilyon m³⁴⁴⁷ olduğu ve bugüne kadar keşfedilen 2,5 trilyon m³ rezervin yanı sıra US Geological Survey 2021 raporundaki havzalar için tahmin edilen 8.1 trilyon m³ potansiyel rezerv dikkate alınır, raporda verisi paylaşılmayan Antalya’nın güneyinde kalan alan ve Türkiye-K.K.T.C.-Suriye arasındaki alanda da bir rezerv potansiyelinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum; Türkiye’nin ihtiyacı olan ve dış ticaret açığında önemli bir kalem olan enerji ithalatının azaltılmasına yapacağı doğrudan etki göz önüne alınırsa, Ada’da K.K.T.C.’nin varlığını ortadan kaldıracak bir siyasi değişimin Türkiye’nin ekonomik güvenliğine olumsuz bir etki yapacağını göstermektedir.

Türkiye, bir yarımada devleti olarak dış ticaretinin önemli bir kısmını deniz yolu ile yapmaktadır. Yukarıda kısmen zikredildiği üzere Türkiye’nin 2021 yılında gerçekleştirdiği yaklaşık 500 milyar ABD doları tutarındaki dış ticaret hacminin yaklaşık %60’ı deniz yolu ile gerçekleşmiştir.

	Toplam	Denizyolu	Demiryolu	Karayolu	Havayolu	Diğer
İhracat (x1000 ABD Doları)	225 219 237	133 716 524	1 648 619	68 751 720	18 735 589	2 366 785
İthalat (x1000 ABD Doları)	271 422 954	157 390 605	2 891 134	48 893 167	26 058 267	36 189 782
Dış Ticaret Hacmi (x1000 ABD Doları)	496 642 191	291 107 129	4 539 753	117 644 886	44 793 856	38 556 566
İhracat	100,0%	59,4%	0,7%	30,5%	8,3%	1,1%
İthalat	100,0%	58,0%	1,1%	18,0%	9,6%	13,3%
Dış Ticaret Hacmi	100,0%	58,6%	0,9%	23,7%	9,0%	7,8%

Tablo 5.7 Türkiye’nin 2021 Yılı Taşıma Şekillerine Göre Dış Ticaret Verileri⁴⁴⁸

Bahsi geçen deniz ticareti çerçevesinde Türk limanlarında elleçlenen* toplam tonaj 2021 yılında 526.304 ton olmuştur. Bu tonajın yaklaşık %35’i Kıbrıs’a bakan Akdeniz’deki Türk limanlarından gerçekleşmiştir. Botaş, Mersin ve İskenderun Limanları hem enerji ticareti hem de emtia ticareti çerçevesinde %33,5 pay ile Türk dış ticareti içinde çok önemli bir ağırlığa sahiptir. Bu itibarla, K.K.T.C.’nin varlığını ortadan kaldıracak ve Ada’nın Rum-Yunan egemenliğine girmesine neden olacak herhangi bir siyasi değişim, Akdeniz’deki Türk limanlarını ve Türk deniz ticaretini doğrudan baskı altına alacak ve Türkiye’nin ekonomik güvenliği üzerinde doğrudan olumsuz bir etki yaratacaktır.

⁴⁴⁷ Kavaz, “The Energy Equation in the Eastern Mediterranean”, 141.

⁴⁴⁸ “TÜİK - Veri Portalı”.

*Elleçleme: Gümrük kontrolü altında malların asli niteliğini değiştirmeden yer değiştirmesi, istiflenmesi

Liman Başkanlığı	Elleçlenen Tonaj	Yüzde (%)
Alanya	160.087	0,0%
Antalya	6.813.936	1,3%
Botaş	63.214.963	12,0%
İskenderun	67.811.510	12,9%
Mersin	39.741.689	7,6%
Taşucu	4.147.614	0,8%
Toplam	526.306.784	100,0%

Tablo 5.8. Türkiye'nin Akdeniz Limanlarında 2021 Yılında Elleçlenen Tonaj⁴⁴⁹

K.K.T.C.'nin Türkiye'nin ekonomik güvenliğine yapmış olduğu bir diğer olumlu etki ise turizm sektörüdür. Türkiye 2021 yılında turizmden yaklaşık olarak 24,5 milyar ABD doları gelir elde etmiştir⁴⁵⁰. Bu rakam, Türkiye'nin 2021 GSMH'si olan 806,8 milyar ABD dolarının %3'üne tekabül etmektedir⁴⁵¹. Türkiye'nin bu geliri elde ettiği en önemli iki destinasyon İstanbul ve Antalya olup, aşağıda yer alan Tablo 5.9'da görüldüğü üzere Antalya 2021 yılında Türkiye'ye gelen toplam turistin tek başına %35'ine ev sahipliği yapmıştır. Anlaşıldığı gibi Antalya Türk turizminin ve turizmden elde edilen gelirin Türkiye için İstanbul ile birlikte en kritik destinasyonudur. Turizm için herhangi bir coğrafyanın doğal güzellikleri ve tesis alt yapısı kadar güvenliği de en önemli belirleyici unsurlardan biridir. Nitekim 1988 yılında imzalanan Atina Mutabakatı ile Adalar Denizi'nden turizm sezonunda askeri tatbikatların yapılmamasının Türkiye ve Yunanistan arasında kararlaştırılmış olması⁴⁵² da konunun önemini göstermesi bakımından bir emsal teşkil etmektedir. Bu minvalde Ada'nın kuzeyindeki Türkiye karşıtı bir siyasi değişim Türkiye ile K.K.T.C. arasındaki deniz alanında yaratacağı gerginlik potansiyeli ile Türk turizmine olumsuz etki edebilecek ve bu durum da Türk ekonomisinde olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

⁴⁴⁹ "Yük İstatistikleri - Denizcilik İstatistikleri".

⁴⁵⁰ "TÜİK Kurumsal".

⁴⁵¹ "Report for Selected Countries and Subjects".

⁴⁵² "İKİLİ İLİŞKİLERİN GENEL GÖRÜNÜMÜ (devam)", erişim 14 Haziran 2022, <http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskilerin-genel-goeruenuemue-devam>.

	TAŞIT ARACI					
İLLER	DENİZ	HAVA	KARA	TREN	TOPLAM	%ORANI
Adana	1 397	99 589			100 986	0,41
Antalya	1 963	8 735 205			8 737 168	35,36
Hatay	4 093	4 136	118 039		126 268	0,51
Mersin	19 009				19 009	0,08
TOPLAM	207 606	20 326 854	4 176 219	1 587	24 712 266	100,00
%ORANI	0,84	82,25	16,90	0,01	100,00	

Tablo 5.9. Türkiye'nin Akdeniz İllerine 2021 Yılında Gelen Yabancı Turist Sayıları⁴⁵³

K.K.T.C.'nin varlığının ortadan kaldıracak bir siyasi değişimin Türk ekonomisine bir diğer etkisi ise savunma harcamalarında bütçeye getireceği ek yük olacaktır. Bilindiği gibi 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Adalar Denizi'nde artan güvenlik riskleri sebebi ile Türkiye 1975 yılında Ege Ordusu'nu kurmak mecburiyetinde kalmıştır. Kıbrıs'ın kuzeyinde düşmanca niyetlere sahip bir gücün bulunması, Türkiye'nin savunma stratejisini değiştirmesine ve Akdeniz bölgesinde daha fazla savunma harcaması yapmasına ve bu bölgeye kuvvet tahsisinde bulunmasına neden olacaktır.

Sonuç olarak elde edilen bulgular, Kıbrıs'ta K.K.T.C.'nin varlığını ortadan kaldıracak AB çatısı altında Rum-Yunan egemenliğinde bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin oluşturacağı siyasi değişimin;

- K.K.T.C.'nin hak sahibi olduğu deniz yetki alanlarındaki hidrokarbon kaynaklarının yanı sıra diğer doğal kaynaklar üzerindeki etkisini kaybedecek olması açısından,
- Kıbrıs'ın Türkiye ile kesişen deniz yetki alanlarında Türkiye'nin deniz yetki alanlarında kayıplara sebep olacak şekilde hem siyasi hem uluslararası hukuk açısından elini yükseltecek bir konuma gelecek olmasından dolayı yaratacağı olumsuz etki itibarıyla,
- Türkiye'nin stratejik liman ve deniz ticaret yolları üzerindeki kontrolüne menfi etkiler yaratacak olmasından,
- Türkiye'nin önemli gelir kaynaklarından biri olan turizm sektörü üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler açısından,
- Türkiye'nin uluslararası enerji politikası çerçevesinde öngördüğü enerji merkezi politikası üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler açısından,

⁴⁵³ “TURİZM İSTATİSTİKLERİ”, erişim 14 Haziran 2022, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>.

- Türkiye'nin savunma bütçesine getireceği ekstra mali yükler açısından,
- Türkiye'nin uluslararası enerji politikası çerçevesinde öngördüğü enerji arz güvenliği ve tedarik kaynaklarının çeşitlendirilmesi politikasına yapacağı olumsuz etkiler açısından,
- Türkiye'nin uluslararası enerji politikası çerçevesinde öngördüğü transit ülke olma stratejisine alternatif güzergahların etkisini artırarak yapacağı olumsuz etkiler açısından

Türkiye'nin ekonomik güvenliği üzerinde birçok açıdan tehdit yaratan olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Bunu yanı sıra ekonomik güvenlik kavramının tamamlayıcısı olan askeri güvenlik ve çevresel güvenlik gibi konularda da bu durumun olumsuz etkileri olacağı görülmektedir. Geo-stratejik açıdan Kıbrıs'ın kuzeyinde etkili olacak bir düşman unsurun, Türkiye'nin sadece güney sahillerine değil, Anadolu içlerine kadar tehdit yaratacağı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin hem deniz ticaret hatları hem turizm hem de enerji altyapısının önemli bir kısmını barındıran Akdeniz bölgesi ve münhasıran Mersin Limanı ve İskenderun Körfezi tehdit altına girecek ve bunun Türkiye'nin askeri güvenliğinin yanı sıra ekonomik güvenliği üzerinde de menfi etkileri olacaktır. Akkuyu Nükleer Santrali'nin faaliyete geçmesinden sonra bu bölgede oluşabilecek askeri risklerin çevresel boyutları itibarıyla da riskler içermesi meselenin bir diğer boyutu olmaktadır. Türkiye'nin ekonomik, askeri ve çevresel güvenliğini etkileyecek bu durumun, bölgedeki Suriye, Irak ve diğer kriz bölgeleri ile de etkileşimi dikkate alındığında Türk milleti ve Türk devleti üzerindeki yaratacağı kümülatif etkinin politik ve sosyal güvenlik anlamında da riskler içerdiği görülmektedir. Bu itibarla, Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri varlığının güçlendirerek K.K.T.C.'nin siyasi bağımsızlığının uluslararası kamuoyuna tanıtılmasına yönelik bir yaklaşımı, K.K.T.C.'nin Türkiye'nin üye olmadığı herhangi bir uluslararası kuruluşa girmeme prensibi ile de birleştirilerek bir Kıbrıs politikası oluşturulmasının Türkiye'nin ekonomik güvenliği üzerinde son derece kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

6. SONUÇ YERİNE

Dünya düzeninin iki kutuplu düzenden, çok kutupluluğa geçişi; kalıcı ve tek parametreye dayalı ittifakların yerini, çok boyutlu, değişken ve dinamik güç dengesi hesaplarının aldığı yeni dünya düzeninin gündeme gelmesine sebep olmuştur. Çok kutuplu dünya düzeni ise Uluslararası İlişkiler kuramlarından neo-realist yaklaşımın öngördüğü şekilde sistemdeki güç dağılımındaki değişimin, devletlerin bir yandan ana aktör olarak ön plana çıkmasına sebep olurken, diğer yandan devletler arasındaki güç kombinasyonlarını gerek küresel gerekse bölgesel düzeyde uluslararası ilişkilerin temel parametresi haline getirmesi olmuştur. Aynı yaklaşımın bir tezahürü olarak ise bölgesel güçler, Soğuk Savaş'ın statik yapısının köklü değişimi neticesinde daha aktif ve küresel siyaseti etkileyecek dış politika gündemlerini hayata geçirme kapasitesine sahip olmuşlardır. Bu minvalde, Türkiye gibi nüfus, coğrafya, devlet geleneği, ekonomik büyüklük ve askeri güç gibi kapasite unsurları ile bölgesinde etkili bir ülkenin de Kafkaslar'dan Kuzey Afrika'ya, Karadeniz'den Kızıldeniz'e uzanan geniş bir coğrafyada daha aktif bir dış politika izlemesi sonucunu doğurmuştur. Buna karşın, sistemdeki güç dağılımındaki değişimin bir sonucu olarak, Soğuk Savaş'ın NATO çatısı altındaki müttefik ülkeleri olan Türkiye, Fransa ve hatta Yunanistan gibi ülkelerin bölgesel çıkarlar doğrultusunda karşı karşıya gelmesi de kaçınılmaz olmuştur. S.S.C.B.'nin Avrupa üzerinde yaratmış olduğu güvenlik basıncının ortadan kalkması, Soğuk Savaş dinamiklerinde baskı altında tutulan gerek etnik ve mezhepsel gerekse çıkar kökenli birçok sorunu ortaya çıkararak, dünyanın yakın müttefiki olan ülkelerin, günün şartlarında çatışmanın eşiğine gelmesine neden olmuştur. Yine aynı sürecin doğal bir sonucu olarak dünyanın tehdit kaynağı olarak görülen S.S.C.B.'nin halefi olan Rusya Federasyonu da Avrupa ve Orta-Doğu ekseninde enerji kartının yanı sıra askeri gücünü de devreye sokarak yeniden aktif güç kombinasyonlarının bir unsuru olarak farklı uluslararası sorunlarda aldığı pozisyon ile dün karşı karşıya geldiği kimi ülkeler ile daha yakın bir dış politika çizgisine gelmiştir. Ne var ki su yüzüne çıkan karmaşık Uluslararası İlişkiler gündemleri bu kaotik ortamda bir meselede ittifak içinde olan ülkelerin, bir başka sorunda hasım olarak değerlendirilmeleri sonucunu doğurmuştur.

Uluslararası sistemdeki bahsi geçen güç dağılımındaki değişimin de Türk dış politika yaklaşımı üzerine etkilerinin olması kaçınılmaz bir durumdur. Türkiye'nin güvenliği Soğuk Savaş sonrasında gündeme gelen Kafkaslar, Balkanlar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerindeki krizlerden ve çatışmalardan doğrudan etkilenir duruma gelmiştir. Türkiye'nin bölgesindeki krizler, kaotik uluslararası problem sahaları arasında olup, Soğuk Savaş

döneminden 21.yy'a taşınan en önemlileri arasında Yunanistan ile yaşanan sorunlar ve Kıbrıs meselesi yer almaktadır. 2000'li yılların başında gündeme gelen Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının egemenliği çerçevesinde gelişen sorun Türkiye'nin Kıbrıs meselesi ve Yunanistan ile yaşadığı problemlere farklı bir boyut katmış bulunmaktadır. 1955 yılından bu tarafa Türk dış politikasının önemli konularından biri olan Kıbrıs meselesi, uluslararası sistemdeki güç dağılımındaki değişim ve Doğu Akdeniz meselesinin de bir parametre olarak gündeme gelmesinden sonra Türkiye'nin ekonomik güvenliği için önemi farklı bir perspektifle ele alınması gereken bir konu olmuştur. Bulunduğu coğrafya sebebi ile deniz yetki alanlarının geleceği üzerinde kaçınılmaz olarak etkileri olacak Kıbrıs'ın üzerindeki siyasi yapının yaratacağı jeopolitik sonucun Türkiye'nin ekonomik güvenliği üzerine etkileri belirleyici bir unsur olmaktadır. Kıbrıs meselesinin tarihi arka planında Kıbrıs Rumlarının ve Yunanistan'ın süre gelen ve istikrarını koruyan politikası *Enosis* yani Ada'nın Yunanistan ile birleşmesi politikası bulunmaktadır. 1974 yılındaki Barış Harekatı'ndan sonra ise bu politikasını askeri yöntemlerle gerçekleştiremeyeceğini gören Rum-Yunan ikilisi, Türkiye üzerinde Kıbrıs meselesinde baskı oluşturmak için diplomasi yolunu kullanmayı tercih etmişlerdir. Yunanistan'ın 1982 yılında, GKRY'nin de 2004 yılında Kıbrıs'ın tamamı adına AB'ye üye olmasından sonra Rum-Yunan ikilisinin AB'yi de Kıbrıs meselesinde bir aktör haline getirmeye çalıştıkları ve Türkiye karşıtı cepheyi genişleterek Türkiye'yi baskı altına alma politikasını uyguladıkları görülmektedir. Bunun en somut örneği 2004 yılında gerçekleştirilen ve Rum tarafınca kabul edilmeyen Annan Planı örneğidir. Ada'daki siyasi yapının değiştirilerek tek bir Kıbrıs Cumhuriyeti'ne dönüşmesi öngörülen bu plana göre K.K.T.C.'nin varlığı ortadan kalkıyor, Türkiye'nin Ada'daki askeri varlığı sembolik düzeye indirilerek, garantörlük hakkı elinden alınmış oluyordu. Kabul edilmesi durumunda her ne kadar birtakım kısıtlamalar içerse de zaman içerisinde Ada'daki Türk varlığını azınlık durumuna düşürecek unsurlar içeren bu planın kabul edilmemesinin, Türkiye'yi yüzleşmek zorunda kalacağı jeo-stratejik risklerden önemli ölçüde kurtarması bir yana, Doğu Akdeniz'de yaşanan deniz yetki alanlarındaki anlaşmazlıkta da Türkiye'nin elini zayıflatacak ve müzakere gücünü oldukça zayıflatacak bir durumun oluşmasını da engellediği, günümüzün jeopolitik şartları göz önüne alındığında daha iyi anlaşılmaktadır. Ekonomik güvenliğin vazgeçilmez unsuru ilgili coğrafyanın askeri güvenliğinin bir ön koşul olarak sağlanmış olmasıdır. K.K.T.C.'nin varlığı günün kaotik uluslararası şartlarında, Orta-Doğu ve Akdeniz ekseninde Türkiye'nin askeri güvenliği için vazgeçilmez bir kale durumundadır. Türkiye, ABD, Rusya ve AB gibi büyük güçler ile yakın coğrafyasında çıkar çatışması yaşayan bir bölgesel güç konumundadır. K.K.T.C.'nin varlığını ortadan kaldıracak ve Ada üzerinde AB-Yunan-Rum egemenliğini tesis edecek bir siyasi

değişim, Türkiye'nin etrafında Trakya'dan, Kafkaslara kadar oluşturulan ve ABD, Rusya ve AB gibi günümüz şartlarının büyük güçleri olan ülke ve ulus-üstü yapıların oluşturduğu kısılcacın kapanmasına ve Türkiye'nin jeopolitik olarak Anadolu coğrafyasına sıkışmasına neden olacaktır. Türkiye'nin Anadolu coğrafyasına sıkıştırılması, Adalar Denizi'nde Türkiye aleyhine oluşmuş bulunan sorunların yine Türkiye aleyhine Doğu Akdeniz'e de sirayet etmesi durumunu gündeme getirecektir. Türkiye'nin tüm güney sahilleri ve bilhassa İskenderun Körfezi'nin güvenliği tehdit altına girecektir. Türkiye bölgesinde önemli bir güç olmasına rağmen, enerji kaynakları açısından fakir bir ülke konumunda bulunmaktadır. Türkiye'nin bir yandan enerji kaynaklarını geliştirmesi, bir yandan da enerji arz güvenliğini sağlaması ve çeşitlendirmesi gerekmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin, K.K.T.C. Hükümeti'nden aldığı yetki ile K.K.T.C.'den kaynaklanan Kıbrıs MEB alanında göstermiş olduğu etkinlik ile gelecek dönemde Doğu Akdeniz bölgesinin hidrokarbon kaynaklarından doğrudan yararlanabilme imkanına sahiptir. Ancak K.K.T.C.'nin varlığını ortadan kaldıracak bir siyasi değişimin, Türkiye'nin bölgedeki enerji kaynakları üzerindeki etkinliğini de ortadan kaldıracak riskler içermesi sebebiyle Türkiye'nin ekonomik güvenliğini tehdit edeceği değerlendirilmektedir. Bu konu ile ilgili bir diğer önemli husus ise, Türkiye'nin enerji politikasındaki transit ülke konumu üzerinde oluşabilecek tehditlerdir. Bilindiği gibi Türkiye, BTC ve TANAP projeleri gibi projeler ile Avrupa'ya Rus petrol ve gazından bağımsız kaynaklardan Avrupa pazarına doğru köprü olan bir ülke konumundadır. Türkiye'nin en önemli petrol ihraç coğrafyası İskenderun Körfezi'dir. Dolayısıyla Türkiye, İskenderun Körfezi'nden başlayan deniz enerji nakil hatlarının güvenliğini sağlamak için donanması aracılığıyla 2006 yılından beri Akdeniz Kalkanı Harekatı'nı gerçekleştirmektedir. K.K.T.C. coğrafyasında hasım bir gücün olması, bu yolların ve İskenderun Körfezi'nin güvenliğini tehlikeye atması bakımından Türkiye'nin ekonomik güvenliğini doğrudan ilgilendiren bir unsurdur. Ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs coğrafyası üzerindeki etkinliğini kaybetmesi, Doğu Akdeniz'deki diğer deniz yetki alanlarındaki anlaşmazlık alanlarındaki etkileri itibarıyla Türkiye güzergahına alternatif enerji nakil hatları projelerini de daha çok öne çıkaracak olması bakımından, Türkiye'nin enerji jeopolitiğindeki önemi ve etkisi üzerinde menfi tesirlere sebep olacaktır. Deniz ticaret rotalarının güvenliği veya tehdit altında olup olmaması bir ülkenin ekonomik güvenliği için belirleyici bir parametredir ve Türkiye'nin dış ticaretinin %60'ı deniz yolu ile yapıldığı için Akdeniz limanları ve bilhassa İskenderun ve Mersin Limanları Türkiye'nin dış ticareti için kritik konuma haizdir. K.K.T.C.'nin varlığı Türkiye ile Kıbrıs arasındaki deniz alanının güvenliğinin sağlanmasının kilit unsuru olup, aksi bir durumun Türkiye'nin dış ticareti üzerinden ekonomik güvenliği üzerine olumsuz sonuçlar doğuracağı açıktır. Limanlar için geçerli olan durum, Türkiye'nin

önemli gelir kalemlerinden biri olan turizm sektörü ve bilhassa Antalya'nın konumu üzerinde de olumsuz etki yaratma potansiyeline sahiptir. Antalya Körfezi'ni etkileyecek bir askeri bir gerginliğin turizm sektörü üzerinde yatacağı etki, Türkiye'nin ekonomik güvenliği üzerinde olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Türkiye'nin barajlar, katı ve sıvı yakıtlı santraller, güneş enerjisi yatırımları gibi elektrik üretim alt yapısının önemli bir bölümü Akdeniz coğrafyasında bulunmaktadır. 5000 MW elektrik üretmesi planlanan ve tek başına Türkiye'nin toplam kurulu elektrik gücünün yaklaşık %5'ini oluşturacak Akkuyu Nükleer Santrali, Kıbrıs coğrafyasına olan yakın konumu itibarıyla, K.K.T.C.'nin varlığını ortadan kaldıracak bir siyasi değişim durumunda doğrudan tehdit altına girecektir. Akkuyu Nükleer Santrali'nin tehdit altına girmesi, sadece ekonomik güvenlik açısından değil, tüm bölgenin çevresel güvenliği açısından da riskler barındırması bakımından ayrıca kritik bir öneme sahip bulunmaktadır. Türkiye'nin Akdeniz kıyılarının ve ekonomik altyapısının tehdit altına girmesi, Ege Ordusu örneğinden de anlaşılacağı gibi savunma konseptinde değişikliğe gitmesine sebep olacak ve bunun doğal sonucu olarak da savunma bütçesi üzerinde ek yükleri karşılamak durumunda kalacaktır. Görüldüğü gibi, K.K.T.C.'nin varlığı yukarıda ifade edilen birçok ekonomik ve bununla bağlantılı olarak askeri ve çevresel güvenlik faktörleri açısından Türkiye için kritik öneme sahip bir konumdur. Türkiye'nin bu alanlarda yaşayacağı kayıp ve olumsuzluklar, yaratacağı etkinin büyüklüğüne paralel olarak toplumsal krizleri içerisinde barındırmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz bölgesinde Kıbrıs bağlantılı ekonomik kayıplara uğraması, toplumun ekonomik getirilerden mahrum kalmasının yanı sıra, Kurtuluş Savaşı ve Kıbrıs Barış Harekatı'ndan bugüne Türk halkının sahip olduğu özgüven duygusuna da vereceği zararlar itibarıyla toplumsal güvenlik riskleri içermektedir. Aynı zamanda, Kıbrıs coğrafyasındaki etkinliğini kaybeden bir Türkiye, bir yandan içeride karşılaşacağı toplumsal ve ekonomik risklerle yüzleşmek durumunda kalırken, diğer yandan Kıbrıs gibi bir politik güvenlik argümanından mahrum olmanın sonuçları ile başta AB olmak üzere tüm uluslararası muhatapları nezdinde yüzleşmek durumunda kalacaktır.

Sonuç itibarıyla, çok kutuplu dünya düzeninin gündeme getirdiği kaotik ortam ve Yunanistan ve GKRY'nin AB'ye üye olması sonrasında cari siyasi şartlar göz önüne alındığında, Kıbrıs'ta, Türkiye'nin üye olmadığı AB'ye üye olan ve Türk askerinin ve garantörlük haklarının olmadığı bir federasyon temelinde Kıbrıs Cumhuriyeti modelini kabul eden Türkiye, telafisi mümkün olmayan jeopolitik bir kayba uğrayacaktır. Bu jeopolitik kaybın askeri, ekonomik, toplumsal, çevresel ve politik veçheleri olmakla beraber, Doğu Akdeniz'deki güncel gelişmeler de dikkate alındığında birçok açıdan Türkiye'nin ekonomik güvenliğine

darbe vuracaktır. Bu itibarla tezin sonunda varılan sonuç, K.K.T.C.'nin jeopolitik bir entite olarak varlığının Türkiye'nin dış politika paradigması üzerinde kendi coğrafyasının sınırları ötesine geçen bütünsel etkilere sahip bir önemi olduğunu göstermektedir. Bu sebeple, Türkiye için Kıbrıs meselesinde geçerli olacak tek çözüm, Ada'daki bölünmüşlüğü kesinleştirecek şekilde K.K.T.C.'nin varlığının dünyaya kabul ettirilmesi, Türk askeri varlığının Ada'da tahkim edilerek pekiştirilmesi ve aynı zamanda K.K.T.C.'nin Türkiye'nin üye olmadığı hiçbir uluslararası örgüte üye olmaması siyasetinin tesis edilerek hem Türkiye'nin hem de Kıbrıs Türk halkının güvenliğinin garanti altına alınmasıdır.

KAYNAKÇA

- A Dictionary of Contemporary World History. A Dictionary of Contemporary World History.* Oxford University Press, 2021.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191890949.001.0001/acref-9780191890949>.
- “ABD Dışışleri Müsteşarı Victoria Nuland NTV’de: İlişkilerde yeni bir enerji var”. Erişim 18 Nisan 2022. <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-disisleri-mustesari-victoria-nuland-ntvde-iliskilerde-yeni-bir-enerji-var,baQn-vha7kmPW28xAaqHJw>.
- Acer, Yücel. “Doğu Akdeniz’de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye”. *Adalet Dergisi* 2, sy 65 (2020): 13-26.
- “AHI Expresses ‘Deep Concern’ Over Nuland’s ‘Contradictory Messaging’ On Cyprus And Turkey — Greek City Times”, 15 Nisan 2022.
<https://greekcitytimes.com/2022/04/15/ahi-nuland-cyprus-turkey/>.
- Ak, Gökhan. “Sovereign British Bases on Cyprus and Their Impacts on the Maritime Delimitation in the Eastern Mediterranean”. *Alternatives Turkish Journal of International Relations* 13, sy 4 (2014): 59-69.
- Akarçay, Pınar, ve Gökhan Ak. “Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoekonomik Önem ve Gelişmeler”. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi* 5, sy 1 (Yaz 2018): 140-57.
- Alekseenkova, Elena. “Russia Navigates Complex Competing Interests in the EasternMediterranean”. İçinde *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities*, editör Michael Tanchum, 52-58. Konrad Adenauer Stiftung, 2020.
- Ang, Carmen. “Mapping the World’s Key Maritime Choke Points”. Visual Capitalist, 30 Mart 2021. <https://www.visualcapitalist.com/mapping-the-worlds-key-maritime-choke-points/>.
- AP and TOI STAFF. “EastMed Pipeline That Would Send Israeli Gas to Europe Not Viable, Says US Official”. Erişim 30 Nisan 2022. <https://www.timesofisrael.com/eastmed-pipeline-that-would-send-israeli-gas-to-europe-not-viable-says-us-official/>.
- Arab News. “El-Sisi Sends Sharp, Clear Message to Turkey on Libya”, 26 Haziran 2020. <https://arab.news/v8sd6>.

- “A/RES/3212 (XXIX) : UN Documents : Security Council Report”. Erişim 09 Mayıs 2022.
<https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/cyprus-3212-xxix.php>.
- Aron, Raymond. “What is a Theory of International Relations?” *Journal of International Affairs* 21, sy 2 (1967): 185-206.
- ASIAGREEN. “The Belt-and-Road Initiative and the Rising Importance of China’s Western Cities”. Erişim 12 Mayıs 2022. <https://www.asiagreen.com/en/news-insights/the-belt-and-road-initiative-and-the-rising-importance-of-china-s-western-cities>
- “Assessment of Undiscovered Conventional Oil and Gas Resources in the Eastern Mediterranean Area,2020”. Fact Sheet. US Geological Survey, 01 Temmuz 2021.
<https://pubs.usgs.gov/fs/2021/3032/fs20213032.pdf>.
- Atlantic Council. “NATO Membership for Cyprus. Yes, Cyprus.”, 01 Nisan 2019.
<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/nato-membership-for-cyprus/>.
- Aydın, Mustafa. “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51, sy 1 (1996): 71-114.
- . “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni,Kapsamı,Kritiği”. *Uluslararası İlişkiler* 1, sy 1 (Bahar 2004): 33-60.
- Aydın, Mustafa, ve Sinem A. Açıkmeşe. “Europeanization through EU conditionality: understanding the new era in Turkish foreign policy”. *Journal of Southern Europe and the Balkans* 9, sy 3 (2007): 263-74.
- Başeren, Sertaç H. “DOĞU AKDENİZ DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞI”.
Stratejik Araştırmalar 8, sy 14 (Ocak 2010): 129-84.
- “Başlıca Ege Denizi Sorunları / T.C. Dışişleri Bakanlığı”. Erişim 11 Haziran 2022.
<https://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>.
- Balkan Green Energy News. “Launch of Works on Alexandroupolis LNG Terminal in Greece”, 03 Mayıs 2022. <https://balkangreenenergynews.com/launch-of-works-on-alexandroupolis-lng-terminal-in-greece-heralds-reduced-dependence-on-russian-gas-for-the-balkans/>.
- BBC News. “Aukus: UK, US and Australia Launch Pact to Counter China”, 16 Eylül 2021, blm. World. <https://www.bbc.com/news/world-58564837>.
- BBC News Türkçe. “Erdoğan: ‘Artık bizim için Kuzey Kıbrıs, Güney Kıbrıs yok, sadece bağımsız devletler vardır’”. Erişim 09 Nisan 2022.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57885748>.

- Bilge, A. Suat. “Jeopolitik”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 13, sy 3 (1958): 150-74.
- “BOTAŞ International BTC’den 332 Milyon Ton Petrol Taşındı”. Erişim 03 Haziran 2022.
<https://www.bil.gov.tr/BTC>.
- “BOTAŞ International Teknik Bilgiler”. Erişim 03 Haziran 2022.
<https://www.bil.gov.tr/teknik-bilgiler?AspxAutoDetectCookieSupport=1>.
- BP. “Statistical Review of World Energy 2020”, 2020.
- Brown, E.D. “The Anglo-French Continental Shelf Case”. *San Diego Law Review* 16, sy 3 (Nisan 1979): 461-530.
- Bryza, Matthew J. “Eastern Mediterranean Natural Gas: Potential for Historic Breakthroughs Among Israel, Turkey and Cyprus”. *Turkish Policy Quarterly* 12, sy 3 (2013): 35-44.
- Butter, David. “Egypt’s Energy Ambitions and its Eastern Mediterranean Policy”. İçinde *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters*, editör Michael Tanchum, 69-79. Konrad Adenauer Stiftung, 2021.
- Buzan, Barry. “New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”. *International Affairs* 67, sy 3 (Temmuz 1991): 431-51.
- Case Concerning The Continental Shelf (Libyan Arab Jamahariya/Malta (International Court of Justice 03 Haziran 1985).
- Castex, Raoul. *Strategic Theories*. Çeviren Eugenia C. Kiesling. Annapolis: Naval Institute Press, 1994.
- “Chairman Menendez Travels to Eastern Mediterranean; Recognized by Governments of Greece and Cyprus for His Commitment to Strengthening Partnerships | United States Senate Committee on Foreign Relations”. Erişim 17 Nisan 2022.
<https://www.foreign.senate.gov/press/chair/release/chairman-menendez-travels-to-eastern-mediterranean-recognized-by-governments-of-greece-and-cyprus-for-his-commitment-to-strengthening-partnerships>.
- “Chronological lists of ratifications of”. Erişim 07 Nisan 2022.
https://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm#The%20United%20Nations%20Convention%20on%20the%20Law%20of%20the%20Sea.
- @ClingendaelInstitute, @Clingendaelorg, ve @clingendael-institute. “China in the Eastern Mediterranean”. Clingendael. Erişim 13 Mayıs 2022.
<https://www.clingendael.org/publication/china-eastern-mediterranean>.
- “Congress Approves Menendez Legislation to Bolster U.S. Defense Partnership with Greece as Part of National Defense Bill | United States Senate Committee on Foreign

- Relations”. Erişim 17 Nisan 2022.
<https://www.foreign.senate.gov/press/chair/release/congress-approves-menendez-legislation-to-bolster-us-defense-partnership-with-greece-as-part-of-national-defense-bill->.
- Corbett, Julian Stafford. *Some Principles of Maritime Strategy*. BiblioBazaar, 2007.
- Coskun, Orhan, ve Ari Rabinovitch. “Israel-Turkey Gas Pipeline Discussed as European Alternative to Russian Energy”. *Reuters*, 29 Mart 2022, blm. Energy.
<https://www.reuters.com/business/energy/israel-turkey-gas-pipeline-an-option-russia-wary-europe-sources-2022-03-29/>.
- Crawford, Beverly. “German power and ‘embedded hegemony’ in Europe”. İçinde *The Routledge Handbook of German Politics & Culture*, editör Sarah Colvin, 329-48. New York: Routledge, 2015.
- Council on Foreign Relations. “Sea Power: The U.S. Navy and Foreign Policy”. Erişim 04 Nisan 2022. <https://www.cfr.org/backgrounder/sea-power-us-navy-and-foreign-policy>.
- Curic, Ana, ve Attila Kálmán. “From Budapest to Belgrade: A Railway Line Increases Chinese Influence in the Balkans”. *Investigate Europe* (blog), 28 Aralık 2021.
<https://www.investigate-europe.eu/en/2021/from-budapest-to-belgrade-a-railway-line-increases-chinese-influence-in-the-balkans/>.
- “Cyprus”. Erişim 19 Nisan 2022. <https://www.army.mod.uk/deployments/cyprus/>.
- “Declaration of the Paris International Conference for Libya, 12 November 2021 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”. Erişim 24 Nisan 2022.
https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1785955/.
- “Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2021)”. North Atlantic Treaty Organization (NATO), 31 Mart 2022.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-def-exp-2021-en.PDF.
- Deniz-Web.com. “ERMENİSTAN’DAKİ RUS ASKERİ ÜSLERİ: BÖLGESEL GÜVENLİĞİ TEHDİT EDİYOR || GLOBAL SAVUNMA - Strateji - Güvenlik - Savaş Teknolojileri - İstihbarat”. Erişim 12 Haziran 2022.
<https://www.globalsavunma.com.tr/ermenistan-daki-rus-askeri-usleri-bolgesel-guvenligi-tehdit-ediyor.html>.
- “Doğal Gaz | BOTAŞ - Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi”. Erişim 02 Haziran 2022. <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/dogal-gaz/12>.

- “Doğalgaz Piyasası 2021 Sektör Raporu”. Ankara: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), 2022. <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-166/resmi-istatistikleri>.
- “Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye Libya Mutabakatı”. T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/TR_-_TURKIYE_LIBYA_MUTABAKAT_Bask%C4%B1.pdf.
- Donnelly, Jack. “Realism”. İçinde *Theories of International Relations*, 3rd Edition., 29-54. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- “Eastern Mediterranean (EastMed) Pipeline Project, Israel”. Erişim 30 Nisan 2022. <https://www.nsenergybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/>.
- El-Gheit, Moustafa al-Saied, Ali Eid and Mohamed Abo. “How Russia Swooped Syria’s Hydrocarbon Share in Eastern Mediterranean”. <https://english.alaraby.co.uk/>. The New Arab, 28 Mart 2021. <https://english.alaraby.co.uk/analysis/how-russia-swooped-syrias-hydrocarbon-share-eastern-mediterranean>.
- Ellinas, Charles. “Energy and Geopolitics in the Eastern Mediterranean”. Atlantic Council Global Energy Center, Şubat 2022.
- EMGF. “France”. Erişim 30 Nisan 2022. <https://emgf.org/about-us/members/france/>.
- EMGF. “Observers”. Erişim 18 Nisan 2022. <https://emgf.org/about-us/observers/>.
- “Energy Diplomacy - Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs”. Erişim 07 Haziran 2022. <https://www.mfa.gr/en/energy-diplomacy/>.
- Enerji Atlası. “Şehirlerin Elektrik Santrali Kurulu Güçleri ile Üretim ve Tüketim Bilgileri”. Erişim 04 Haziran 2022. <https://www.enerjiatlası.com/sehir/>.
- “Enerjide Türkiye’nin stratejik önemi artıyor”. Erişim 03 Haziran 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/enerjide-turkiyenin-stratejik-onemi-artiyor/22957>.
- Erciyas, Çağlar. “DOĞU AKDENİZ Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye’nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları”. 20 Aralık 2019. <https://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlendirilmesi.pdf>.
- étrangères, Ministère de l’Europe et des Affaires. “UN – Appointment of Colin Stewart as the Secretary-General’s Special Representative and Head of the UN Peacekeeping Force in Cyprus (Nov. 9, 2021)”. France Diplomacy - Ministry for Europe and Foreign Affairs. Erişim 27 Nisan 2022. <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/united-nations/news-and-events/news/news-2021/article/un-appointment-of-colin-stewart-as-the-secretary-general-s-special>.

- euronews. “Macron: Europe Must Have a ‘more United and Clear Voice’ with Turkey”, 10 Eylül 2020. <https://www.euronews.com/2020/09/10/macron-europe-must-have-a-more-united-and-clear-voice-with-turkey>.
- European Union. “A Strategic Compass For Security and Defence”, 22 Mart 2022.
- . “European Union Rapid Deployment Capacity”, Mart 2022.
- “European Union Natural Gas Import Price”. Erişim 13 Haziran 2022. https://ycharts.com/indicators/europe_natural_gas_price.
- Evaghorou, Evaghoras L. “Energy Developments in the Eastern Mediterranean Region and Geostrategic Implications on the Cyprus Issue”. *International Journal of Euro-Mediterranean Studies* 13, sy 1 (2020): 109-33.
- Faure, Stephane. “Ukraine Crisis: Why Is Macron Taking on the Role of Mediator?” Erişim 24 Mart 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/23/ukraine-crisis-macron-the-mediator-in-chief>.
- Felde, Rainer Mayer Zum. “The Eastern Mediterranean Military Environment From a Nato Perspective”. İçinde *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters*, 90-99. Konrad Adenauer Stiftung, 2021.
- Fırat, Melek. “Yunanistan’la İlişkiler (1945-1960)”. İçinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, editör Baskın Oran, C. 1. İstanbul: İletişim, 2001.
- . “Yunanistan’la İlişkiler (1960-1980)”. İçinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, editör Baskın Oran, C. 1. İstanbul: İletişim, 2001.
- . “Yunanistan’la İlişkiler (1980-1990)”. İçinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, editör Baskın Oran, C. 2. İstanbul: İletişim, 2012.
- France 24. “Cyprus Welcomes Lifting of US Arms Embargo”, 02 Eylül 2020. <https://www.france24.com/en/20200902-cyprus-welcomes-lifting-of-us-arms-embargo>.
- “Foreign Minister Sergey Lavrov’s answers to questions from Rossiya 1 TV channel, Moscow, February 22, 2022 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”. Erişim 22 Nisan 2022. https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1799937/.
- “Foreign Minister Sergey Lavrov’s remarks and answers to media questions during a joint news conference following talks with Foreign Minister of the Hellenic Republic Nikos

- Dendias, Sochi, May 24, 2021 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”. Erişim 22 Nisan 2022. https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1423039/.
- “Foreign Minister Sergey Lavrov’s statement and answers to media questions during a joint news conference following talks with Foreign Minister of the Hellenic Republic Nikos Dendias, Moscow, February 18, 2022 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”. Erişim 24 Nisan 2022. https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1799410/.
- “Foreign Minister Sergey Lavrov’s statement at a joint news conference following talks with Foreign Minister of the Republic of Cyprus Nikos Christodoulides, Moscow, October 21, 2021 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”. Erişim 22 Nisan 2022. https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1784190/.
- “Foreign Minister Sergey Lavrov’s statement at the Rome Med 2020 – Mediterranean Dialogues international conference Moscow, December 4, 2020 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”. Erişim 24 Nisan 2022. https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1448454/.
- “Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016) - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”. Erişim 22 Nisan 2022. https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1538901/.
- Gazetesi, Gündem Kıbrıs. “İngiliz verilerine göre, KKTC’nin kıyı şeridi 420.55 kilometre”. <https://www.gundemkibris.com/>. Erişim 27 Mayıs 2022. <https://www.gundemkibris.com/rum-basini/ingiliz-verilerine-gore-kkctn-kii-seridi-42055-kilometre-h175535.html>.
- “GDP (current US\$) | Data”. Erişim 23 Mart 2022. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2020&name_desc=true&start=2020&view=map.
- Gilpin, Robert. “The Theory of Hegemonic War”. *The Journal of Interdisciplinary History* 18, sy 4 (Spring 1988): 591-613.
- Google Maps. “Google Maps”. Erişim 09 Nisan 2022. <https://www.google.com/maps/place/K%C4%B1br%C4%B1s/@35.1658795,32.3037806,8z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x14de1767ca494d55:0x324c3c807fc4146e!8m2!3d35.126413!4d33.429859>.
- Gotev, Georgi. “Trump Begins NATO Summit with Nord Stream 2 Attack”. www.euractiv.com, 11 Temmuz 2018.

- <https://www.euractiv.com/section/energy/news/trump-begins-nato-summit-with-nord-stream-2-attack/>.
- GOV.UK. “A New Year, a New Era for the UK and Cyprus”. Erişim 18 Nisan 2022.
<https://www.gov.uk/government/news/a-new-year-a-new-era-for-the-uk-and-cyprus>.
- Grigoriadis, Ioannis N. “The Eastern Mediterranean as an Emerging Crisis Zone: Greece and Cyprus in a Volatile Regional Environment”. İçinde *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters*, editör Michael Tanchum, 38-46. Konrad Adenauer Stiftung, 2021.
- Grdeniz, Cem. *Mavi Vatan ’ın Gney Cephesi Doğu Akdeniz*. 4. bs. Ankara: Pankuş Yayınları, 2020.
- Güvenlik Portalı. “Ders 10 - A2/AD Doktrini”, 25 Kasım 2020.
<https://trguvenlikportali.com/ders-10-a2-ad-doktrini/>.
- Haber, Deniz. “Anlaşma Ada’nın güneyini de kapsıyor”. <https://www.denizhaber.com/>.
Erişim 08 Mayıs 2022. <https://www.denizhaber.com/guncel/anlasma-adanin-guneyini-de-kapsiyor-h27707.html>.
- Hadjicostis, Menelaos. “Warming Ties with Turkey Won’t Threaten Cyprus Relations, Herzog Says during Visit”. Erişim 01 Mayıs 2022.
<https://www.timesofisrael.com/warming-ties-with-turkey-wont-threaten-cyprus-relations-israel-says/>.
- “Ham Petrol | BOTAş - Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim şirketi”. Erişim 03 Haziran 2022. <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/ham-petrol/13>.
- Harari, Michael, Roee Kibrik, Nimrod Goren, Gabriel Mitchell, Ehud Erian, ve Merav Kahana-Dagan. “Guiding Principles for Israel’s Foreign Policy toward the Eastern Mediterranean”. The Israeli Institute For Regional Foreign Policies, Nisan 2019.
https://mitvim.org.il/wp-content/uploads/Guiding_Principles_for_Israels_Foreign_Policy_toward_the_Eastern_Mediterranean_-_April_2019-1.pdf.
- Harunoğulları, Muazzez. “Enerji Dağıtım Merkezi Perspektifinden Türkiye’nin Enerji Jeopolitiği”. *Mukaddime* 11, sy 1 (2020): 177-211.
- HM Government. “Global Britian in a competitive age, The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy”, Mart 2021.
- IMF. “Report for Selected Countries and Subjects”. Erişim 14 Haziran 2022.
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/April/weo-report>.

- “Integrated Country Strategy Cyprus”. U.S. Department of State, 20 Ocak 2021.
https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/02/ICS_EUR_Cyprus_Public-Release.pdf.
- “Integrated Country Strategy Egypt”. U.S. Department of State, 14 Mart 2022.
https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/02/ICS_NEA_Egypt_Public-Release.pdf.
- “Integrated Country Strategy Greece”. U.S. Department of State, 17 Ağustos 2018.
<https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Greece.pdf>.
- “Integrated Country Strategy Libya”. U.S. Department of State, 14 Ağustos 2018.
<https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Libya.pdf>.
- “Interim National Security Strategic Guidance”. The White House, Mart 2021.
- “ISRAEL”. Erişim 30 Nisan 2022.
<https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/ISR.htm>.
- “Issues of Greek - Turkish Relations - Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs”. Erişim 09 Ocak 2022. <https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/>.
- “İKİLİ İLİŞKİLERİN GENEL GÖRÜNÜMÜ (devam)”. Erişim 14 Haziran 2022.
<http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskilerin-genel-goeruenue-mue-devam>.
- İnalçık, Halil. *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-V*. 1. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Jabbour, Jana. “France vs. Turkey in the EastMed A Geopolitical Rivalry between a ‘Keeper’ of the Old Order and a Challenging Emergent Power”. French Institute of Foreign Relations, 06 Mayıs 2021.
- Jackson, Robert, ve Georg Sorensen. *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*. 5. bs. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Jervis, Robert. “Realism, Neoliberalism, and Cooperation”. *International Security* 24, sy 1 (Summer 1999): 42-63.
- Kahraman, Ömer Fuad. “Doğu Akdeniz Enerji Sarmalını İsrail Enerji Politikaları Penceresinden Değerlendirmek”. *Ortadoğu Etüdləri*, 2019, 420-37.
- Kahveci Özgür, Hayriye. “Eastern Mediterranean Hydrocarbons: Regional Potential, Challenges Ahead, and the ‘Hydrocarbon-ization’ of the Cyprus Problem”. *Perceptions* XXII, sy 2-3 (Summer-Autumn 2017): 31-56.
- Kane, Thomas M., ve David J. Lonsdale. “Deniz Gücü”. İçinde *Çağdaş Stratejiyi Anlamak*, çeviren A. Tunçer Büyükonat. İstanbul: Doruk Yayınları, 2016.

- “Kara ve denizdeki LNG terminalleri tam kapasite çalışıyor”. Erişim 08 Haziran 2022.
<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kara-ve-denizdeki-lng-terminalleri-tam-kapasite-calisiyor/2491571>.
- Karabulut, Bilal. *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi:1 Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*. Ankara: Platin Yayınları, 2005.
- Karadağ, Haluk. “Çin Kurtuluş Ordusu (PLA) ve Çin’in Askeri Gücü Üzerine Bir Değerlendirme”. *TYB Akademi*, sy 20 (2017): 163-78.
- Karluk, S. Rıdvan. “Güney Kıbrıs’ın Gümrük Birliği’ne Katılım Sürecinde Yaşanan Zorluklar”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 5, sy 2 (K 2006): 69-89.
- Kavaz, İsmail. “The Energy Equation in the Eastern Mediterranean”. *Insight Turkey* 23, sy 1 (Winter 2021): 139-60.
- Keep Talking Greece. “Crisis between Cyprus and UK after Minister Duncan Disputes EEZ”, 15 Mayıs 2019. <https://www.keeptalkinggreece.com/2019/05/15/crisis-cyprus-uk-duncan-turkey-maps/>.
- Keser, Ulvi, ve Serdar Akgün. “Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme”. *Kıbrıs- Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay*, 2015, 1-14.
- “Kıbrıs Cumhuriyeti demografisi”. İçinde *Vikipedi*, 19 Şubat 2022.
https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=K%C4%B1br%C4%B1s_Cumhuriyeti_demografisi&oldid=27130058.
- “KIBRIS MESELESİNİN TARİHÇESİ, BM MÜZAKERELERİNİN BAŞLANGICI / T.C. Dışişleri Bakanlığı”. Erişim 10 Haziran 2022. https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa.
- KIBRIS POSTASI. “Kıbrıs Postası iddiaları doğrulattı: Karpaz’a askeri deniz üssü kurulacak”. Erişim 12 Haziran 2022. https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n396952-kibris-postasi-iddialari-dogrulatti-karpaza-askeri-deniz-ussu-kurulacak.
- KIBRIS POSTASI. “Victoria Nuland: Kıbrıs Türk tarafının görüşlerini Washington’a ileteceğim”. Erişim 18 Nisan 2022. https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n417956-victoria-nuland-kibris-turk-tarafinin-goruslerini-washingtona-iletecegim.
- Kıratlı, Ömer Sabri. “Avrupa Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası ve Üç Büyükler Almanya İngiltere Fransa”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 11, sy 1 (2016): 207-24.

- Kissenger, Henry. *Diplomasi*. Çeviren İbrahim H. Kurt. 8. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- “KKTC Cumhurbaşkanı Tatar: Kıbrıs’ta federasyon meselesi kapanmıştır”. Erişim 09 Nisan 2022. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/kktc-cumhurbaskani-tatar-kibrista-federasyon-meselesi-kapanmistir-619164.html>.
- “KKTC Cumhurbaşkanlığı - Cumhurbaşkanı Ersin Tatar ve eşi Sibel Tatar, KKTC’nin 38. Kuruluş Yıl Dönümü dolayısıyla Dr. Fazıl Küçük Bulvarı’nda düzenlenen resmi geçit törenine katıldı”. Erişim 09 Nisan 2022. <https://kktcb.org/tr/cumhurbaskani-ersin-tatar-ve-esi-sibel-tatar-kkctcnin-38-kurulus-9059>.
- K.K.T.C. Cumhuriyet Meclisi. “K.K.T.C. Kuruluş Bildirisi”, 15 Kasım 1983. <https://www.cm.gov.nc.tr/Bilgi/bildirge.pdf>.
- Klapper, Rebecca. “U.S. Forces Granted Access to 4 Additional Bases in Greece under Expanded Deal”. Newsweek, 14 Ekim 2021. <https://www.newsweek.com/us-forces-granted-access-4-additional-bases-greece-under-expanded-deal-1639185>.
- Kodal, Tahir. “Kıbrıs Sorununun Çözülmesinde Bilinmeyen Bir Kaynak: Prof. Dr. Nihat Erim’in Başbakan Adnan Menderes’e Sunmuş Olduğu Rapor”. *Belgi Dergisi*, sy 6 (2013): 771-801.
- kostisg. “Greece, Italy Ink Agreement on Exclusive Economic Zone”. *New Europe* (blog), 09 Haziran 2020. <https://www.neweurope.eu/article/greece-italy-ink-agreement-on-exclusive-economic-zones/>.
- Kundnani, Hans. “The Concept of ‘Normality’ in German Foreign Policy Since Unification”. *German Politics and Society* 30, sy 2 (Temmuz 2012): 38-58.
- Kunt, Metin. “Siyasal Tarih”. İçinde *Osmanlı Devleti 1600-1908*, editör Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi, 1988.
- Kurylev, Konstantin P., ve Nickolay P. Parkhitko. “Russian Policy in the Mediterranean: Historical Continuity and International Context” 21, sy 4 (2021): 609-24.
- Leszczenko, Larysa, ve Olha Tarnavska. “Russia’s 2021 National Security Strategy in the Context of the State’s Strategic Culture”. *Actual problems of international relations* 18-26, sy 147 (2021).
- “List of All Cases | International Court of Justice”. Erişim 30 Mayıs 2022. <https://www.icj-cij.org/en/list-of-all-cases>.
- Lobell, Steven E., Norrin M. Ripsman, ve Jeffrey W. Taliaferro, ed. *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge: Columbia University Press, 2009.

- Loji Port. “Türkiye’de faaliyet gösteren limanlar ve özellikleri”. Erişim 10 Haziran 2022.
<https://www.lojiport.com/turkiyede-faaliyet-gosteren-limanlar-ve-ozellikleri-107318h.htm>.
- Lynch, Thomas F. “The New Era of Great Power Competition and the Biden Administration Emerging Patterns and Principles”. *Joint Force Quarterly*, sy 103 (Ekim 2021): 18-33.
- “Macron: We Need To Create A Pax Mediterranea To Stop Imperialist Turkey (VIDEO) — Greek City Times”. Erişim 27 Nisan 2022.
<https://greekcitytimes.com/2020/09/02/macron-we-need-to-create-a-pax-mediterranea-to-stop-imperialist-turkey-video/>.
- Mahan, Alfred Taylor. *Naval Strategy Compared and Contrasted with the Principles and Practice of Military Operations On Land: Lectures Delivered at U.S. Naval War College, Newport, R.I., Between the Years 1887 and 1911*. Nabu Press, 2010.
- Manisalı, Erol. *Gümrük Birliğinin Siyasal ve Ekonomik Bedeli*. 2. bs. Ankara: Bağlam Yayıncılık, 1996.
- Mankoff, Jeffrey. “Turkey’s Balancing Act on Ukraine Is Becoming More Precarious”. *Foreign Policy* (blog). Erişim 18 Nisan 2022.
<https://foreignpolicy.com/2022/03/10/turkey-ukraine-russia-war-nato-erdogan/>.
- Mansour, Adnan. “Exclusive Economic Zone of Lebanon (Letter of Foreign Minister of Lebanon to UN Secretary General)”, 14 Temmuz 2011.
https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/lbn_re_cyp_isr_agreement2010.pdf.
- “Map of Levant Basin Province, Eastern Mediterranean | U.S. Geological Survey”. Erişim 01 Mayıs 2022. <https://www.usgs.gov/media/images/map-levant-basin-province-eastern-mediterranean>.
- MARITIME DELIMITATION IN THE BLACK SEA (ROMANIA v. UKRAINE)
(International Court of Justice 03 Şubat 2009).
- Marsh, Sarah, ve Madeline Chambers. “Germany Freezes Nord Stream 2 Gas Project as Ukraine Crisis Deepens”. *Reuters*, 22 Şubat 2022, blm. Energy.
<https://www.reuters.com/business/energy/germanys-scholz-halts-nord-stream-2-certification-2022-02-22/>.
- Mastanduno, Michael. “Do Relative Gains Matter? America’s Response to Japanese Industrial Policy”. *International Security* Vol. 16, sy 1 (Summer 1991): 73-113.

- MDN, İstanbul. “Yunanistan iki yeni LNG terminali kuruyor”. *MarineDealNews* (blog), 28 Ocak 2022. <https://www.marinedealnews.com/yunanistan-iki-yeni-lng-terminali-kuruyor/>.
- Mearsheimer, John. “Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War”. *International Security* Vol. 15, sy 1 (Summer 1990): 5-56.
- . *The Tragedy of Great Power Politics*. 1. bs. New York: W.W. Norton & Company, 2001.
- Menendez, Robert. “S.1102 - 116th Congress (2019-2020): Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019”. Legislation, 07 Ekim 2019. 2019/2020. <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102>.
- Meral, Ömer Ertuğrul. “‘Akdeniz İçin Birlik’ Örneğinde Avrupa Birliği’nin Ortak Dış Politika Oluşturma Çabası”. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi* 3, sy 5 (2018): 1-9.
- “MGK Genel Sekreterliği”. Erişim 09 Nisan 2022. <https://www.mgk.gov.tr/index.php/30-mart-2021-tarihli-toplanti>.
- “Mısır’dan Türkiye açıklaması: İlişkilerimiz gelişme gösteriyor”. Erişim 10 Mayıs 2022. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/misirdan-turkiye-aciklamasi-iliskilerimiz-gelisme-gosteriyor-613419.html>.
- Michalopoulos, Sarantis. “Greece Pushes for Sanctions against Turkey, but EU Insists on Dialogue”. www.euractiv.com, 13 Temmuz 2020. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/greece-pushes-for-sanctions-against-turkey-but-eu-insists-on-dialogue/>.
- “National Security Concept of the Russian Federation - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation”. Erişim 22 Nisan 2022. https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1737121/.
- NATO. “Conversation on “‘The Future of NATO’” with NATO Secretary General Jens Stoltenberg and Students of the University of South Florida (USF)”. NATO. Erişim 08 Mayıs 2022. http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_182812.htm.
- . “Online Pre-Ministerial Press Conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg Ahead of the Meetings of NATO Ministers of Foreign Affairs”. NATO. Erişim 08 Mayıs 2022. http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_179791.htm.
- Newsroom. “Cyprus, France Reportedly Agree on Use of Naval Base | EKathimerini.Com”. Erişim 27 Nisan 2022. <https://www.ekathimerini.com/news/240536/cyprus-france-reportedly-agree-on-use-of-naval-base/>.

- . “State Department Calls Turkey-Libya Maritime Deal ‘Provocative and Unhelpful’ | EKathimerini.Com”. Erişim 18 Nisan 2022.
<https://www.ekathimerini.com/news/253443/state-department-calls-turkey-libya-maritime-deal-provocative-and-unhelpful/>.
- Nikkei Asia. “‘Sold to China’: Greece’s Piraeus Port Town Cools on Belt and Road”. Erişim 12 Mayıs 2022. <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Belt-and-Road/Sold-to-China-Greece-s-Piraeus-port-town-cools-on-Belt-and-Road>.
- “No: 216, 21 Eylül 2011 Türkiye – KKTC Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışışleri Bakanlığı Basın Açıklaması / T.C. Dışışleri Bakanlığı”. Erişim 08 Mayıs 2022. https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye_-kktc-kita-sahanligi-sinirlendirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa.
- Nye,Jr., Joseph S., ve David A. Welch. *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. Çeviren Renan Akman. 6. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- “Ocean Shipping and Shipbuilding - OECD”. Erişim 04 Nisan 2022.
<https://www.oecd.org/ocean/topics/ocean-shipping/>.
- Offshore Technology. “Leviathan Gas Field, Levantine Basin, Mediterranean Sea”. Erişim 30 Nisan 2022. <https://www.offshore-technology.com/projects/leviathan-gas-field-levantine-israel/>.
- Offshore Technology. “Tamar Natural Gas Field”. Erişim 30 Nisan 2022.
<https://www.offshore-technology.com/projects/tamar-field/>.
- Oğuzlu, Tarık. “Turkish Foreign Policy in a Changing World Order”. *All Azimuth* 9, sy 1 (2020): 127-39.
- “On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)”. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Temmuz 2019. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>.
- Operation Irini. “Operation EUNAVFOR MED IRINI: Mission”. Erişim 21 Nisan 2022.
<https://www.operationirini.eu/wp-content/uploads/2020/07/6.RHIB-speeding-Copy.jpg>.
- “Overseas Territories The Ministry of Defence’s Contribution”, 01 Mart 2012.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/27626/overseas_territories.pdf.

- “Overview - Convention & Related Agreements”. Erişim 07 Nisan 2022.
https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm#Historical%20Perspective.
- Oxford Reference. “Raison d’état”. Erişim 20 Mart 2022.
<https://doi.org/10.1093/oi/authority.20110803100402296>.
- Örmeci, Ozan. “Understanding the Eastern Mediterranean Policy of France and Recent Tensions With Turkey”. *UPA Strategic Affairs* 2, sy 1 (2021): 96-118.
- Özersay, Kudret. “Kıbrıs Konusu (2001-2012)”. İçinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, editör Baskın Oran, C. 3. İstanbul: İletişim, 2013.
- Patsalos, Adrian. “UK Position on Cyprus Settlement Remains ‘Unchanged’, Says New...” *National Federation Of Cypriots* (blog), 24 Mart 2022.
<https://cypriotfederation.org.uk/2022/03/uk-position-on-cyprus-settlement-remains-unchanged-says-new-europe-minister-james-cleverly/>.
- “Petrol Piyasası 2021 Sektör Raporu”. Ankara: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), 2022.
- “portlets.arcticportal.org - Exclusive Economic Zones”. Erişim 07 Nisan 2022.
<https://portlets.arcticportal.org/exclusive-economic-zones>.
- Powell, Robert. “Anarchy in international relations theory: the neorealist-neoliberal debate”. *International Organization* 48, sy 2 (Spring 1994).
- Puchala, Donald J. “The History of the Future of International Relations”. *Ethics&International Affairs* 8 (Mart 1994): 177-202.
- “QA-1, 2 January 2020, Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Mr. Hami Aksoy, in Response to a Question Regarding the Signature of the Agreement on the EastMed Project / Rep. of Turkey Ministry of Foreign Affairs”. Erişim 30 Nisan 2022. https://www.mfa.gov.tr/sc_-1_-eastmed-projesine-ili%C5%9Fkin-anlasmanin-imzalanmasi-hk-sc.en.mfa.
- “Remarks on East Mediterranean Situation by Spokesperson of the Chinese Embassy in Greece in Response to Media Inquire”. Erişim 13 Mayıs 2022. http://gr.china-embassy.gov.cn/eng/zgyw/202203/t20220302_10647224.htm.
- “Resolutions adopted by the Security Council in 2021 | United Nations Security Council”. Erişim 10 Mayıs 2022. <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-2021>.

- “Resolutions adopted by the Security Council in 2022 | United Nations Security Council”.
Erişim 10 Mayıs 2022. <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-2022>.
- Reuters. “France to Bolster Mediterranean Military Presence over Turkish Prospecting - Macron”, 12 Ağustos 2020, blm. World News. <https://www.reuters.com/article/uk-france-turkey-idUKKCN2582QI>.
- Reuters. “Turkey-Libya Maritime Deal Rattles East Mediterranean”, 25 Aralık 2019, blm. Europe News. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-libya-eastmed-tensions-explain-idUSKBN1YT0JK>.
- “Russia Now Has a Position in Libya. What Next? - Foreign Policy Research Institute”, 23 Kasım 2020. <https://www.fpri.org/article/2020/11/russia-now-has-a-position-in-libya-what-next/>.
- Russia, Team of the Official Website of the President of. “Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”. President of Russia. Erişim 21 Mart 2022. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>.
- Salcı, Turan. “Türk boğazlarındaki yükü ve riski azaltacak Samsun-Ceyhan petrol boru hattı neden rafa kaldırıldı?” Sputnik Türkiye, 20220601T1422 300M.S. <https://tr.sputniknews.com/20220601/turk-bogazlarindaki-yuku-ve-riski-azaltacak-samsun-ceyhan-petrol-boru-hatti-neden-rafa-kaldirildi-1056883194.html>.
- Savun, İlknur. “İngiltere’nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Stratejisi”. *Doğu Akdeniz Politik* (blog), 07 Kasım 2020. <https://doguakdenizpolitik.com/ingilterenin-dogu-akdeniz-ve-kibris-stratejisi/>.
- Savunma Sanayi. “DOÇ. DR. CİHAT YAYCI’NIN ÇİZDİĞİ MAVİ VATAN HARİTASI”, 12 Ağustos 2020. <https://www.savunmasanayi.org/doc-dr-cihat-yaycinin-cizdigi-mavi-vatan-haritasi/>.
- savunmatr. “Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki Kalesi: Geçitkale S/İHA Üssü”. <https://www.savunmatr.com/>. Erişim 12 Haziran 2022. <https://www.savunmatr.com/arastirma-analiz/turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-kalesi-gecitkale-siha-h15424.html>.
- Scribd. “Johnson Letter | PDF | Cyprus | Turkey”. Erişim 09 Nisan 2022. <https://www.scribd.com/document/38718043/Johnson-Letter>.
- Stanic, Ana, ve Sohbet Karbuz. “The challenges facing Eastern Mediterranean gas and how international law can help overcome them”. *Journal of Energy & Natural Resources Law* 39, sy 2 (2021): 213-47.

“Statistical Review of World Energy”. BP, 2021.

Statista. “Global Oil Consumption in Million Metric Tons 2020”. Erişim 04 Nisan 2022.

<https://www.statista.com/statistics/265261/global-oil-consumption-in-million-metric-tons/>.

Statista. “Global Seaborne Trade of Crude Oil 2020”. Erişim 04 Nisan 2022.

<https://www.statista.com/statistics/264013/transport-volume-of-crude-oil-in-seaborne-trade/>.

“Strategy | Etymology, Origin and Meaning of Strategy by Etymonline”. Erişim 04 Nisan

2022. <https://www.etymonline.com/word/strategy>.

Şihmantepe, Aydın. *Türk Dış Politikasında Bir Lider Süleyman Demirel Dış Politika Kriz Davranışları Üzerine Bir Araştırma*. 1. bs. İstanbul: Cinius Yayınları, 2019.

Şimşir, Bilal N. “Kıbrıs, Kıbrıs!” *Mülkiye Dergisi* 28, sy 242 (2004): 291-340.

Şirin, Başar. “Değişen Dünya Düzeninde Yeni Alman Dış Politikası”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 19, sy 2 (2020): 467-500.

Tamçelik, Soyalp. “BM Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs’la İlgili Aldığı Bazı Kararların

Özellikleri ve Analitik Değerlendirilmesi (1964-1992)”. *Turkish Studies -*

International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 8, sy 12 (Fall 2013): 1229-68.

———. “İsrail Örneğinden Hareketle Uluslararası Güvenlik Değerlendirmelerinde Yeni Bir Kavram: Jeofobi (Geo-Phobia)”. *İçinde Güvenlik: Kargaşa ve Belirsizlik Çağından Nereye?*, 119-50. Kocav Yayınları, 2018.

———. “Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi”. *Center For Turkish Studies Portland State University* 3, sy 1 (Ağustos 2011): 1-32.

“TANAP”. Erişim 02 Haziran 2022. <https://www.tanap.com/tanap-projesi>.

Tanchum, Michael. “The Logic Beyond Lausanne: A Geopolitical Perspective on the Congruence between Turkey’s New Hard Power and its Strategic Reorientation”.

Insight Turkey 22, sy 3 (Summer 2020): 41-54.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. “T.C. Dışişleri Bakanlığı’ndan”. Erişim 30 Mart 2022.

<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-ukrayna-uclu-disisleri-bakanlari-toplantisi--10-mart-2022.tr.mfa>.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. “T.C. Dışişleri Bakanlığı’ndan”. Erişim 09 Ocak 2022.

https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa.

- T.C. Dışışleri Bakanlığı. “T.C. Dışışleri Bakanlığı’ndan”. Erişim 10 Nisan 2022.
https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa.
- T.C. Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği. “Rusya Federasyonu Ülke Raporu (2021)”.
T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021.
- “TEKMOR Monitor: 2016-10-02”. Erişim 05 Haziran 2022.
http://tekmormonitor.blogspot.com/2016_10_02_archive.html.
- Telci, İsmail Numan. “Turkey’s Libya Policy: Achievements and Challenges”. *Insight Turkey* 22, sy 4 (2020): 41-54.
- Temiz, Kadir. “An Illustration of Sino-Turkish Relations: The Cyprus Question”. *Insight Turkey* 20, sy 1 (Winter 2018): 81-98.
- The Economist. “Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead”, 07 Kasım 2019. <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>.
- The Frontier Post. “US Building Helicopter Base in Aegean Sea”, 01 Ekim 2019.
<https://thefrontierpost.com/us-building-helicopter-base-in-aegean-sea/>.
- The Media Line. “Russian Power on Rise in Black Sea, May Also Grow in Eastern Mediterranean”, 11 Mart 2022. <https://themedialine.org/top-stories/russian-power-on-rise-in-black-sea-may-also-grow-in-eastern-mediterranean/>.
- The Media Line. “The EastMed Pipeline Is Dead, Long Live the EuroAsia Electricity Project”, 23 Ocak 2022. <https://themedialine.org/top-stories/the-eastmed-pipeline-is-dead-long-live-the-euroasia-electricity-project/>.
- “Themes - MFA”. Erişim 01 Mayıs 2022. <https://mfa.gov.cy/themes/>.
- The National. “Boris Johnson Rejects Turkey’s Two-State Cyprus Solution”, 03 Ağustos 2021. <https://www.thenationalnews.com/world/europe/boris-johnson-rejects-turkey-s-two-state-cyprus-solution-1.1180549>.
- The Ministry of National For Infrastructure, Energy and Water Resources. “Export”. Erişim 06 Haziran 2022. <https://www.energy-sea.gov.il/English-Site/Pages/GasMarkets/Israels-Export-Options.aspx>.
- “The Structure of the Energy Sector in Israel”. Ministry of Energy State of Israel, Mart 2021.
https://www.gov.il/BlobFolder/reports/israel_energy_sector/en/israel_energy_sector_en.pdf.
- The White House. “Indo-Pacific Strategy of The United States”, Şubat 2022.

- Townsend, Jim, Andrea Kendall-Taylor, David Shullman, ve Gibbs McKinley. “Russian and Chinese Priorities and Actions in the Mediterranean-Russia-China Relations in the Mediterranean”. Center for a New American Security, 2021.
- “Treaty Concerning the Establishment of the Republic of Cyprus (Treaty of Nicosia)”, 16 Ağustos 1960.
https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CY_600816_TreatyNicosia.pdf.
- Tsardanidis, Charalambos. “Greece’s Changing Role in the East Mediterranean”. Re-Imagining The Eastern Mediterranean Series: PCC Report. Nicosia: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2019.
- Tsilikas, Stergios. “Greek military strategy: the doctrine of deterrence and its implications on Greek-Turkish relations”. Naval Post-Graduate School, 2001.
- “TURİZM İSTATİSTİKLERİ”. Erişim 14 Haziran 2022. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>.
- Turkdegs. “TÜRKİYE MEB İLAN ETMELİ VE KKTC’NİN İŞİMA NOKTASINA SAHİP ÇIKMALIDIR.” Erişim 31 Mayıs 2022. <https://turkdegs.org/icerik/tuerkiye-meb-ilan-etmeli-ve-kkctn-in-isima-noktasina-sahip-cikmalidir>.
- “Turkey”. Erişim 21 Nisan 2022. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/negotiations-status/turkey_en.
- “Turkey Report 2021”. European Commission, 19 Ekim 2021.
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/turkey-report-2021_en.
- Tuton, Christos. “Foreign Office Statement on Cyprus EEZ, Thursday 16 May”. *National Federation Of Cypriots* (blog), 16 Mayıs 2019.
<https://cypriotfederation.org.uk/2019/05/foreign-office-statement-on-cyprus-eez-thursday-16-may/>.
- “TÜİK - Veri Portalı”. Erişim 03 Haziran 2022.
<https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=ham%20petrol%20ithalat%C4%B1>.
- “TÜİK - Veri Portalı”. Erişim 14 Haziran 2022.
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104>.
- “TÜİK Kurumsal”. Erişim 14 Haziran 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2021-45785>.
- “Türk Akımı doğal gaz boru hattı Türkiye, Rusya ve bölge için ne anlam taşıyor? | Euronews”. Erişim 02 Haziran 2022. <https://tr.euronews.com/2020/01/08/turk-akimi-dogal-gaz-boru-hatti-turkiye-rusya-ve-bolge-icin-ne-anlam-tasiyor>.

- “Türk Akımı nedeniyle Batı Hattı devre dışı kalacak”. Erişim 02 Haziran 2022.
<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-akimi-nedeniyle-bati-hatti-devre-disi-kalacak/771931>.
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. “Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi”. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınevi, 2015.
- “Türkiye elektrik kurulu gücünde ‘100 binlikler’ listesinde”. Erişim 04 Haziran 2022.
<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-elektrik-kurulu-gucunde-100-binlikler-listesinde/2560824>.
- “Türkiye ile Yunanistan’ın NATO’daki görüşmelerinin kaldığı yerden devam etmesi bekleniyor”. Erişim 08 Mayıs 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-ile-yunanistanin-natodaki-gorusmelerinin-kaldigi-yerden-devam-etmesi-bekleniyor/2110866>.
- “Türkiye’nin cari açığında ‘enerji’ yük oldu”. Erişim 14 Haziran 2022.
<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-cari-aciginda-enerji-yuk-oldu/1148818>.
- “TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI ENERJİ STRATEJİSİ / T.C. Dışişleri Bakanlığı”. Erişim 02 Haziran 2022. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa.
- Twitter. “Mustafa ÖZTOP Twitter’da”. Erişim 30 Mart 2022.
<https://twitter.com/mustafoztp/status/1370076560313712644>.
- “TWO SIDES OF THE AEGEAN MILITARY BALANCE OF TURKISH & GREEK AIR FORCES IN THE REGION”. Erişim 12 Haziran 2022.
<https://www.defenceturkey.com/en/content/two-sides-of-the-aegean-military-balance-of-turkish-greek-air-forces-in-the-region-4236>.
- Tziarras, Zenonas. “Cyprus’s Foreign Policy in the Eastern Mediterranean and the Trilateral Partnerships: A Neoclassical Realist Approach”. Nicosia: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2019.
- Uçarol, Rıfat. *Siyasi Tarih (1789-2001)*. 7. bs. İstanbul: DER Yayınları, 2008.
- UNFICYP. “Resolutions”. Erişim 09 Mayıs 2022. <https://unficyp.unmissions.org/resolutions>.
- United Nations. “United Nations Convention on the Law of the Sea-UNCLOS”, 1982.
https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.
- “United Nations General Assembly Resolution 3212”. United Nations General Assembly, 01 Kasım 1974.
- “United Nations Security Council Resolution 82”. United Nations Security Council, 25 Haziran 1950.

- “United Nations Security Council Resolution 678”. United Nations Security Council, 29 Kasım 1990.
- “UNTC”. Erişim 01 Mayıs 2022.
<https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028058a22f>.
- “US plans new naval base in Australia to thwart Chinese | World | The Times”. Erişim 28 Mart 2022. <https://www.thetimes.co.uk/article/us-plans-new-naval-base-in-australia-to-thwart-chinese-tcphn5t5t>.
- “USA Backs Greece-Egypt EEZ Agreement At Turkey’s Expense — Greek City Times”. Erişim 18 Nisan 2022. <https://greekcitytimes.com/2020/08/07/usa-backs-greece-egypt-eez-agreement-at-turkeys-expense/>.
- “USGS Fact Sheet 2010-3014: Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean”. Erişim 13 Haziran 2022.
<https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/>.
- Vavasseur, Xavier. “Defense Cooperation Agreement between Cyprus and France Comes into Force”. *Naval News* (blog), 06 Ağustos 2020. <https://www.navalnews.com/naval-news/2020/08/defense-cooperation-agreement-between-cyprus-and-france-comes-into-force/>.
- Vego, Milan. “Naval Classical Thinkers and Operational Art”. The United States Naval War College, 2009.
- Viotti, Paul R., ve Mark V. Kauppi. *International Relations Theory*. 5. bs. Pearson Education, Inc., 2012.
- Walters, Sian Grzeszczyk Alex. “‘It’s Time to Future-Proof’ British Bases in Cyprus, Army Chief Says”. Forces Network. Erişim 19 Nisan 2022.
<https://www.forces.net/news/time-future-proof-british-bases-cyprus-army-chief-says>.
- Waltz, Kenneth N. “The Origins of War in Neorealist Theory”. *Journal of Interdisciplinary History* XVIII, sy 4 (Spring 1988): 615-28.
- . *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1979.
- . “Uluslararası İlişkiler Kuramı”. İçinde *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, çeviren Ersin Onulduran, 3-85. 510. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.
- Wegener, Wolfgang. *The Naval Strategy of the World War*. Çeviren Holger H. Herwig. Annapolis: Naval Institute Press, 1989.

- Welle (www.dw.com), Deutsche. “Germany Commits €100 Billion to Defense Spending | DW | 27.02.2022”. DW.COM. Erişim 23 Mart 2022.
<https://www.dw.com/en/germany-commits-100-billion-to-defense-spending/a-60933724>.
- Wintour, Patrick. “US Says Russia Sent Warplanes to Back Libyan Warlord”. *The Guardian*, 26 Mayıs 2020, blm. World news.
<https://www.theguardian.com/world/2020/may/26/us-says-russia-sent-warplanes-to-back-libyan-warlord>.
- Yaycı, Cihat. “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya’nın Rolü ve Etkisi”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 7, sy 14 (2011): 17-39.
- . *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Kedi, 2020.
- Yaycı, Cihat, ve Zeynep Ceyhan. Editör Hay Eytan Cohen Yanaracak ve Joel D. Parker. *Turkeyscope Insights on Turkish Affairs* 4, sy 8 (Aralık 2020): 1-9.
- Year: 1974), UN Security Council (29th. “Resolution 353 (1974) /”, 1975.
<https://digitallibrary.un.org/record/93470>.
- . “Resolution 365 (1974) /”, 1975. <https://digitallibrary.un.org/record/93479>.
- Year: 1975), UN Security Council (30th. “Resolution 367 (1975) /”, 1976.
<https://digitallibrary.un.org/record/93485>.
- Year: 1983), UN Security Council (38th. “Resolution 541(1983) /”, 18 Kasım 1983.
<https://digitallibrary.un.org/record/58970>.
- Year: 1991), UN Security Council (46th. “Resolution 716 (1991) /”, 11 Ekim 1991.
<https://digitallibrary.un.org/record/128234>.
- Yıldırım, Galip Emre. “Deciphering France’s Mediterranean and Foreign Policy against Turkey”. *Insight Turkey* 23, sy 1 (Winter 2021): 161-82.
- Yılmaz, Eren Alper. “Turkish Foreign Policy in a Neorealist Framework: Bilateral Relations Since 2016”. *Middle East Policy*, 2021, 1-15.
- Yiallourides, Constantinos. “Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone”. *EJIL: Talk!* (blog), 25 Ağustos 2020. <https://www.ejiltalk.org/18969-2/>.
- “Yük İstatistikleri - Denizcilik İstatistikleri”. Erişim 12 Haziran 2022.
<https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/yuk-istatistikleri>.
- ZeroHedge. “Kissinger Warns Washington: Accept New Global System Or Face A Pre-WWI Geopolitical Situation”. Erişim 21 Mart 2022.

<https://www.zerohedge.com/geopolitical/kissinger-warns-washington-accept-new-global-system-or-face-pre-wwi-geopolitical>.

